AZ

1848 ÉS 1849-IK ÉVI

SZABADSÁGHARCZBAN RÉSZT VETT

RÓMAI ÉS GÖRÖG KATHOLIKUS

PAPHONVÉDEK ALBUMA.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

AMBRUS JÓZSEF

KISOROSZI PLÉBÁNOS.

ELSŐ KÖTET

NAGY-KIKINDÁN,
NYOMATOTT RADÁK JÁNOSNÁL.
1892.

ELŐSZÓ.

Állítsunk emléket! . . . A kövek szétszórva elporlanak; a feledés egy nagy verem s ha emberekről van szó, nagy sírgödör, melynek legnagyobb réme az, hogy nincs fön emléke sem fán, sem kövön.

Állítsunk emléket a kath. magyar papság hazafiságának, emelkedjék ki magasan a mámor, a bátorságos megszólás, a frázis köréből, mely a közvélemény rövidlátó szemeire borulni készül. Hisz a köd majd szétfoszlik s az emlék annál ragyogóbban fog kibontakozni a ködfoszlányokból; az emberek, az évtizedek, vagy tán egész korszakok, melyek könnyelmű, ledér szólamoktól félrevezettetve, a tévedések homályában botorkálnak, megkapják korrektivumukat, s ha nem is most, de bizonnyal később — a pártszenvedélyek csillapültával — meglepetve ámulva veszik észre, hogy tévedtek; hogy igazságtalanul vádoltak.

A kath. papságot hazafiatlanságról vádolják; ez már régen járja; ez most napirenden van. Tudós, tudatlan, hivatott, hivatatlan játszi kedvteléssel dobálja e sulyos vádat oly testületre, mely egyidős a hazával; mely bölcsőjétől kezdve dajkálta, nevelte és piros vérével védte vész és vihar ellen. A kath. papság hazafiságát nemzetünk ezer éves története igazolja ragyogó nagy tettekben. Lassabban tehát azzal a kongó váddal! „Itt az irás, olvassátok", s csodálva fogjátok látni, hogy a kath. papság akkor volt magyar és hazafias, midőn a hazafiság a vérmezőn díszlik s nem a kuczkóban. És ugyan ki és mi az a kath papság? Nem-e gyermekei a hazának? nem-e hus a mi husunkból? nem-e vér a mi vérünkből? Mire való tehát a haszontalan beszéd? Avagy talán azért vagyunk hazafiatlanok, mert katholikusok vagyunk. Igaz, az el-

vakuló ember előtt, ha keztyűben jár is, a katholiczizmus hazafiatlanságnak látszik. De hát ki tehet róla, hogy a helyes eszmék vesznek?!

Az igazság, az erény, a jog, a vallás . . . az emberek legnemesebb érdekei oly nagyok, oly magasan járók, hogy határkövek közé nem ékelhetők s vámfákhoz nem lánczolhatók; a felhők is szabadon járnak Kárpátokon innen és túl; Rajnán innen, Rajnán túl; Lamanche csatornán innen és túl; a napvilág is egy közös nagy jó, belőle élnek a népek; az Isten oltára is egyetlen egy, az anyaszentegyház felkent köve; rajta az áldozat Krísztus, mellette az evangélium, belőle élnek a lelkek, — érte halnak és vérzenek a szívek. De midőn a katholikus, vagyis az általános igazságért élnek s vérzenek: mindig a hazáért vérzenek; hősi rómaiak vérzenek a Colisseumban s vérük a római nép jellemének s dicsőségének öntözi babérjait; hősi gallok és spanyolok vérzenek az evangéliumért s vérük a spanyol és frank hazát termékenyíti; a magyar katholikusok is készek dolgozni s áldozni az anyaszentegyházért, — a lelkek, az igazság, az erény felsőbb, általános egységeért s legremekebb érvényesüléséért: mit akartok? a hazáért tesznek s türnek ezek. Mert a hazának vetéseiben az az általános nap fön az égen, mely nem nemzeti, hanem menyei, érlelheti a magot, magyar buza lesz a magyar hanton a kath. ég áldásából: ép ugy mert a hazának fiaiban a fensőbb, a katholikus igazság nyer alakot és életet, magyar erény, magyar erőteljes nép, magyar hősiesség és hazafiság fejlik a kath. igazság szellemében. Ez igazán nemes felfogásban az elfogultság hazafiatlanságot lát.

De ezen hazafiatlansági vádnak mindig bátran szemébe nézünk!

Tekintsünk sirjainkra! A magyar nemzet legfrisebb sirhantjai, melyekre a modern nemzedék hálájának virágait ülteti, a kath. papság hazafiságának tanúi. Mentsük meg neveiket; ha nem is ösmerjük valamennyi tettüket, egyet ösmerünk: *küzdöttek és vérzettek a hazáért.* A szemináriumok egy hosszu vakáczionak csendjébe merültek. Fölszentelt papok is fogtak fegyvert; ezt az egyház nem helyesli; mert a papságnak más tettekben s nem vérontásban kell érvényesíteni hazafiságát; de a rendkivüli, a felkorbácsolt

indulatok lázas üteme, a lelkesülés zivatara elragadta a fölszentelt papokat is; nem törünk felettük pálczát, de ha itéletét akarnánk mondani felettük, ez az itélet bizonynyal nem vetne árnyat hazafiságukra.

A hazafiságot jelenleg a torok és toll bérli s a közvéleményben is megszünt a hazafiság a tettek dicsérete s kiváltsága lenni. Keserü cseppeket kever a kiérdemült honfiak szívébe s hamuval hinti be borostyánjaikat egy kislelkü feltogás, mely magyarnak csak a nyelvet nézi s nem a szívet, mely előtt a tények nyelve ismeretlen, csak az ajkak mozgásából érti el az érzületet. Mi könnyebb, mint a szó, mi nehezebb, mint a tett és pedig a véráldozattal járó tett?!

Állítsunk fel emléket a magyar érzelmü szíveknek, melyek a tót, ruthén, horvát, német szóval ajkukon, tudtak a magyar hazáért vért ontani, életet áldozni; több ez, mint a ráfogás, hogy panszlávok, hogy orosz érzelmüek. Álljon ki, aki többet tett s dobjon rájuk követ. Ne tapossuk a természet jogait, — ne az anyanyelv szeretetét — ne szentségtelenitsük meg az eredés forrásait; — saját jogainkat tapossuk, sáját érzelmeinket szakgatjuk s dobjuk az utcza sarába. — A tót kath. papság magyar; a ruthén gör. kath. papság magyar; a dunántuli horvát papság magyar; a szerte-széjjel szórt német kath. papság magyar; hogy valóban az, megmutatta, bebizonyitotta, vérével van megirva bizonyitványa; a legmagasabb lelkesülés, a szabadságharcz mentője homlokukon csókolta őket; a somogyi, békési, hevesi magyar testvéreiként átkarolta őket; egymás mellett estek el a magyarság védelmében, egy tócsába folyt vérük, egy sírgödörben porlanak csontjaik s sírjuk felett nincs az a magyar költő, kí különböztetne hősi szellemük, lelkesülésük, magyarságuk közt . . . . egy az ő síri nyugalmuk. Büsulva s megtörve a fájdalomtól bujdostak együtt a fönmaradt tót, magyar, ruthén bajnokok s csendes plébániákon élnek most is őszbeborulva nagy emlékeikkel. — Ne bántsátok őket! Ne bántsátok dicső testvéreiteket, anyátoknak nálatoknál ugyancsak nagyobb fiait!

Nemcsak ennyit . . . tegyünk többet! Ime azon jelesek sora, kiknek nevei mindmegannyi dicssugár a gyanúsítás, a ráfogás, a rágalom sötétségével szemben. Ez emlék először a kegyelet adója, koszoru, melyet a hősies

érdem homlokára fűzünk; másod sorban revindikációja az erénynek, melyet kétségbevonni mernek az epigonok, kik hangzatos szavak benyomásai alatt nemcsak a kegyelet és hála, hanem az igazság erényeit is sértik.

Katholikus paphonvédekről a történet s az élő nemzedék mit sem tud, vagy nagyon is keveset; tényleg katonai szolgálatban volt, harctéren elesett és magasabb katonai rangot viselt papokat ha említegetünk, még uri, művelt emberek is kétkedőleg néznek ránk.

Megérdemlik azok, kik ezer vész és vihar közt vért s életet áldoztak, hogy emlékük el ne veszszen, — megérdemlik, hogy tényekkel, nevekkel bebizonyitsuk országvilágnak, hogy a kath. papság nemcsak a templomban, nemcsak a szószéken, nemcsak szóval, de tettekkel is, a harczmezőn, tűzben, vízben, puska- és ágyugolyók záporában mindenkor volt oly hazafias és vitéz, mint bárki más.

E könyv lapozgatásából a késő korok ivadéka is megtanulhatja azt, hogy a kath. papság Magyarországon mily lelkesen s mily melegen — szívvére melegével — karolta föl a nemzeti eszméket.

A magyar kath. papság elégülten és büszkén tekinthet vissza a szabadságharcz nagy és nemes küzdelmeire, mert méltó és dicsteljes része volt abban; büszkén tekinthet vissza a korszakot alkotó nagy időre, mert az élethalál-küzdelemben a veszélyben forgó nemzetnek bölcs diplomatákat, kik bölcsességük fáklyájával vezették hazánk süllyedő hajóját a biztos révpart felé; lánglelkü szónokokat, kik szavaik bübájával hadseregeket teremtettek a haza védelmére; bátor vitézeket, hősöket, vértanukat adott; a kath. papság büszkén tekinthet vissza nemzetünk e ragyogó korszakára, mert ő is ott volt, hol dicsőségteljes zászlaink gyözedelmesen lengedeztek; ott volt, hol a háboru öldöklő angyala bő aratást tartott; ott volt, hol a vérmezőn a hazafiság legszebb virágai diszlenek; ős Budavár falát kath. pap kiomló vére is pirositá; és ott volt a nemzet gyászos Golgotájánál, ott volt a nagy temetésnél, a hol

„A sirt, hol nemzet süllyed el,
Népek veszik körül,
S az ember millióinak
Szemében gyászköny ül".

és ott volt a bűzhödt, lelket emésztő penészes börtönökben, türelemmel viselvén a súlyos rablánczokat, melyeket a lángoló hazaszeretet rakott reá. — Ha valaki, ugy a kath. papság bátran elmondhatja a költővel: „Szent hazánk! megfizettük mind. mivel tartozánk".

Hazaszeretetből hozott nagy áldozatainkkal, hősi tetteinkkel nem hivalkodánk, nem lármáztuk tele a világot, mint ezt a talmi hazafiak napjáinkban teszik, és mégis érdemetlen jutalmunk az, hogy hazafiatlanságról vádolnak olyanok, kik az igaz hazafiságnak még parányi jelét sem adták. — Mit lármáznak tehát? Mire való a történelem meghamisítása s az igaz érdemek eltagadása? *Ez a valódi hazafiatlanság!* A kath. papságot nem kell hazafiságra tanitani, ebben oktatást senkitől sem fogadunk el, mert vérünkbe van forrva a hazaszeretet s a hazafiság, melyet nem szoktunk gyöngyöző bor mellett fitogtatni, hanem békében és harczban tettekkel igazólni. Az igazságos történelem meg fogja adni a méltatlanul meghurczolt kath. papságnak a megérdemlett jutalmat, az érdemek és tettek igaz elismerését.

Ezek után hálás köszönetet mondok mindazoknak, akik kegyesek valának adatok gyüjtésével csekélységemet, illetve a nemes ügyet támogatni; kiváltképen pedig mély köszönetemet fejezem ki nagys. és főt. *Oltványi Pál* csuthi prépost, pápai kamarás és a jeles Ferencz József-rend lovagjának, *Erdős Aurél*, a kecskeméti Szent Ferencz-rend érdemdus házfőnökének, *Lehóczky József* jeles népiró s orosházi plébánosnak és *Dudinszky István* ungvári képezdei tanár uraknak, kik fáradhatatlan szorgalommal és nemes buzgalommal gyüjtögették az érdekes adatokat.

A nagy vállalat nincs befejezve; e kötet csak a kezdet, s legyőzetvén a kezdet rendkivüli fáradsággal járó nehézségei, Isten segélyével évenkint egy-egy kötetet fogok kiadni, mig az egész anyag kimeritve és feldolgozva lesz, ugy, hogy mire hazánk ezer éves fennállásának nagy napját ünnepelni fogja, le fogom tenni a nagy nemzeti ünnep oltárára a kath. „Paphonvédek" összes névsorát és eseménydus történetét, igérvén, hogy tőlem telhetőleg fogom javitani s tökélyesbiteni a jövő köteteket, melyek rendkivüli érdekes s és eddig ismeretlen adatokat, eseményeket fognak tartalmazni. De, hogy a kitűzött czél-

nak bizton megfelelhessek, ez uton is tisztelettel kérem a főt. hazai papságot, sőt mindenkit, kegyeskedjenek az adatok szorgalmas beküldésével a nemes czélt, a magasztos eszmét támogatni, s ez által a magyar kath. papság dicsőségének megirását előmozditani, lehetővé tenni.

Kis-Oroszon, 1892. Kisasszony hava.

A szerkesztő.

A MAGYAR PAPOK HONSZERELME.

Hazát szeretni vaj' ki tudna jobban
Ti nálatok már óh magyar papok? — —
Kik vérrel, könnyel a haza oltárán
Már annyi szent, nagy példát hoztatok.
Miként ha volna hét szentségtek mellett
Egy nyolczadik is, a „Honszeretet". . .
Oly lángadozva hordozá ezt mindig
A ti magasra törő lelketek.

Ott voltatok ti mindig a szent harczban,
Hol védni kellett nemzetet, hazát . . .
Kereszt helyett vevén a harczi kardot,
Csudákkal irtad a csaták nyomát,
Vitéz, Kapisztrán, Gellért, Martinuzzi
Tomori Pál! és ezer példa még . . .
Kiknek hazáért lángoló szerelmök,
Mint üstökös láng, oly ragyogva ég.

S nemcsak a harczban, a szent békében is
Ti raktátok a hon talapzatát,
A melyen épült ezer éves létünk,
Boldoggá tevén népet és hazát.
S minden, mi szép, nagy, Isten, hon királynak
Dicsére való tett, vagy gondolat,
Mind ott szülemlett a ti lelketekben,
Hol a haza szent szerelme fakad.

Sah! szent szabadság vérrel irt nagy könyve! . . .
Aranybetüid közt hány pap van, de hány! . . .
Kik érted égő honszerelmi hévvel
Oroszlánokként vítak a csatán.
. . . S midőn a fegyver porba hullt kezükből,
Megszentelék a bitót, vérpadot. . .
Büszkén, merészen, hősül, meg nem törve,
Mint egy félisten, a dicsők, nagyok! . . .

Ki nem birt kardot, gyujtott szent igével,
Küldött maga helyt százat, ezeret,
S amije csak volt, mindenét odaadta,
Maga nyomorgott, fázott, éhezett;
Söt midőn már minden áldozat, vér
Hiába volt, hogy minden elveszett,
Az áldozatból akkor sem fogyott ki ·
Szentelt nagy titokban imát, s könyeket.

Soha se voltam büszke életemben,
De azzá tesz most a gondolat,
Hogy én is magyar pap vagyok, magyar pap! —
. . . Szenteld, hazám, meg éltem, holtomat. —
Ne is adj Isten, soha szebb halált rám,
Mint vagy kórházban — dögmirigy ha dúl . . .
Vagy harczmezőn, a kereszttel kezemben . . .
. . . S ah, boldog lennék mondhatatlanul.

Markos Gyula.

I.

DIPLOMACZIA.

Mindaddig, míg valamely nemzet felfelé hág, egyedül saját erejénél fogva nemcsak fönntarthatja, hanem minden ártalmas befolyástól is megóvhatja magát. **Kölcsey.**

Lonovics és Haynau.

Lonovics József püspök a csanádi egyházmegyének kormányzását az 1848—49-ki zavaros időben két vicariusra bizta, és pedig a magyar hadsereg által nem uralt részre Oltványi Istvánt nevezte ki, ugy hogy 1849. évi augusztus hóig két vicarius, Makón és Temesvárt székelő, kormányozta az egyházmegyét; Róka József és Oltványi István. Az előbbi Makón szentszéki üléseket is tartott a szegedi, makói, palotai lelkészek és — Makóra lévén a papnövelde is berendelve, a theologiai tanárok is mint ülnökök részt vettek azokban; a temesvári szentszéknél pedig Schuller, Fábry, Gabriel, Konrád kanonokok, és Grossech, Hoffstättner temesvári lelkészek és Dollentz József papnöveldei aligazgató ülnökösködtek, kik a temesvári várnak márczius hó végén megkezdett és augusztus hó 9-ig tartott ostromlása alatt is — a temesjózsefvárosi lakásban benszorult Gabrielt és a magyarok által elfogott Fábryt kivéve — ott maradtak a bombázás alatt is lakukban, és midön már az élelem a várban fogyatékán volt, ők is, mint más polgári családok, egy font lóhust kaptak julius hó 16-tól fogva, és mivel a vicarius Schuller nagyprépostnak lakába is a magyarok által küldött bombák behatolva, a boltozatok áttörtek, e körülmény miatt ők először pinczéjükbe, utóbb a székesegyház sirboltjába tették át lakásukat, hova már temesvári családok is menekültek.

Augusztus hó 6-án nyiltak meg a vár kapui és báró Haynau főtábornok ezen napon tartá abba diadalmas bevonulását. A gyengélkedő Schuller nagyprépost helyett, Oltványi István vezetése mellett tisztelgett Haynaunál a csanádi káptalan és a klérus, ki a vicarius üdvözlésére ezen választ adta:

— Hol van Róka kanonok? kérdi Haynau, felfogom akasztatni, kiadtam már elfogatására a rendeletet, ugy Lonovics püspököt is, mert ez is rebellis volt.

Óltványi István erre azt válaszolta a győzelmes vezérnek:

— Excellenciád azt nem fogja tenni, mert egyik sem volt azok közül rebellis, előre is kérelmezünk mindkettőért; mi is sokat szenvedtünk e korszakban.

Haynau Lonovics és Róka iránti haragjának és vérszomjas eljárásának egyedüli oka a megsértett hiúság és bosszu vala, a mi a következőkből világosan kitünik.

Lonovics püspök minden évben, nemcsak farsangon, de más előforduló alkalommal is, szokott diszebédeket adni, és arra ugy a vármegye főtisztviselőit, mint a Temesvárt levő tábornoki kart is meghivni. Haynau 1846—1848-ig Temesvárott mint divisionális tábornok müködött, báró Piret volt a főkommandirozó tábornok, és ezen kivül még más két tábornok is, egyik brigadiros, a másik várparancsnok székelt ugyanott, kik ily diszebédek alkalmával mindig szivesen látott vendégei voltak a püspöknek a káptalan és megye főtisztviselőivel együtt.

Midőn a püspök az 1848. évi márcziusi napok és törvények szentesitése után Budapestről ápril hó vége felé hazajött, Temesvármegyének közönsége két éles és mérges pártra volt oszolva; br. Ambrózy Lajos főispán volt a konzervativ pártnak feje, Várkonyi alispán, Vukovits Sabbas, Murányi Ignácz állottak a liberális párt élén. Mind a két párt meg akarta magának nyerni a püspököt, és megérkezése után másnap este fényes fáklyás-zenével tisztelte meg őt ünnepi szónoklat mellett. Lonovics mindkét szónoklatra ugy felelt, hogy a válaszért dörgő éljennel jutalmazta meg őt az utczát elfoglaló nép.

Egy pár nap mulva nagyszerü diszebédre hivta meg a püspök mind a két párt embereit, ugy a tábornoki kart is, és minthogy br. Piret hivatalos úton távol volt Temesvárról, br. Haynau helyettese ült Lonovics püspök jobbján, balfelől pedig a főispán.

Az ebéd alatt szóba kerültek a márcziusi napok és uj törvények is, és mind a két párt más más szempontokból szólott azokról. Lonovics püspök, félve a vitatkozások hevességétől, egy párszor közbe szólott, de hangsulyozta mindig azt is, hogy azok Ő felsége, a király által szentesítetvén, köteles mindenki azok iránt tiszteletet tanúsítani, melyek, ha hiányosaknak mutatkoznak, idővel ugyanazon

fáktorok által átidomithatók jobb irányba és hiányaik orvosolhatók lesznek. Br. Haynau, ki értvén a magyar nyelvet, megértette a disputálás tárgyát, és nagy dühösen azt mondá a házi gazdának.

— Azok a márcziusi törvények érvénytelenek, mert Ő felsége a királynak szentesitése nem szabad akaratának kifolyása, a sanctionálás erőszakkal lett tőle kicsikarva.

Ha egy bomba szállott volna be az étterembe, ez aligha okozott volna oly nagy izgalmat, mint a kommandirozó főparancsnok helyettesének eme nyilatkozata, a vendégek szeme minden oldalról a házi gazdára nézett és leste nyilatkozatát, ki egész nyugodt higgadtsággal ezt felelte a tábornoknak.

— *Mint Urunk, királyunknak hű jobbágya, mint a törvényhozó testületnek egyik — habár érdemetlen tagja, kénytelen vagyok egész ünnepélyességgel excellenciád eme nyilatkozatának ellentmondani, és ama törvények érvenyessége ellen fölhozott állitást alaptalannak és azt is kijelenteni, miszerint ama törvény iránti engedelmességet minden honpolgárnak — legyen az civil vagy katonai állomásu — kötelessége teljesiteni.*

E nyilatkozat után elnémult az altábornagy, egy szót sem szólolt többet senkihez sem az ebédnél, mely ugy is már vége felé volt, és midőn bevett szokás szerint a vendégek ebéd után bevonultak a házi gazdának elfogadó termébe rövid elbúcsúzási társalgásra, br. Haynau nem ment oda be velök, hanem minden búcsúszó nélkül hazament.

Ebéd után Várkonyi és Vukovits azonnal fölmentek Budapestre és utazásuknak eredménye csakhamar abban mutatkozott, hogy öt nap múlva Haynau részére megérkezett a parancs, mely őt Olaszországba Brescia, vagy Veronába rendelte kommendánsnak, hova senkitől el nem búcsúzva, azonnal el is ment.

Most már ezen megtörtént esemény után nem lesz senki előtt többé rejtély Haynaunak Lonovics püspök irányában augusztus 9-én a káptalan előtt tett mérges nyilatkozata; Róka kanonokot is jól ösmerte, és minthogy értesült annak forradalmárnak elnevezett müködéséről és a hadi tanácsnak személye ellen elfoglalt állásáról, mely őt már február végén azért, mert meg nem jelent, törvényen kívüli állapotba helyezte, és ezen megtörtént esemény

elősorolása után Haynau augusztus 9-ki nyilatkozatának indoka és kulcsa is megmagyarázható.

Lonovics püspök junius hó első napjaiban Budapestre ment, és nem is jött többé vissza Temesvárra, honnét a püspöki lakban levő butorainak egy részét Egerbe szállíttatta át az érseki rezidenciába, és midőn 1849. év elején az országgyűlés megbizásából Majláth György országbiró, gróf Batthyányi Lajos, Deák Ferencz társaságában a Budapest fővároshoz induló herczeg Windischgrätz főtábornokot főhadi szállásán, Bicskén, fölkereste, ez a paczifikáló országos bizottságot ezzel fogadta:

— Mit Rebellen unterhandle ich nicht.

Lonovics püspök visszatért a fővárosba, honnét, midőn a magyar hadsereg április havában odaközeledett, Pannonhalmára vonult az ő kedves barátjához, Rimely Mihály főapáthoz és ott maradt julius hó közepéig, ekkor már a bécsi hivatalos ujságban közölve lett az is, hogy Hám János volt szathmári püspöknek az esztergomi, Lonovics Józsefnek az egri érseki, Horváth Mihálynak a csanádi, Jekelfalusy Vinczének a szepesi püspöki székre egy év előtt történt, de Rómába egyházi megerősítés végett föl nem terjesztett kinevezések visszavontaknak, és igy érvénytelenéknek tekintendők; és nem sokára a Komárom melletti ácsi ütközöt után a teljhatalmu magyarországi fővezér elfogatási parancsot is küldött Lonovics érsek — vagy inkább már — püspök ellen, kit egy vasas ezredbeli főhadnagy fölkeresett pannonhalmi magányában és a pozsonyi kaszárnyában adta őt át a parancsnoknak, hol személye iránt bevárandók lesznek a fővezér további rendelkezései.

A pozsonyi kaszárnyában igen kiméletlenül bántak a nagy hazafival, a nagy férfiúval, mint közönséges gonosztevőnek a puszta katonai pricsen kellett hálnia, s még kedves Pál kamarásit — ki egyuttal borotválta is öt naponkint — sem ereszték hozzá be ama nyolcz nap alatt, melyet Pozsonyban töltött el a kaszárnyában, s a nagy férfiú tréfásan említé föl utóbb, hogy már ugy nézett ki, mint a törökháboruk utáni első előde gróf Nádasdy Lászlónak a temesvári püspöki lakban látható arczképe mutatja: nagy szakállal és bajuszszal, és tréfásan hozzá tevé még azon megjegyzést is, „eleinte viszkedett nagyon arczom, de utóbb

kibékültem ezzel is, mert az okos ember — kamarását szokta igy nevezni — legalább nem kinzott ez idő alatt rosz borotvájával engemet".

Később megérkezett Haynau parancsa, hogy Lonovicsot Budapestre kell átszállítani. „Neugebäude"-ben kapott ő is eleinte helyet, — de már ide kamarásának is szabad bejárása volt — honnét azonban a csanádi káptalan, különösen a Fábry püspöki helynöke által fölkért Scitovszky primás és bécsi nuncius közbenjárása folytán utóbb kiszabadult és a budai kapucinusok zárdájában nyert internálisi lakást. Ügyében a csász. és kir. haditörvényszéknek kellett volna Haynau óhaja és akarata szerint a kemény itéletet kimondani, azonban a megejtett vizsgálat nem nyujtván erre elegendő indokot, a teljhatalmu vezér a nála ismételve személyesen könyörgő Fábry püspöknek kijelentette, hogy csak akkor fog Lonovics börtönéből megszabadulni, ha a csanádi püspökségről benyujtja lemondását, mit a kényszer körülmények miatt 1850. évi márczius havában be is adott Ő csász. kir. apostoli felségének és a nunciusnak is, midőn ez megtörtént és Róma is elfogadta azt, a mölki benczések kolostorába lett internálva és négy ezer forint nyugdíjjal a vallásalapból ellátva.

Ott volt ő 1853—1859. évig, azonban a bécsi nuncius kérelmére, és mivel e korszakban már nemcsak Haynau, hanem Bach miniszter is megbukott rendszerével együtt és a magyar konservativ férfiak is némi befolyást nyertek odafent, hogy ezek is Lonovics böles tanácsát felhasználhassák édes magyar hazánk zavaros viszonyainak rendezésénél, ők is közbevetették magukat gróf Rechberg miniszterelnöknél, és ezen közbenjárás folytán 1859-ben a mölki internálás helyett, Bécs lett neki tartózkodási helyül kijelölve.

Lonovicsot Bécsben nemcsak konservativ férfiak keresték fel, de maga gr. Rechberg miniszterelnök is többször megtisztelte őt látogatásával tőle tanácsot kérendő, különösen az 1859-ben hazánkban a protestáns pátens és a kormánynak a vegyes házasságok iránt kiadott rendeleti ügyében keletkezett mozgalom iránt kérte ki a miniszter a püspöknek véleményét, ki fölvilágosításúl ezt a választ adta a miniszternek :

— Excellenciád Olaszországban több évig tartozkodott mint birodalmunk követe, és ez alkalommal láthatott

ott nagyon sok régi emlékszobrot, melyek a művészetnek jelenleg előhaladott korszakában a mostani ízlésnek, ha meg nem felelnek is ma már és nem képesek a jelenkor tetszését kinyerni, de van azokon mégis valami, ami a jelen időben felállított emlékszobrokon még hiányzik, a századok viszontagságait jelző rozsda, az ugynevezett „aerugo nobilis“. Ilyen aerugo nobilis van az őseink által 179$^0|_1$. évi országgyűlésen alkotott a vegyes-házasságok és a protestánsok ügyét szabályozó törvényeken is. Őseink jogosan már akkor belátták azt, hogy eme törvények nem egészen tökéletesek, és az óta majdnem minden országgyűlés feladatának tekintette, annak hiányait orvosolni; a fejedelmet is e szent szándék vezényelte, hogy alattvalóit mindenképen megnyugtathassa, azonban belátván azt, hogy eredményre nem vezethet e téren törekvésük, ugy a király, mint az országgyűlés meghagyták ama 179$^0|_1$. évi törvényeket in statu quo, mert ama aerugo nobilis emelte annak becsét és belértékét előttük, a mivel a kormány által ez ügyben kiadott pátens még nem bír.

Gróf Rechberg a tanácsot követve a felháborodott kedélyeket sietett megnyugtatni azzal, hogy ama rendelet nemsokára visszavonatott. — Az aerugo nobilis meggyőzte a minisztert is ama régi közmondás igazsága felől: „Quae nova, non semper bona, quae bona, non semper nova“.

Az 1860. évi októberi diploma kiadása után, a konservativ párt kezébe kerülvén hazánk hormánya, Lonovics püspök is — ki Rómából érseki czímet nyert — Budapestre tette át lakását, kinek bölcs tanácsát kikérték itt is a hazánk pácificátiójában fáradozó államférfiak; kit Ő cs. és kir. felsége utóbb kalocsai érseknek nevezett ki, de ő új lakhelyét sulyos betegsége miatt el nem foglalhatta, hanem csak szép pásztorlevelével köszöntött be klérusához és híveihez, és nem sokára csak mint halott lépett be a kalocsai érseki székesegyház sírboltjába.

Legyen áldott emléke e nagy státusférfiúnak, kinek tanácsát és véleményét Metternich birodalmi, ugy gr. Apponyi György magyar kanczellár fontos ügyekben gyakran kikérte. Az 1846—1848-ki években többször érkeztek a bécsi postán vastag nyalábbal akták Lonovics püpökhöz, melyeknek az udvari papok csak külső boritékát láthatták; de a választ ezekre egyedül ő maga, vagy Fábry püspök

adta és küldte vissza Bécsbe. És midőn ő ezekkel volt elfoglalva és gyakran egész ideje igénybe véve, a megyei dolgok elintézését Fábry vicariusára bízta, ki naponkint vendége volt a rezidenciának, és ebéd előtt értesítvén őt a megyei ügyekről, kikérte egyes fontosabb tárgyak iránt a püspöknek véleményes tanácsát, valamint ez is kikérdezte vicariusának a bécsi ügyekben tanácsát és véleményét.

Mind a kettő nagy bölcsességű státusférfiú vala, de mindkettőjük élete elég küzdelmes is volt. A csanádi egyházmegyének mindkettő büszkesége marad örök időkre!

Zichy püspök és Paskevics.

Görgey Artur fővezér által 1849. jul. 11-én Komáromnál Ács és Igmánd közt tervezett és megkisérlett áttörése az egyesült osztrák-orosz seregnek nem sikerülvén, Görgey még az nap estve nagy hadi tanácsot hivott egybe, melyben előadá, hogy a dunántuli vidékre nem juthatván, most már csak kettő közt marad választása: vagy a Duna balpartján levezetni a sereget, vagy az összes erővel Komáromban maradni. Egyező volt a vélemény, hogy Komáromban maradni nem lehet, végzéssé lett tehát, hogy a sereg másnap mindjárt megkezdje levonulását a Duna balpartján.

Görgey 1849. jul. 13-án az I. III. és VII. hadtesttel és Görgey Ármin osztályával, 45 zászlóalj, 47 huszárszázad, 120 ágyu, vagyis számszerint 28—30 ezer ember Komáromból leindult, és útját Váczig minden akadály nélkül folytatta. Görgey Ármin, ki az előhadat képezte, és Nagy Sándor julius 15-én déli 10 órakor ért Vácz alá.

Váczon mintegy 800 cserkesz és sorezredbeli kozák lehetett. Bebutoff tábornok mozlem lovasai a magyarokat megérkezni látván, rögtön elhagyták a várost. Csakhogy ez nem ment minden baj nélkül, mert amint a vácziak meglátták a honvédhuszárokat, felbuzdult bennök a vitézség. A menekülő lovasokat üldezőbe vévc, a tőlök elmaradt néhány kozákot, a Gombos pataknál levő sorompót lehúzván, megszoritották és leverték és elvett fegyvereiket diadaljelként mutogatták a polgároknak. Drága dzsidák voltak ezek!

Nagy Sándor rögtön a menekülő muszkák után nyomult és közvetlenül Vácz előtt foglalt állást. — Az orosz csapatok a dukai és dunakeszi hegyek mögött tüntek el. Nagy Sándor jobb szárnya a Duna irányában nyomult előre, Görgey Ármin csapata pedig a vasut-vonal

irányában állott meg. De a sereg csak kevés ideig nyugodhatott; Sass muszka tábornok délután 2 órakor tetemes sereggel előnyomult és támadólag lépett fel.

A muszka ellen kirendelték a váczi népfelkelést is. A jámbor polgároknak sehogy sem tetszett ez a kirukkoltatás, de hiába, a haza minden előtt, ki kellett állniok a harcztérre. A megszeppent vitézek ki is állottak a hétkápolna alatti dombokra, a honnét a Duna szélébe lemenve, az ügyesebbek a füzesen keresztül szépen hazasompolyogtak, mig kár nem esett bennök; a többiek pedig erősen állták a tüzet, a lőtávolon kivül lévén táboruk. A muszka nem ijedt ugyan meg a váczi felkelő seregtől, miután az nem tett nagy kárt bennök; de annál inkább megharagudott a vácziakra, hogy fegyvert fogtak ellene, ámbár a felkelők fegyvere egyáltalán nem volt veszedelmes fegyver.

Több mint egy óráig tartott már a csata, midőn Leiningen gróffal a III. hadtest megérkezett és balra a dombokon foglalt állást. A csata csak most kezdődött meg igazában, az ágyuk bömböltek szüntelen, mintha az ég haragja nyilatkozott volna dörgéseikben. Ez alatt beállott az est és megérkezett Pöltenberg is a VII. hadtesttel és igy Görgey egész serege Vácz alatt volt összpontosítva. E tetemes haderőt látva, mindenki azt hitte, hogy Görgey most összetöri a muszkákat. *És ezt meg is tehette volna.* Ezt annyira hitték, hogy a ki ezt kétségbe merte vonni, az hazaáruló volt.

Remény és aggodalom közt virradt meg julius 16-a. Görgey elhelyezte hadseregét és várta az oroszok támadását. Az idő mult, a honvédek unatkoztak, türelmetlenkedtek és várták a muszkát, de az nem mutatkozott, mert gyenge vala megmérkőzni a magyar hadsereggel. Hej! ha akkor Görgey nem vár, nem tétlenkedik, hanem harczra vezeti a diadalszomjas honvédeket: Isten tudja, mi történt volna? A muszka halogatásnak az volt az oka, hogy Paskevics még csak Rüdiger hadtestét egyesíthette Hartyánnál, pedig ezen első komoly ütközetre oly túlnyomó erőt akart egyesíteni, mely képes legyen teljesen tönkretenni a magyar hadsereget. E végett be akarta várni míg a II. hadtest is Hartyánhoz érkezik. Ez meg is történt délután 4 óra tájban, miről Görgey értesült is. Igy állván a dolog, Görgey vakmerőségnek tartotta, szembeszállni a számra

nézve legalább kétszer annyi ellenséggel és elhatározta, hogy mihelyt beesteledik egész seregével elvonul Vácz alól.

Az éjjeli elvonulásra Görgey kiadta a parancsolatot, de ennek végrehajtása nem ment oly könnyen, mint előre gondolta. A magyar tábort több ezer kocsi kisérte. A honvédtisztek nejei és más mindenféle népek ültek azokon. Ezek közt 16-án reggel az a hír volt elterjedve, hogy Görgey 15-én fényes győzelmet nyert a muszkákon. E hír következtében seregesen vonultak Vácz felé és Görgey hadtestének éjjeli elvonulását annyira megnehezítették, hogy 17-én virradatkor még csak a VII. hadtest vonulhatott ki a városból.

Paskevics, miután hadtestét összpontosította Sződ és Hartyán közt, 17-én virradóra egy kozák dzsidás ezredet küldött a város ellen. A kozákok a Duna partján betörtek a városba, mire leirhatatlan zavar támadt.

Görgey e zavarban néhány zászlóalj gyalogságot s egy-egy divisió Hannover és Ferdinánd huszárságot véve maga mellé, megrohanta a Váczon levő oroszokat, miből erős utczai harcz fejlődött ki. — A kétségbeesett vácziak nem tudták: meneküljenek-e, vagy bevárják sorsukat? mely a legborzasztóbb lehetett volna, mivel Paskevics elhatározta, a várost összelövetni és felégetni azért, mivel a vácziak a menekülő kozákok közül néhányat levertek, s mivel a polgárság fegyveresen vonult ki az oroszok ellen.

Szegény vácziak iszonyu aggodalmak közt várták a történendőket. Paskevics a püspöki palotába szállott; Konstantin nagyherczeg pedig a kanonok plébánosnál, Zichy Hippolit gróf pápai prelátus és sümegi apátnál vett lakást.

Zichy értesülvén Paskevics kegyetlen szándékáról, mint híveinek jó pásztora kegyelemért könyörgött először vendége, Konstantin nagyherczeg előtt, majd fölkeresvén Paskevicset a püspöki palotában, a fővezér előtt is könyörgött a város megmentéseért. Midőn Paskevics látta a hívei megmentésért előtte könyörgő főpapot, csodálkozva kérdezé:

— Miért teszi ki magát annyira a Vácziakért? hiszen főtisztelendőségednek ugy sem lesz bántódása.

— Azért, felelt az apostoli lelkű gróf, mert a veszély híveimet fenyegeti. A jó pásztor pedig életét adja híveiért, mit én szívesen feláldozok; azért kérem tábornok

urat, büntessen engemet, *lövessen engemet agyon,* csak a vácziak nyerjenek kegyelmet.

Paskevicset Zichy püspöknek ezen hősies és csakis egy kath. paptól kitelhető önfeláldozása annyira meghatotta, hogy elállott kegyetlen elhatározásától és Vácznak megkegyelmezett. Nem lövette össze, s nem is gyujtatta föl ugyan a várost, de hogy a vácziak mégis büntetés nélkül ne maradjanak, két órai rablást engedett katonáinak. Szomoru két óra volt ez! Ez volt a néhány kozák dzsida drága ára.

Az idő minden sebet behegeszt; e szomoru napnak emléke is elmosódott Váczon. A jelenleg Váczon élő polgárok között vajmi kevesen vannak, akik tudnák azt, hogy egy kath. papnak, egykori plébánosuknak köszönhetik, hogy a ház, melynek födele alatt családjukkal békében élnek, 1849-ben nem lett rommá.

Ilyen az a „hazafiatlan“ kath. pap!!

(Szépirodalmi kert).

A csanádi szentszék és báró Rukavina.

Az 1848-ki zavaros viszonyok között talán egyetlen egy egyházmegye papságának sem volt oly válságos a helyzete, mint a csanádi egyházmegye papságának. Az óriás terjedelmű csanádi egyházmegye magában foglalja majdnem egész Délmagyarországot, a Fekete Köröstől le az Al-Dunáig, a Tiszától egészen az erdélyi hegyekig terjedő s leginkább németek, szerbek, románok és bolgárok által lakott területet, mely fölött az aradi, temesvári és szegedi erős várak uralkodtak, azonkivül a katonailag szervezett és fegyelmezett határőrvidék, mely határozottan magyarellenes vala minden izében, gondolataiban és tetteiben egyaránt. Itt csapott fel a lázadás első lángja, és itt aludt ki a szabadságharcz utolsó fényes világa; itt vivattak a legelkeseredettebb faji harczok; itt hajtattak végre a legkegyetlenebb emberészárlások; itt nem katonai hadjáratot, de irtó háborut folytattak a magyar nemzet ellen; és végre itt lett befejezve a nagyszerü, a véres dráma, fölavatván Aradot a nemzet Golgotájává.

A csanádi egyházmegye területén volt tehát a kezdet és a vég. E terület parányi magyarsága két éven át valóságos tűz, irtó háboru és ezernyi-ezer ellenség és vész között tartotta fent magát és pedig dicsőségteljesen. — Ennyi vész és ennyi különféle ellenséges nép között élve, nagyon természetes, hogy a kath. papságnak helyzete rendkivül súlyos és veszélyes vala. De a mindig hazafias csanádi papság ily rendkívüli körülmények közt is fényesen bebizonyitá tiszta hazafiságát, s azon parányi makula sem esett. A papnevelő intézet felosztott, összes növendékei, számszerint hatvanhatan, a nemzet fegyveres szolgálatába állottak; fegyvert fogott számos felszentelt áldozár is, s dicsőséggel, kitüntetéssel küzdött a harcztéren; a gyengébbek, vagy idősebbek szószéken, lelkesitő szavakkal, tanácscsal és pénz-

zel, mig a megyei főpapság diplomacziai uton szolgálták a nemzet ügyét.

Ilyen volt a csanádi egyházmegye kath. papsága a megpróbáltatás nehéz napjaiban. Hű hazafi szivben, lélekben; szóban és tettekben. De nem is lehetett másféle azon papság, melynek vezére és útmutatója a megpróbáltatás e nagy napjaiban a lánglelkü hazafi, s mély bölcsességü diplomata, Lonovics vala. A milyen volt a püspök, olyan vala a káptalan, a szentszék s az összes megyei papság. Mind hű és hazafi.

A nagytudományu státusférfiu, Lonovics, kinek bölcsességére, kiprobált hazafiságára, és országos hírben álló ékesszolására a jelen zavaros viszonyok közt a hazának kétszeresen szüksége vala, kénytelen volt püspöki székvárosától távol, Budapesten, a diplomaczia központjában, lakni, s egyházmegyéje kormányzását hű káptalanára bízni, melynek élén Róka József, Oltványi Pál és Fábry állottak. Lonovics jó kezekre bizta az egyházmegye vezetését, mert miként ő, ugy káptalana is megvédte a haza tekintélyét, s törvényeit mindenkivel szemben. Fényes példa erre a báró Rukavina altábornagy, temesvári várparancsnokkal váltott levelezés, mely méltán megérdemli, hogy a szabadságharcz története számára itt szó szerint meg legyen örökítve.

Mialatt a magyar seregek Jellasicsnak egyik hadát megverték, a másikat pedig tömegesen elfogták s lefegyverezték: az alatt Bécsben Magyarország ellen újabb terveket készített az udvari reactio. Gróf Batthyáni Lajos, sikertelen találkozása után Jellasicscsal szeptember hó 28-án, a táborból egyenesen Bécsbe sietett, hogy a vett kir. kéziratok törvénytelenségét kifejtse, hogy Lamberg halála ügyében a dolgot kiegyenlítse, s végül, hogy az udvari köröket a magyarok iránt békés, barátságos hangulatra birja. Fájdalom! nemes fáradozása nem sikerült, mivel a reactio már teljesen felülkerekedett, s Ferdinánd császár által kiadatta a szerencsétlen október 3-ki diplomát, mely az országgyűlést felosztatja, az ez által alkotott törvényeket érvénytelenekneк nyilvánítja s Magyarországot egyházi, polgári és katonai tekintetekben a gyűlölt Jellasics horvát bán kényekedve és hatalma alá rendeli. E diploma nemcsak Magyarország sorsát s jövőjét helyezte az ő legnagyobb ellensé,

gének, Jellasicsnak kezeibe, hanem százados alkotmányát, jogait és szabadságát is megsemmisitette.

Báró Rukavina temesvári várparancsnok, amint értesült e diplomáról, azonnal felszólította a csanádi szentszéket, hogy magát annak alá vesse. A szentszék e nagyfontosságu ügyet a következőképen tárgyalta és oldotta meg.

„Másolat. 1759. sz. Kivonata az 1848. október hó 28-án Temesvárott tartott csanádi egyházmegyei szentszéki ülés jegyzőkönyvének.

Fölvétetett báró Rukavina altábornagy ur és temesvári várparancsnoknak f. hó 28-án 40. sz. a. kelt levele, melyben előadván, miszerint elkerülhetetlenül szükséges a helybeli haditanácsnak pontosan ösmerni ezen szentszéknek politikai véleményét és nézeteit, ugyan annak meghagyja, miszerint jegyzetének vételétől számitandó *három óra* lefolyása alatt az érintett hadi tanácsnak a következő három kérdés fölötti világos és határozott nyilatkozatot bemutasson, nevezetesen

a) törvénytelennek ösmeri-e a jelenlegi budapesti kormányt?

b) elfogadja-e egész terjedelmében a f. évi október hó 3-án kiadott királyi leiratott?

c) aláveti-e magát föltétlenül a temesvári várostrom állapotának és az itt alakult csász. és kir. hadi tanácsnak?

Ezen pontokrai határozott válasznak fent kitett idő alatti kiadását annál inkább megkivánja, minthogy különben a hadi tanács kényszerítve leend a jelenleg fenálló szentszéket feloszlatni és helyébe az ügykezelés folytatására egy ideiglenest alakitani.

Határoztatott. El nem ismertetvén a fölhivó várparancsnokságnak abbeli joga, hogy akár az ő fölhivására ezen szentszék által adandó válaszoknak záridejét kiszabhassa, akár a szentszéket — mint tőle minden tekintetben független hatóságot, és különben is oly testületet, melynek szervezete az egyházi és honi törvényeink értelmében minden külbefolyás kizárásával, egyedül a megyés püspök rendelkezésétől függ, — ha igényeinek meg nem felel föloszlassa, és más az ő kivánatai előtt inkább meghajló személyzettel — habár ideiglen is — fölválthassa; miután a Budapesten székelő felelős magyar kormány, valamint a f. hó 3-án kiadott leirat körüli nézetei ezen szentszéknek

a f. hó 12-én 1675. sz. a. hozott végzésben már kivannak fejtve; a temesvári ostromállapotnak és az itt alakult hadi tanácsnak pedig magát már azért sem vetheti alá, mivel az ő külön körre terjedő joghatósága, hadi vezénylet, és parancs által nem korlátoztathatik, a tölhivó várparancsnokhoz ugyanezen értelemben válasz menesztetni rendeltetik; minthogy pedig ezen előzmény után méltán tarthatni attól, nehogy a többször érintett haditanács ezen szentszék törvényszerü működését gátló szabályhoz nyuljon, ugyanaz, valamint az egész püspöki hivatal átaljában véve Makó városába haladék nélkül áttétetni és erről mind a megyei papság, mind a vallás és közoktatási miniszterium, és a püspöki megye körébe eső polgári hatóságok kellő alkalmazás végett értesíttetni fognak. Róka József, püspöki helynök, szentszéki elnök, olvasta és kiadta Oltványi Pál szentszéki aljegyző".

Eddig a bátor és szilárd hazafiságról tanuskodó szentszéki végzés.

Eme katonai rendelet megmagyarázása végett megjegyezzük azt is, hogy az itt közlött válasz csak akkor lett átküldve a várparancsnoksághoz, midőn már Róka József vicarius és Oltványi Pál, ez időben szentszéki jegyző, eltávoztak Temesvárról Makóra, hogy ott a megye kormányzását szabadon teljesíthessék, de eme távozást szükségessé tette a mellett még azon körülmény is, hogy a püspöki megyének egy része — Csongrád, Csanád, Arad és Temesmegye részben — el volt Temesvártól zárva, mert a magyar sereg lefoglalta a postát s igy a hivek és lelkészek éppen nem, vagy csak igen nehezen közlekedhettek az egyházmegyei hivatallal.

A szép hazafiui érzelemről tanuskodó bátor határozatot aláiró Róka József apátkananok és püspöki helynök részint eme határozat, részint az ennek folytán Makóról a kerületi esperesi hivatalokhoz intézett és a katonai kormányt nem igen magasztaló — a postán elfogott — rendeletének aláirásáért a temesvári katonai haditanács által 1849. február hó 15-én mint rebellis megidéztetvén, és ha önigazolása miatt ezt elmulasztja, törvényen kivüli állapotba helyeztetett, kit utóbb a szabadságharcz lezajlása után ugyanazon haditanács halálra, és kegyelem utján összes vagyonának konfiskálása mellett hét évi várfogságra

itélt, melyből három és félévet ki is töltött, a többit a király kegyelme elengedte neki.

Oltványi Pált — kit Fábry püspök, midőn fogságából augusztus hó közepén Temesvárra visszatért és a püspökhelynöki hivatalt átvette, titkárnak nevezett ki — protegálása minden bajtól megszabadított ugyan eleinte, azonban midőn utóbb Kassára ment el, mint oda kinevezett püspök, ő is meglakolt azért; a temesvári, ez időben mindenható katonai kormány és a szerb vajdasági helytartó tanács üldözte őt forradalmi elvei miatt, ki midőn 1853. év végén Lippára neveztetett ki önálló lelkésznek a temesvári Oberfinanz-Direction által, az erről értesült helytartóság brevi manu kassálta a kinevezést, felküldötte magához az ügyiratokat és ezeket a csanádi püspöknek azon parancscsal küldötte át, hogy uj candidatiót küldjön föl a forradalmi elvekkel szaturált Oltványi Pál kizárásával.

Igy történt mindez meg eme szomoru korban, midőn a vae victis oly nagy szerepet játszott a csanádi egyházmegye területén is!

II.

VILÁGI LELKÉSZEK.

Dulce et decorum est pro patria mori.
Édes és díszes a hazáért halni.

Fieba József.

A szabadságharcz idejében plebános volt Bánhidán, Komárommegyében. Mind politikai, mind vallási szempontból művelt, szabadgondolkozásu, tehetséges és felvilágosodott férfiu, a ki bár tót származásu, de testestől és lelkestől magyar érzelmü volt, s a ki, ha a forradalom gyorsan le nem veretik, aligha nevezetes szerepet nem játszott volna az egyházi élet körében.

1849. évi julius hó 30-án az osztrák-orosz hadak egész Kocs határáig nyomulván előre, az e vidéken levő hazafias papoknak sorsa és élete nem lévén biztonságban, futott, menekült, ki amerre tudott. Fieba is a menekülés terveivel foglalkozott éppen, midőn jul. 6-án László József kocsi, és Györfy Ferencz tatai ref. lelkészek beállitottak hozzá, mint bujdosó menekülők. Fieba a legszivesebb magyar vendégszeretettel fogadta ismeretlen vendégeit, kik jul. 7-ig maradtak Bánhidán, azonban Fieba tanácsára nem a paplakban, mert az könnyen veszélyessé lehetett volna, nem ugyan árulás következtében, mert Bánhida tótajku lakosai megszégyenitettek volna bármely magyar községet, hanem a Tatában székelő ellenség miatt, azért a szőlőhegyen a plebánia pinczéjében vonták meg magukat. De e hely sem látszott elég biztosnak, mert a szőlőhegy közelében már másnap vadászok czirkáltak s az országuton vasasok mutatkoztak. Azért mihelyt beesteledett, bementek a faluba egy Tóbiás nevü megbizható ember házához s onnét kora hajnalban, már most hárman elindultak Oroszlánra jul. 8-án, mint erdő tövében fekvő s ennélfogva biztos menhelyet igérő faluba. Itt Tóth Sándor községi jegyzőhöz, mint Györfy Ferencz által ismert hazafias érzelmü polgártárshoz szálltak.

Azon időben minden ember remegett az idegentől, mert ellenségét személte abban. Tóth Sándor neje is majd

halálra ijedt, midőn a menekülők kocsija a ház előtt megállt, mert legelső gondolata az volt, hogy férje elfogatására jöttek. Azonban midőn megtudta, hogy vendégei nem rendőrök, hanem menekülők, felvidult, alig találta helyöket, mert mindenikben menekülni készülő férje bajtársát üdvözölte.

Rövid étkezés s beszélgetés után az lett a tanácskozás tárgya, hogy hová s merre menekülnek?

Tóth Sándor azt az ajánlatot tette, hogy ő tud az oroszláni erdőben oly buvóhelyet, a hol a felfedeztetés, vagy meglepetéstől éppen nem tarthatnak, a mellett a faluval való összeköttetést is fentarthatják s magukat időnkint élelemmel elláthatják. Megnyugtatólag hatott ez a menekülők kedélyére és pár óra mulva ott voltak a biztosnak igérkező sűrü erdőségben. Megkezdték a vadonéletet. Jött a dél, vaddisznósonkát falatoztak s egy kis borral lelocsolva, türhető volt az élet.

A szorongatott haza és saját sorsuk fölötti beszélgetéssel; a jövő események találgatásával — az oly közeljövőt s önmagukra nézve oly szomoru jövőt nem is sejtve, — eltelt a nap s nem volt unalmas az erdei élet. Majd beállt az éj. Rövid nyári éjszaka volt, mégis hosszu annak, a ki kényelmes párnához volt szokva. Derekaljuk volt a mohos hűs gyep, takarójuk volt a fölöttük összeboruló falombok és a kiterjesztett égboltozat, melynek csillagai a sűrü lombokon áttörve, mint Isten szemei biztatólag integettek, hogy csak aludjanak, ne féljenek a sűrü rengetegben, mert ők őrködnek a bujdosók álma fölött. Végre megvirradt, a hajnal gyöngyharmatával megmosták arczukat és senki sem panaszkodott a kényelmetlen éjszaka miatt.

Az egyház szolgái és a haza hű fiai lévén, nem szabad volt Istenben való bizalmuknak megtörni, az Istenében, ki az ég madarait oly bőven táplálja, s a mező liliomait oly szépen ruházza. Erős volt az ő hitök, hogy az igazság Istene nem hagyja el őket, és annak ereje lesz az ő erősségök és kővárok.

Egyszerü reggeli után mély gondolatokba merülve ült a négy bujdosó. Talán a nemzeti szabadság napjának kora leáldozásán töprengett busongó gondolatjok; vagy talán saját sorsuk kétes kimenetelén aggódott bánatos lelkök.

Volt okuk mindkettőre. Midőn magukba zárkozva igy merengtek, Fieba József igy törte meg a csendet:

-- Bajtársak! Szép ez a tágas, csillagsátoros hálóterem, de ha megeredneк az ég csatornái, s zápor fürdőt kapunk, mit csinálunk akkor?

E kérdés nagyon alapos volt, nem csoda tehát, ha készséggel fogadták Tóth Sándor azon inditványát, hogy menjenek a nánai erdőcsősz házához. Ez körüskörül rengeteg erdővel van környezve, biztos rejtekhely, maga a csősz pedig megbizható, becsületes ember. Ez volt reájuk nézve a végzetes lépés, mert egyenesen az oroszlán torkába mentek.

Délelőtti 10 órakor julius 9-én már a csőszháznál voltak. A csőszt nem kis zavarba hozta négy fegyveres ember megjelenése; de Tóth Sándor, a kit ismert, elmondván, hogy menekültek, a csősz is megnyugodott; aztán pénzt adtak neki, hogy vásároljon számukra a nem messze eső Moórott kenyeret, hust és bort, a mit a csősz elvállalt és teljesített is.

Beállt az est s a négy bujdosó a csőszház illatos erdei szénával megtöltött padlásán kényelmes ágyat talált, s mintha nem függött volna fejök fölött Damokles kardja, nyugodtan aludtak. Julius 10-én délben látogatók érkeztek a csőszházba. Müller nánai főerdész és egy alvadász, vagyis erdőkerülő. A menekülők megkináltak őket borukból s azt barátságosan elfogadták. Az erdőkerülő csakhamar távozott, Müller utána ment, valamit suttogtak, hihetőleg utasítást adott az erdőkerülőnek; de rögtön visszatért, s a menekülők társaságában maradt; beszélgetésbe eredtek, s rokonszenvet tanusított a bujdosók iránt, a minek ezen szavakkal adott kifejezést:

— Urak! én ezt a helyet nem tartom önökre nézve biztosnak. Közel van Moór, az pedig tele van katonasággal, könnyen elárultathatnak, majd elvezetem én önöket biztosabb helyre, a hol semmitől sem tarthatnak s több kényelmük lesz.

E beszéd teljes bizalmat költött a menekülőkben Müller iránt, bár feltünt előttük, hogy sokszor kitekintett az ablakon, azonban a szegény hiszékeny magyarok hajlandók voltak ezt ovatosságra magyarázni. Midőn igy gyanutlanul beszelgetnek, egyszer csak elkiáltja Müller: „Urak! a teremtését elkéstünk, *nyakunkon a küraszirok*“,

„Nyakunkon a küraszirok!“ e rémes kiáltásra összerezzent a négy bujdosó. Kitekintettek az ablakon, s látták, hogy lovas katonák nyargalják körül a csőszházat, mint a prédára siető sasok a dögtetemet. Fieba az ágy dunyhái, Tóth Sándor a padláson levő szénába bujtak; de felfedeztettek. László József megállt a konyha ajtóban s az odavágtatott tiszt mellének szegezte pisztolyát, de mivel látta, hogy sem futni, sem ellenállni nem szándékozik, parancsot adott, hogy kötözzék meg. Györfy az eresz alatt állott, s mivel nadrágján vörös zsinór volt, egy vasas német odaugratott, s kivont kárdjával füléhez vágott s ezt megsebezte. Néhány percz alatt mind a négyen keményen megvoltak kötözve. Málháikat felkutatták, személyes védfegyverül hozott vadászpuskáikat elvették. A puska volt a veszélyes „corpus delicti“. Azután elszállították őket Moórra.

Moórba érkezve a városi vendéglő előtt megállapodott a gyászmenet s a kisérő csapat tisztje jelentést tett egy magasabbrangu tisztnek a rábizott expedicziő szerencsés sikeréről. Mi megtörténvén, leszállították a foglyokat a kocsiról. Benn a fogadóban döntetett el a foglyok sorsa, és a város melletti táborba szállíttattak. Itt a kezükön levő zsineget kezükre és lábukra vert erős bilincsekkel cserélték fel. A táborban a tót, horvát és cseh katonák gyalázatos módon inzultálták a szerencsétlen foglyokat, végre előállott a kirendelt kocsi, felültették őket s utnak indították négy fegyveres kiséretében, kiknek azon nyilt parancs adatott, hogyha a foglyok szökési kisérletet tennének, azonnal löjjék agyon.

Egész éjen át utazva julius 11-én korán reggel értek Nagy-Igmándra. A nagy-igmándi ref. lelkész lakása feldulatván, utczai szobái börtönökké alakitattak át, az udvari szoba pedig a rögtönitélő hadi törvényszéknek szolgált helyiségül. Ide zárták be a foglyokat. Déli 11 óra tájban Susán osztrák tábornak elé vezettettek.

— Miért hozták ezeket ide? — kérde Susán a tiszttől.

— Erdőben fogattak el fegyveresen — válaszolt a tiszt.

— Miért nem voltatok otthon? — kérde a foglyoktól.

— Mert féltünk a muszkáktól — válaszolt mindnyája nevében László József.

— Becsületes ember nem fél a muszkáktól, volt Susán felelete. Azután rövid egyformasággal megkérdezte mindegyiket: mit cselekedtetek? s be sem várva a feleletet, szórta rájok a káromkodást és gúnyzáporát s midőn ebbe belefáradt: *ötven botot mindegyikre,* dörgé, s ez volt a rövid itélet.

Az itélet kihirdetése után visszakisértettek a paplakba. Eleinte azt hitték, hogy ijesztés az egész, mert fel sem tették, hogy találkozzék emberi alakot viselő oly vadállat, a mely művelt emberekre ötven botot veressen; de midőn látták, hogy kitették a paplak udvarára a padot, akkor jéggé fagyott bennök a vér. Az udvar katonákkal, a ház előtti tér pedig — mintha a község népe sejtette volna, hogy itt valami barbár dolog történik — kiváncsi néptömeggel telt meg.

Kevés idő mulva szerezsánok állottak a pad mellé. Először Tóth Sándor vezettetett ki, utána László József, majd Győrfy Ferencz végre Fieba József, hogy mindegyikkel társhalált szenvedjen a dicső. — A herkulesi alaku vad szerezsánok egész kéjélvezettel teljesitették hóhérmunkájokat. — Szemtanuk állítása szerint az utczai ákáczfákról lemetszett tövises botokkal verték el rajtok, az első ütések alatt halálszerüen elájultakon az ötvenet. Mindegyik áldozat mellé fris erő állíttatott.

Örök emlékül és Susán osztrák tábornok örök szégyenéül legyen följegyezve az is, hogy Susán osztrák tábornok hiéna kedvteléssel szemlélte a négy ártatlan ember megkinoztatását.

Az embertelen kinzás után a fogház kórházzá változott át. A szerencsétlen vértanuk a szobapadlóra hintett szalmára helyeztettek, s ott feküdtek mint mozdulatlan fadarabok, mert legkisebb mozdulat fokozta különben is égető sebeik fájdajmát. A szivtelen parancsnok senkit sem engedett a betegekhez közelíteni, hanem egy szomszédbeli izraelita fogoly társuk lett az irgalmas szamarítánus, az hideg vizes ruhával borogatta gyulladásos sebeiket.

Még a Zulu-Kafferben is van annyi emberiség, hogy megszánván áldozatát, legalább hüs füvet tesz bágyadt feje alá; de a megkinzott vértanuk semmi ápolásban sem ré-

szesültek, sőt jul. 13-án ökrös szekereken Győrbe szállították őket s mivel ülni nem tudtak, párosával a szekér derekába hintett szalmára fektették s igy utaztak egész éjjel. Fieba és Győrfy egy szekéren utazván, a nagy sötétségben feldültek s ez is nevelte kinjokat. Reggelre értek Győrbe, hol a kapuczinusok zárdájában helyezték el őket. Itt sérveik már gyulladásba mentek, s iszonyu volt a kin, melyet szenvedtek, s valami Karczag nevü öreg orvos szánta meg az elhagyottakat s rendelt énhitő borogatást.

A győri káptalan nemeslelkü ősz főpapja, Deáky fölszentelt püspök, értesülvén a szerencsétlen vértanuk ittlétéről, azonnal elment Fiebáért könyörögni Haynauhoz, és a vitézlő, hős(?) tábornok e szép(?) szavakkal utasitá el az ősz főpapot:

— Packt euch! ihr seid auch so ein Spitzbub, wie die übrigen Pfaffen!

Julius 15-én gőzhajóra vitték őket s azon szállították Pozsonyba, hol a Vizi-kaszárnyába kisértettek; László Józsefet és Tóth Sándort azonnal a kórházba szállitották, hol őket egy katona orvos és irgalmas szerzetbeli két barát ápolta elég lelkiismerettel és gyöngéd részvéttel. Midőn egykor a katonai főorvos a kórházat megvizsgálta, László és Tóth sebeit meglátva és okát megtudva, nemes indignációval tört ki: „Ez hallatlan brutálitás!“

Ez után megkezdődött a szomoru rabélet és nagy Magyarországon a rémuralom rémséges korszaka. A magyar vért szomjuhozó lelketlen Haynau kegyetlen itéletei következtében egymás után hulltanak el legjobbjaink, mig a külföldi lapok erős támadásai s az angol diplomacziának a bécsi kormányhoz intézett felszólalásai meg nem állíták Haynaut embertelen munkájában, s akkor, hogy a kegyés dicsőségvesztett tábornok Europa előtt bebizonyitsa szelid természetét és nagylelküségét, tömegesen bocsájtá szabadon az elzárt honfiakat, igy szabadult meg a négy vértanu közül előbb Győrfy Ferencz és Tóth Sándor; később, október 5-én pedig László József, de Fieba nem.

Novb. 5 én a kijelölt órában László József s más kegyelmet nyert foglyok fölvezettettek a haditörvényszék elé. Egy ezredes elnöklete alatt néhány tiszt volt jelen. Az ezredes röviden előadta, hogy kegyelemből elbocsájtatnak, intette őket a császár iránti hűségre és engedelmességre.

Ezután következett a megkegyelmezettek névsorának a hadbiró általi felolvasása s mindenkinek egy irott certificat adatott át. Midőn a hadbiró, Tollovich, László József nevét olvasta, s a certificat-ot átadta, németül ezt mondta neki: „Menjen Ön haza; de ugy beszéljen Kossuthról, hogy Fiebának utána ne menjen", mely szavak azt jelentették, hogy Fieba ügye rosszul áll s ő el fog itéltetni, a minthogy titkos feljelentések következtében 8 évi várfogságra itéltetett, melyből 3 évet ki is töltött Olmützben, fogsága többi része 1852-ben kegyelem utján elengedtetett.

Fieba József a bánhidi volt plebános kiszabadulása után — rettenetes szenvedéseinek jutalmául — elvesztvén állását, Győrben telepedett meg, s mint közkedvességü kedélyes öreg ur angol- és franczia nyelv tanitás által tartja fenn magát igen tisztességesen.

Még csak arra akarunk röviden megfelelni, hogy miért fogattak el? Azt leirni nem, csak sejteni lehet. Hazafias kötelmeiket pontosan teljesítették. Egyebet nem tettek. Egyedüli ok az lehetett, hogy elhagyva a családi tűzhelyet, az erdőbe menekültek: tehát forradalmárok, Kossuth-kutyák voltak stb.

(Gyászlapok).

Dr. Hernoegger Antal.

1849-ben 40 éves koru és 20 éves áldozár bölcsészet- és jogtudor, szentszéki ülnök, nagytudományu férfiu és a vácmegyebeli papság egyik kitünő tagja volt.

A szecsői táborból való felvonulás alkalmával Damjanics elfogatta és magával vitte a kókai plebánost: Hernoegger Antalt. Nagycsütörtökön este a magyar tábor egy része Kókára érvén, egy főtiszt és két honvéd az ispáni lakba kisérte a plebánost és azonnal kihallgatta. — Nagypénteken, az isteni tisztelet után, oda érkezvén Damjanics, azonnal elfogatta és saját kocsiján és lovain magával vitte a szentkirályi erdőbe. A felvonuló hadsereget kisérték a községben található kocsik; ezen fuvarosok látták nagy pénteken délután plebánosukat, a mint saját kocsijához meglánczolva őriztetett.

Nagyszombaton reggel élénk mozgalom volt a szentkirályi erdőben. Az isaszegi ütközöt előtt Hernoegger, a kinosan eltöltött nap és éj után megtörve lélekben és testben és gyötörve a legborzasztóbb bizonytalanság által, azt kérdezte Damjanicstól:

— Tábornok ur, hát én velem mi fog történni?

— Semmi egyéb — felelé Damjanics lenéző megvetéssel — csak hogy egy kicsit meg fog halni.

Ez volt az itélet. Mintha nem is egy müvelt emberről és felszentelt papról, hanem valami erdei vadról lett volna szó ott az erdőben. És csakugyan Hernoegger Antal nagyszombaton reggel minden törvényes itélet nélkül a gyonlövetett, és elásatott, ugy azonban, hogy reverándája széle kilátszott a földből. — Az isaszegi ütközet után az isaszegi temetőben temették el. Az 1850-ik év márczius havában Szentiványi Vincze császári főbiztos parancsára az isaszegi temetőben a holttest fölásatott. Csitári István kókai lakos kocsiján Kókára szállíttatott és ott a közte-

metőben egyházi szertartással eltemettetett. — Ekkor már teljes feloszlásban volt a hulla, de a golyók által ejtett sebhelyek láthatók voltak. A hulla egészen meztelen volt, ruháitól hihetőleg akkor fosztották meg, mikor a szentkirályi erdőből Isaszegre szállították.

Hogy mily bünért kellett életével lakolnia ezen jeles papnak? ma sincs beigazolva. Állítólag már Tisza-Füreden, a tavaszi hadjárat megkezdésekor, elvolt határozva agyonlövetése. Valószinüleg roszlelkü ellenségei boszujának esett áldozatul; kiváltképen ellensége volt egykori káplánja, Szabó Rikárd, ekkor a magyar hadseregben tábori lelkész, később aposztatált; és egy rokona, ki mint honvéd-hadnagy Damjanics alatt szolgált, a ki a plebánost, mint rokonát folyton pénzért zsárolta; nagyon hihető, hogy egy megtagadott kérelem miatt boszut forralt pap rokona ellen. Ezekhez járultak még a falubeli ellenségei is.

E szerencsétlen időszakban nagyon könnyü volt a honáruló név- és czimre szert tenni, s gyakran a legjobb honfiak vérzettek el csupa gyanu vagy boszuból, azért nagy tapintatlanságot követett el Damjanics, midőn minden szigoru vizsgálat és bizonyiték nélkül a szecsői és kókai lelkészeket agyonlövette. E szomoru sors érte volna Lehóczky Antal zsámboki és Pridavka István dányi lelkészeket is, ha korán el nem menekülnek. — Fájdalom, hogy a magyarokat nemcsak az ellenség, de a magyarok golyója is pusztította. És mindez történt a magyar szabadságharcz nagyobb dicsőségére és azért, hogy a katholikus papok nagyobb kedvet kapjanak vagyonukat és véröket a haza érdekében feláldozni.

Kossuth Lajos 1849. évi április 8-án, husvét napján Gödöllőről a honvédelmi bizottsághoz Debreczenbe küldött jelentésében ily lelkesülten irt:

— „Ez azon halleluja, melylyel az emberiség Megváltójának feltámadási napját a szabadság Istenének szent oltára előtt megünnepéljük".

A szabadság Istenének szent oltárát pedig két ártatlanul meggyilkolt katholikus pap kiomló vére szennyezte be. — A kath. papság bőven és dicsőn lerótta haza iránti kötelmét: vérzett a harczmezőn, és vérzett otthon.

(Szépirodalmi kert).

Mansbarth Antal.

Sákberény mintegy két óra járásnyira fekszik Székesfehérvártól róm. katholikus és református hitvallású lakosokkal. 1849-ben lelkészei voltak Mansbarth Antal plebános, szép, közép termetü szőke férfiu, a hittan és egyéb tudományokban, valamint a szépmüvészetekben kitünő, a székesfehérvári egyházmegyének disze, és Szikszay János református pap. E két férfiut szoros barátság, mondhatni testvéri szeretet kötötte össze. Mindkettő szeplőtelen jellem; hű, igaz hazafi, megtett mindent, a mit hazája iránti kötelessége parancsolt; de semmi olyast, melyért büntetést érdemeltek volna, kihirdették a függetlenségi nyilatkozatot s népeiket a hazaszeretetre oktatták, tanitották, s hazafiui kötelmeik teljesítésére buzdították.

Jelen sorainkban Mansbarthról akarván megemlékezni, csakis róla fogunk szólani, de amit róla irunk, ugyanaz történt hü barátjával, Szikszay János református pappal is; együtt éltek, együtt haltak is meg.

A győri és komáromi vesztett csaták után a Dunántúli vidéket osztrák katonaság lépvén el, megkezdődött a katonai uralom s vele az árulások és boszuállások szomoru ideje.

1849. évi julius 11-én gyanutlanul kimentek a ref. lelkész szőlőjébe, honnan csak este felé tértek haza. Éppen fele uton voltak, midőn az őket kereső lovassággal találkoztak. A vezénylő tiszt nyájasan köszönté őket, s tudtokra adá, hogy a moóri táborban egy kath. katona haldoklik, s a halotti szentségekkel kiván élni, tehát öltözzék föl papi ruhájába Mansbarth, s ellátva magát a szentségekkel, menjen velök, ők csak fedezetre jöttek, hogy e viharos időben valami bántalma ne legyen.

A jólelkű plébános távolról sem gyanítva, hogy a vitéz katonaság ily aljas fogás palástja alá bújva, csalja

ki őt, gyanutlanul hazament, felvéve papi öltönyét, magához vette a haldoklók körüli eljáráshoz szükséges szentséget s helyet foglalt egy számára rendelt parasztkocsin s vágtatva hagyta el családi tüzhelyét, távolról sem sejtve, hogy nem fog többé melegedni annak tüzénél.

Moórig folyvást nyájas volt irányában a kisérő tiszt, s így gyanutlanul érkezett Moórra s az urasági kastélyba szállittatott. Azonban a beszállásolásnál már észrevette, hogy csapodába került, mert az ajtaja elé kettős fegyveres őr állittatott. Rövid étkezés s pihenés után gr. Batthányi Kázmér lefoglalt batárján éjjel utnak indíttatott erős fedezet alatt, hova, merre? maga sem tudta s nem is sejtette. — Julius 12-én reggeli 7—8 óra közt ért a nagyigmándi ref. paplak udvarára, a vesztőhelyre.

Fieba József életrajzában van megemlítve, hogy Susán osztrák tábornok három lelkészre és egy jegyzőre 50—50 botütést veretett a nagyigmándi ref. paplak udvarán. Mansbarth csak akkor borzadt el helyzetének iszonyuságától, midőn azon szobába kisérték, melyben a négy megkinzott vértanu szaggató kinok közt, rideg szalmán fetrengett. — A szó elhalt ajkán, a vér meghült ereiben, hideg borzongás futotta át egész testét, midőn látta, hogy mily iszonyu helyre hozták, nem is sejtve, hogy reá még tragikusabb sors vár.

Megérkezése után csakhamar bizonyos élénk mozgalom volt észlelhető az udvaron és a haditörvényszék helyiségeül használt hátulsó szobában. Alig pár óra alatt a haditörvényszék együtt ült s Mansbarthot bekisérték és kihallgatták. A vádlók szinte ott voltak a szobában és szemeibe mondták, hogy az uralkodó ház letételét hirdette s a csász. katonaság ellen izgatott. Hasztalan volt azon mentsége, hogy a magyar kormány rendeletére hirdette ki a függetlenségi nyilatkozatot. Hasztalan volt minden védekezés, mivel hat áruló állott szemben az ártatlan báránynyal, tehát a vérbiróság valónak vette a rút rágalmat, gonosz árulást. Az itélet gyorsan meghozatott. Alig fél óra alatt megtörtént minden. Az itéletet német nyelven olvasták föl előtte, melyből a vértanu csak ezen fatális szavakat értette: „Durch Pulver und Blei!“ mivel ezt erősen hangsulyozta a hadbiró.

Csak néhány percz engedtetett neki, mialatt a

szentségeket áhitatosan felvette s egész rezignáczióval végrendeletét megirta, melyet a jelen volt csász. katonatisztek hitelesitettek. Az itélet azután végrehajtatott a lelkészlak kertje végében. Három dördület, s a nemes szív, az igaz hazafi, a hű lelkipásztor holtan omlott a rideg porba.

A szolgálaton kivül jelen volt katonák elérzékenyülve szemlélték e véres cselekményt, az összesereglett nép százai pedig, vallásküloönbség nélkül, hangos zokogásban törtek ki s keserü könyeket hullattak az elesett fölött. Gyásznapja volt ez Nagy-Igmándnak! — Sokan kételkedni fognak a következő sorok tartalmában, pedig való igaz, szemtanuk állitása után irattak e sorok, a gyászosan elvérzett pap temetetlenül hagyatott késő estig, s juliusi meleg napon, diszes papi öltönyben, legyek és más férgek martalékául ott hevert a véres földön és csak késő este engedtetett meg, nagy kérelmére az akkori lelkes és hazafias érzelmü esperes-plebános Mester Istvánnak, hogy minden szertartás és harangszó nélkül földbe tétethesse.

Igy hullt el ő a jó, az igaz hazafi, az ártatlan a hazáért!

Igy halt meg Mansbarth Antal, a fáradhatatlan buzgalmu csákberényi plébános, férfikorának tavaszán, életének 27-ik évében. Keseregtek gyászos elhunyta fölött egy jó atya, egy gondos anya, kik benne öregségük gyámolát vesztették el; kesergett egy forrón szeretett nagybátya, ki akkor jeles falusi lelkész volt, később pedig a fehérvári káptalan egyik fődignitása; kesergetek rokonai, barátai, paptársai, kiket csak az vigasztalt, hogy paptársuk a magyar hazáért s a népek szabadságáért halt dicső halált, ekként bizonyitván be a kath. pap rendületlen s mindenre kész hazafiságát.

A vértanu teste a róm. kath. temetőben tétetett örök nyugalomra; sirját a kegyelet diszes kőkereszttel jelölte meg, melyen e felirat olvasható: „Mansbarth Antal róm. kath. plébánosnak, ki 27 éves korában 1849. julius 12-én meghalt.“

Még csak azt emlitjük meg röviden, hogy őt és Szikszay János ref. paptársát Buder Endre jegyző, Hub István fővadász és Axman József kántor-tanitó, csák-

berényi lakosok — tehát saját hiveik — árulták el és vádolták az osztrák sereg parancsnokánál; azzal vádolván őket, hogy a dinasztia letétele mellett prédikáltak, a katonaság ellen izgattak s a népet fegyveres ellenállásra, vagyis a haza védelmére buzdították s ez elég volt, hogy a két jeles hazafi kegyetlen módon legyilkoltassék.

Nyugodjanak békében a dicső vértanuk!

Dr. Mericzay János.

A magyar szabadságharcz egész lefolyásában és küzdelmeiben oly dicsőségteljes fegyverténye vala a magyar nemzetnek, minőt Európa népei nem mutathatnak fel. Az összes nemzet bámulatos lelkesedése, a hadvezérek s az összes hadseregek csodával határos bátorsága, vitézsége, a kis erővel óriás hatalom ellenében vivott számtalan fényes diadal, a tűrés, kitartás, szóval a szabadságharcz egész lefolyása a magyar nemzet vitézségének és nevének fényes babért és örök dicsőséget szerzett a művelt világ előtt.

És csak mélyen sajnálni lehet, hogy a magyar szabadságharcz dicsfényét egyes fekete pontok kissé elhomályositják. És még inkább sajnálandó az, hogy egy ilyen fekete pont a magyar tábornoki karnak egyik legjelesebb és legbátrabb vitéze, Damjanics tábornok által történt. Egy ilyen fekete pont vala, mely Damjanicsnak összes nagy érdemeit terhelőleg sujtja: Mericzay János szecsői plébánosnak kegyetlen agyonlövettetése.

Bár könyvünk, a honvédpapok, tehát azok emlékének van szentelve, kik tényleg részt vettek a szabadságharcz küzdelmeiben, Mericzayról, jólehet a küzdelmekben egyáltalán semmi részt sem vett, mégis meg kell emlékeznünk, mivel vérét ontotta hazájáért; és fellehet venni őt e könyvbe azért is, hogy fedhetlen hazafiságát megvédhessük a roszakaratu rágalom ellen, mely őt minden ok és alap nélkül a honárulás rettenetes bünével sujtotta.

A honáruló bünhődjék rettenetesen, saját életével is, és ha pap is, vagy bárki más. Ez ellen szólni senki nem fog; de aztán az illető valóban, minden kétségen felül az legyen, s a büntetés törvény szerint történjék; a hadvezérnek ez érdemet, de az ártatlanok kihallgattatlan s

törvénytelen agyonlövettetése csak szégyent s megvetést szerez.

Damjanics magyar tábornok 1849. évi nagypénteken dr. Mericzay János szecsői plébánost minden kihallgatás, bizonyiték és birói itélet nélkül agyonlövette.

Csodálnunk és sajnálnunk kell a kitünő tábornok e barbár tettét. Egy testileg nyomorék embert egy hős tábornoknak agyonlövetni soha nem volt és nem is lesz dicsőség.

Ki volt az a Mericzay János és mit vétett, hogy nyomorék létére ily rettenetesen bünhődött?

Dr. Mericzay János 1848-ban 48 éves és 25 éves pap vala, tehát nem meggondolatlan, heves, tüzes vérü fiatal ember, kit a pillanatnyi hevület, vagy földi érdek ide-oda ragadhatott volna, amit ugyan betegsége, s teste nyomorusága is gátolt, mert évek óta idegbajban szenvedvén, a nap nagyobb részét karos székében ülve olvasással tölté, mert a szobában is csak honaljmankója segitségével mozoghatott. Testileg alacsony, sovány termetü volt; lelkileg szelid, jámbor, békés; a külvilággal nem érintkezett; politikával nem törődött; majdnem élő halott vala, tehát még a látszata, vagy lehetősége sem volt meg annak, hogy e nyomorék, beteges ember a haza ellen tett, vagy tehetett volna valamit, ami kivégeztetésének csak némi okául is szolgálhatott volna. Sem a hős tábornok, sem a falu népe nem tudta megmondani, hogy miért végeztette ki a szecsői plébánost. Ez örök titok marad.

Ennek daczára el kell mondanunk a valószinü okot, melynek hire épen a hős tábornok közvetlen környezetéből került nyilvánosságra, mely ma is tartja magát s még nincs hitelesen megczáfolva. Damjanics közvetlen környezete beszélte, hogy az április 4-én vivott bicskei csata alatt Jellasics táborkarával a szecsői plébánián volt. A házi gazda — mint bárki más is — kénytelen volt hivatlan vendégeit szivesen fogadni, s nekik a pincze és kamra legjobb tartalmát felszólgáltatni. A vitézlő (?) tábori kar jó étvágygyal és nagy szomjusággal lévén ellátva, a szegényes pincze hamar kiürült. — Jellasics ment — Damjanics jött. A magyar tábor április 5-én, épen nagycsütörtökön Tápio-Süll és Szecső közt telepedett le. Délután 4 óra felé egy honvéd hadnagy jelent meg a plébánián azon

üzenettel, hogy „Damjanics tábornok urnak küldjön a plébános abból a jó borból, melylyel előtte való napon Jellasicsot megvendégelte.“

Mericzay kijelentette a hadnagynak, hogy

— Tisztelem a tábornok urat, de abból a borból már nem szolgálhatok, mert elfogyott; hanem más borból szivesen szolgálok!

Mintegy fél óra mulva ismét megjelent a katona tiszt és ismétlé Damjanics üzenetét, hozzátéve, hogy ha azon jó borból nem ád, ám lássa a következését. Természetes, hogy a plébános ismét tagadó választ adott, kijelentvén, ha volna, szivesen teljesitené a tábornok kivánságát. Alkonyatkor ismét megjelent a hadnagy nehány huszárral és egy odarendelt szekérrel, és kijelentette, hogy Damjanics parancsára a plébános azonnal jelenjék meg a táborban. A halálra ijedt beteges plébánost ugy tették fel a kocsira, s hogy kényelmesebben ülhessen, vánkosokat raktak melléje. Gyorsan elterjedt ennek a hire a faluban, s a megrémült hivek összejöttek a plébánialak előtt. Este lett, mire kiértek a táborba, de a plébánost nem vezették a tábornok elé, nem hallgatták ki, hanem egészen mellőzve őt, ott hagyták egész éjen át a kocsin. Csak Isten a megmondhatója, mit s mennyit szenvedett a beteges plébános e rettenetes éjszakán. Hajnalban a tábor fölkerekedett és tovább vonult Isaszeg felé. Damjanics útra készen lévén, anélkül, hogy a plébánoshoz szólt volna, vagy kihallgatta volna, vad cinizmussal parancsolá környezetének:

— Azt a papot lövessétek agyon.

A szerencsétlent leemelték a kocsiról, és mivel bénult lábai miatt letérdelni képtelen volt, a földre ültették s ugy lőtték agyon, mire a kiszenvedett arczczal bukott a homokos talajra.

Sajátszerü találkozása a véletlennek: az a föld, melyre holtan lebukott, mely kifolyó vérét fölitta, épen a szecsői plébános szántóföldje volt. — Amint a sereg elvonult, a kocsis, aki a szerencsétlen plébánost kivitte és kivégeztetésének szemtanuja volt, föltette kocsijára a halottat és hazaszállitá a plébániára.

Ezen esemény híre általános megdöbbenést keltett mindenfelé. Azt kérdezte mindenki: hogy miért lövette

agyon Damjanics a szecsői plébánost? de helyesen, biztosan megfelelni nem tudott senki. Honáruló nem volt, nem lehetett jelleme és bénaságánál fogva, tehát egyedüli hibája volt, hogy Damjanicsnak jó bort nem küldött, mivel nem volt; egyedüli hibája volt, hogy kényszerből megvendégelte Jellasicsot, ha ezt nem teszi, ez löveti agyon. Ily czimen a haza összes papságát agyon lehetett volna lövetni, mert hiszen magyar, német, horvát, rácz jöttment, egymást váltották fel, különösen a főváros, Pest, körül. És az ilyen kalandozó seregek nem igen kérnek, hanem vesznek, ha nem kapnak; nagy elfogultság tehát egy ilyen kényszer ebédet, vagy vacsorát hazaellenes cselekedettnek bélyegezni, azért Damjanics kegyetlen eljárása semmi körülmény közt sem menthető, amit súlyosbit az is, hogy minden törvényes eljárás nélkül, önkényüleg járt el a szerencsétlen lelkipásztorral.

A derék hadvezérnek fényes hadi tetteit nagyon elhomályositja egy ilyen törvénytelen zsarnoki tett.

(Szépirodalmi kert).

Simon Endre.

Simon Endre született 1816-ik évi márczius hó 10-én Erdélyben Udvarhelymegyében, Bogárfalván. 1834-ben pappá szenteltetvén, gyergyó-szent-miklósi segédlelkész, — majd 1842-ben ehedi lelkész lett, 1847-ben pedig ugyanazon minőségben áthelyeztetvén az ország határszélén fekvő tölgyesi vámhoz, itt találták őt a szabadságharcz dicső napjai.

Bár plébániája helyrajzi fekvésénél fogva, s az akkori gyarló közlekedési viszonyok miatt, csaknem elzárva volt az országtól, mégis csakhamar hirét vette a megindult mozgalomnak. A havasok rengetegén is áthatott a nemzeti szabadság kelő napjának sugara, s e sugár melege lángra gyulasztá a hazafias érzésü fiatal székely papnak minden jó és nemesért lelkesülni tudó szivét. Midőn aztán hirét vette, hogy a nemzetnek ősi jogainak védelmére fegyvert kellett fognia, bár ő maga el nem hagyhatá a nyáját, melynek pásztorául rendeltetett, hisz nagy vidéken egyedül ő volt kath. lelkipásztor: de forgatta azt a kardot, mely keze ügyében volt, mert bár oláhfalvak közé volt ékelve kisded plébániája, mégis a társas-körökben ugy, mint a szószéken, gyakran megtalálta az alkalmat arra, hogy hiveiben a haza iránti szeretet lángját — hazafias szónoklatai által — éleszsze s ébren tartsa.

Ugyanazon községben lakott Simonel, csaknem egykoru oláh pap is, ki érezve Simonnak szellemi fölényét, nagy tisztelőjeként viselte magát, sőt baráti szivéhez is furakodni törekedett. A barátság és tisztelet szinlelésében annyira ment, hogy nemcsak gyakran meglátogatta őt, hanem sokszor egyházi beszédeinek is hallgatója volt, s ilyen alkalmakkor — ugy látszik — jegyzeteket csinált „tisztelt barátja“ hazafias nyilatkozatairól, mert alig hogy

leáldozott a magyar szabadság napja; — alig hanyatlott alá a sok dicsőséget látott honvéd zászló, nem késett a „hű barát“ Simon Endrét, mint forradalmárt, mint lázítót feljelenteni.

E feljelentés nyomán Simont azonnal elfogták, fegyveres kisérettel előbb a csik-szeredai hadbirósághoz, s onnan a nagyszebeni törvényszékhez hurczolták, hol — bár csak egy tanu volt ellene, t. i. a „hű barát“ és „szerető paptárs“. — de, mert ő maga sem tagadta, s tagadni nem is akarta azt, hogy hazáját szereti, s a magyar pap kötelességét híven teljesitette: sánczfogságra itéltetett és a károly-fehérvári kazamatákban, több székely honfitársával együtt, elzáratott.

Szomoru és sulyos fogságából 1851. év végén megszabadulván, előbb maros-vásárhelyi káplánnak, majd 1852-ben borondi lelkésznek neveztetett ki. De ezen javadalmat sem soká birhatá, mert már 1853-ban, a szomszéd Maros-Vásárhelyen a Török-Gálfi-féle összeesküvés felfedeztetvén, a katonai törvényszék parancsából Simon Endrének is — mint már kompromitált papnak — állomását el kellett hagynia s két évig szülőinek ősi hajlékában kellett megvonulnia, mig 1855-ben Erdély püspöke, Haynald Lajos berendelte őt az udvari irodába. Azután alsó-járai, majd sinfalvi és 1860-ban kerellő-szent-páli plébánosnak neveztetett ki; 1868-ban pedig küküllő kerületi esperes lett. — 1885-ben Székely-Udvarhelyt, hová nyugalomba vonult, elhalt.

A jó öreg bizalmas emberei előtt gyakran, sőt örömmel beszélte el szenvedéseit, nem mintha dicsekedni akart volna azokkal, hanem mint maga mondá:

— Jól esik, hogyha nem küzdhettem, legalább szenvedhettem hazámért.

Ilyen az a hazafiatlannak bélyegzett kath. pap.

Streith Miklós.

Született Páulison Aradmegyében, de családi összeköttetései folytán a fővárosba kerülvén, ott végzé iskoláit s kért felvételt a székesfehérvári püspöki megyébe. A hittani tudományokat itt végezte s 1831-ben acsai káplánból lett boglári plébános.

E községnek 18 éven át nemcsak buzgó lelkésze, hanem önzésnélküli jótevője volt a szó legnemesebb értelmében! Egészen hivatalának élt, vagyis nemcsak hivei lelkiüdve körül fejtett ki buzgó tevékenységet, hanem azok anyagi jólétének előmozditásában is egyaránt fáradhatatlanul működött. Maga is birt orvosi ismeretekkel, de azonkivül az akkori acsai orvost saját erszényéből dijazta, hogy a boglári szegényeket ingyen gondozza. Az 1849-ben Bogláron is mutatkozó kolera alkalmával, Streith mindjárt ott termett a betegnél és segitett. Egyikét későbbi feladóinak, a furfangos kisbirót több órai dörzsölés után tartott meg az életben. Mindennapi miséje után első gondja volt betegeit meglátogatni, s azok ellátásáról gondoskodni. A lábbadozó betegek naponkint kaptak a plébános jóságából ó-bort, levest, s egyéb betegnek való ételt.

Tisztelte is Streithot az egész vidék, s méltán, mert épp oly korrekt pap, mint lelkes hazafi volt, kit mindenki szeretett és tisztelt. jellemének nyilt becsületessége, de kivált lelkületének majdnem gyermeteg tisztasága miatt. Szigoru volt maga iránt, de szeliden elnézte mások gyöngeségeit, s ha feddeni kellett, azt is nyájassággal tette. És e kitünő papot, lelkes hazafit, e buzgó lelkipásztort mégis saját hivei juttatták halálra.

A boglári jegyző, bíró s nehány ember irigységének és lelketlen árulásának leirása nem tartozván tárgyunkhoz, azok elbeszélésébe nem bocsátkozunk, azért csak magát a tényt és a szomoru mártiromságot adjuk elő.

Boglárón folyt az ujonczozás a magyar hadsereg részére, a kormánybiztos és püspöki helynök parancsára ki lett hirdetve a függetlenségi nyilatkozat; rendeztetett a népfelkelés s a boglári káplán, König Mór hadparancsnoksága alá helyeztettek Boglár, Szaár, Kozma és Gánth községek.

Streitlmak mindezekben semmi része sem vala. Magyar volt ugyan szíve s meggyőződése, s a márczius 4-iki magyar alkotmány eltörlésére teljesen logikainak találta az április 14-iki függetlenségi nyilatkozatot, de tettleg semmiben sem vett részt, s plébániáját soha el nem hagyta. A függetlensegi nyilatkozatot a káplán olvasta fel, a szónoklatot is ő tartotta, s csakis a nép felfegyverezésére vonatkozó parancsolatot magyarázta a plébános, t. i. Streith, az ő egyszerü jó lelkével csak azt akarta a nép hasznára elérni, hogy ne egyenesitsék ki kaszáikat — mint azt a proklamáczió parancsolta — hanem, hogy a minden háznál meglevő vasvillába illesszenek hosszu nyelet.

Azonban csakhamar bekövetkezett a reactio! Julius elején a győri, aztán a komáromi vesztett csaták folytán elvonult a magyar sereg, s a Dunántulba ismét német kormányzat hozatott be. Haynau hirét vevén a komáromi kitörésnek, aug. 7-én erős dandárt küldött, herczeg Jablonovszky vezérlete alatt a fővárosba, s onnan Komárom felé. A dandár augusztus 16-án érkezett Bicskére. A Budára gyakran bejáró boglériak értesülvén a német sereg közeledtéről, még azon este megjelentek Bicskén a parancsnok előtt s elárulták a káplánt. A parancsnok elhatározta, hogy Boglár, Csákvár, Székesfehérvár és Moór felé veszi utját, s így a panaszosoknak, azaz árulóknak a helyszinén igért elégtételt, mire az árulók még az éjjel teljes csendben hazamentek.

Aug. 17-én 8 óra felé egy dragonyos kapitány s négy legény vágtatott be a plébánia udvarra és Streithot nem is említve a káplánt kereste és tudatta vele, hogy parancsa van őt letartóztatni, s Zámolyra, a dandár szállására kisérni. Ekkor előlépett Streith, s nemes lelkének egész bensőségével kérte a kapitányt — papi becsületének ünnepélyes lekötése mellett — engedné meg, hogy ő saját kocsiján, fegyveresek nélkül, kisérhesse el káplánját Zámolyra. A kapitány engedett és Csákvár felé távozott.

Boglár apraja s nagyja a főutczába sereglett s

örömujongással fogadta a bevonuló osztrák dandárt. Az előljáróság a községháza előtt állott, s kérte a vezénylő ezredest, jönne be a tanácsszobába. Itt aztán megindult a vádak özöne a káplán ellen, miért is az ezredes utána küldött s azonnal letartóztatta, csak azt engedvén meg, hogy hazamehessen némi ruháért, midőn a községházból kilépett, nem ismervén föl az ott álló osztrák tábornokot, nem is köszöntött, miért is ez Kossuth-kutyának nevezte őt. A káplán visszatérve a plébániára, elmesélte jólelkü főnökének, hogy egy osztrák tábornok őt Kossuth-kutyának szidalmazta; s a nemeslelkü plébános legott visszakisérte káplánját a faluházára s igy szólt a durva és káromkodó tábornokhoz: „Tábornok ur, állittassa a vádlottat a törvényszék elé, de ne nevezzen egy papot kutyának, mielőtt tudná, vétkes-e vagy nem!“ A tábornok dühe tetőpontját érte s parancsolá: „Ezt is el kell fogni!“

Szegény Streith, ki ellen eddig a legcsekélyebb panasz sem emeltetett, kinek neve sem lőn fölemlitve, áldozata lett nemes lelkületének s paptársa iránti szeretetének. A káplánt azonnal megvasalták s fegyveres katonák kisérték mindkettőjüket a plébániára a szükséges ruhákért. A káplán magához vett egy kis keresztet s egy fehér zsebkendőt, hogy legyen mivel szemeit bekötni, ha agyon lövik. Midőn a plébániából fegyveres fedezet mellett az utczára jöttek, az összesereglett boglári hivek valóságos furiává változtak, s a szelid pásztort, nemeslelkü jótevőt szidalmazták, s örömujongva gunyolták. Ilyesmire csak a legdurvább nép képes. Ez volt a hála és köszönet a sok jótéteményért!

Foglyaink aug. 17-én utra keltek s pedig gyalog a dandár után. Égetően sütött a nap, rajtuk papi öltöny, egyik kezükben kézi táska, a másikban felöltő, s Csákováron át estefelé Zámolyra értek, ahol megháltak. Másnap folytatták utjokat Fehérvár felé, ahol aug. 19-én rögtönitélő törvényszéket állittottak, de mivel vagy a vád nem nyujtott elég okot a statáriumra, vagy mivel a Jablonovszky dandárnak rögtön el kellett Komárom felé vonulnia, ügyük el lőn halasztva, s tudatták velök, hogy Budapesten fognak rendes haditörvényszék elé állittatni, s aug. 21-én Budapest felé inditották őket.

Az uj-épületben tisztességes helyiségbe szállásolták

el Streith plébánost. Pöre rendkivüli gyorsasággal folyt le, háromszor állittatott hadi törvényszék elé, s ő inkább önvádlást, mint önvédelmet fejtett ki, kapaczitálni akarta az auditort, aki meghatva Streith ritka egyenes lelkülete által, megakarta őt menteni s mintegy szájába ádta a kényszer általi védelmet, de ő azzal élni nem akart, s folyton védelmezte a függetlenségi nyilatkozatnak logikai voltát. Boglári vádlóival soha sem lett szembesitve, az ő tanuit nem hallgatták ki, ellene semmit se bizonyithattak, mégis vesznie kellett, mert a vérengző Haynau ugy akarta, ki midőn meghallotta, hogy ismét két papot hoztak az uj épületbe, igy kiáltott föl:

— Diese Pfaffen sollen hängen!

1849. szept. 4-én délután 4 órakor, szokatlan órában Streith és káplánja a haditörvényszék elé lettek idézve itélet-kihirdetésre. König Mór káplán a második emeletről letekintve az udvarra, az őrséget fegyverben állva látta s hallotta, hogy a dobos hármas pauzában ad jelt, sejtette a halálos itéletet, de Streith erre sem adott semmit se, s teljes nyugalommal mondá:

— Káplán ur! bérkocsin menjünk-e haza, vagy bevárjuk a kocsimat?

A káplán leverten válaszolt:

— Kedves plébános ur, mi nem fogunk többé hazamenni.

— Igaz, válaszolt Streith, ön tán nem, de engemet csak nem itélhetnek el.

Ekkor beszólitotta őket a porkoláb. Az ajtó nyitva maradt, s teljes számu hadi törvényszék előtt álltak. A feszület mellett két gyertya égett, az elnök — Deák, nyugalmazott őrnagy — kardot huzott, a tagok merev állásban jobbjaikat emelték föl, esküdtek s az auditor felolvasta az itéletet, mely igy hangzott:

„Streith Miklós boglári plébános és König Mór káplán, miután saját beismerésök, s összevágó tanuvallomások által meggyőzettek, hogy a debreczeni konventnek április 14-iki hazaárulo nyilatkozatát a templomban nyilvánosan felolvasták s megmagyarázták, s a népet fegyveres felkelésre buzdították; különösen König Mór, mivel lázitó beszédhen izgatott, Streith pedig, mivel a népet fegyverhasználatra oktatta; a haditörvényszék által

kötél általi halálra ítéltettek. Ezen itélet a főparancsnok által törvény utján megerősittetett, azonban kegyelem utján odamódosittatott, hogy Streith Miklós golyó által végeztessék ki, König Mór pedig, tekintve fiatal korát, vagyonvesztésre és 15 évi várfogságra vasban, itéltessék. Streithon az itélet szept. 5-én reggel 5 órakor fog végrehajtatni.“

Ezen iszonyu perczekben oly lelkierőt fejtett ki ezen ritka jellemű férfiu, hogy bámulatra ragadta biráit, s az agg elnök szemeiben könyek csillogtak. Két lépéssel előrehaladott, fölemelt karral s érczes hangon igy szólt:

— Uraim, kezökben vagyok, megölhetnek, de ha már meg kell halnom, engedjék, hogy mint becsületes ember halhassak meg! Ha holnap reggel 5 órakor agyonlőnek, nem halhatok meg mint becsületes ember. Számot kell adnom templomom vagyonáról, én tartozom másoknak. Kell, hogy adjanak nekem három napot. Ezalatt rendbe hozok mindent s ám aztán végezzenek ki.

Az elnök mélyen megindult hangon igy válaszolt:

— Az nem áll hatalmunkban, hanem azonnal jelenteni fogom Haynau táborszernagy excelenciájánál plébános ur kérését.

Ezután elvezette őket a porkoláb, Streithot egy első emeleti helyiségbe, a siralomházba, a káplánt pedig előbbi szobájába. Fájdalmas vala az elválás, de Streith most is nyugodt maradt s igy szólt:

— Hiszem, megfogják engedni, hogy láthassam még önt halálom előtt. Hozza magával a fehér kendőt. Nem illenék, ha az én kék kendőmmel kötnék be szemeimet.

Ágy, asztal és szék volt Streith siralomházának butorzata, de ő csak a két utóbbit használta, egész éjjel ébrenmaradt s végrendeletét irta meg. Kik ezen terjedelmes okmányt olvasták, bámulták annak nyugodt és tiszta fogalmazását s azon pontosságot, melylyel mindenről rendelkezett. Számolván világi ügyeivel, számolni kivánt Istennel is s lelki vigaszt kért. Egy szelid lelkü pap — Ungváry György — hozta meg azt neki.

Másnap 9 órakor, de csakis rövid időre, látogathatta meg a káplán feledhetetlen főnökét. A mély vallásosságu pap a szentségek fölvétele után még erősebb lett s a tiszta lélek leirhatatlan kifejezésével mondá:

— Ne aggódjék kemény itélete felett, 15 év vagy

egy év, az mindegy, ön szabad leszen s még jobb napokat fog látni. Én nyugodtan halok meg! Emlékezhetik ön hányszor vitt engemet kronikus bajom a sir szélére, azt gondolom, a roham most igen erős s bele veszek! Ellenemnek szivből megbocsájtok, hisz ők nem tudták, mit csináltak! Ezután átvette a káplántól a kis feszületet s a fehér kendőt, s igy folytatta: A feszületet visszahozza a porkoláb s megmondom majd a katonáknak, lőjjenek szivembe, s a kendöt is visszakapja ön. Aztán keblére szoritotta s megcsókolta káplánját s ez volt végszava:

— Imádkozzék érettem!

A káplán távosása után Streith a porkolábhoz igy szólt:

— Kifogytam erőmből, egész éjjel nem aludtam, tegnap dél óta nem ettem, félek, hogy nem leszek képes a vesztőhelyre kimenni, kérem, hozzon valami erősítőt.

Hideg sültet s egy palaczk vörös bort hozott a porkoláb és Streith jó étvágygyal evett és ivott.

Közelgett a végóra, de még ezen rövid időből is elkeserített néhány perczet egy szivtelen ember. Az akkori tábori főpap és lekéri apát Czigler — talán az áruló Czigler boglári jegyzőnek rokona — volt az, ki megjelent a siralomházban s tudatta szegény Streithtal: miután Székesfehérvármegyének sem püspöke, sem püspöki helynöke — ez időben — nincs, ő gyakorolja az egyházi hatalmat, kimondja reá az egyházi felfüggesztést s meghagyja neki, hogy mint halálra itélt kath. pap az egyházi öltönyt tegye le s világi ruhában menjen a vesztőhelyre. — E lelketlen s jogtalan eljárás lehetett a legfájdalmasakb csapás, mely nemes lelkét s érzékeny szivét érte. Vele, ki egyházilag fedhetlen, politikailag ártatlan volt, letétették az érdemmel viselt papi öltönyt s nyári szines öltönyben kényszeritették a mártyrhalál elé menni.

Haynau kegyelméből a kivégzés öt helyett 11 órára halasztatván, ekkor belépett a kivégzést vezénylő kapitány s jelenté:

— Plébános ur! itt az idő!

Bámulatos nyugalma most sem hagyta el s indult gyászos utolsó utjára. A IV-ik számu pavillonból pár folyosón át a mostani fapiacz-felé fekvő udvarra vezették ki. Bevonult a csekély kiséret s a szerencsétlen áldozatot egy

szemét- vagy szalmadombra helyezték. Mellette állott a pap s a porkoláb, szemközt vele az auditor, a vezénylő kapitány s néhány vadász. Az itélet fel lett olvasva, a pap visszalépett s a porkoláb intette Streithot a letérdeplésre. Szegény! végkép ki volt merülve, már menetközben is a pap karjaira nehezedett, de ekkor végső erejét összeszedte s érczes hangon — németül — igy szólt:

— Vadászok! — nevem Streith Miklós! — én ártatlanul halok meg! Emléket hagytam számotokra a porkolábnál! — Czélozzatok jól!

Erre letérdelt s a porkoláb beköté szemeit. Eldördült a három lövés, de — ugyanazon pillanatban Streith elalélt, hanyatt esett s a lövések csak részut hatottak mellébe. — Iszonyuan vérzett, de élt, mert kezeivel s lábaival mozgott. Ekkor előléptek a hátralékban álló vadászok, puskacsöveiket egészen a főre irányozva lőttek s a koponya szét lőn robbantva.

Rémitő látvány! Itt a szétroncsolt fejü hulla, — körüskörül a szalmán a szétloesolt agyvelő részei. A fehér kendőnek csak foszlányai látszottak! Rémitő látvány!

A hulla koporsóba lett helyezve s a ferenczvárosi temetőben eltakaritva. Ott nyugodtak hamvai, míg a többi 1848—49-iki vértanukkal együtt a mostani diszes közös sirba el nem helyeztettek Budapesten a kerepesi temetőben.

Nyugodjanak ott békében hamvai s lelkének fényeskedjék az örök világosság.

Streith Miklós méltán sorozható a magyar nemzet vértanuinak sorába!

Örök emlékül legyen itt az is megemlitve, hogy árulója, Czigler Antal boglári jegyző részint lelki smereti furdalás, részint több rendbeli csalás és sikkasztás következtében, mint öngyilkos végezte be gonosz életét.

E szép életrajzot, vagyis inkább megemlékezést a vértanunak egykori kedves káplánja, szenvedéseiben bajtársa, tehát szem és fültanu, Kőnig Mór későbbi székesfehérvári kanonok irta s mi azt szószerint a „Gyászlapok"-ból vettük át.

III.

TÁBORI LELKÉSZEK.

Tied vagyok, tied hazám
E szív, e lélek,
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnélek?

Petőfi.

Báró Mednyánszky Caesár.

ranyos-medgyesi báró Mednyánszky Caesár született Beczkón 1824. évi junius hó 9-én.

Alsóbb iskoláit a szülei házban, a felsőbbeket Győrött, Nagy-Szombatban és Esztergomban végezte, ahol 1847. jun. 20-án szenteltetett áldozó pappá.

A szabadságharcz eseményei, a honvédség dicső tettei e bátor lelkü fiatal pap nemes szivét, hazáért lángoló lelkét nem hagyták érintetlenül. A szabadságért lelkesülő fiatal papnak szűk a szerény zohori parochia, bátor lelke a csaták mezejére ösztönzi. A veszélyben forgó szeretett haza védelmére ő is kész örömmel felajánlani szolgálatát, szivét, karját

A zohori plébániát 1849. jan. 5-ig adminisztrálta. E napon elhagyta a csendes plébániát és Udvardon felkereste Jeszenák bárót, 6-án Kéménd és Maros felé Görgei táborába ment s mint tábori lelkész belépett a hadseregbe, jeles tehetségei következtében csakhamar tábori főpappá lőn s mint ilyen szervezőleg szerencsével müködött; és nemsokára, midőn a sereg a bányavárosokbóli előnyomulásában Eperjes és Kassa felé a *branyiszkói* szorost szuronyszegezve hősiesen hatalmába ejtette, egy Selmeczbányán csatlakozott tábori lelkészt látunk egy zászlóalj élén magasra emelt kereszttel, szóval és bátor példájával honvédeinket a győzelemhez vezetni.

1849. febr. 27-én vivatott a *kápolnai* hires csata Windischgrätz és Dembinszki fővezérek alatt. E nagy csatában a Zanini olasz zászlóaljat maga Dembinszki vezette Tótfalu felől az ellenség ellen. E zászlóalj élén lelkesitő bátorsággal ment előre kezében kereszttel Görgey hadtestének tábori főpapja, báró Mednyánszky Caesár, és a lelkesitő példa hatott is, mert a Zanini zászlóalj betört a faluba s a pusztitó kartácstüz daczára, egy részét elfog-

lalta; az ellenség meghátrált, de csakhamar ujabb erősitést kap, mely a Zanini zászlóaljat körülfogja s nagy részben fogolylyá teszi. Br. Mednyánszky élete ekkor veszélyben forgott, mert az üldöző osztrák katonák egyike halálos csapást mért reá, melyet azonban — szerencsére — a mellén viselt ezüstkereszt fogott fel. A vágás ma is meglátszik a kereszten, melyet a nemes család szent ereklyeként őriz.

Br. Mednyánszky Caesár ezután a főhadiszálláson volt az egész következő táborozás alatt, a *bicskei*, *isaszegi*, *nagy-sarlói*, *szőnyi* és *Budavár ostroma* idejében, addig, míg Görgey a hadügyi tárczát elvállalván, neki abban hatáskört kijelölt.

Ezen uj alkalmazásában a kormány váltakozó székhelyeire, Pestről Szeged-, Arad-, Világosra vitte a haza sorsa.

A világosi fegyverletétel után, midőn végre a bebörtönzések és besorozások keserü utójátéka Aradon lejátszódott, néhány jóakarójának sikerült elmenekülését a városból eszközölni és vagy két hónappal később, miután titokban Beczkón szüleitől bucsut vett, őt a határon átszöktetni.

Elhalt 1857. április hóban déli Franczia országban.

Buzáth Linus.

Egy idegen plánta honosult meg édes magyar hazánkban; messze földről érkezett ide, a bájos Olaszhon földéről, s ez a Szent Ferencz-Rend, melynek jeles tagjai megismerve kedves nemzetünktől, e fenséges és magasztos névvel tiszteltettek meg: „Barát.“ Ennél dicsőbb nevet nem is adhatott volna nekik a magyar nemzet.

És hogyan feleltek meg a várakozásnak? Fennen hirdeti a magyar nemzet hű történelme és e könyv, — oh igen, ezen szerzet fiai mindig hű „barát“-jai voltak a nemzetnek, osztoztak vele jó és balsorsban hétszázadig; szegények voltak anyagilag, de annál gazdagabbak szellemileg; a kath. szentegyháznak hű fiai és magyar hazánknak rendületlen bajnokai voltak.

A jó „barát“ és igaz honfi a próbáltatás nehéz napjaiban tünteti ki magát, ezt szem előtt tartotta és be is bizonyította a Szent Ferencz-Rend; midőn bekövetkezett a küzdelem, egész készséggel járult a munkához, szem előtt tartva: egy monumentális épület nemcsak nagy kövekből állhat fenn, hanem aprók is szerepelnek és teszik az egésznek kiegészítő részét.

Kedves magyar hazánkra az 1848—49-iki évek végzetes napokat hoztak; a nemzet léteért küzdött, feláldozta magát és fiait; mindenki sietett megmentésére; nagy része fegyverrel állott a síkra, más része tollal, buzdítással lelkesité az ellenség által megtámadott hon fiait.

Ezek közé tartozott Buzáth Linus is, ki született 1812. évi szept. 16-án Tisza-Ujlakon, Ugocsamegyében, alsóbb osztályait a máramarosszigeti gymnasiumban kitünő sikerrel elvégezvén, 1832-ben a Szent Ferencz-Rendbe lépett s mint ujoncz Szécsénybe rendeltetett; theologiai tanulmányait végezve, 1837-ben áldozó pappá szenteltetett

s mint tanitó, tanár, házfőnök már 55 év óta áldásosan működik az egyháznak és hazának javára.

A szabadságharcz küzdelme őt a nagyszőlősi kolostorban találta, hol egy huzamban 29 évet szolgált. Kazinczy tábornok Nagy-Szőlősön, Ugocsamégye székvárosában, a megyeház termében nagy gyűlést tartott, felkérve a megyebelieket, áldozzanak a hadsereg részére. A hazafias felhivást hazafias tett követte; sokan arany- és ezüst készleteiket ajánlották fel a haza oltárára, a Szent Ferencz-Rend öt mázsás harangját áldozta s ajánlotta fel ágyunak, a harczképes fiatalság pedig seregesen tódult a zászló alá. Hatalmas, 8000-ből álló hadsereg verődött össze Nagy-Szőlősön. — A lelkes, hazafias Buzáth is örömmel lépett mint tábori lelkész a hadseregbe, a 102. honvédzászlóaljba s a néphez intézett lelkesítő szónoklatai által kitünt.

A hatalmas hadtest Nagy-Szőlősről utját Munkácsnak vette, itt néhány napot töltve, elutazott Ungvárra, hol a hazafias gör. kath. püspök, Popovics Bazil a tábori zászlót ünnepélyesen megáldotta, ezt követte fényes ebéd a püspök asztalánál, melynél az egész tisztikar jelen volt.

Néhány napi ittlét után a hadtest Máramaros-Szigetre utazott, itt megpihenve, Nagy-Bányának vette utját, hová aug. 14-én este megérkezett, alig 24 órai pihenés után 16-án reggeli három órakor ismét utra indult a hadtest, mint az üldözött vadállat, kergettetett a hadtest pokoli forróságban, éhen-szomjan, minden pihenés nélkül. — Kazinczy, miután Görgeytől és Bemtől is parancsot vett a hozzájok csatlakozásra, rendkivüli menetekben sietett feléjök, de nemsokára meggyőződvén arról, hogy Görgeyvel már nem egyesülhet, Nagy-Bányán át Erdélybe vette utját s 15-én Deés alatt állott. Grotenhjelm harmad napon egy hadosztálylyal indult meg ellene, de Kazinczy ekkor már utban volt Zsibó felé, hol 22-én Gál Sándor seregével egyesülve, az egész sereg felett átvette a vezérletet és 24-én az oroszok előtt letette a fegyvert.

Kazinczy tábornok a máramarosi zászlóaljat minden határozott czél és terv nélkül a nagy forróságban rendkivüli gyors menetekben ide oda kergette, ellenséget nem is látva. A nagy forróság, éhség és folytonos menetelés kimerítette a vitézeket — kik még tűzben nem valának — s kik halomra dültek ki az uton. A nagy csa

tánál is nagyobb csapás volt ez a hadtestre, mely végre mint vert sereg megérkezett Zsibóra, a hol több napot töltött. — Iszonyu napok voltak ezek! Isten keze súlyosodott a lélekben és testben kimerült szegény vitézekre. Kiütött a kolera. Mint lekaszált gabonakévék, ugy feküdtek százanként pajtákban, csűrökben a vitéz katonák.

Az egész hadtestben s a városban egyedül Buzáth volt mint tábori lelkész a betegek körül. A hadtest a mezőn pihent. Buzáth papi pályájának ez volt legdicsőbb, de legszomorubb időszaka; sorban, egyenkint kérdezte a fekvő betegektől, minő vallásuak? senkit vigasz nélkül nem hagyott; voltak a betegek közt különféle vallásuak, sőt zsidók is; mindenkit vigasztalt, bátoritott, intett, forduljanak Istenhez és kérjék, szüntesse meg e nagy csapást; fáradhatatlanul gondoskodott gyógyszerekről s ezeknek pontos használatáról és más segitő és mentő eszközökről.

Igy ment ez naponkint. — A betegek körül állottak a benlakók előkelői is, könyek gördültek ki szemeikből s e szavakra fakadtak a protestánsok és izraeliták:

— Mégis szép vallás az a pápista-vallás! nem hagyja a szerencsétleneket vigasz nélkül.

Buzáth egy alkalommal bevégezvén körutját, lakásába visszatérendő, egy fiatal nő hivólag intett kezével, megértette szándékát, oda sietett s a nő igy szólt: „Itt is van egy sulyos beteg tiszt.“ Buzáth bemenvén a hajlékba, a beteg ágyához közeledett, de ez szólni nem tudott, bár eszméletnél volt s igy nem tudhatta meg minő vallásu? de látván, hogy a nagy beteg összetett kezekkel kérni akar valamit, vigasztalta őt s a szent olajjal meg is kente; azután megkérdezé a házi asszonyt: van-e gyermeke? az igenlő válaszra, Buzáth az anyai szeretetre hivatkozva, kéré őt, viselje gondját e betegnek ugy, mintha saját fia volna.

Buzáth szerencsétlen betegeivel volt eltoglalva, midőn Kazinczy tábornok a báró Vesselényi kastély termeiben nagy gyűlést tartott, kijelentve, hogy miután Görgey világosnál a fegyvert letette s miután nincs remény a további ellenállásra, ő is leteszi az oroszok előtt a fegyvert. — E kijelentés menykőcsapás volt a hadseregre, iszonyu zaj, lárma, zavar keletkezett, a tisztek beszédeket tartottak, ellenállásra szólitván a katonákat, különösen

Váradi Gábor máramarosi nemzetőri törzstiszt volt a fegyverletétel ellen; mások fegyvereiket tördelve, vagy a levegőbe sütögetve, zajongtak, mig végre aug. 26-án a hadsereg tényleg felbomlott s ment ki amerre tudott s birt.

Ezek után Buzáth is visszavonult a nagyszőlősi kolostor csendes falai közé, ámde nem maradhatott sokáig békében, mert gonosz árulók őt magát s a szerzetet is bevádolván, megindult ellenök az inquizició. A szerzet ellen azért, mivel öt mázsás harangját odaadta magyar ágyunak. E nagy bünt a német kormány azzal büntette meg, hogy megvonta kilencz hónapra a szerzettől a vallásalapból járó évenkinti segélyezést s a szerzetnek összes magyar pénzét minden kárpótlás nélkül megégette; Buzáth ellen pedig azért, mivel a magyar hadseregben részt vett. Hám János szathmári püspöktől parancsot kapott, hogy azonnal menjen Szathmárra magát purifikálni s védiratát beadni. Buzáth eleget téve a parancsnak, benyujtá védiratát, melyet ezen szavakkal végzett:

— Ha mégis bünhödnöm kellene azért, mert magasztos papi kötelmemet teljesítettem, az elhagyatott szegény betegeknek lelki vigaszt nyujtottam: örömmel fogadom a büntetést, mert Jézus tanitásának eleget tettem.

A jólelkü Hám püspök mindent elkövetett, hogy őt megmentse a büntetéstől. De volt Buzáthnak még egy más védőangyala is, t. i. Ferenczy Ignácz alispán lelkes neje, báró Huszár Katalin. E két hatalmas pártfogó csakugyan meg is mentè Buzáthot minden komolyabb büntetéstől s csakis három izben lett a csendőrség által kihallgatva.

A 80 éves paphonvéd jelenleg Váczon nyugalomban él.

Erdősi Imre.

A jelen hálátlan és igazságtalan kor még a legmagyarabb kath. papokat is hazafiatlansággal vádolja, hát még a nem magyar születésüeket. Pedig nincs igaza. Vádja légből kapott s irigység szüleménye, bizonyitja ezt a sok közül a szláv származásu Poleszni Erdősi Imre is.

1849. február elején Görgey hadserege kilencz dandárra volt felosztva, melyeknek egyike a hős Guyon Richárd ezredes parancsnoksága alatt állott, ki, midőn egy alkalommal Selmeczbányára eljutott, az ottani hazafias lelkü piaristák szivesen látott vendége lőn, s midőn egy alkalommal ebéd alatt együtt látta az összes házi rendtagokat, így szólott a házfőnök, Nachtigáll Jakab urhoz:

— Ejnye, de derék fiatal urakat tisztelhetek itt együtt! Nem rég kaptam dandáromba egy besztercze-egyházmegyei tót ujonczokból álló zászlóaljat, akik igen ájtatos, jó katholikus fiuk, mert lenyugvás előtt minden este szép szent énekeket zengedeznek Istenhez, szeretném tehát őket egy nyelvöket értő tábori pappal megajándékozni.

Mire a nevezett páter-rektor igy felelt:

— Mindnyájan szivesen és kész örömmel mennénk ezredes urhoz a haza védelmére, de csak egyetlenegy birja közülünk a szláv nyelvet.

Egy fiatal páter, a költészet professzora, Poleszni Erdősi Imre erre habozás nélkül fölállott az asztaltól s így szólott:

— Ha a haza hív ezredes ur ajkai által szolgálatra, kész vagyok, megyek azonnal, parancsoljon velem.

És csakugyan el is ment kedves lelki fiaival, ujon-

czuival, kiket kereszttel kezében, előttük menve, igy szokott lelkesíteni:

— Nem drágább a ti éltetek, mint az enyém, a hazáé pedig mindeneknél becsesebb, tehát utánam, fiaim! Győzni vagy halni!

És a tót ujoncok vakon követték kedves papjukat.

Erdősi ez időtől kezdve mindig kedves embere volt Guyonnak; az ütközetben mindig hős parancsnoka mellett állott. A szabadságharcz Kapisztránjának nevét, és a magyar nemzet hálaját a *branyiszkói*, rendkivül fontos küzdelemnél szerezte meg. Schlick osztrák generális nagy számu hadseregével elfoglalta az ezen hegyen át Szepesből Sárosba vezető országutat, s igy Görgey seregét a többi magyar hadáktól elvágva, megsemmisitéssel fenyegette. Görgey a branyiszkói hegy kiostromlását Guyonra bízta, ki a nehéz és fontos küzdelmet maga vezette.

A csata napján, 1849. febr. 5-én a szokása szerint mellette levő Erdősinek ezt mondta:

— Vedd a keresztedet és imádkozzál, mert ma nagy napunk lesz.

A derék tábori pap pedig erre feszületével a honvédek felé fordul s csengő hangjával igy kiált feléjök:

— Előre! kedves véreim! Velünk az Isten, mienk lesz a győzelem!

És dél tájban megkezdődött az iszonyu és rettenetes ütközet. Schlick serege fent a hegyen erős pozicziókban, a honvédség lent szabadon, fedetlen helyzetben; azon kivül iszonyu hóban kellett a hegyre hatolnia. Guyonnak hadserege összesen 3000 emberből és 24 ágyuból állott. Ujoncz-zászlóaljainkat az ellenség erős, védett helyzetéből több izben hátrálásra kényszeritő iszonyu ágyutüzével. Végre Guyon maga állott a 33-ik zászlóalj élére, s támogatva az oldalt feltörekvő vadászaitól, a kanyargó uton husz erős hegyi állásból kiverte az ellenséget. Több ágyut szuronyszegezve foglaltak el a hős honvédek, s késő éjjelig dühös elszántsággal folyt a vérengző harcz. Éjtél táján az ellenség utolsó állásából is kiveretett, és számos holtja és sebesültje hátrahagyásával, futásnak eredt. Guyon másnap, 6-án, minden ellenállás nélkül bevonult Eperjesre.

Szemtanuk és kortársak lelkesedve vallják, hogy

a fényes ütközet kivivásában nem kevesebb érdeme van Erdősinek, mint a különben hőslelkü vezérnek, Guyonnak.

Ime, a kath. pap, ki bár szüle:ésére szláv nemzetiségű, de szivére, lelkére nézve jó fia volt a magyar hazának; ki nem üres szóval, de hős tettel mutatta meg, hogy magyar, hogy szereti h ızáját s mégis azt merik szemünkre vetni, hogy hazafiatlanok vagyunk. E rút rágalmak ellenében mi ily fényes tettekkel felelünk.

Fazekas Rajmund.

Született 1809. okt. 23-án Bakonybélben Veszprém-vármegyében. Mint költészeti osztályt végzett tanuló a legszentebb Üdvözitőről nevezett Szent Ferencz rendi szerzetes tartomány papjelöltjei közé felvétetett 1825-ik évben; 1832-ik évben áldozó pappá szenteltetvén, a gyöngyösi gymnasiumhoz tanárnak neveztetett ki; az 1848-ik márczius 15-ike őt a szolnoki gymnasiumban találta.

Az 1849-ik év tavaszán Buttler honvédőrnagy a szolnoki szerzetes házban lévén ebéden, Fazekas Rajmunddal beszélgetésbe bocsátkozott, melynek eredménye az lőn, hogy másnap elhagyva a szerzetházat, a honvédőrnagygyal eltávozott, s valamelyik — előttünk ismeretlen — honvédzászlóaljnál tábori lelkész lett, és e minőségben a világosi fegyverletételig szolgálta zászlóalját és hazáját.

A fegyverletétel után visszament Szolnokra, és 1850 ben a szécsényi szerzetházba rendeltetett az ujoncz szerzetes papnövendékek latin nyelv tanárává, hol 1852. évi január hó 31 én meghalt 43 éves korában.

Halkóczy János.

tüzes lelkü fiatal papot a szabadságharcz az alsó mislyei plébánián találta, mint segédlelkészt, ki a a vidékebeli tót népet lankadatlan szorgalommal tanitotta a magyar nyelvre; de nemcsak a magyar nyelvre, de a hazaszeretetre is tanitotta és lelkesítette őket, s daczára annak, hogy az osztrák sereg a szomszéd Kassa városában tanyázott, el nem mulasztotta soha a magyar kormány rendeleteit a filiákban a népnek kihirdetni, s őket a haza védelmére buzdítani.

E szép és dicséretes hivatás és cselekedet nem volt elég az ő hazájáért lángoló szivének. Ő még közelebbről akarta szolgálni a hazát, s védeni annak szent szabadságát, tehát beállt tábori lelkésznek, hogy ékesszólásával bátorságra lelkesitse a hazáért küzdő és vérző honvédeket. — Mint tábori lelkész tevékeny részt vett 1848. deczb. 11-én a kassai hegyen vivott szerencsétlen ütközetben, midőn Schlick elfoglalta Kassát.

Ezen szerencsétlen csata után visszatért plébániájára, de fájdalom, nem maradhatott soká itt, mivel a sváb-német ajku hivek őt és főnökét, Frenka János plébánost Schlick tábornoknál bepanaszolták, hogy nemcsak a mislyei híveket, de a szomszéd népet is az osztrákok ellen folytatandó harczra buzditották.

Ezen panasz következtében, Schlick tábornok 1848. deczember 25-én éjjeli 12 órakor 70 katonát küldött Mislyére azon utasitással, hogy Frenka János plébánost és káplánját élve vagy halva Kassára vigyék. A katonák behatolva a plebániába, Halkóczyt csakugyan elfogták, s elkisérték Kassára, ahova másnap tiz órakor érkeztek meg, s azonnal a katonai laktanyába vezették, azután pedig Kassa város börtönébe záratott be, hol sok nyomoruság és sanyargatás után 9 napig minden perczben

várta a kimondandó halálitéletet, amit valószinüvé tett az őrtálló katonák nyilatkozata, kik azt mondták neki, hogy bitófára van elitélve.

Végre kilencz napi kinzatás után 1848. január hó 3-án -- Kőnig János püspöki-helynök közbevetése folytán — szabadon lett bocsátva.

Ma Jászó-Ujfaluban esperes-plebános.

Hérits Antal.

Született Zala-Egerszegen vagyonos szülőktől. Edes atyjának jelszava és elve lévén: „annyi embert érsz, a hány nyelvet beszélsz“, éltének legfőbb törekvése vala, gyermekeinek alapos, széles körü műveltséget és nevelést szerezni és biztosítani, s ebben czélját szerencsésen el is érte, mert Antal fia majdnem valamennyi európai nyelvet szóban és irásban tökéletesen birja. Gymnasiumi tanulmányait Varasdon végezvén, 1842-ben a zágrábi papnöveldébe lépett s oly kitünő előmenetelt tanusított, hogy az akkori püspök, a későbbi hires bibornok, Háulik őt theologiai tanulmányai folytatása s a tudori rang elnyerése végett a központi papnöveldébe Budapestre küldötte.

Itt érte őt 22 éves korában s tanulmányainak vége felé az 1848-iki nemzeti mozgalom. Az egyetem termeiben lejátszódott jelenetek, a hazatérő felelős miniszteréknek s a bécsi tanulóknak lelkes fogadtatása, Vasvárynak a muzeum csarnokaiban mondott lelkesitő beszédei a papnövendékek szíveit is hazafias lelkesedésre hangolták; a hazafias lelkületü tanárok saját kezeikkel tűzték fel a nemzeti kokárdákat a növendékek melleire, óvatosságra intvén s idő előtt befejezvén a tanévet, hazabocsájták őket. De Hérits, mint szívben, lélekben magyar, nem térhetett vissza Zágrábba, mivel Harvátország Jellasics alatt már nyiltan fellázadt Magyarország ellen.

Az akkori tanulmányi felügyelő — a későbbi veszprémi püspök, dr. Kovács Zsigmond — magához hivatá Héritset s megkérdezte töle: nem-e volna kedve valamelyik magyar püspöki egyházmegyébe átlépni? annyival is inkább, mivel előljárói igen melegen ajánlanák őt.

Hérits csakhamar kész volt az igenlő válaszszal s a győri egyházmegyét választá és 1848. aug. 28-án Deáky czimzetes püspök által felszenteltetvén, első állomására a

Totisz mellett levő Szomódra küldetett, ahová a komáromi nehéz ágyuk bömbölése elhallatszott s ahol a küzdő felek győző és vert hadai naponkint megfordultak. A szerény falusi magány sehogy sem illett bele ezen zajos, háborus életbe, mely a Budapesten fellelkesitett fiatal lelkészt csak jobban ösztönözte arra, hogy segitségére menjen küzdő és haldokló testvéreinek.

Igy telt el az 1848—49-iki tél. 1849. tavaszán Guyon hősies kirohanása által Komárom vára felszabadítatott az osztrák czernirozó hadseregtől, mely futásában magával ragadá az ó-szőnyi plébánost is s az igy megürült s minden nyomornak kitett ó-szőnyi plébánia ellátására Hérits rendeltetett a győri püspöki hatóság által.

Mint ó-szőnyi helyettes plébános és a gróf Eszterházy Pál honvéd századához beosztott tábori lelkész élte át a nehéz napokat junius, julius, augusztus és szeptember hónapokban egész Komárom kapitulácziójáig, midőn is ő tartá az utolsó magyar tábori misét a vár falai előtt és mondá ama nevezetes beszédet, melyben a hősök szíveit előkészité a közelgő nagy eseményre, a vár átadására, Isten akaratának jelentvén ki azt, ki a magyar nemzet sorsát atyai kezekkel vezeti s aki a szabadság és felvirágzás korát ismét meghozza a magyar nemzetnek.

Valóban nehéz, de dicső feladata volt itt Héritsnek! Kólera, tifusz és egyéb kórházi ragályos betegségek ezer veszélyei között mint vigasztaló, bátoritó angyal, az egymás iránt ellenséges indulattal birók között mint békebíró járt-kelt naponkint. Klapka tábornoknak rendkivül nehéz követelései, melyeket ő a hadseregtől kivánni kénytelen vala s a legénység hősi elszántsága, melylyel ezen követeléseknek megfelelni kivánt, naponkint megtöltötték a kórházakat, s 20—30 halottáldozatot kivántak. Mily nehéz, mily veszélyes és fárasztó volt itt a tábori lelkész állása, hozzá még az elpusztított ó-szőnyi plébánia ellátása is, elképzelhető. És Hérits rendületlenül állott rendkivül nehéz hivatalában, mint az önfeláldozás, hazafiság és lelkészi kötelmek teljesitésének ragyogó példája. Héritsnek — becsülettel megfutott életpályáján — sok szép hazafias és egyházi érdemei vannak, de legszebbek és legnagyobbak azok, melyeket a nehéz komáromi napokban szerzett, rendkivüli szolgálatokat tevén a hazának

s az emberiségnek s melyeket azért ember soha, s csakis az Isten jutalmazhat meg.

Komárom átadása után Hérits — rendkivüli szolgálatainak szomoru jutalmául — mint politikai kompromittált egyházi főhatósága által számüzetett s minden hivatal nélkül, majdnem egy évet töltött a szülői házban, ami mélyen érző édes anyját sorvasztó halálba kergette. Haynau bukása után ugyanazon püspök — Karner Antal — az atyai szeretetnek legmelegebb szavaival szólitá őt az egyházi szolgálatra s mint plébános helyettest Magyar-Kimlé-re, a lelki beteg plébános mellé rendelte.

A nyugalom a hazában helyreállt és Hérits az egész önkényuralom alatt mellőztetett, de az ő nemes lelkét ez a méltatlan mellőzés nem törte meg, nem esett kétségbe; bízott a szebb, a boldogabb jövőben; 1857-ben nyerte el a czinfalvi plébániát, hol áldás és szeretetben Isten s az emberiség javára jelenleg is működik. Nagy érdemeinek jutalmául három izben egyhangulag választották meg országos képviselőnek s a király ő felsége a Ferencz József-rend lovagkeresztjével tüntette ki; s mint biztos forrásból tudjuk, Trefort miniszter őt akarta a szerajevói érseki székre emelni, de ő szerénységében kitért e legmagasabb kitüntetés elől.

Ez is jellemzi nemes lelkületét. Ilyen a paphonvéd!

(Das Parlament)

Papp Melchizedek.

Gyöngyösön, Hevesvármegyében született 1809. évi julius 31-én. Mint költészeti osztályt végzett tanuló 1826-ban a legszentebb Üdvözitőről nevezett Szent Ferencz-rendi szerzetes tartomány papjelöltjei közé vétetett fel; 1832-ik év szeptb. 16-án áldozó pappá szenteltetvén, a gyöngyösi gymnasiumhoz tanárnak neveztetett ki, 1847-ben Szabadkára küldetett szinte gymnasiumi tanárnak, itt találta őt az 1848-ik évi márczius 15-ike.

Mindjárt a szabadságharcz kezdetén — mint már korosabb férfiu s áldozár nem tehetvén szép hazájának, mint mondani szokta, fegyveres szolgálatot — az I-ső számu császári huszár ezrednél, mely a magyar hadsereghez átpártolt, lett *tábori lelkész*, és az egész szabadságharcz tartama alatt hiven követte ezredét a világosi fegyverletételig.

Ez után a császári hadi törvényszék elé állittatván, egy évi fogságra itéltetett, melyet a budapesti híres uj-épületben töltött el. — A sok nélkülözés és kiállott szenvedés után a fogságból kiszabadulván, egyelőre Gyöngyösön működött, mint segédlelkész, majd Szolnokra tétetett mint tanár, 1852-ben a gyöngyösi gymnasiumhoz rendeltetett mint igazgató: 1866-ban házfőnökké, 1872-ben rendkormánytanácsossá választatott, s egyszersmind váczi házfőnökké neveztetett ki, 1873-ban, aug. 28-án érdemekben gazdag földi pályáját bevegezte 65 éves korában.

Paál Anasztáz.

Született 1819. évi október 7-én, Szentkatolnán, Háromszékmegyében, Erdélyben.

Iskoláit Marosvásárhelyen, Kolozsvárott és Egerben végezte, hol 1847-ben Girk György püspök által áldozó pappá szenteltetett. Lelke szent vágyát követve, a Szent Ferencz-rendbe lépett.

Az 1848-diki nagy események őt, mint gymnasiumi tanárt Szolnokon találták. A hazáját szerető ifju szerzetes fellobbanó lelkesedésének nem állhatván ellent, kész örömmel feláldozta magát a haza és szabadság védelmére, s elöljáróinak kegyes engedelmével honvéd tábori pap lett, s mint ilyen végig küzdötte az egész szabadságharczot, s igy számtalan nagy ütközetnél jelen volt, tüzes szónoklataival lelkesítvén a vitézeket, majd szeretettel vigasztalván a haldokló vitézeket.

Mint honvéd tábori pap igazoltatott 1868. január 2-án Déván, a bizottmány elnöke: Br. Józsika Géza, kapitány, az igazoló bizottság elnöke: Krasznay Pál, h. őrnagy.

IV.

HUSZÁROK.

Csókold meg a világ első katonáját.
Sárosy Gyula.

Eberling Mátyás.

Született Pakson, Tolnamegyében 1832. évi február hó 23-án.

A szabadság kihirdetése Kalocsán, a gymnasium 4-ik osztályában a piarista atyáknál találta őt. Fiatal is, beteges is volt, de azért a haza szabadságáért már is annyira lelkesült, hogy csak nagy nehezen tudta magát visszatartani s tanulmányait folytatni. Azonban 1849-ben egészsége tökéletesen helyreállván, egy évvel idősebb is, erősebb is lévén, nem volt képes tovább ellenállni az általános lelkesedés hatásának, elhatározta tehát — Pekl János iskolatársával — a hazáért küzdők sorába lépni. A kalocsai olvasókör, melynek elnöke Sörös Imre érseki udvari pap volt, a haza oltárára áldozatot hozni akarván, mindkettőjüknek díszes egyenruhát készíttetett. Az olvasókör saját költségén, elnöke kiséretében, a fővárosba óhajtotta szállittatni a két fiatal honvédet, hogy ott a kormánynak bemutassa s hogy aztán egyik vagy másik táborhoz beosztassanak, de a Tas és Dabas melletti utszéli csárdában Bezerédy István és Bartal György menekülő képviselők figyelmeztették a két honvédet kisérő Söröst, miszerint ne menjenek tovább, főkép Pestre ne, mert könnyen a közeledő oroszok kezébe eshetnének, hanem térjenek vissza Kalocsára, melyen keresztül fog Kmetty György tábornok hadseregével még a napokban az Alföldre vonulni.

Ugy is történt. Kalocsán most már Bagó Gergely, akkori székesegyházi hitszónok, akarta a két honvédet a tábornok előtt bemutatni, a tábornok azonban Bagó Gergelyt fogadni csak később volt hajlandó, a két fiatal honvédnek pedig Hajóst tüzte ki jelentkezésükre. Hajóson azonban ismét nem juthattak a tábornok elé. Szánter tehát — Kmetty főhadsegédje — a két kis honvédet az ujonnan alakult és még csak kaszákkal és lándzsákkal

fegyverzett fehérvári zászlóaljhoz utasitotta, hol Eberlinget Gömbös százados fogadta századába.

Másnap tehát megkezdte a menetelést, amely alig egy órahosszat tarthatott, a felső szent-iványi irányban, egyszerre az egész tábornak „állj!“ vezényeltetett és rövid hadi tanács után, Csóka Sándor közhonvédet Kmetty fegyelmi kihágás miatt főbe lövette, és ott a helyszinén a forró homokba ásott sirba el is temettette. — A zászlóalj parancsnokok visszalovagolván zászlóaljaikhoz, harsány hangon figyelmeztették a vitézeket e szavakkal: „Vegyetek példát és tanuljatok engedelmeskedni.“

Ez a kellemetlen kis intermezzó nem valami nagy hatással volt a tüzes vérü kis honvédra, aki talán most inkább szeretett volna Kalocsán lenni, mint itt, de a nemes vágy a haza közös ellenségei ellen küzdeni, legyőzött minden félelmet, aggodalmat s lelkesült bátorsággal nézett a jövő elé.

A Hajós és Felső-Szent-Iván közt fekvő puszta nyárfái alatt a tábor pihenőt tartott. Itt maga a tábornok idéztette maga elé a nyalka két fiatal honvédet, kiket borából megkinált, azután fegyelem, pontosság és a szükségesek megtanulására figyelmeztette és a fehérvári zászlóaljhoz kinevezte őket. „Én fogok e fiúk fölött rendelkezni“, mondá Kmetty tábornok és a 23-ik számú, Rákóczy nevet viselő zászlóalj I. századába osztotta be őket. Es a kis honvéd igen boldog vala, hogy ő ily dicső nevü zászlóalj katonája lehet s nemsokára küzdhet is az ellenség ellen Szeghegynél. — Azonban e vágya most még nem ment teljesedésbe, mert Szt.-Iván, Katymár, Stanisits és Kernyán átvonulva, eljutottak Szivaczig, itt tudták meg, hogy a csata Szeghegynél, a hova ők is törekedtek, már be van végezve, és szerencsére a magyar fegyver dicsőségére.

Szivaczról Pétervárad felé vonult a tábor. A veprováczi határban szokatlan látvány lepte meg a tábort. Képzelhetlen mennyiségü sáska-csapat vonult el délkelet felé előttük; megdöbbentö volt látni ama pusztitást, melyet véghezvittek, a kukoricza, mely már 3—4 láb magas volt, egy pillanat alatt a földig le volt rágva.

Péterváradra érés előtt a hadsereg Piros alatt ütött utoljára tábort. — Itt szép, katonás meglepetésben része-

sült az egész tábor. Ugyanis 8 svalizserből álló kémlő csapat kerülgette kora hajnalban a magyar tábort, ezt valamennyien látták; egyszerre minden vezénylet nélkül öt Vilmos huszár lóra kap és a kémlelők után rugtat, kik gyorsan menekülni törekedtek, de a két öreg és három ujoncz huszár utoléri, a lisztes zsákokat körbe kapja, a vezető és keményen vagdalkozó őrmesternek kantáros karján és kezefején nagy sebet ejtenek, sisakjának taraját félig levágják, az egyik közlovasnak pedig szintén a sisakon keresztül, a homlokban adnak kemény vágást, mit látva a többi hat, eldobja kardját, megadja magát s az öt huszár foglya lesz. — Igazán gyönyörködtető volt látni e huszároknak győzelemtől sugárzó arczát, de még inkább azt, mily készségesen itatták foglyaikat kulacsaikból és mint szedték elő avas szallonnájukat, hogy annak a napnál felolvadt zsírjával sebeiket bekenegessék; de érdekes volt hallani azt, amint kapaczitálták őket, s főleg az egy kissé magyarul tudó őrmestert politikai tekintetekben is, persze, már csak ugy huszáros stilusban. — Ilyen a magyar huszár a háboruban.

Péterváradon a tábor néhány napig előőrsi szolgálatot tett a kamaniczi sánczok előtt, hol azonban néhány ágyulövésen kivül semmi nevezetes se történt; e néhány nap alatt Eberling százada és a 10-ik zászlóalj egy százada néhány napi őrszolgálatot tett Palánkán és a dunai átkelőnél. Itt neveztetett ki tizedesnek.

Ez alatt a tábornok, Kmetty julius 28-án parancsot vőn, hogy táborával haladéktalanul vonuljon Temesvár alá, és augusztus 7-én már csakugyan Torontálban, Zsombolyán volt. Nagy menetelés volt ez! Nem csoda tehát, ha a zászlóalj ki volt merülve, elfáradva, s a gyertyámosi temetőben — ahol a zászlóalj felállítva volt — a sirokra hajtva fejüket, pihentették fáradt tagjaikat. De még e keservés pihenés se tartott soká, mert rövid idő mulva Kmetty hadosztálya Szakálháza alatt az erdő oldalában lőn felállítva s itt küzdötték augusztus 9-én a szerencsétlen kimenetelü *temesvári* csatát Dembinski és Bem fővezérek alatt az osztrák Haynau ellen. E csata elvesztése is Görgey lelkét terheli, aki Aradon tétlenül hallgatta s nézte, mint semmisül meg a magyar sereg.

Az ütközet alkalmával az öreg honvédek ugy nyi-

latkoztak, hogy Budavárát kivéve, ily ágyutüzben nem voltak; hogy is ne, hiszen mind a két részről 220 nagy torku ágyu működött szakadatlanul. Már nyugvóra hajlott a nap, midőn a csatának vége lett s megkezdődött a visszavonulás. Az erdőszéli országuton oly pokoli ágyutüzzel vonultak az osztrákok honvédeink után, hogy kénytelenek voltak az országutról az erdőirányban folytatni visszavonulásukat. A beállott koromsötét éj véget vetett az üldözésnek.

Eberling századával a gyárvároson keresztül fatorlaszok közt bujkálva, valahol a vár alatt megállott; de a 24 órai koplalás, egész napi küzdés és visszavonulás által halálra kimerülve, csaknem ugy hullt a földre és legutolsó kenyerüket, — nyoleznak egy prófontot — csakhogy fel ne kelljen kelni, elfogadni nem akarták; és daczára, hogy a világító golyók fénye mellett a vár ostroma folyton tartott, az ágyuk mindkét részről iszonyúan bömböltek és a puskák ropogtak, a fáradt honvédek, mint fadarabok, földön heverve aludtak.

Ejfélután megkezdték a visszavonulást Lugos felé, Remeténél már a földről szedegették össze éhes honvédeink — s igy Ebezling is — az elhányt dinnyehéjakat, s enyhitették velök éhségüket. Rékásnál megállapodtak. A zászlóalj egyenesen előőrsre vezényeltetett. Itt az éhség már rendkivül kezdte kinozni honvédeinket. — „Szükség törvényt bont", mondák éhező honvédeink, s feltüzve a szuronyokat, körülfogtak egy nem messze legelésző disznócsapatot, kettőt leszurva, gaznál megpörkölték, s a hust fanyársokon megsütötték és só és kenyér nélkül megették. — Végre Lugosra ért a zászlóalj, hol másfél napi időzés után, alighogy kikapták utolsó hus és tarhonya részletüket, máris főzőedényeiket ki kellett üriteni, mert a kiküldött őrjáratok kétfelől közeledő ellenséget jelentettek. — A csata lefolyása tudva van mindenki előtt.

— Soha se fogom elfelejteni e sulyos napokat, irja Eberling Mátyás. Iszonyu ágyuzás és gránátok ránk szórása közt vonultunk fel a tulnyomó ellenség elől az országuton a magaslatra, de szerencsénkre az ellenség üldözésünket nem folytatta, pedig ez végzetes lehetett volna ránk nézve.

A magaslaton már szemközt jövő honvédektől kezdett terjedni a hir a szerencsétlen világosi fegyverletétről. Volt valami a dologban. Alkonyat után Facsetra ért a tábor, és századonkint a kertekben helyezkedtek el, készenlétben állván pár óráig, s csak fegyvereiket rakták gúlákba. Hangosan beszélni, vagy tüzet rakni, tilos volt, míg nem a huszárok visszatérve a kémszemléről, jelentették: hogy az ellenség lenyugodott. — Ekkor megfőzték a megtakaritott tarhonyát, s a bekövetkező még rosszabb események előérzetében lenyugodtak.

Reggel már nagyon megfogyva, de mégis valahogy sorakoztak. Tábornokot, vagy más magasrangu tisztet többé nem lehetett látni. Ily lehangolt állapotban vonultak ki Facsetből, de alig értek ki, látták, hogy egy részről a huszárok minden rend nélkül vonulnak feléjük az országutra és iszonyuan lármáznak, és csak ezektől tudták meg, hogy fel vannak oszlatva, és elbocsájtva azon figyelmeztetéssel, hogy mehet kiki a hova akar, de azért amennyire lehet tartsanak többen össze, nehogy az oláhok dühének essenek áldozatul.

Azt a jelenetet, mely erre következett, leirni nem lehet. Egyszerre a még meglevő némi rend feloszlott; 30—40—100 emberből álló csoportokra oszlott a zászlóalj. — A hű bajtársak, kik annyi dicső csatában részt vettek, egymás nyakába borulva, sirva bucsuztak el, és ki ahogy és a merre tudott, ment. A hazavédők egyszerre hazátlanok lettek. Bátor kis honvédunkra, Eberling Mátyásra is a keserü bujdosás várt minden keserveivel. — Soborsinnál a Marost — sekély lévén akkor vize — átgázolta nehányadmagával, a hegyek és mérhetlen erdők közt bujdosva és kukoricán élődve az oláhok folytonos gunyja és üldözése közt Belényesen át végre Nagy-Váradra ért. — Nevezetes, hogy mielőtt N.-Váradra beértek volna, az orosz előörsök egy tisztje eléjök lovagolva, tiszta német nyelven azzal biztatta őket, hogy csak csatlakozzanak az oroszokhoz, majd adnak aztán a németnek, de azért mégis fegyver közé fogták őket, elvették fegyvereiket és mint hadifoglyokat táborukba kisérték.

Az orosz katonaság dicséretére legyen mondva, se táborukban, se akkor, midőn Sarkadon át Arad felé kisérték hazátlan honvédeinket, nem volt eset, hogy bán-

tották, vagy kifosztották volna a szerencsétlen honvédeket, sőt amennyire lehetett még élelmezték is őket, szóval, mint nemes ellenség viselték magukat honvédeinkkel szemben. De e humánus bánásmód azonnal megszünt, amint az osztrákok Simándnál átvették a honvédeket. Vége, hossza nem volt a puskatussal való bökdösésnek, a puskacsővel való ütlegelésnek; jobb ruháiktól megfosztattak, anélkül, hogy csak valaki is találkozott volna, ki e garázdálkodásnak csak egy szóval is véget akart volna vetni; sőt midőn Eberling egy ilyen durva fosztogató pribéknek a szemébe vágta, hogy

— Most vitézkedtek ugy-e, de még puska volt a kezünkben, futottatok.

E bátor mondásáért honvédünk majd nem életével lakolt; mert hallván ezen rendreutasitást egy hadnagy, iszonyu durván megtámadta őt és lelövetéssel fenyegette. Igy értek Aradra.

Aradon egyetlen egyszer kaptak egyenkint egy kenyeret, melyet, tökéletesen penészes lévén, kénytelenek voltak eldobni és csak az aradiak földjeire kukoricát és tököt lopni járó német katonák irgalmából kapott és szemét mellett megpiritott kukoriczacsővekkel és tökdarabokkal tengették nyolcz napig életüket. Végre sok huza-vona után elbocsájtattak, de ekkor is sokat szenvedtek a német katonáktól, amelyiken még csak valamire való ruhadarabot, vagy csizmáján sarkantyut láttak, az egyik puskát szegezett mellének, a másik fosztogatta, a szó szoros értelmében kirabolta.

Eberling honvédünk mindezt látta és átélte s ezernyi baj, nélkülözés, bujdosás és szenvedés után végre hazaért szülőföldére, Paksra, s még ugyanazon év őszén ismét visszament Kalocsára megszakitott tanulását tovább folytatandó, de itt se volt soká maradása. 1850. év tavaszán a kalocsai zsandár őrmester magában az osztályban, hol előadáson volt, elfogta, hogy mint volt honvéd Szegszárdra kisértessék és besoroztassék.

De a jó Isten, aki a rettenetes temesvári csatában, s azután keserves és veszélyes bujdosása alatt megmentette életét, most is utolsó bajában rendelt neki szabaditókat. Ujváry László szolgabiró, báró Prónay svali-

zsér-kapitány és sorozó parancsnok, a katonai orvos és csendőr kapitánynak közreműködésével ugy a besorozástól, mint minden egyéb üldözéstől végképen megszabadult.

Tanulmányainak bevégzése után 1856-ban áldozó pappá szenteltetett, s ma buzgó lelkipásztor Babarczon, Baranyamegyében.

Karg Magnus.

Született Torontálmegyében, Török-Kanizsán 1812-ben. Gymnasiumi tanulmányait Szegeden, a theologiát Temesvárott végezte és 1836-ban Lonovics püspök által áldozárrá szenteltetett.

1842-ben az utolsó orániai perjel által szárcsai plébánosnak lőn kinevezve. E szerény plébánián találta őt a szabadságharcz küzdelme. A szivvel-lélekkel hazájáért lángoló plébános örömmel sietett a megtámadott haza és szabadság védelmére, miért is önként a „Lehel huszárok“ közé lépett s az *egész szabadságharczot végigküzdötte.* — Hogy mint katona is becsülettel és vitézül megállta helyét, fényesen igazolja az, hogy őrnyagyi rangra emeltetett.

Görgey rút árulása és szégyenletes kapitulácziója után ő is elfogatott, Temesvárott a kazamatákban elzáratott, de Csávossy Ignácz földbirtokos és Srott József utolsó orániai perjel közbenjárására kiszabadult s ismét elnyerte előbbi plébániáját, ahol meg is halt.

Kralényi Albert.

Született Vadkerten, Nógrádmegyében 1830-ban. Hol végezte iskoláit? nem tudni. 1845-ben a legszentebb Üdvözítőről nevezett Szent Ferencz-rend papjelöltjei közé vétetett föl.

A szabadság szelleme, a haza szeretete s a haza milliói át és átható lelkesedés az ő szivét is lángra lobbantotta és örömmel sietett a veszélyeztetett haza védelmére, miért is 1848-ik évi junius havában mint másodéves bölcsészet hallgató letette a szerzetesi öltönyt, oly szándékkal, hogy a Szegeden át a ráczok ellen vonuló önkéntesek zászlóaljába iratkozzék. Azonban nem ezek közé vétette fel magát, hanem az ép azon időtájban szervezett Lehel huszárok ezredébe.

Miután eredeti szándékától eltért, vagy eltereltetett, természetes, hogy papnövendék társai erről mitsem tudtak, valamint hollétéről sem, mig a véletlen össze nem hozta egyik iskola és papnövendék társával, Erdős Aurél, jelenleg kecskeméti kegyesrendi házfőnökkel.

Amint ugyanis 1848. deczember hó 27-én Erdős Aurél mint önkéntes vadász altiszt Miskolcz és Szikszó között levő Arnód nevü falu mellett a Sajó folyó közelében elterülő térségen fegyvergyakorlatot tartott, az Arnódon átvonuló Lehel huszárok közül kiugratott egy délczeg huszár, aki nem volt más, mint Kralényi Albert. A két jóbarát és iskolatárs, a huszár és baka kedélyes beszélgetésbe bocsátkoztak s Kralényi büszkén beszélte el, hogy Nagy-Kőrösön tanult lovagolni s mint jó lovas már szakaszvezető lett. Mintegy 12 percznyi beszélgetés után, szivélyes bucsú és „Isten veled“-del elbucsúzva, nyilsebességgel vágtatott százada után s másnap részt vett a *szikszói*, 1849. év január 4-én a *kassai* ütközetekben. A szikszói csata után, midőn Kassára vonult

fel a magyar hadsereg, még egyszer — s utoljára — találkoztak az iskolatársak, de csak katonásan üdvözölték egymást.

Ezután Klapka táborába rendeltetett és *számos nagy csatában vitézül harczolt,* míg végre Budavár ostrománál ágyugolyó által találva, dicső halált halt a harczmezőn, a haza s a népek szent szabadságáért. Honszeretetét kiomló piros vérével pecsételte meg a hős kispap.

Tóth András István.

Született Petrovószellón, Bácsmegyében 1812. évben. 1840-ben a legszentebb Üdvözitőről czimzett Szent Ferencz szerzetesrend segédtársai (laicus) közé vétetett föl, mint kertész; 1844-ben tette le az ünnepélyes szerzetesi fogalmat.

Az egész hazát átható szabadság szelleme az ő szivét is áthatotta, forrongásba hozva annak minden csepp vérét, s igy nem állhatván ellent a hazaszeretet sugalta lelkesedésnek, bár ünnepélyes fogadalmat tett, mégis letette a szerzetesi ruhát s 1848-ban valamelyik szabadcsapathoz iratkozott be, és később a gróf Károlyi huszárezredbe lépett és az *egész szabadságharczot végig küzdötte.*

A csatákról, melyekben részt vett, adatok hiányában nem emlékezhetünk meg. — Hogy mennyire tüzes hazafi, s mennyire lelkes hive volt a szabadságharcznak, s mennyire bizott szent ügyünk diadalában, bizonyitja azon cselekedete, hogy Világosnál ő magát meg nem adta, hanem a kapitulácziő előtt fegyverestől megszökött, s igy bujdosott még többed magával jó ideig azon reményben, hogy a magyar hadsereg ujra talpra állni, s az ellenséggel győzedelmesen küzdeni, csatázni fog. Fájdalom, hogy nem igy történt.

Végre minden reményt vesztve a haza ügyének jobbra fordultában, visszatért a szerzet kötelékébe, ahonnan távozott a haza védelmére. — A hetvenes években bejárta a szent földet és meglátogatta Jeruzsálemből Betlehemet, Názáretet és a többi szent helyet; 1888. évi márczius hó 31-én a szabadkai szerzetházban meghalt 76 éves korában.

Voloscsuk Dallos János.

Szármarosvármegyében, Husztközön született, hol édes atyja igen vagyonos gör. kath. lelkész vala. Középiskoláit Kassán végezte.

Hogy már fiatal korában mily nagy szeretettel viseltetett a katonaság, különösen a szép huszárság iránt, mutatja azon vakmerőséggel határos tette, hogy 1842-ben 17 éves korában szüleinek tudta és beleegyezése nélkül a 9-ik számu hires Miklós huszárezredbe lépett. E huszárezred állomási helye akkor a csehországi Pardubitz vala. — A Miklós huszárezred — azelőtt Nádasdyak — szeme fénye volt a monarchia haderejének; melyben mágnások szerettek pompázni; csupa herczegek, grófok, bárók, németek, lengyelek s itt-ott francziák ezreket érő, aranyos ruháikban szerettek és szoktak ragyogni, tündökülni; hol a legtanultabb ember is — ha nem volt pénzes mágnás — 20—30 évi szolgálat után sem emelkedhetett az altiszti rangnál magasabbra, mivel a hadnagyi rang csak született bárót illetett meg.

Egy ilyen arisztokrata ezredbe lépni béke idején, ha nem is vakmerőség, de minden esetre könnyelmü és kárba veszett dolog, és ezt tudatta is vele Pécsy hadnagy Miskolczon, midőn Dallos János előtte megjelent a felvételt kérve, de a bátor lelkü ifju nem tágitott, s nem rettent vissza sem a bizonytalan jövőtől, sem a nehéz úttól, melyet tennie kell az ezredig, sem a nehéz katonai szolgálattól. Ő rajongott a katonaságért. Ő született huszár volt.

Pécsy hadnagy nem birván őt — és három társát — veszélyes vállalatáról lebeszélni utiköltséggel ellátva Nagy-Váradra utasitá, hol a Miklós huszárok verbuváló állomása volt. Váradon megkapván a rég óhajtott szép huszár ruhát, a transporttal Pest, onnan pedig Pardubitz

felé küldettek, ahova szeptember hóban sok fáradság után szerencsésen meg is érkeztek, s a zászlóaljba besoroztattak.

A jó szülők kétségbeeséssel értesültek fiuknak esztelennek vélt tettéről s mindent elkövettek, hogy az ezredtől kiváltsák, ami azonban nem valami könnyen és hamarosan ment akkor; de végre mégis sikerült s mint zugskáplár tért vissza a szülői házba.

Ezután félbeszakitott tanulmányait folytatta, igen jó tanuló volt; nem excessivus, de kimondhatatlan hetyke; nem gőgös ugyan, de büszke; magyaros viselete majdnem a betyárságig ment; minden eszménye csak a magyar huszárság bátorsága, hősiessége volt; mindenkit, aki nem magyar, németet, tótot, sőt a ruthént is, saját nemzetiségét, lett légyen bármilyen hazafias, nemcsak kicsinyelte, de gunyosan ingerelte; csak magyarul szeretett beszélni; az orosz ruthénnek csak kuliнáris (konyhai) nyelvét türte, de már irodalmáról hallani sem akart; testalkatra született magyar huszár, széles vállakkal, karcsu derék, arányos tagok, sötét fekete haj, fehér arcz, fekete szemek, valóban igéző szép férfi vala; azt beszélik róla, hogy három országban párját nem lehetett volna találni. Jellemére nézve: őszinte, de nem nyájas; erőszakos, bátor, vad természetü, aki nem tűrt megaláztatást, sem sérelmet, hű szótartó volt; a fesztelen barátságot szerette.

Elvégezvén gymnasiumi tanulmányait, belépett az ungvári papnöveldébe. Itt találta őt a szabadságharcz küzdelme. Bálványozván, imádván mindazt, ami magyar, tehát a hazát is, a szabadságharcz küzdelmét tomboló örömmel, féktelen lelkesedéssel üdvözölte, melyben régi vágyának teljesültét megérhette, t. i. hogy lóháton és karddal a kezében küzdhet a szeretett hazának ellenségei ellen. Mint kész, iskolázott katona a Bocskai huszárokhoz állott, s mindjárt lóról is gondoskodott, ugyanis Bothe Miklós kir. fiskus négy pej lova közül a legszebbet kiválasztva, vágtatva jelent meg a szeminárium udvarában, s azután dicső századánál, melylyel végig küzdötte a szabadságharczot, számtalan csatában részt vevén, századosi rangra emelkedett.

A Bocskai huszárok az egész hadjárat alatt, nevöknek megfelelőleg, dicséretesen viselkedtek, sőt a csornai ütközetben valóságos csodát müveltek, és pedig csakis

egy százada, Dallos János százados vezetése és vezérsége alatt — négy század uhlánus a tölgy erdőben megvonulván, lesből támada hevesen rájuk, a Bocskaiak elfogadták az ütközetet, mely a délutáni órákban egész setét estig tartott, s az uhlánusok csuf visszavonulásával végződött.

Dallos János vezénylő százados nyakán erős dárda szurást kapván, eszméletlenül bukott le lováról. Szerencsére a hátráló uhlánerek a sötétben ezt nem vették észre, különben megfordulva a vezér nélküli századtól elragadhatták volna a győzelmet, sőt azt egészen föl is prédálhatták volna. Dallos bizonyosan vagy elvérzett, vagy elgázoltatott volna, ha hű fegyvernöke, Ungmegye Lyutni születésü ember Farkas Vazul, meg nem menti, ő ugyanis a sötétben szemmel tartván előre rohanó urát, amint lováról lehanyatlott, holtnak vélvén őt, feltevé lovára, s a táborba vitte. — Az orvos életet talált benne, sőt a seb néhány nap mulva begyógyulván, a vitéz százados ujra visszatért derék századához és hősiesen folytatta tovább küzdelmeit a hazáért. — Láttuk, hogy szép ember, s igy egyike volt a legszebb huszároknak, de a számtalan csatában kapott sebek egészen eltorzitották daliás alakját.

És mégis azt merik káromolni, hogy a kath. papság hazafiatlan; ha mindenki ugy teljesitette volna kötelességét, mint a kath. papság, akkor hazánk ma más viszonyok közt élne.

Hogy nyakas és született huszár volt, igazolja az is, hogy hazulról lovon ment el és lovon is jött vissza, a kényszer hatalom előtt letette fegyverét, de kedves lovát nem adta oda, se el nem hagyta. A fegyverletétel után bujdosva lappangott, nyugtalanitatván a csendőrök által, kiknek cselvetéseit azonban szerencsésen mindig kikerülte. — A világi pályán maradt és a magyar alkotmány visszaállitása után a hálás intelligenczia szivesen választá meg szolgabirónak, és felségesen, igazságosan vitte hivatalát, mignem 1877-ben 53 éves korában elhunyt az Urban. — E makacs, büszke természet, szilaj katona példás ájtatossággal vette fel a holotti szentségeket s buzgó ima közt mult ki.

Béke lengjen a hős paphonvéd porai fölött.

V.

HONVÉDEK.

Honvéd vagyok
Honvéd a nevem!
A világ e legszebb
Nevét viselem.

Népdal.

Bacsinni Bacsinszky Mihály.

Ungvármegyében, 1829-ik évben született Zaricsón, hol édes atyja gör. kath. lelkész vala. Neveltetését művelt és vallásos lelkületű édes anyja vezette a legnagyobb gond- és figyelemmel, mindent elkövetvén, hogy testileg szépen kifejlett Miska fia, lelkileg is kellőleg kiképezve legyen.

Mihály elvégezvén a philozofiai studiumokat, Popovics Bazil, ungvári püspök őt, mint nagyszerüen ajánlatos külsejü s amellett, szelid, jámbor, erkölcsös viseletü ifjut szivesen vette be a kispapok közé az ungvári papnöveldébe. Bár csak középjó bizonyitványt mutathatott fel — minthogy igen csekély időt szentelt studiumokra, inkább müvelődési társulatok, nyelvészet és zene iránt volt igen fogékony — de talentumának erejére őt egy ifju papnövendék sem multa felül. Gyenge latin volt, de azért, bármely tantárgyból, mely latin nyelven volt irva, egyszeri átolvasásra 1—2 lapot kész volt szó szerint elmondani. A német nyelvet és zongorázni saját szorgalmából tanulta meg; egy szóval finom érzésü, s gyengéd, művelt, női körökben kedvesen láttatott ifju volt. Róla iskola társai azt beszélték, hogy hét évig szopott.

Talán a ráfogásnak, vagy mondának volt is valami alapja, mert csodálatosan növekedett testben és erőben s már 18, 19 éves korában páratlanul daliásan kifejlett, valóságos marcziális-alak volt. Társai ösmervén nagy erejét, gyakran kötekedtek vele, igy akarván őt csendes indulatából élénkebb tempóra buzditani, minek a vége rendesen az lett, hogy két kezével elkapván két klerikust, ezeket magasra emelve sétált velük a muzeumban alá és fel. De ezen óriás erőhöz testi szépségek is járultak. Egyenes növésü magas alak, ó-görög mintáju orr, ábrázat, barna haj, sötét nagy fekete szemekkel, melyeket hosszu

selyempillák és szemöldek árnyékoltak. Midőn tréfái között megállapodott, fejedelmi alakja mellett a többi kispapok eltörpültek. Kedélyére nézve: jámbor, barátságos, tréfás, igazságszerető, sőt szigoru volt, de azért mások hibái iránt elnéző, kibékítő volt. Tanárai s társai egyaránt szerették.

Bacsinszkyt a szabadságharcz küzdelme az ungvári papnöveldében találta. A haza veszélyben volt. A hazának katonára volt szüksége. — Eötvös Tamás, ungmegyei kormánybiztos, Popovics püspöknél tisztelegvén, előadta, hogy a honvédelem irástudó ifjuságot igényel a közvitézek közé, és a hazafias lelkü főpap szivesen hajlott a hazafias felszólitásra és szivesen megengedte növendékeinek, hogy vállalkozzanak a haza védelmére, biztositván a visszatérőknek a papi állást és a hazáért harczolókra pedig püspöki áldását adván, a kispapok közül igen sokan a honvédek soraiba léptek, talán mondanunk is fölösleges, hogy ezek közt első volt Bacsinszky.

Szülei már ekkor nem voltak életben. A haza lángoló szeretetétől üzetve, testvéreitől, rokonaitól búcsút sem véve, eltünt, mintegy megszökött s egyenesen sietett Debreczenbe, s az ott lévő honvédek sorába vétette föl magát, s nem sokára őrmester lett. A testvérek, rokonok csak a debreczeni vásárról hazatérő ungvári kereskedőktől tudták meg, hogy ő a honvédhadseregben szolgál s már altiszt.

Kossuth Lajos azon időben Debreczenben járván, szemlét tartott az összes katonaság fölött, s amint megpillantá a marcziális alaku katonát, összes kiséretével megállt előtte, tetőtől-talpig szemügyre vette s aztán igy szólt hozzá:

— Mi és ki volt ön a polgári életben?

— Én orosz pap voltam, kormányzó ur, felelé Bacsinszky öntudatosan és büszkén.

Ekkor Kossuth magasan emelé kezét, még Bacsinszky vállát elérhette, mondván:

— Ön lesz az én Toldim, Kinizsim, lesz rá gondom.

És csakugyan pár nap mulva Dembinsky tábornagy hadseregébe, a 75. számu zászlóaljhoz lett áthelyezve Eperjesre, s ott helyben hadnagy lett belőle.

Eperjesen is voltak sokan tanui az ő bravourjai-

nak. Melyek közül egyet csak hamarosan be is mutatott. Tiszti kinevezése alkalmából — oly háborus időben igen röviden lehetett jubilálni és ünnepélyezni — tiszttársait egy rövidke früstökre a czukrászdába kéreté s derekasan neki láttak a jóféle erősitőknek. Kedélyesen, vigan folyt a társalgás, miközben egy huszár hadnagy vágtatott az utczán a czukrászda felé, kit meglátva a tisztek, szinte behivtak. A huszár nem soká kérette magát. A másik perczben már ő is a czukrászdában idogált és vigadott, de csakhamar elkezdte a baka-tiszteket gunyolni s izetlen tréfáival bosszantani, mire a baka tisztek indulata kitört. Bacsinszky észrevevén, hogy itt még hevesebb összetüzés is lehet, ezt meghiusitandó, szelid jámbor modorával igy szólt tiszttársaihoz:

— Barátim, hagyjatok fel az ily gyermekes szóváltással; haza védőihez nem illő ez, huszár pajtás! A czél egy, akár lovon, akár gyalog szolgáljuk a hazát, de mégis, miszerint lássad, mennyit érsz te a baka felett, ülj arra a rosz gebédre, hogy emeljelek föl lovastul együtt.

— Tettben szól a magyar, hadd lássam, felel hetykén vissza a huszár fölpattanva lovára.

Bacsinszky odaáll, balvállát a ló lapoczkáinak vetve s jobb kezével a ló derekát átölelve, az egy percz alatt gazdástól együtt a levegőben állott.

— Na, merre dobjalak huszár? kérdi Bacsinszky.

— Hagyj békét, bajtárs, mond a huszár, te fényes kivétel vagy társaid közt.

A tisztek s az összegyült népség megéljenezte az erős katonatisztet; a henczegő huszár pedig gúnykaczaj között tovavágtatott.

Ezután megkezdődött a csatározás és Bacsinszky dicsően részt vett minden nevezetesebb csatában s vitézségének és személyes bátorságának jutalmául századosi rangot nyert. Végre fölviradt az 1849. évi augusztus 9-ik nap szomoru reggele, a gyászos temesvári csata napja. Az egyesitett osztrák-orosz roppant haderő állott szemben a kiéhezett, elfáradt és elcsigázott magyar hadsereggel, melynek vezére Dembinsky s a későn érkezett és itt megsebesült Bem vala. Kétszáz nagy torku ágyu szórta a kegyetlen halált az ellenfelekre, s a csata változó szerencsével folyt egész napon át, míg végre estefelé a roppant

kozák lovasság megtörte a magyar sereg erejét és rendjét, mely rendetlen zür-zavarban vala kénytelen menekülni. Bacsinszky százada is hátrált, s a zászlótartó elesvén, kezébe ragadván s magasan lobogtatván a zászlót, megállásra buzditá zászlóalját, miközben sulyos sebet kapván, térdre esik, de igy is osztja maga körül a halált, mig nem rövid idő mulva a muszka lovasok ezrei áttörtek a hős paphonvéd és számtalan magyar hős teste fölött, az élőket is biztosan elgázolva, mint mikor a Vörös tenger Fáraó népe fölött összecsapott.

Igy ért véget a nemes kebel, mely hazájáért, a szabadság- s az emberiség szent érdekeiért oly forrón lüktetett. Dembinsky tábornoknak kedvencze volt; egy időben adlátus adjutánsul szolgált mellette.

Legyen béke porai fölött a közös temesvári sirban!

Béniss Tamás.

Szabadkán, Bácsvármegyében született 1829-ik évi deczember hó 23-án. Iskoláit ugyancsak Szabadkán végezte. Mint 6-ik költészeti osztályt végzett tanuló 1846-ban a legszentebb Udvözítőről czímzett szent Ferencz-rend papjelöltjei közé vétetett föl és a Jászberényben eltöltött próbaév után Szolnokra rendeltetett a bölcsészeti tanfolyamra, hol mint I-ső éves bölcsészt találták az 1848-iki események.

Itt 1848. május hó 2-án letette a szerzetesi öltönyt, hogy szükség esetén hazáját fegyverrel is szolgálhassa. Egyelőre Szabadkára tért vissza szülői házához, hol az események fejlődését azon szándékkal várta, hogy mihelyt a haza szent ügye megkivánja, azonnal a szabadság védelmére keljen.

Igy történt, hogy már 1848. szeptember hó elején a szabadságharczban oly kitünő hős szerepet játszott. Sztancsi Román János iskolatársával együtt a magyar honvédek közé iratkozott, és mint ilyen, a régi, de a magyar haza szolgálatában állott Waza ezredhez osztatott be és szívósan végig küzdötte a szabadságharczot; részt vett több helyen a szerbek elleni ütközetekben, később a *szolnoki*, *tápió-bicskei*, *váczi*, *nagy-sarlói*, *komáromi* nagy csatákban, továbbá *Budavár* ostrománál és igy tovább harczolt, küzdött egész a világosi fegyverletételig.

A gyászos fegyverletétel után szerencsésen — de sok küzdelem és bujdosás után — hazamenekült Szabadkára, hol özvegy édes anyja — nehogy a császári hadseregbe besoroztassék — akként segitett rajta, hogy egy befolyásos szerzetes pap pártfogása mellett kieszközölte az illető helyen, hogyha szerzetes, vagy papi pályára lépend, nem fogja keresni a császári sorozó-bizottság. Igy folyamodott Béniss ismét a Szent Ferencz-rend tar-

tományi főnökéhez, ki őt 1850. évi április havában ujra felvette a szerzet papjelöltjei közé s a bölcsészettan folytatására Szolnokra küldetett. — Ámde mint kitünő eszü fiatal ember a szerény szerzetesi állással nem lévén megelégedve, 1851-ben ismét letette a szerzetesi öltönyt, annyival is inkább, mert már akkor a volt honvédek üldözése megszünt.

Mintegy három évet Szolnok vidékén töltött, mint segédjegyző; ezután Szahadkára hivatott, hol csakhamar a polgármesteri hivatalban kapott, mint tollnok állást; és igy szép jövője leendett, mint jeles fiatal embernek, ha állhatatos maradt volna; de Szerbiában kiütvén a forradalom, elhagyta hivatalát és a forradalmárokhoz csatlakozott, ezek legyőzetvén, ismét Szabadkéra tért vistza, ahol segédjegyzői állást kapott s mint ilyen, rövid idő alatt meghalt, a jobb sorsra érdemes zseniális eszü fiatal ember.

Mindszentpáti Dudinszky Tivadar.

Született 1828. évi márczius hó 24-én Hardicsán, Zemplénvármegyében. — Alsó iskoláit Ungvárt, a felsőket Kassán és Szatmáron végezte kitünő eredménynyel.

Manapság, mikor a talmi hazafiság annyira kisért, hogy egyeseknek mindig ajkukon, de nem szívökben van a hazaszeretet, nagyon is időszerü, hogy napvilágot lásson olyan emberek életrajza, kik annak a hazának szabadságáért, függetlenségéért küzdöttek 1848—1849-ben, melyért ma már igen kevés volna hajlandó ily nagy áldozatot hozni.

M. Dudinszky Tivadar, jelenleg gör. szertartásu kath. munkácsegyházmegyei lelkész volt az, ki az ifjú szivében erős lángokat verő hazaszeretet tüzétől lelkesedve az 1848—49-iki szabadságharczosok közé önként lépett be. — Ismételve hangsulyozom az „önként“ szót, mert a magyar-orosz-görög szertartásu katholikusokra még min dig nem szünnek meg a kaján emberek képében élő ellenségek gonosz kezeikkel a rágalom köveit dobálni, melyek közülök még senkit se vertek agyon és nem is fognak, mert minél jobban támadják őket, annál görcsösébben ragaszkodnak a multban ugy, mint a jelenben fölöttük kristálytisztaságban ragyogó amaz elvhez, mely Kölcseynél eme szavakban talál kifejezést: „Szeresd a hazát.“

Az 1848—49-iki magyar szabadságharcz hire nem hagyta érintetlenül az ungvári gör. szertartásu kath. papnevelő intézet ifjúságának szivét; a harcz hirére a papnövendékek a reverendát legazonnal fölcserélték a katonai egyenruhával és a legnagyobb elszántsággal neki rohantak a harcz tüzének. M. Dudinszky Tivadart a szabadságharcz

Szatmáron találta, melynek lelkes polgársága legott védelmi állásba helyezkedett, megalakítván a nemzetőrséget, a lyceumi ifjúságból is sokat fölvett. M. Dudinszky Tivadar, mint nemzetőri őrmester kezdte meg a katonai szolgálatot, melyet a tanév végéig teljesített. — Ekkor szűnni nem akaró ifjúi lelkesedése a szabadságharcznak magyar vérrel áztatott csatamezőire ragadta őt, miért is 1848. évi szeptember hó 3-án a magyar honvédek sorába lépett. — Ujoncz honvédeinkkel a híres *pákozdi* csatában állotta ki először a vérkeresztséget, mikor az 50,000 horvát fegyveressel betört Jellasics horvát bán fölött fényes győzelmet aratva, hadaival együtt Ausztriába menekülni kényszerítették.

Tudvalevő, hogy időközben Bécs polgársága is fegyvert fogott az osztrák kormány önkénykedése ellen, de ez Windischgrätz herczeg vezérlete alatt egy hatalmas hadsereget szervezve, azt a magyar csapatok ellen küldötte, melyeket Windischgrätz herczeg *Schwehátnál* meggyőzve, visszaszorított, Bécs városát pedig ujra hatalmába kerítvén, az insurgensek vezérein véres boszut vett 1848. október 31-én.

E csatában a magyar hadsereg igen sokat szenvedett; élelmi társzekereit az osztrákok lefoglalván, katonáink éhinségre jutottak, melyet azzal iparkodtak csillapitani, hogy — répaföldön járva — a répát vágták le s ezzel táplálták magukat. — Ekkor történt, hogy gróf Andrássy Gyula — a volt külügyminiszter — épp akkor lovagolt el — mint szabadságharczbeli őrnagy — Dudinszky Tivadar mellett, mikor a répát javában harapdálta; a nemes gróf megkérdezte Dudinszkytöl nevét, s hogy jól esik-e neki a répa? mire Dudinszky katonásan tisztelegve a lóháton ülő gróf őrnagy előtt, s nevét megmondva, azt felelte: hogy bizony nagyon jól esik a répa a kiéhezett katonának és azzal — a gróf óhajára — kezébe nyujtott egy répadarabot, ki azt megizlelte.

Ez időktől fogva Dudinszky Görgey Artur táborában küzdi át magyar szabadságharczunkra oly döntő befolyást gyakorolt örökemlékű csatákat, *Vácz*, *Selmeczbánya*, *Turcsek*, *Igló*, *Branyiszkó*, *Sz.-Béla*, *Kápolna*, *Átád*, *Bicske*, *Bruck* mellett és még több más helyen. Dudinszky, a vi-

téz paphonvéd *tizenkilencz nagy csatában vett részt* és kétszer lett megsebesítve.

A hazájáért lelkesülő és halni kész kispapot, Dudinszky Tivadart, bátorságának, vitézségének s katonai erényeinek jutalmául 1849. évi szeptember havában honvéd főhadnagygyá nevezték ki. Mint ilyen, a budapesti honvéd-egyesület bizottsága által 4943. sz. a. kiadott bizonylat alapján igazolva is lett viselt katonai rangfokozatát illetőleg.

A gyászos világosi fegyverletétel után, 1849. évi szeptember hó 19-én, mint sok más, Dudinszky Tivadar is elfogatott és vasra verve Kassára szállíttatott, hol a csász. kir. katonai sorozó-bizottság elé lett állítva, — mit a birtokolt „Passirschein" igazol — de kimondatván reá az „untauglich", szabadon bocsájtották.

Igy rótta le hazája iránti kötelességét a lelkes Dudinszky, a csatamezőkön vérét ontotta, küzdött, fényes fegyver ragyogott kezeiben, de e kezeket rozsdás bilincs is szorította. És mindezt tiszta hazaszeretetből. Ilyen a gör. kath. pap.

A szabadságharcz lezajlása után Dudinszky hiven föltett szent szándékához, a papnövendékek közé akarta magát fölvétetni, ámde a szeminárium már ekkor annyira meg volt töltve a harczból visszatért kispapokkal, hogy felvétele lehetetlen vala, miért is kénytelen vala egy időre világi pályán kenyerét keresni, s először báró Pongráczné zemplénmegyei birtokán, Bacskón, mint gazdasági irnok, azután gróf Forgách Kálmán birtokán, Nagy-Szalánczon, mint gazdatiszt tett szolgálatokat, végre 1855-ben legnagyobb örömére és boldogságára, fölvétetett kispapnak, s 1860-ban szerencsésen befejezvén theologiai tanulmányait, ugyanezen évben meg is nősült s gr. Sztáray Ferdinándtól megkapta a tarnai parochiát.

A ki hős volt a csatatéren, hős és bátor maradt a polgári életben is. — Ennek tényes jelét adta egy szerencsétlen tüzeset alkalmával, saját élete veszélyeztetésével berohant a tüzlángokban álló házba és három embert szabadított meg a biztos tüzhalál-

ól. — E hősi elszántsággal párosult tetteért 1869-ben az aranykoronás érdemkereszttel lett kitüntetve, melyhez később az 1848—49-iki honvédérem járult.

Dudinszky Tivadar, mint pap a buzgóság példányképe. Jószívűsége őt a nép valódi atyjává tette. Hiveivel együtt örvend, együtt buslakodik.

Ilyen a kath. pap békében és harczban.

Ferencsik András.

Született 1832-ben. A szabadságharcz őt az ungvári papnöveldében érte, hol mint extraneus hallgatta a theologiát; s midőn a haza fegyverfogásra szólitotta föl fiait, egy perczig sem habozott a haza szolgálatába állani s mint másodéves kispap a hires IX-ik zászlóaljba iratkozott, s a legyőzhetetlen „vörös sipkásokkal“ végig küzdötte a szabadságharczot, s csak káplári rangot nyert, de ezen rang a „vörös sapkások“-nál többet tett és többet ért, mint máshol a kapitányság.

Végig küzdötte a veszedelmes *délmagyarországi* hadjáratot a szerbek és szerviánok ellen; azonkivül részt vett a legszebb és legnagyobb csatákban, nevezetesen: *Szolnok*, *Bicske*, *Isaszeg*, *Vácz*, *Nagy-Sarló*, *Csalóköz*, *Budavár* és *Temesvárnál* vivott nagy ütközetben egészen *Világosig*.

Nem csoda, ha ennyi véres csata pusztitó tüzén áthatva, *számtalan sebtől* boritva fejezte be a szabadságharczot a bátor és vitéz kispap.

A szabadságharcz lezajlása után folytatta hittani tanulmányait, s 1858-ban pappá lőn szentelve. Ma is él, Zemplénvármegyében, Ladoméren gör. kath. plébános.

Isten még soká éltesse a hős honvédet s derék papot!

Fuchs Sebő.

Született Torontálmegyében Nákófalván.

Bár nevére és származására nézve idegen, de szíve, lelke, egész teste, csontig-velőig tiszta magyar. Hogy ezt be is igazolja, mint temesvári III-ad éves kispap önként állott be a magyar honvéd hadseregbe, hol főhadnagyi rangra emelkedett.

A fegyverletétel után, mint főhadnagy csak oly feltétel alatt vétetett vissza a papnöveldébe, ha 1850. év husvétig el nem viszik, miért is csak polgári ruhákban járt az előadásokra. Egyszer azonban, egy szerdai napon, kopogtattak a szeminárium ajtaján és egy öt tagból álló rendes katonai csapat jelenti, hogy Fuchs Sebőért jöttek. Mindnyájan megrémülve bucsúztak el kedves paptársuktól a klerikusok, éppen Schlauch Lőrincz tanár tartá az előadást, ő is átölelte a jó tanitványt s azután elvitték örökre. Bebörtönözték, később 8 évre besorozták egy idegen ezredhez, de ügyes fiu lévén, csakhamar felküzdötte magát ott is a tisztségre és a Koronini ezredben főhadnagyságig vitte. Leköszönt, haza jött Torontálmegyébe, megnősült, s mint torontálmegyei árvaszéki elnök halt meg.

Gvosgyák-Vasdi Gábor.

sokszor igazságtalanul vádolt orosz papok egy hazafias példányképe, született 1824-ben október hó 12-én Kuczurán, Bács-Bodroghvármegyében, atyja Gvosgyák János kereszturi plébános volt. Midőn theologiai tanulmányait a kalocsai papnövelde házában befejezte, Szmicsiklász Gábor kőrösi püspök ordinatióra berendelte. Horvátországban Jellasics és Gáy Lajos több szláv foradalmárral a magyarok ellen a népet föllázitották és támadásra előkészitették, a püspök ösmervén Gvosgyák hazafias érzelmeit és a magyar hazához való ragaszkodását, a fölszentelést huzta, halasztotta, nehogy őt valami szerencsétlenség érje, s a magyarok ellen fellázadt szlávok áldozatává essék, Kőrösről titokban a püspöknek Schyd nevü uradalmába távozott.

Innen Illokra ment, ahol nagy népcsoportulást látott s egy emelvényen a szónokló Zákó István bajsai földbirtokost ismerte fel, miután őt nem érdekelte a népnek összejövetele, a dunai komphoz, Ó-Palánkára sietett. Midőn a Duna közepén hajókázott, látá, hogy a nép valakit üldöz, lárma és lövések figyelmét Illokra irányitván, csakhamar észrevette, hogy Zákó István másodmagával lóháton a Duna felé siet, hogy a részére megrendelt ladikon menekülhessen. Midőn Ó-Palánkán a parton kiszálltak, Zákó elmondá, hogy a szrémi szlávok, mert őket a magyarok részére buzditotta és lelkesitette, majdnem agyon követték, s életét csakis gyors paripájának köszönheté. A Duna két partján őrök állitattak fel, s a közlekedés beszüntetve lett.

Gvosgyák ezután Kereszturra, szülei házához ment, ahol véletlenül nejét is találta. Miután Horvátországban Magyarország állapotáról keveset hallott, itt értesült arról, hogy tizenkét önkéntes zászlóaljat toborzottak. A hazafias,

lelkes kispap ezek sorába akart belépni, de neje és szülei visszatartották, s hogy a katonáskodástól figyelmét elvonják, családi ügyek rendezésének ürügye alatt Zomborba kisérték őt; de a lelkes hazafi itt sem tágitott, ő fegyverrel akart a haza ellenségei ellen küzdeni. Szülei Putnik Béla polgármesterrel odahatottak, hogy Zomborban valami irodai szolgálatra alkalmazzák, és Gvosgyák ezen alsó rendü szolgálatban is használható egyénnek bizonyitotta be magát, mert buzgó tevékenységének és többszöri kiküldetésének nagy hasznát vették, miglen 1849. évi február hó 11-én a szervián-rácz csapatok árulás folytán a városba be nem törtek, és a magyarságot nemcsak kirabolták, de sokakat le is öltek, nehogy a dühöngők martaléka legyen a magyar táborral ő is elmenekült és Nemesmiliticsen keresztül Szabadka felé vette útját, a hol akkor Speletics Bódog gróf Battyányi Kázmér kormánybiztossal négy mozgó zászlóalj alakitása és felszerelésével lévén elfoglalva, neve megmagyarosításával, Vasdi név alatt szolgálatra jelentkezvén, a mozgó zászlóaljba azonnal be is soroztatott.

A lelkes hazafi czélját elérvén, a haza fegyveres szolgálatában állott s égett a vágytól, minél előbb küzdeni a haza ellenségei ellen és erre pár hét mulva meg is jött a kedvező alkalom a kaponyai csárdánál, *Bajmok* alatt vívott csatában, a hol a zombori zászlóalj kitüntetvén magát, egy 18 fontos, egy háubitz vetágyut és két 3 fontosat, összesen négy ágyut a rácz csapatoktól elfoglalt, mely alkalommal Paganini tüzértiszt elesett, kit aztán Szabadkán nagy katonai pompával eltemettek, s Vasdi vitézségeért harmadnapra hadnagygyá neveztetvén ki, először a II-ik, Pongrácz Antal, utóbb az I-ső, Frátrits Mihály zászlóalj parancsnoksága alá vezényeltetett.

Később ezen négy zászlóalj védsereggé alakittatván át s mint ilyen *Kanizsáról* Theodorovits szerb-szervián tábornokot kiűzte s azután *Csurog*, *Földvár*, *Római sánczok*, *Zsablya*, — József-falva — *Mosurin*, *Vilovó* és a *Titeli sánczoknál* a rácz sereg megfékezése végett csatározott s mindenhol megverte az ellenséget s igy Vasdi bőven részt vett a ráczok elleni heves és véres csatákban s az *ó-becsei* csata után főhadnagygyá lőn kinevezve.

Miután a védseregek honvédekké átalakitattak, az

akkoriban Szabadkán térparancsnoksággal megbízott Betlen ezredes által kiadott magyar kormány rendelete következtében Szegedre, az átveendő ujonczok és szervezendő honvéd zászlóaljak végett Asbóth Lajos ezredes dandárnokságába osztatott be s a világosi katasztrófáig mint honvédfőhadnagy szolgálta a hazát. A Bajmok melletti ütközetben a ráczoktól hősies bátorsággal elfoglalt négy ágyut, mely vitéz katonai tetteért a vörös szalagos III-ad osztályu koszorúval lőn kitüntetve. S igy a derék gör. kath. kispap a hazáért vívott véres harczokat nemcsak becsülettel, de kitüntetéssel is végig harczolta.

A szabadságharcz lezajlása után az osztrákok beakarták sorozni, de gyenge testalkatánál fogva katonai szolgálatra alkalmatlannak (?) találtatván, elbocsájtatott. Gvosgyák-Vasdi Gábor ezután ismét vissza akart térni a papi pályára, de püspöke, Szmicsiklász Gábor e szavakkal: „Qui contra coronatum (?) caput arma arripit, non est dignus, ut sacris ordinibus initietur", a növendékek sorából törölte őt s igy kénytelen vala a világi pályára lépni. Először Zomborban főelemi tanító volt, később, a magyar alkotmánynak helyreállítása után, pénzügyőri biztosi, számtiszti kineveztetésekkel csak kecsegtették és biztatták, de kéz alatt mint honvédtisztet mindig mellőzték s jelenleg is, mint olyant üldözik, sőt mi több, érdemeihez és szolgálataihoz illőleg, az erkölcsi elismerésnek mellőzésével, a törvényesen megillető nyugdíjaztatástól is elutasítják. — Hát biz ez nem dicséretes, sőt szégyenletes dolog. Igy fizet a magyar kormány annak, ki egykor vérét és életét áldozá a magyar alkotmányért s a haza szabadságáért?! Rút hálátlanság!

Hobscha Boldizsár.

Született Temesmegyében, Verseczen 1829-ben március 9-én.

Gymnasiumi tanulmányainak végeztével belépett Temesvárott a kispapok sorába. Hogy mily hazafias szellem uralkodott mindig, de különösen 1848—49-ben az annyira germanizmusról vádolt temesvári papnöveldében? a legfényesebben igazolja az, hogy az összes alumnatus — számszerint 64-en — a magyar honvédhadseregbe lépett. Ezek közt volt Hobscha Boldizsár is.

Nyelvre, származásra és vérre nézve ugyan német, de szívre, érzelemre a magyarnál is magyarabb, ezt igazolták vitéz tettei és későbbi egész élete. — A német fiu rajongó örömmel sietett a szabadság zászlója alá, hogy küzdhessen a haza ellenségei ellen.

Mint I-ső éves kispap lépett be a Damjanics tábornok által teremtett III-ik, ugynevezett „vörös sapkás" honvédzászlóaljba, mely Délmagyarországot megtisztította a ráczoktól, számtalan véres csatában megvervén azokat; sőt a szabadságharcz legtöbb fényes győzelmeiben a „vörös sapkás" zászlóalj és Damjanics volt az eldöntő erő; a szolnoki és váczi győzelmeket egy maga vívta ki. Vitéz honvédünk tehát, mint a híres III-ik zászlóalj őrmestere, győzelemről-győzelemre lépett s bő része volt a dicsőség napjaiban s igy végig hűen kitartott és végig küzdötte a szabadságharczot.

Hobscha személyes bátorsága különösen kitünt, midőn 1848. év szent Péter Pál ünnepén Verseczen volt szüleinél szabadságon. Éppen ebédnél ültek, midőn a városban azon hir terjedt el, hogy a ráczok és a szerviánusok a várost megtámadták. Vitéz honvédünk, Hobscha felölté azonnal fegyverét, a verseczi nemzetőrök élére állt, nem lévén az egész városban honvédség. Ő a nemzet-

őröket vezényelve, utczai csatát vívott a ráczokkal és a nemzetőri polgári tüzérségtől is hatalmasan támogatva, esti hat órakor a véres utczai harcz a polgárság győzedelmével végződött. A harcz oroszlánrésze a növendékpap, Hobscha Boldizsár „vörös sapkás“ honvédőrmesteré lőn.

Másnap Damjanics Lágendorfnál megtudva Versecznek a szerviánok általi megtámadását, zászlóaljával ott termett, de már csak halomra hullott holt szerviánokat és a győzelem mámorában ujjongó vitéz nemzetőröket talált. Kitudva a nap hősét, Damjanics tábornok a vitéz III-ik zászlóalj élén maga dicsérte meg Hobschát, a vitéz kispap-honvédet, és mutatta be a zászlóaljnak a hősök hősét.

Hobscha többször lett az előléptetésre felszólítva, de miután ez csakis más zászlóaljnál lett volna lehetséges, nem fogadta el, inkább maradt őrmester, mintsem vitéz tábornokát elhagyja s a zászlóalját, mely kitünő, iskolázott emberekből állott.

A temesvári síkon, közvetlenül a vár falai alatt, augusztus hó 9-én kétségbeesett halálmegvetéssel vívott véres csata iszonyu ágyubömbölése közben gyászba borult a megtört nemzet géniusza, homályba szállott a haza egén rövid ideig oly fényesen tündöklött csillaga a szabadságnak. Az egyesült osztrák-orosz sasok éles körmei szétmarczangolták a hazafiak keblében táplált rajongó ábrándokat és vérbe fojtották az annyi zaklatás után fegyverhez nyult nemzet önvédelmi lelkesültségét. — A harcz, melyet mindkét oldalon a nemzeti gyülölség is élesztett, kivált a délutáni órákban felette heves volt; esélyei a csata-téren termett Bem hadvezérlete alatt több órán át hullámzottak. Alkonyat felé azonban az oroszok sürű gyalogság oszlopai általános rohamot intéznek a tulnyomó erő nyomása alatt lankadni kezdő magyar hadakra és a szüntelen harczok és nélkülözések alatt kimerült sereg felbomlott.

Rémséges éj követte a gyásznapot! Az égő tanyák fénye messze világított a sötét éjben. A lugosi országuton, az éji tűz világánál, csak ugy bolyongtak a magyar sereg foszlányai. A halálig fáradt csapatok, melyekre reggeltől napestig három oldalról tüzet-halált

szórtak az ellenség ágyui, már nem vehetnek erőt utánok iramodó üldözőiken. A kik száz csatában győztek, most könybe lábadt szemekkel sietnek a drága haza határai felé, hogy veszte fölötti bánatukat idegen földön kisirják.

Es nyomukban mindig és mindenütt az ellenség rengeteg lovassága! Ellentállás már nincsen; mindenki egyedül élte megmentéséről gondoskodik; menekülni óhajt, fut, ki merre tud.

Ily rémületes helyzetben világitja meg a határ felé vonuló sereg foszlányait a véresen hasadó hajnal. Most egy uj, veszedelmesebb ellenség kel föl az üldözöttek ellen: saját honfitársaik.

A határőrvidék ellenünk felizgatott és fellázadt népe fegyverhez nyúlt. A hegyvidék szük völgyei, szorosai igen veszedelmessé válhattak a megtört sereg kimerült harczosaira, kik már napok óta csakis éretlen szilvával és zöld tengerivel táplálkoztak. Ezalatt mindinkább mutatkoztak a vészjelek. A vidék népe tömegesen kelt fel a hátráló magyar hadak egyes osztályai ellen. Csatának már nem lehetett hasznos következménye. Kossuth és a szabadságharcz kiváló vezetői már elhagyták a hazát. Csak még Mehádia táján állott egy kisebb magyar csapat. Fedezte ott a menekülők elvonulását. A csapat vezére a hős Jáksich volt. Mehetett volna ő is most; hiven teljesítette övéivel kötelességét! — Azután a határig még elég alkalma lehetett volna a katonailag gyakorlott határőrvidékbeliekkel megéreztetni a magyar fegyverek élét.

De ő, mint csapatjának komolyan kijelenté, még az osztrákokkal megakart küzdeni, mielőtt elhagyná a haza drága földjét. És azért nem is mozdult ki a Herkules-fürdőbe vezető völgytorkolat előtti szorosból. Megtört, éhes serege lelkesedéssel fogadta a vezér nyilatkozatát. A mostani vasuti indóház helyén, közvetlenül a Béla-Rékkának a Csernába ömlésénél ütköztek össze az osztrák előhadak a számra nézve is sokkal gyengébb magyar utóvéddel. Csata közben Vogtner ezredes ágyui több izben visszaverték az osztrák sereg elszánt rohamát és öldöklő pusztítást okoztak az ellenség soraiban.

A németek sorait ugyan megingatta a lángeszű

vezér tapasztalt ügyességével vezetett heves támadása, de a hegyek utain jártas határőrvidékiek megkerülik a magyarok hadállását és osztrák zászlóaljak segítségével végzetes csapást készülnek mérni a hazájok földjét kétségbeesésig védő vitéz seregre. Most az osztrák gyalogság Mehádia felé hátrál és míg az üldözés tüze által elragadott kicsiny csapat, a visszavonulást futásnak tartva, a németeket nyomban követni akarja: addig az ellenség egy másik osztálya leereszkedik a Cserna-völgybe és hátból törekszik megtámadni az előre rohanó magyarokat.

Azonban a kiállított lest korán észreveszi vitéz Hobscha Boldizsárunk, és erre rögtön Tóth kapitányt figyelmezteti, ki nem késvén azonnal a vezérnek jelentést tenni, megtétettek nyomban a kellő intézkedések a völgybe leereszkedő ellenség méltó fogadására. Most az ellenség került lesbe és Vogtner ágyui és a gyalogság öldöklő keresztttüze közé jutva, leginkább az oláhok mindenfelől körülvétetnek és rövid ellentállás után elnyomatnak. Halomra dőltek a lázadók, kiknek egy nagy részét megmentette a magyar tisztek emberséges érzülete az álnokságukat megboszulni törekvő katonák halálos csapásaitól. A Béla-Rékka torkolatánál Berzáig sürűn feküdtek a harcztéren az elesett lázadók, mig az osztrákok vesztesége inkább a Herkulesfürdőbe vezető völgy torkolatánál mutatkozott.

Ilyen volt az 1849-iki magyar honvédsereg; még foszlányaiban is rettenetes és — nagylelkű.

Itt zajlott le a magyar szabadságharcz utolsó véres drámája; itt aratott egy kétségbeesett, véres harcz után, utoljára dicsőséget nagyszámu ellensége fölött a magyar fegyver s ez utolsó dicsőségnek is egyik főtényezője — mint láttuk — *paphonvéd vala.*

Ezután ő is kimenekült. Miután lángoló szeretettel csüggött Kossuthon, hozzá csatlakozott és kiséretével Törökországba ment.

Tudjuk, hogy a Widdinben táborba szállásoltatott hazátlan, menekülő szegény magyaroknak mily rettentő sorsa vala. Éhség és vérhas pusztította őket. Hobscha vigasztaló angyalként sokszor megfordult a tábor utczáin és vigasztalta elkeseredett szerencsétlen fegyvertársait. — Midőn pedig Hauszlab osztrák generális megjelent Widdinben azon czélból, hogy a hazatérni akaró menekülteket

magával hozza, biztosítván őket minden büntetés, vagy besorozás ellen, a szerencsétlen menekültek Hobscha Boldizsárt választották meg, hogy küldöttséget vezessen a tábornok elé. Hobscha el is vezette a 8 tagból álló küldöttséget, de a tábornok helyett, annak segédtisztje, egy tüzér-főhadnagy fogadta elég szívesen. Hobscha igen élénken ecsetelte a hontalanok szomoru helyzetét, és megbízói nevében azon aggodalomnak is adott határozott kifejezést: hogy a tábornok meghivására elindulván a hazába, ott netalán vagy besoroztassanak, vagy még sulyosabban megbüntettessenek.

A főhadnagy, a tábornok nevében, határozottan kijelentette, hogy a hazatérőknek semmi bántódása sem leend.

Hobscha, daczára ezen határozott igéretnek, nem hitt a németnek és nem tért vele haza; akik pedig hazatértek, az adott szó ellenére megbüntetve vagy besorozva lettek.

A török barátsága, az osztrákok fenyegetése következtében, meghidegült; ezen hidegülés később a rosz, silány élelmezésben, ellátásban is nyilvánulván s a török kormány Kossuthot az ország elhagyására szólítván, a szegény, elzüllött, testileg, lelkileg kimerült hazátlan honvédseregnek nem maradt más hátra, mint vagy ismét vándorbotot fogni s Kossuthot követni, vagy a török hadseregbe belépni. Hobscha ez utóbbit választá.

Belépett a „Nissam“ török császári hadseregbe és ott főtiszti rangot kapva, várta a szomoru idők jobbra fordultát, ami 1850-ben meg is történt. A császári amnestia által a hazába való visszatérés megengedtetvén, Hobscha leköszönt a török hadseregben nyert tiszti rangjáról és visszajött hazájába és egyenesen jelentkezett Temesvárott; ahol a papnöveldébe való belépés katonai részről megengedtetvén, örömmel visszavétetett a kispapok sorába s 1852-ben áldozárrá szenteltetett. Mint kis-őszi (Gottlob) plébános meghalt 1889-ben. Benne a legvitézebb paphonvéd és legbuzgóbb pap hunyt el.

Ivanics Jusztin János.

Bács-Bodroghvármegyében, Szabadkán született 1832-ben, jómódú magyar iparos-polgár szülőktől. Alsóbb iskoláit szinte Szabadkán végezte. Mint 6-ik osztályt végzett tánuló, 1847. évben az Üdvözítőről czimzett Szent Ferencz-rend papjelöltjei közé vétetett föl és a próbaévet folytatván egész 1848. május 20 ig, midőn a szabadságharczi küzdelem kezdetét vevén, valamennyi szerzetes ujoncz-papnövendék vele együtt letette a szerzetesi öltönyt, hogy a szeretett és veszélyben forgó haza szolgálatába álljanak.

Ivanics egyelőre szülőföldjére, a szülői házhoz ment vissza Szabadkára és itt akart a honvédek közé fölvétetni; de ezen szándéka kivitelében részint ifju — 16 éves — kora, részint gyenge testalkata, részint alacsony termete akadályozták. Ez végtelenül fájt Ivanics hazáért lángoló szívének. Kispap társai mind dicsően harczolnak a hazáért, csak ő maradjon itthon, midőn a haza veszélyben van? Nem! ezt nem teheti! Lelkében el volt keseredve a szabadkai sorozó bizottság iránt, mely őt nem vette be. Elhatározta magában, ha egyáltalán nem veszik be katonának elszökik a honvédekkel s midőn ezek harczba mennek, ő is közéjük vegyül s ugy küzd a szeretett haza ellenségei ellen.

Nemes törekvésében és elhatározásában egy véletlen segítségére jött. Ugyanis Szabadka utczáján véletlenül találkozott Kovács Lajos nevü iskolatársával, ki ugyanakkor vétetett föl a kalocsai főmegye papjelöltjei közé, midőn ő a szerzetes rendbe, aki már ekkor honvédruhában volt s a szegedi várban a térparancsnoki irodában volt alkalmazva.

A két iskolatárs, a pap és katona, egymás nyakába borult.

— Te boldog vagy, barátom, — szólott Ivanics mert küzdhetsz szeretett hazánk áldáz ellensége ellen, mig én tétlenül itt őgyelgek az utczán; nem vesznek be katonának, mert azt mondják, hogy fiatal és gyenge vagyok, pedig én ugy érzem, nem futnék meg egypár cserepár osztrák elől.

— Jőjj velem Szegedre, — válaszolá Kovács — bevesznek ott honvédnek.

Ivanics halvány arcza kipirosodott s szíve oly hangosan dobogott, mintha már az ellenséget kergetné. A szó valódi értelmében megszökött szüleitől és Szabadkáról, és 1848. évi deczember hó 1-én honvédbarátja társaságában a szegedi honvédhadfogadóhoz utazott és már 2-án rajta volt a rég óhajtott honvédruha. Hej de boldog és büszke volt ekkor Ivanics, a kis honvéd!

Mint felesketett honvéd először ugyancsak a szegedi várban, mint a térparancsnok irodájába osztott irnok, szolgált, majd szerveztetvén a magyar hadsereg, a 65-ik zászlóaljba osztatott be, jelesen a II-ik századba mint őrvezető (frajter). Ezen egyszerű kis katonai hivatalban folytatta működését mint kvártélycsináló egész Török-Szent-Miklósig, hol egy hónapon át a fegyverforgatásban és egyéb katonai teendőkben gyakoroltatott be.

Végre elérkezett azon időpont, midőn csatába kellett mennie; és nehéz, de dicső csatározási pályáját legelőször is 1849. évi márczius hó 5-én Damjanics hős tábornok vezénylete alatt a *Szolnoknál* vívott és a magyar hadserekre nézve dicsőségteljes győzelemmel végződött ütközetben kezdette meg. És a kicsiny, fiatal és gyenge honvéd az első vérkeresztséget oly vitézül állotta ki, hogy e nagy csatában tanusított bátorsága és vitézsége azzal jutalmaztatott meg, hogy az 5-ik századhoz tizedesnek léptették elő; mely századnál küzdötte végig a szabadságharczot, mint őrmester.

A szolnoki csata alkalmával és hevében, azon nevezetes esemény fordult elő, mely egyszersmind a magyar hadsereg vallásosságáról is tanuskodik, hogy midőn a megfutamodott ellenséges hadoszlop a magyar hadsereg által a városon keresztül üldöztetett, a 65-ik zászlóalj parancsnoka által kiadott vezényszóra a szolnoki plébániatemplom előtt az egész 65-ik zászlóalj háromszor adott

sortüzet a Szent Háromság tiszteletére, -- melynek szobra éppen a templom előtt állt — e magasztos tényked ás által óhajtván mint katonák kifejezni Isten iránti hálájukat a kivívott fényes győzelemért.

Derék kis honvédünk, Ivanics tehát, mint látjuk, a hős Damjanics táborában, a 65-ik honvédzászlóalj 5-ik századában folytatta katonai dicső pályáját, kitüntetve magát már a legelső, szolnoki csatában Kökényesi Szaniszló őrnagy, Horváth Gábor százados és Szárnyasy tőhadnagy vezetése alatt.

Nem sokára a szolnoki csata után részt vett — nagy szerdán — a *bicskei* nevezetes csatában, melyben sebet is kapott, midőn a 65-ik zászlóalj 5-ik százada — tehát ő is — két ellenséges ágyu elfoglalására vezényeltetett és egy erdőn átvonult. — A bicskei csatában kapott seb azonban nem akadályozta a bátor kis honvédet, hogy uj babért ne szerezzen, hanem a bekötött sebbel zászlóaljával tovább haladva, nagy pénteken ott küzdött az *isaszegi* nevezetes és örökre emlékezetes csatában is. Majd tovább vonulván a 65-ik zászlóalj, Damjanics táborával *Vácznál*, *Nagy-Sarlónál* mérkőzött meg az ellenséges hadsereggel, kivevén magának jókora részt paphonvédünk, Ivanics mind e nagy és fényes csatákban. Részt vett továbbá a *komáromi sánczok* bevételénél, az *ácsi* és *szőnyi* csatákban.

Damjanics, a hős tábornok, lábát törvén, — hazánk és szabadságharczunk végtelen kárára — Knezics tábornok vette át a hadvezérséget és a 65-ik zászlóalj *Budavár* alá vezényeltetve, ennek ostrománál és bevételénél is, mint hős szerepelt derék honvédbakánk. — Részt vett továbbá a *Farkasd*, *Pered*, *Zsigárd* és *Vácznál* már akkor a muszka hadsereg elleni csatákban és onnan levonuló Görgey hadseregében gróf Leiningen tábornok vezérlete alatt *Balassa-Gyarmaton*, *Losonczon*, *Miskolczon* át a muszkák által üldöztetve, és utoljára *Zsolnánál* szinte a muszkákkal vívott ütközetben; és igy összesen tizenkét csatában mérkőzött meg vitéz Ivanicsunk az ellenséggel.

Alacsony, fiatal és gyenge papunk fényesen megczáfolta azokat, kik őt a hadi szolgálatra alkalmatlannak találták; de egyben beigazolta azt is, hogy a vitézséghez és bátorsághoz nem okvetlenül szükséges a herkulesi test-

alak, hanem lelkesedés, elszántság, kitartás és jóakarat. És akit annyi dicső csata fáradalma, a nagy út, Szolnoktól Komáromig és innen Budáig meg nem törhetett, azt megtörte Görgeynek esztelen futása a Bányavárosokba!

Végre a sok éhezés és nyomasztó fáradalmak után, mint aféle 17 éves fiatal gyerkőcz, kimerülve, a gyulai békésmegyei kórházba jutott, mint hagymázos beteg; honnét a világosi fegyverletétel után, minthogy a kórházból minden beteg és sebesült elbocsájtatott, Isten különös gondviselése folytán, öt napi kínos utazás után szülőföldjére, Szabadkára jutott egy ingben, gatyában, mezitláb és hajadonfővel, mint a hagymázból némileg kivánszorgott beteg. — Szabadkán a szülei háznál, mint ujra hagymázba esett beteg ápoltatott szeptember első felétől november végéig, mig végre Isten segítségével felgyógyult a súlyos betegségből.

Ivanicsnak végtelen honszeretetét és hazafiságát a fentieken kívül még a következő tette is csodálatosan igazolja. — A ki hazájáért nem félt az ellenség gyilkoló golyóitól, az nem félt a börtöntől sem; a ki önként és örömmel vállalkozott meghalni a hazáért, az önként és örömmel akart szenvedni a hazáért: miért is, amint súlyos betegségéből felgyógyult, 1850. évi február hó elején önként jelentkezett a császári sorozó-bizottság előtt, hogy őt a császári hadseregbe sorozza, mert neki ez uj teher, az uj szenvedés is édes lesz a hazáért.

Ivanics jelentkezése után azonnal két erős vasas ajtóval ellátott börtönbe záratott, mintha valami haramia vezér lett volna, vagy talán azért, mivel a dicsőségteljes és győző osztrák hadsereg ezen egy szál honvédtől is félt. Ivanics többed magával volt elzárva egy bűzös, egészségtelen börtönben és nyughatatlanul várta, mi fog vele történni? Szabadság után vágyó lelkét fojtotta a börtön bűze. Szívesen szolgál és szívesen meg is hal, de tespedni a föld gyomrában, dögleletes gőzben, ez elviselhetetlen, ez égette lelkét és majdnem őrültté tette. Hosszu tépelődés, várakozás és tünődés után végre fölhívatott a császári sorozó-bizottság elé és mint beteges, fiatal és kis termetü fiu, a következő tartalmu, ugynevezett „Certificat"-tal: „Zu klein, und zu jung", vagyis mint alkalmatlan elbocsájtatott.

Szerencsésen megszabadulván a császári hadseregbe való besoroztatástól, haladék nélkül sietett édes atyjával a Szent Ferencz-rendiek házfőnökéhez, mint volt tanárához, kérve ujbóli fölvételét; és csakugyan a szerzet kötelékébe mint papjelölt ujra fölvétetett 1850. évi márczius hó 11-én, a szeretett magyar haza szolgálatában oly sokat szenvedett vitéz honvéd. Elvégezvén tanulmányait, 1855-ben áldozó pappá szenteltetett. Szolnokon, Füleken és Kecskeméten működött kezdetben: 1867-ben rendeltetett Jászberénybe, ahol jelenleg is, tehát már 24 év óta mint gymnasiumi tanár kitünő szakismerettel és nagy buzgalommal működik; 1880-ban ünnepelte meg 25 éves tanári jubileumát.

Isten jóvoltából ma is viruló egészségnek örvend s a jászberényi szerzetháznak házfőnöki hivatalát is közmegelégedésre viseli.

Fiatal korában fegyverrel kezében, harminczhat év óta pedig szívével, eszével szolgálja a hazát, oktatván annak fiatalságát lángoló, igaz hazaszeretetre.

És mégis azt mondják a tudatlanok és irígyek, hogy a kath. papság hazafiatlan.

Kiss Dénes Imre.

Született Szolnokon, Jász-Nagy-Kun-Szolnokvármegyében 1824-ben; iskoláit, ugy az elemit, mint a gymnasiumi osztályokat Szolnokon végezte. Mint 6-ik költészeti osztályt végzett tanuló a legszentebb Üdvözítőről czímzett Szent Ferencz-rendbe lépett 1845-ben.

Mint első éves hittan hallgató 1848. deczember havában letette a szerzetesi öltönyt, hogy a szeretett és veszélyben forgó haza szolgálatába álljon és Gyöngyösről Egerbe utazott, hol az 50-ik számu Hunyadi önkéntes zászlóaljba iratkozott és ugyanitt egy hónapig a fegyverforgatásban gyakoroltatott.

Ezután Erdélybe küldetett, hol Bem tábornagy hadvezérsége alatt az egész szabadságharczot végig küzdötte; jelesen részt vett a *medgyesi*, *verestoronyi* és *feketehalomi* csatákban, *Károlyfehérvár* és *Déva-vár* elleni ostromokban; továbbá az *erdélyi havasokon* az oláhok, *Szász-Régennél* és *Nagy-Szebennél* a muszkák elleni csatákban s még több kisebb-nagyobb ütközetben.

A dévai síkságon — Erdélyben — történt fegyverletétel után, mily körülmények között és hová menekült? nem tudni; de az bizonyos, hogy később, mint volt honvédőrmester, büntetésül a császári hadseregbe soroztatott be; hogy hányadik gyalogezredbe? nem sikerült kitudni; csak annyit tudunk róla, hogy a császári hadseregben reá rótt szolgálati időt Olaszországban töltötte el, hogy mint képzett férfiu és jó katona a császári hadseregtől is hadnagyi ranggal távozott és jött haza Szolnokra és világi, illetve polgári pályán maradt.

A hatvanas évek elején Tisza-Püspökiben megválasztották jegyzőnek, hol mint ilyen, a község legnagyobb megelégedésére működött egész 1890-dik évig, midőn mint érdemekben gazdag hazafi és köztiszteletben álló községi jegyző, már mint elaggott és beteges ember, nyugdíjaztatott.

Konrád József.

Született Szegeden. A bécsi Pazmaneumban negyedéves hittan hallgató volt, midőn a szabadságharcz küzdelmei vívattak.

A honfi szere'ettől lángoló kispap szivesen fölajánlotta szolgálatát a haza és a szabadság megmentésére s a hires 33-ik zászlóaljba lépett önkéntesen. Mint tagja ezen dicső zászlóaljnak, számos nagy csatában részt vett s a jeles kispap annyira jelesül viselte magát, mint honvéd is, hogy csakhamar főhadnagyi rangra emeltetett s mint ilyen, Világosnál letevén a fegyvert, elzáratott.

A börtönből megszabadulván, besoroztatott közembernek az osztrák hadseregbe; több évig tartó szolgálat után hazakerült és érdemei elismeréseül Szeged város főkamarásának neveztetett ki, mely hivatalt azonban nem sokáig élvezhette, ugyanis viszontagságos élete pályáján mellbetegségbe esvén, mint fiatal, nőtlen hivatalnok halt el Szegeden 1860-ban.

Közte és Nagy Pál közt történt a következő megható eset. Mindketten szegediek, mindketten kispapok s mindketten a 33-ik zászlóalj katonái voltak. Nagy Pál 1860-ban Szegeden volt káplán. Egyszer beteghez hívták. Nagy kérdezte: kihez? A czipész inas csak annyit tudott mondani: a gazdám fiához. A szabadság-téren áthaladva, a német-utczába tértek s benyitottak egy szerény házba, s ime a volt honvéd-káplán előtt fekszik vitéz volt honvéd társa, Konrád József, ki felösmervén bajtársát, összetéve kezeit igy fohászkodott: „Óh Istenem, de szeretsz engemet, hogy még végső vigasztalómul is honvédtársamat küldöd. A szent ténykedés elvégzése után a két bajtárs egymás nyakába borult s keservesen fájdalmasan zokogott. Bánatos lelkükben még egyszer felcsil-

lant a ragyogó mult az ő fényes csatáival. A két volt vitéz honvéd alig tudott egymástól megválni.

Konrád maga egy szép latin imát mondott, felajánlá lelkét a jó Istennek s mint igaz, hű keresztény bajnok és az egyháznak fia mult ki. Az akkori szegedi plébános, Kremminger Antal prépost a hős honvédpapot a legnagyobb fénynyel temette el óriási közönség jelenlétében, ami az akkori időben éppen nem volt kis dolog s elég ok lehetett volna egy pár évi börtönre.

Kovács Lajos.

Született Szabadkán, Bácsvármegyében előkelő szülőktől, atyja városi tisztviselő volt. Iskoláit Szabadkán végezte. — Mint 6-ik költészeti osztályt végzett igen jeles tanuló 1847-ik évben a kalocsai főegyházmegye papjelöltjei közé oly kikötéssel vétetett föl, hogy a bölcsészeti tanfolyamot saját költségén kellend végeznie. Egerbe küldetett tehát a bölcsészeti tanfolyamra, hol az 1-ső évet elvégezvén, 1848. augusztus hó elején mint már kispap Egerből Szabadkára hazament, az iskolai szünidőt a szülei háznál töltendő.

Szabadka városa már szeptember hóban harczias szint öltött, amennyiben a fellázadt szerbek elleni hadjárat megkezdetvén, különféle fegyverzetü magyar csapatok vonultak át ezek megfékezésére. Fellángolt a magyar csapatok láttára Kovács Lajos kispapban is a veszélyben levő haza iránti szeretet tüze s letéve a papi öltönyt, beállott honvédnek és Szegeden a térparancsnoksági irodában mint tizedes volt alkalmazva még deczember végén is.

Hogy Kovács Lajos a szabadságharcz ideje alatt mindvégig a katonai irodában működött-e? avagy valamelyik honvédzászlóaljba beosztva, fegyveres szolgálatot tett-e a hazának? bizonyos adatok hiányában nem szólhatunk. Csak annyit tudunk, hogy a szabadságharcz lezajlása után a kalocsai főegyházmegyébe nem vétetvén vissza, világi vagyis a polgári pályán maradt s mint ilyen Szabadkán városi tisztviselő lett, hol mintegy 45 éves korában, daczára kitünő szellemi tehetségének, nem éppen szerencsés körülmények között halt el.

Lőrincz Ferencz.

Udvarhelymegyében, Szent-Király községben született 1827-ben augusztus 22-én nemes székely szülőktől. Mint bölcsészetet végzett fiatal ember a hazaszeretet tüzétől lelkesítve, 1848-ban a 78-ik honvédzászlóaljba lépett s bátran, dicsően végig küzdötte a dicsőségteljes erdélyi hadjáratot s hat nagyobb csatában vett részt, nevezetesen *Nagy-Szeben* utolsó bevételénél márczius hóban, *Verestoronynál*, hol a muszkákat először hajtották ki Erdélyből, *Feketehalomnál*, mindkét helyen Bem apó fővezérlete alatt, a *Tömösi szorosnál*, hol az osztrákokat kikergették Erdélyből s 95 társzekeret elfogva, Brassóba szállították. Lőrincz ekkor őrmesteri rangot nyert.

Brassóból fáradságos utakon Hátszegre mentek. Éppen nagypéntek volt. Elmentek a Szent Ferencz-rendiek templomába, ott elénekelték a „Passio"-t, aztán P. Lajos Mózes házfőnök behivta őket magához, megvendégelte őket egy tál laposkával s egy kulacs borral, aztán elbúcsuztak az éneklő honvédek a vendégszerető praesidentől.

Másnap a zászlóalj elindult Magyarország felé; a Hátszegen tuli magaslaton — mely elválasztó pontja volt Erdélynek Magyárországtól — néhány napig tábort ütött; innen elindulva ötödik e atája volt *Resiczabányánál*, hol egy folyón kellett keresztül gázolniok derékig érő vizben. A zászlóaljnak rendeltetése lévén Délmagyarországba menni a rosszúl álló ügyek támogatására, Karánsebesen át Lugos felé folytatta útját. *Lugos* mellett ismét csatájuk volt. Itt esett el br. Apor százados. Midőn a zászlóalj Lugosra bevonult, a magyarság tömörülve, zászlókkal kezében, örömlelkesedéssel fogadta azt. Lugosról Záguzsenbe vonult a zászlóalj s majdnem két heti időzés után Karánsebes és Mehádián át Orsovára, a Duna partjára vezényeltetett. Itt e végponton hallották meg a világosi gyászos fegyverleté-

telt. Orsován két zászlóalj volt, a 78-ik — melyben Lőrincz is szolgált — Kabos Károly őrnagy és az 55-ik Ihász alezredes parancsnoksága alatt. Innen e két zászlóalj visszaindult Mehádia felé, hogy még egyszer szembeszálljon az ellenséggel, de útközben már találkoztak a menekülő miniszterekkel és Kossuthtal, akiktől megtudták a szomoru valót, a nemzeti ügy elbukását s Kossuthtal együtt átkelvén a Dunán Törökországba menekültek.

A szerencsétlen emigránsok sorsa Törökországban másutt e könyvben is már leirva, különben is mindenki előtt ismeretes lévén, tartózkodunk annak ismétlésétől. — Tudjuk azt, hogy Houslab osztrák tábornok meghivására és biztatására az emigránsok közül sokan, az igért szabadság reményében, hazatértek.. Ezek közt volt Lőrincz Ferencz is, kire azonban idehaza nem a szabadság, hanem durva bánásmód, elzáratás és végre az osztrák hadseregbe való besorozás várt. Egy osztrák gyaloghadseregbe soroztatván, elküldetett Pétervárádra, ahol megbetegedvén, átszállíttatott Varasdra a kórházba, ahol az egész telet töltötte. Tavaszszal Petáuba masiroztatták, de még mindig beteg és gyenge lévén, felülvizsgálatra — supervisitatio — jelentkezvén és itt, azután Grácban és Bécsben felülvizsgáltatván s katonai szolgálatra alkalmatlannak találtatván, szabadon bocsátották és hosszu s tekervényes fárasztó utakon, mindig a tránsporttal masirozva, 1850-ik évi junius hó 10-én hazaért. Mint kompromittált és folyton rendőri felügyelett alatt álló honvéd, kezdetben utbiztos, majd földmérő volt, mig végre 1852-ben ismét visszatérhetett tanulmányaihoz, a papi pályára s ma is buzgón szolgál Istennek s a hazának, bár lábai az erdélyi téli hadjárat alatt — a nagy hidegben — megbénultak.

Ma plébános Sinfalván, Erdélyben.

Marczinek József.

Született 1835 ben, tehát 1848-ban, a szabadságharcz idejében még csak 13 éves ifju vala.

Az a megfoghatatlan s megmagyarázhatatlan hazafias bűverő, mely a haza minden polgárának vérét forrongásba, szivét lázas dobogásba hozta. Az ifju gyermek bátor szivét, lelkét is elbűvölte s akkor 13 éves ifju, amint a gymnasium 6-ik osztályáról a vizsgát letette, azonnal jelentkezett honvédnak, de ifju korára s gyengeségére való tekintettel, elutasították. A bátor fiu hősies lelkét az elutasítás nagyon sértette és véghetetlenül fájlalta, hogy a veszélyben levő szeretett haza védelmére és oltalmára felajánlott fiatal, de hős karjait el nem fogadták. De azért a reményről nem mondott le, hogy egykor ő is küzdhet a haza ellenségei ellen, miért is 1849-ben Deméthén személyesen jelentkezett Dembinski tábornoknál, felajánlván életét és vérét a haza védelmére. Az ifju hős égő vágya itt csakugyan teljesedésbe ment, mert Dembinski őt felvette ugyan a 89-ik zászlóaljba, de egyelőre mivel fegyverviselésre még gyenge vala, saját irodájába osztatta be s igy mint táborkari irnok ténykedett.

Legfőbb vágya, a hazáért a harczmezőn is küzdeni, nemsokára teljesült, mert zászlóaljához beosztatván, a *Temesvár* és *Kisbecskerek* közt vívott csatában tényleg részt vett. — A szerencsétlen csata után a zászlóalj a tábor azon részéhez szegődött, mely Vécsey tábornok vezetése alatt Oláhfaczet felé tartván, Boros-Jenőre húzódott, ahol a fegyvert letették a németek kezébe, kik azután Arad mellett levő Mondorlok nevü községbe kisérték a zászlóaljat s igy Marczineket is, ahol őket szabad ég alatt, egy pázsiton őrizték és tiz napi éhség és nyomorusággal kinozták. — Tiz nap mulva egy küldöttség jött ki, mely a katonának valókat besorozta. — Marczine-

ket egy osztrák császári tiszt felső ruhájától megfosztván, s megrugván őt, a szobából kilökte, hogy menjen haza szopni.

Onnan egy mellényben és mezitláb, mert a bakancsot, éhség által gyötörtetve, egy lelketlen embernek az uton odaadta, rongyosan, egész Sárosmegyébe kellett gyalogolnia üldözés, vész, vihar, éhség és bujdosás között. E hosszú uton az éhség és mindenféle nélkülözés annyira megrongálta egészségét, hogy azt tökéletesen soha többé vissza nem nyerte.

Ma Alsó-Körtvélyesen esperes plébános.

Németh József.

Született Szegeden 1831. évi április 20-án, gymnasiumi tanulmányainak bevégzése után a temesvári papnöveldébe lépett. — Itt találta őt a szabadságharcz megkezdése.

A tüzes vérü, hazát forrón szerető kispap nem soká váratott magára. Letette a könyvet s egyházi öltönyt és sietett a megtámadott haza és szabadság védelmére s mint I-ső éves klerikus, a honvédek sorába lépett s mint altiszt Guyon tábornok hadseregében, *több Tisza menti csatában* vett részt; utóbb jelen volt Vécsey tábornoknak *Temesvárt* ostromló hadseregében és igy átküzdötte az augusztus 9-én vívott szerencsétlen temesvári nagy csatát.

A világosi fegyverletétel után a zászlóalj szétzüllött. Solymos táján az oroszok által bekeríttettek és elfogattak, aradmegyei Mikalakára vitettek és bezárattak; de a zászlóalj nagyobb része a sok nélkülözés miatt testileg lelkileg kimerülve, nagyobb része, mint szolgálatra alkalmatlanok, nem soroztattak be, hanem bizonytalan időre szabadságoltattak. Ezen sorsban részesült Németh József is.

Sok hányatás, zaklatás és vetődés után hazaérkezvén, ismét jelentkezett a papnöveldében, ahova szívesen föl is vétetett a volt derék honvéd altiszt és 1854 ben áldozó pappá lőn fölszentelve.

Németh József amily készséggel sietett egykor a szabadság zászlója alá s mint egykor a harcztéren, épp oly nemes szívvel szolgálja ma is a magyar hazát és egyházat mint jeles egyházi főpásztor, fölszentelt püspök.

Dr. Pados János.

Orvos és áldozár.

Duna-Földvárott, Tolnamegyében született 1820-ban. Iskoláit Budán, Kőszegen és Pesten végezte. A székesfehérvári papnöveldébe fölvétetett 1836-ban; 1841-ben b. e. báró Barkóczy székesfehérvári püspök udvarában adott neki alkalmazást, hol mint tollnok és püspöki szertartó három évet töltött, s azután áldozárrá fölszenteltetvén, Bogdányba — a Duna mellett — küldetett káplánnak.

A hely igen jól volt választva. Egészen megfelelt a fiatal ember kedélyének, lelki hangulatának. Egyfelől a visegrádi várrom, mely Bogdány tőszomszédságában fekszik, másfelől a gyönyörü vidék, a Duna, a nagy erdőség, a királyút, melyen Mátyás király Budára járt, elragadták képzelő erejét, s a történelem s a természettudományok művelésére ösztönözték. Elkezdte olvasni Istvánfyt, Virág Benedek „Magyar Századait"; gyüjtött füveket, tojásokat stb. Mindezen tanulmányai mély nyomokat hagytak lelkében.

Utóbb kegyes püspöke ismét visszahívta udvarába és ezen nagy jóakarójának és jótevőjének halála után az 1849-iki szabadságharcz már mint szentszéki jegyzőt találta Székesfehérvárott.

A 29 éves fiatal pap lángoló lelkének egész hevével a nemzeti ügyhöz csatlakozott, melyet maga is szentnek, igaznak és jogosnak vallott és annak védelmére másokat is buzdított.

Midőn pedig Fehérvár városa hazafias felindulásában elhatározta, hogy saját erejéből egy önkéntes századot felfegyverezve és kiállítva a kormány rendelkezésére fog bocsátani, a vásártéren, a régi templom oszlopainak

romjaihoz támaszkodva, a népet fegyverfogásra szólította. És hogy példát adjon másoknak is a hazafias kötelesség teljesitésére, azonnal beiratta magát a városi önkéntesek sorába. Azonban fegyvertársai megakarván őt ezen sulyos áldozattól kimélni, a tisztek választásánál kikiáltották őt tábori papjoknak.

Mint ilyen indult meg Kosztolányi dandárával — hova a fehérvári önkéntesek is tartoztak — a pártütő horvát bán Jellasich ellen. — Részt vett a *pákozdi* és *swecháti* csatákban s azután Görgey fővezérlete alatt levonult Komáromba s onnan — az önkéntesek felosztatván — visszatért Székesfehérvárra. Itt ki volt téve a császári biztos, gyulai Gaál Eduárd üldözéseinek.

1849-ben, midőn a magyar ügy szerencse csillaga rövid ideig tartott ragyogása után ismét homályosulni kezdett s a kormány a muszkák ellen keresztes hadjáratot hirdetett, Padost ismét a szószéken látjuk; bátorságra, küzdelemre, kitartásra serkentvén honfitársait.

Rövid idő mulva megjelent a Csornától visszavonuló Kmetty tábornok hadteste Fehérvárott. Pados beláta, hogy a magyar sereg eltávozása után reá csak kettő vár: vagy hosszas fogság, vagy halál. Ő ez utóbbit választotta, de ugy, hogy szemébe nézzen annak, ki őt életétől megakarja fosztani, és besoroztatta magát Kmetty hadtestébe közvitéznek, hol a X-ik honvédzászlóaljban szolgált mint őrmester a világosi fegyverletételig.

Ennek hírére Kmetty hadteste, mely akkor Soborsin környékén állott, szétoszlott. — Ment ki-ki, amerre mehetett. — Pados az emigránsok nagy számával kiakart vándorolni Törökországba, de sulyos betegsége miatt ezt nem tehette, hanem kocsin vitette magát egy másik paptársával Nagy-Váradra, miközben egy éjjel a muszkák fogságába került, honnan azonban szerencsés csel által kiszabadult. Itt jelentette magát a császári biztosnál, gróf Zichy Ferenczнél, kitől utlevelet kapott Budapestre.

Neve már akkor körözve volt; bujdokolni nem akart s igy néhány napi pihenés után legbiztosabb s legegyenesebb útnak tartotta a „Neugebäude-"t.

A hadi törvényszék kétszeri kihallgatás után el-

ítélte 6 évi várfogságra vasban. Megszabadulhatott volna, ha hazudni tud és minden tettét a volt kormánybiztosra, gr. Batthányi Istvánra hárítja. Mert — amint később értésére esett — bizonyos magas rangu urnő, osztrák tábornok neje, igen érdeklődött sorsa iránt s az auditor által szájába adatta a mentő szót. De — az ügyet megtagadva — ilyen áron szabadulni nem akart.

Utóbb elvitték Munkácsra, hol 1½ évet töltött; onnan Olmützbe, hol szintén 1½ évet töltött. 1853-ban amnestia utján kiszabadult.

Hazajövén, püspöke gróf Károlyi György házához rendelte udvari káplánnak Csurgóra, Fehérmegyébe. — Ugyanott később az urfiak, gróf Károlyi Gábor, Tibor és Istvánnak nevelésével bizatott meg. — A nevelés bevégzése után azon nagy eszme fogamzott meg agyában, hogy az orvosi tudományok segedelmével orosz protektorátus alatt elmegy Azsiába történelmi kutatások végett, fölkeresendő azon földet, honnan a „döntő“ (Don-tői) magyarok Álmos vezérlete alatt Pannóniába indultak. Tehát 1861-ben, 42 éves korában, elkezdte tanulni a medicát és 1867-ben letette a szigorlatokat.

Most már mint orvostudornak, csak utlevélre volt még szüksége a magyar miniszteriumtól. Ezt is megszerezvén, elindult. Azonban ujonan kinevezett püspöke, Jekelfalusy, aki őt régebb időkből ösmerte és sehogysem akarta ezen — mint mondá — veszélyes utra elbocsájtani, táviratilag még egy találkozásra hivta föl Budapestre. Itt annyit beszélt neki az isteni gondviselésről, hogy végre megadta magát s ama nagy czélt, melyért annyit fáradott s amelyben lelke minden öröme tellett, elejtette. — Ezen tettét bánta meg életében legjobban és most is bánja még, hogy akkor engedett.

Jekelfalusy azonnal megszerezte neki a praezentát a zsámbéki plébániára és kinevezte helyettes esperesnek. Négy év mulván lemondott hivatalaról. Nem tudott az egyházban akkoriban támadt áramlattal megbarátkozni; lelke meggyőződését pedig nem szokta alárendelni semmiféle hatalomnak. Hozzájárult még a kath. autonomiának, melynek kongresszusán bizottsági jegyző volt — meghiusulása is.

Igy elkedvetlenedve, egészen visszavonult minden

egyházi, ugy mint polgári hivataloskodástól és mint a természet szépségeinek barátja, Zalamegye egyik zugában, közel a Balatonhoz, a Badacsony tövében Nemes Tördemiczén húzta meg magát, hol szerény birtokának és az orvosi gyakorlatnak jövedelméből élt és mint a környék testi s lelki tanácsadója, mint buzgó pap és lelkiismeretes orvos áldásosan működött, a 72 évet számláló öreg meghalt 1892-ben.

Percz Özséb Antal.

yöngyösön, Hevesvármegyében született 1826. évi október hó 8-án, jómódu szülőktől. — Elemi és gymnasiumi osztályait Gyöngyösön végezte. Mint 6-ik költészeti osztályt végzett tanuló a Szent Ferencz-rendbe lépett 1844-ben.

Mint II-od éves hittan hallgató 1848-ban, szeptember havában a szerzetesi öltönyt letevén, hogy a már akkor veszélyben forgó szeretett magyar hazának fegyverrel szolgálhasson, a porosz herczeg (Prinz Preusz) nevét viselő, de a magyar haza szolgálatában levő régi gyalogezredbe állott.

Hol vett először részt csatában? nem tudni; csakis 1849. évi január 12—24-én a *Tarczal, Tokáj* és *Keresztur-nál* vívott csatákban tünik föl először, hol Klapka vezérlete alatt — ki az 1849. évi január 4-én Kassánál történt csata után Mészáros Lázártól átvette a fővezérséget — már mint őrmester harczolt.

Klapka hadvezér a tokaji hidnál ekként szólítá meg Perczet:

— Na Percz, ön még most is őrmester? (valószinűleg a szerbek elleni csatákból ismerte, hol Klapka szinte szerepelt), van-e kedve hozzám jönni segédtisztnek?

És Percz lett Klapka adjutánsa, de hogy mily tiszti rangban lett előléptetve? azt nem sikerült megtudni.

Jelen volt ezután a Schlick ellen vívott *Hidas-Némethi* csatában 1849. február hó 8-án. Klapka serege egyesülvén Görgey seregével, részt vett a *Kápolna* vidéki, *tápió-bicskei, isaszegi, váczi, nagy-sarlói, komáromi* és az *ácsi-erdői* csatákban. Ott volt *Budavár* ostrománál is, mint irodatiszt.

További dolgairól nem szerezhettünk felvilágosítást; csak annyit tudunk, hogy a világosi fegyverletétel

alkalmával, (ekkor tehát már nem volt Klapka adjutánsa) mint tiszt, hadi fogságba esett és a többi fogolylyal együtt valami pajtafélébe záratott; ott egy közemberrel 100 frtért ruhát cserélt — hogy tiszti ruhája fel ne tűnjék — és igy elmenekülve, hosszas bujdosás után Gyöngyösre jutott testvérbátyjához. Ott polgári ruhába öltözködött s a szomszéd faluba ment egy jó barátjához, hol mindaddig lappangott, mig valami mellékes uton császári elbocsájtó levelet szerzett s 1850. év végén Budapesten tanitói oklevelet nyert és Jász-Fényszaruba megválasztatott tanitónak, hol is vadászat közben átfázván, meghalt a hős magyar paphonvédtiszt.

Schnircz József.

Nyitramegyében, Privigyén született 1826-ban, polgári szülőktől. Az elemi és első három gymnasialis osztályt szülőföldjén, a 4—6-dikat Egerben végezte. 1842-ben Kassán papnövendéknek vétetett föl s nagy buzgalommal, lelke mélyéből készült a papi pályára.

Amint az 1848-iki európai mozgalmak a magyar haza földére is átcsaptak, a hazaszeretettől lángoló kispap — az akkori idők követelménye szerint — a haza védelmére sietett; odahagyván a növeldét, Guyon hadosztályába került s a 13. honvédzászlóaljba honvédnek beállott.

A szabadságharcz hadjárataiban — kisebbszerü csatákon kivül — 1849. február 2-án a heves és véres *iglói utczaharczban*, azután a *branyicskói* hires szuronycsatában, a *kápolnai*, *szegedi* és végre a magyar honnak második mohácsi napján, augusztus 9-én *Temesvárnál* vesztett nagy csatában részt vett.

A fegyverletétel után, rettegve a rémhatalomtól, járt-kelt idegen név alatt több család körében mint nevelő; mig végre szíve sugallatát követve, Rozsnyón kispapnak állott be. — Később munkás és hirneves egyházi iró lett belőle s ma görgői plébános.

Szentgáli János.

iarista tanár és honvédfőhadnagy, mely díszes katonai rangot a ráczok elleni hadjáratban nyerte vitézségeért.

1849-ben, mint főhadnagy, agg édes anyját és testvérbátyját volt látogatni Kékkőn. — A víg kedélyü, szellemes fiatal tanár és honvéd főhadnagy oly szívrehatólag beszélte el a társaságnak katonai élményeit, hogy többen fölcsaptak neki kisérőkül a haza védelmére. Theőke Vilmos fiatal zemplénmegyei birtokos huszár lett; Fekete Jenő, a férfi szépség mintája, pedig baka a javából. Pár hét mulva mind a kettőt jobb láb nélkül vitték haza.

Szemenyei Mihály.

Született 1829. évi október hó 16-án Nagy-Mizdón, Vasvármegyében. Szülőhelye már a 15-ik században „Nagymézadó“ név alatt volt ismeretes. Tanulmányait Szombathelyen, Fehérváron és Győrött végezte.

A szabadságharcz beálltával a hazaszeretet lángja őt is fellelkesítette annyira, hogy örömmel s önként vállalkozott fegyvert ragadni a szeretett haza védelmére, miért is a 44-ik gyalog honvéd zászlóaljhoz csatlakozott. Szolgált Perczel Mór, Klapka, Dembinsky, Guyon és Nagy Sándor táborában. Részt vett a dicsőségteljes és örökemlékü tavaszi hadjáratban s igy annak minden csatáiban, nevezetesen: a *bicskei*, *nagysarlói*, *isaszegi*, *váczi* és a *debreczeni* ütközetekben és *Budavár bevételében*.

Fájdalom, nem tudjuk, mily katonai ranggal küzdötte végig e dicső csaták hosszu sorát.

A szabadságharcz lezajlása után a pécsi papnövendékek közé vétetett föl.

Igen jeles egyházi iró. Irodalmi zsengéi „Menyei“ név alatt jelentek meg. „Szenvedés helyek“ és „Missio Beszédek“ több kiadásban jelentek meg. Apró füzetekben közrebocsátotta: Loretom, Baray-le-Monial, Lourdes, Róma, Nagy-Mária-Czell, hires kegyhelyek leirását; 1884-ben kiadta a „Szent Család“ naptárát, mely Magyarországon a legelterjedtebb naptár s évenkint 70—80 ezer példányban járja be az országot.

Bokros érdemei jutalmául pápai káplánná neveztetett ki s ma regöli plébános. † 1908. febr. 16

Sziráki Medárd.

Született Jászladányban, Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében 1824. évi deczember 19-én. Iskoláit Szolnokon végezte; s mint költészeti osztályt végzett tanuló 1844-ik évben a legszentebb Üdvözítőről czimzett Szent Ferencz rend szerzetes tartomány papjelöltjei közé vétetett fel és a próbaév eltelte után a bölcsészeti tanfolyamot Szolnokon végezte; honnét 1847-ik évben a gyöngyösi szerzetházba rendeltetett a hittani tanfolyamra, hol 1848. évi deczember hóban mint II-od éves hittanhallgató a szerzetes öltönyt letevén, Egerbe utazott és ott az 50-ik önkéntes Hunyadi gyalog honvédzászlóaljba iratkozott.

Ezután rövid egy hó alatt a fegyverforgatásban és egyéb katonai teendőkben begyakoroltatván, Erdélybe küldetett Bem tábornagy hadseregéhez és itt részt vett 1849, márczius 10-én a *medgyesi*, márczius 12-én a *verestornyi*, majd márczius 19-én a Szeben és Brassó között levő *fekete halomnál* Puchner osztrák hadvezér elleni csatákban, továbbá *Károlyfehérvár* és *Déva* ostrománál. De az oláhok ellen *Abrudbánya* vidékén az erdélyi havasokon vívott egyik csatában puskagolyó által találva, halálos sebet kapott és a csatamezőn meghalt 24 éves korában, mint ezt ugyanazon zászlóaljban szolgált iskola- és volt szerzetes papnövendék társa fájó szívvel beszélte el, midőn a magyar hadsereg fegyverletétele után növendékpaptársaihoz Gyöngyösre visszajött.

Sztancsi Román János.

Brezoviczán, Árvamegyében született, szegény sorsú, de igen vallásos szülőktől 1829-ik évben, január hó 11-én. Brezoviczán, mint kis községben, még csak elemi iskola sem lévén, a fogékony elméjű fiut szülei beadták Trstennára és az elemi iskolákat itt végezte. Ezután a magyar nyelv elsajátitása végett lejött alsó Magyarországra s Félegyházán, majd Szabadkán végezte kitünő sikerrel iskoláit. Mint költészeti osztályt végzett tanuló 1847-ben a legszentebb Üdvözítőről nevezett Szent Ferencz-rend szerzetes tartomány papjelöltjei közé vétetett fel és a próbaévre a szécsényi szerzetházba küldetett, hol mint ujoncz szerzetés papnövendéket találták az 1848-ik évi események és már ugyanezen év május hó 20-án, midőn a szabadságharcz kezdetét vette, a magyar haza iránti tiszta, önzetlen szeretetből és őszinte kötelességérzettől sarkalva, letette a szerzetesi öltönyt azon feltétellel, hogy ha a veszélyben forgó magyar haza iránti kötelességének fegyverrel eleget teendett, ujra fölveszi a szerzetes ruhát és mint fölszentelt áldozó pap fog Istennek és a kath. hiveknek szolgálni.

Egyelőre Szegeden át, Szabadkára utazott, hol már az ország minden részéből vonultak keresztül a nemzetőrök a szent-tamási sánczok ostromlására. A többi között a csongrádi nemzetőrök is átvonultak gróf Károlyi vezénylete alatt és a fiatalság, köztük Sztancsi is abban állapodott meg, hogy Szabadka város védelmére fog állani, ami meg is történt szeptember hó elején. De már október hóban a szegedi várban várta ugyanazon fiatalság, mikor osztják be valamely megfogyatkozott csapatba? Igy került Stancsi a Waza herczeg régi ezredébe, mely sárosvármegyei legényekből állott és 1848 előtt Bécsben, Eperjesen és Budapesten állomásozott, ekkor pedig Nagy-

Becskereken táborozott, a fellázadt szerbek gazdálkodásait megakadályozandó. Ezután többed magával a 13-ik századba osztatott be a veterán ezred vitéz harczosai közé, Czilik József százados vezetése alá, ki igen jeles katona volt, mint később ki is tünt.

Sztancsi, a fiatal honvéd, társaival együtt, daczára a szigorú fegyelem és német nyelvnek, — mely eleinte reájuk nézve sérelmes volt — csakhamar megbarátkozott a régi ezred jeles katonáival és három napi fegyvergyakorlat után, már a lázadó szerb főfészkek *Alibunár*, *Zsablya* és *Écska* mellett csatákba kellett mennie és a derék Wazaezred a legveszélyesebb éjjeli támadásokat mind győzelmesen visszaverte. Ezután Sztancsi ezredével Szeged védelmére rendeltetett és részt vett a *szőreghi* nagy csatában. A szőreghi szerencsés csata után, egy hadnagygyal fölrendeltett a felső-magyarországi, jelesen Görgey táborába s igy történt, hogy a *váczi* győzelmes csata után megállapodás nélkül *Nagy-Sarlóhoz* vezényeltetett, hol a császári hadsereg, csaknem tönkre téve, szétveretett. Innét mint győzelmes nyomult tovább a magyar hadsereg *Komárom* város és vár felszabaditására, ami fényesen sikerült is és vitéz honvédünk ezen csatákban is harczi babért szerzett; de a szeretett magyar hazának érdemkoszorúzott bajnokává *Budavár ostrománál* küzdötte föl magát.

Ugyanis a komáromi vár bevétele és megerősitése után, a magyar hadsereg egy része és ezzel Sztancsi is Budavár ostromlására rendeltetett a magyar miniszterium által. Itt történt vele azon nevezetes esemény, melyet, még élni fog, bámul és csodálva áldja az isteni véghetetlen gondviselést, midőn meggondolja, hogy az igazi hazaszeretet és tisztelet s hű engedelmesség, mily bátorságra és rettenetes lépésre képesek ragadni egy fiatal embert. A mint már három hétig folytonosan ágyuzták Budavárát, de eredmény nélkül, elhatároztatott a hadi tanácsban, hogy rohammal fogják bevenni, elfoglalni. Ezen elhatározás után a főtisztek kiakarván puhatolni, milyen a lelkesedés a legények között? Összeparancsolták őket és lelkesedve előadták, mily nagy feladat várakozik reájuk, midőn a legközelebbi napokban a várban levő ellenséget megfogják rohammal támadni és pedig létrákon fognak bemenni a várba a pesti oldalon. — És kérdezék, kik azok,

kik előre menni akarnak? — Rövid ideig tartó gondolkozás után kiáltott *Horváth János* szabadkai születésü uj katona, mondván: „én menni fogok!“ másodiknak kiállott *Sztancsi* szintc fiatal katona és utána minden uj honvéd. Mire a tisztek igy szóltak: „Hát ti öreg vitézek, — mert már ekkor együtt volt az egész Waza ezred — nem szégyenlitek magatokat, hogy ezen fiatal katonák kifognak rajtatok?“ Erre megszólal egy öreg katona: „Mi, ha kellett, mindig készen voltunk elsőknek is menni, most sem maradunk tehát hátra, egyőtl-egyig menni fogunk, ha a tiszturak, mint eddig, velünk lesznek és vezényelni fognak bennünket.“ „Ugy-e pajtások, menni fogunk?“ „Megyünk mindnyájan egy szálig“, volt a dörgő válasz. Éljen a Waza ezred! Éljen a haza! kiáltották lelkesülten.

Május 21-két megelőző éjszaka szép, csendes és világos volt. Az ácsok állították a vár falához a létrákat; a zászlóaljak pedig lesben álltak, hogyha a várból kidugja csak egy katona is a fejét, azonnal halál fia, mert legott husz ember is lőtt reá és az ácsok felállították a létrákat anélkül, hogy csak egy ember is elesett volna közülök. Ezután következett a borzasztó munka! Menni kellett! és pedig öt-hat öles létrákon mászva, egyik kezében a fegyver, másikkal tartotta magát a hős honvéd. Három zászlóaljat már vagy lepuskáztak vagy letaszigáltak a várbeliek. Ezután került a sor a Váza-ezredre és a „vörös sapkásokra“. Czilik József, már a fennebb megnevezett bátor s derék tiszt, maga köré gyüjtötte a dobosokat és az ezred zenekarát, és midőn az ágyuk elcsendesedtek, nagy hangjával elkiáltja magát: „*Tamburen, Sturm Streich! und Banda vor mit Rákóczy!*“ Ezután iszonyu lárma és kiáltozás között másztak a vitéz honvédek a létrákon és a védelemben kifáradt ellenség nem lévén képes a rohamot feltartóztatni, az egyik létrán a zászlót vivő őrmester mászott föl először és utána *a második a bátor fiatal hős honvéd Sztancsi volt fenn a vár falán*, míg a többi vitézek gyorsan utánuk siettek, hová az egész vonalon mind nagyobb tömegekben jutván fel a hős harczosok — daczára, hogy a budai polgárok a kapuk alá kirakott ételekkel és italokkal várták — a diadalmámorban megfeledkezve mindenről, csapatokban mentek az ellenséges katonákat felkeresni.

Sztancsi tehát másodiknak jelentkezett azok között, kik az ostromra előre fognak menni, és a jó Isten különös gondviselése folytán, mint második bátor fiatal vitéz jutott fel a budai várba!

A budai vár bevétele után pár napi pihenőt kapott a diadalmas magyar hadsereg, midőn tudomására jött, hogy a muszkasereg már átlépte Magyarország határát. Igy aztán vissza Komárom felé ment a Budavár ostromában kifáradt magyar hadsereg is és *Farkasdnál* ütközetbe is bocsájtkozott a már egyesült osztrák-muszka hadsereggel, mely ütközetben a Waza-ezred, és igy Sztancsi is részt vett, de hátrálnia kellett a túlnyomó erő előtt és Komárom védelmére sietnie a magyar hadseregnek; honnét, alig egy heti időzés után, Vácz védelmére, éjjel-nappal, éhen, szomjan, mintegy futottak és megérkezésük után rögtön egyesülve a csatában levő Nagy Sándor tábornok vezetése alatt álló magyar hadsereggel, ütközetbe bocsátkoztak Görgey személyes vezetése alatt. Vácznál, míg a magyar hadsereg hátrált, a Waza-ezrednek kellett a muszka hadsereget iszonyu tüzelés között feltartóztatni. Vácz városából kiérve. ágyufedezeten, tehát egy legveszélyesebb ponton kellett maradnia, míg végre a városon kivül a magyar hidászok egy hidat romboltak szét, azokat védelmezni, mely hidon Görgey utolsónak lovagolt át, parancsokat osztván, hogyan rombolják le a hidat. Itt történt, hogy egy ágyu elől a lovakat mind kilövöldözték és Sztancsi embereivel együtt — ekkor már valóságos káplár és tiszteletbeli őrmester volt az öreg katonák között is — vonszolta el az ágyut, még pedig hegyre, hogy az ellenség kezei közé ne kerüljön, azzal vigasztalván magát „facere et pati fortia — szerzetes nevéhez illőleg — romani vagy romanorum est. — Vácztól kezdve aztán még csak *Rétság* és *Miskolcznál* állott az ellenséggel szemközt hátrálás közben Világosig, hol a fegyvert kénytelen volt sajgó szívvel letenni; hálát adva a Mindenhatónak, hogy annyi baj, tűrés és szenvedés után — nem is említve a kisebb csatározásokat — *tizenöt nagy csata* viharai között életben megtartotta.

A világosi fegyverletétel után — keserves könyek között, melyeket annyi dicső fegyvertény után a haza szent ügyének veszte, a szabadságnak lealkonyodó napja és a

szomoru jövő miatti aggodalom sajtoltak ki szemeiből — muszkák által Aradra kísértetett és átadatott a császáriaknak. Ott szenvedett egy hétig éhen, szomjan. Egy hét után útnak indították fogolytársaival együtt Budapest felé; és Szentesen megállapodva, összeirták őket, de mivel majd mindenki más és nem valódi nevét mondotta be, könnyű volt a megszökés, mit még könnyebbé tett azon körülmény, hogy olasz katonák voltak kisérő őreik, kik örültek, ha mennél többen megugrottak a foglyok közül. Igy történt, hogy Sztancsi is szerencsésen megmenekült és egy jómódú szentesi gazda elrejtette tanyáján. Innét egy hét mulva Szegeden át Szabadkára bujdosott, de mivel itt sokan ösmerték, nehogy elárulják és a császáriak besorozzák mint volt honvédet, Szegedre ment át azon szándékkal, hogy iskoláit folytatni fogja és lesz belőle, ami lehet.

Amde az isteni gondviselés másként intézkedett felőle. A Szeged-alsóvárosi Szent Ferencz-rendiek akkori házfőnöke ugyanis Sztancsival, már mint tanulóval véletlenül találkozván, feltünt neki a tanuló alázatos magaviselete, szerénysége és oly kifejezései által, melyek arra vallottak, hogy már azelőtt szerzetes volt. A házfőnök azon kérdésére: „Nem voltál már te szerzetes?“ „De igen“, volt Sztancsi válasza, „én a legszentebb Üdvözítőről nevezett Szent Ferencz szerzetes-rendben voltam már ujoncz papnövendék, de kiléptem és honvéd lettem, most pedig itt folytatom iskoláimat ft. Végh József kegyesrendi tanár úr kegyes pártfogása mellett. — A házfőnök azon kérdésére: „Volna-e kedved visszajönni a szerzetbe?“ egy napi gondolkozás után igenlőleg válaszolt, és a rendtartományi főnök által visszavétetvén, 1849. évi november hóban ujra fölvette a szerzetesi öltönyt a derék vitéz Waza-ezredbeli exhonvéd-őrmester és a szolnoki szerzetházba rendeltetett a bölcsészeti tanfolyamra. Gyöngyösön és Kecskeméten a hittani tanfolyamot elvégezvén, 1854-ben áldozó pappá szenteltetett. — 1891-ben Kaplyonba helyeztetett házfőnöknek és plébános helyettesnek, hol most is viseli e hivatalokat. Éljen!

Végh Eduárd István.

Kecskeméten, Pestvármegyében született 1829-ben, jómódú iparos szülőktől. Iskoláit ugyancsak Kecskeméten végezte és mint költészeti osztályt végzett tanuló a Szent Ferencz-rend papjelöltjei közé vétetett fel 1845-ben; 1848-ban a gyöngyösi szerzetházba helyeztetett, hol is még azon év deczember havában a haza iránti szeretettől lángolva, letette a szerzetesi öltönyt és ugyanazon hónap 15-én Egerbe utazott és az 50-ik Hunyadi önkéntes gyalog honvédzászlóaljba vétette föl magát és a fegyverforgatásban és egyéb katonai teendőkben rövid egy hó alatt begyakoroltatván, mint altiszt Erdélybe, a hős lengyel Bem táborába küldetett és ennek hadvezérsége alatt az egész szabadságharczot, *tizennyolcz kisebb-nagyobb csatában*, véglegesen mint őrmester, végig küzdötte.

Jelesen részt vett: 1849. márczius 10-én a *medgyesi*, márczius 15-én a *verestoronyi*, márczius 19-én Szeben és Brassó közt levő *fekete halomnál*, Puchner osztrák hadvezér elleni csatákban, mely utóbbi reggeli 7 órától délután 5 óráig tartott s többszöri heves összeütközés és bátor küzdelem után, a magyar honvédség részéről a legfényesebb győzelemmel végződött és amely csata után diadallal vonult be Brassóba a magyar hadsereg. Majd részt vett nagyszerdán a *Károlyfehérvár* ellen intézett sikertelen és a *Déva-vár* elleni nagypénteken megkezdett sikeres ostromokban, mely utóbbit 40 napi ostrom után hatalmukba is kerítették a derék honvédek. Ezután Abrudbánya vidékén, az erdélyi havasokon, a magyarok ellen fellázadt oláhok ellen vívott *nyolcz*, és pedig három kisebb és öt nagyobb csatában vett részt; honnét azonban élelmi szer hiánya miatt kénytelen volt a magyar hadsereg visszavonulni és ujra Károlyfehérvár előtt felütni a tábort; és itt julius 14-én az erősség ujbóli sikertelen ostrománál

szinte küzdött Végh, a bátor, fiatal honvéd. Továbbá, mint hős szerepelt a *szász-régeni*, már muszkák elleni ütközetben, hol mintegy négyezer magyar honvéd 40 ezer muszka ellenében tartotta ugyan hadállását a csatatéren, de mégis rendben hátrálnia kellett később a tulnyomó erő előtt; azonban hátrálás közben Nagy-Szeben előtt 12 ezer muszkából álló őrségre bukkant és hat órai heves csata után fényes győzelmet aratott a már kifáradt magyar hadsereg, hol vitéz honvédünk, Végh szinte kivette magának az oroszlánrészt a küzdelemben, de fájdalom! már másnap a tulnyomó erő által csaknem tönkre verettek a magyarok.

Ezután a roncsolt magyar tábor *Szász-Sebesen* lett összpontosítva Beke alezredes vezénylete alatt, — mert Bem táborszernagy a temesvári csata rendezéséhez volt meghíva és augusztus 11-én ütközetbe bocsátkozott a muszka hadsereggel, de oly szerencsétlenül, hogy az ágyukat elvesztve, folytonos csatározás között a Kenyérmezőn keresztül előbb Szászvárosba, innét Dévára — hol a vár légbe röpíttetett, — állítólag árulás folytán, mert a magyarok birtokában volt — menekült; és mindezen fáradalmakat és csatározásokat is átszenvedte a bátor lelkü hős Végh őrmester is. Küzdött még, mint egykori elbeszéléseiből, sőt némi feljegyzéseiből kivehető, a nevezetes *piski hidnál* is, de siker nélkül. — Végre augusztus 21-én letette honvédtársaival együtt a fegyvert a dévai síkságon és Károlyfehérvárra kisértetett, mint fogoly, honnét tiz napi szenvedés után szerencsésen megszökött és Isten különös gondviselése mellett, hosszas bujdosás után visszatért Kecskemétre a szülői házhoz, innét pedig néhány nap mulva Gyöngyösre utazott, hol a Szent Ferencz-rend tartományi főnöke által, mint már volt szerzetes papnövendék, örömmel fogadtatva, ujra felöltötte a szerzetes ruhát és folytatta hittani tanulmányait.

Ámde rövid idő, egy hónap mulva, mint volt honvéd a kolostor falai közül kiragadtatott és a császári hadseregbe besoroztatván, a gróf Radeczky huszárok közé osztatott be s e reá kiszabott és szerencsésen eltöltött katonai szolgálati idő után, mint császári huszár-őrmester és már mint tisztjelölt távozott ezredétől s tért vissza Kecskemétre és világi pályán maradt. 1857-ik évben mint

szabadságolt huszár-őrmester a Pest-Soltmegyei törvényszéknél kapott dijnoki állást; majd mint művelt férfiut csakhamar megválasztotta Alpár községe jegyzőjének, hol mint ilyen körülbelül 25 évig kitünő szakértelemmel működött, aztán mint nyugalmazott jegyző Kecskemétre tette át lakását és ugyanott mint köztiszteletben álló polgár 1887-ik évi május hó 12-én meghalt 57 éves korában.

Vimmer Ignácz.

győri egyházmegye jeles papjai közül való volt és a szabadságharcz a kónyi plébánián találta őt, mint káplánt és szívesen felajánlotta magát a szabadság védelmére.

Végig harczolta az egész szabadságharczot s igy számtalan csatában is részt vett és bámulatos hősies magatartást tanusított, s mindennek daczára, mint közvitéz tette le a fegyvert, nem akarván soha semmi tiszti rangot vagy kitüntetést elfogadni. Puritán volt; nem önmagáért s nem katonai rangért, hanem a népjogért s a haza függetlenségeért harczolt.

VI.

TŰZÉREK.

Mi piroslik ott a síkon távolban?
Magyar tüzér piros vére a hóban.
Sok halált szórt az ellenség sorára,
Hej! de végre egy golyó őt találta.

Népdal.

Andrejkovics Endre.

— A munkácsi hős. —

Született Krompahon, Szepesvármegyében 1824-ben. Felsőbb iskoláit Bártfán, Eperjesen és Kassán végezte kitünő eredménynyel. A szabadságharcz idejében Ungvárott mint külhallgató (extraneus) hallgatta a theologiai tanfolyamot.

Az 1848-ik év junius havában Andrejkovics mint III-ad éves kispap első volt, ki eltelve hazafias lelkesedéssel, önként beállott a szabadságharczosok közé s *Győrnél* vett először részt ütközetben, mely alkalommal báró Vécsey elesett s csapataink Budapestig hátráltak; s ezekkel 1848. deczember 31-én Andrejkovics is a fővárosból Debreczenbe vonult.

A vitéz osztrák sereg kevés lévén a „forradalom“ elfojtására, a melléktartományokban levő osztrák hadseregeket is az országba rendelték. Hire terjedt, hogy az osztrák hadak Galicziából báró Barkó vezetése alatt északkeleti irányban betörtek az országba és Munkács felé tartanak. — A hir valónak bizonyulván, Munkács vezérei jónak látták a várat a körülményekhez képest jól megerősíteni.

Ungvármegye látván a közelgő veszélyt, vissza hívta a maga tüzéreit Budapestről, a hová azokat gyors kiképzés végett küldötte, s egyenesen Munkács várába menesztette azokat. Igy került Andrejkovics Endre Munkácsra. — A vár védelme Mezősy Pál várparancsnokra volt bizva.

Az osztrák hadsereg báró Barkó vezetése alatt 1849-ben Alsó-Vereczkénél tört be s akart tovább nyomulni, segélyt nyujtandó a vert osztrák hadaknak. Hogy ez előnyomulás és Munkács bevétele oly könnyen nem

ment, mint azt talán báró Barkó számította, az tisztán a felsővidéki magyar érzelmü orosz népnek és Andrejkovics paphonvédnek az érdeme.

Beregvármegyében Szent-Miklóstól Podhering felé a Latorcza mindinkább szűkölő völgyben folyik, mely völgynek alsó nyilását a folyó egészen elzárja. Mikor a viz sekély, akkor az elzárás nem képez sztratégiai akadályt, átgázolható még a gyalogosok által is; de ha a folyó megárad, akkor elzárja a völgy nyilást és nevezetes sztratégiai akadályt képez, ha a híd az ellenség kezében van, vagy éppen leromboltatott. Báró Barkó Vereczkétől már hét mértföldnyire, vagyis ezen hídig jött, de itt megkellett állnia, mivel a Latorcza megvolt áradva s az átvezető híd léégetve; azonkivül egy hős kis csapat fogadta vitézül. — A podheringi hid fölött meredek, de nem magas, a Szarkahegy emelkedik. E hegyről négy kis ágyuval verte vissza az 5—6 ezerből álló osztrák hadsereget 18—20 nemzetőr Andrejkovics papkonvéd vezérlete alatt.

A hősi tett igy történt:

Mezősy várparancsnok bziton értesülvén az ellenség közeledtéről és bizton tudván azt is, ha az ellenség a podheringi hidon át jő, akkor a várat bevenni nem lesz nehéz dolog, csakhogy a hid megvédéséhez elszánt és kitünő hadfiak kellenek, összegyűjtvén tehát katonáit, felszólította őket: hogy kik vállalkoznak arra, hogy ágyukkal fölszerelve, a podheringi hid fölött uralgó Szarkahegyre menjenek s onnan, mint előőrscsapat védjék a várat, illetve tartsák föl az ellenséget? Félelem szállotta meg a harczosokat, rettegett mindenki a nagyszámú ellentől s a feladat veszélyeitől, csak Andrejkovics-nak duzzadt keble a honvágytól.

Andrejkovics és még egy munkács-egyházmegyei gk. növendék paphonvéd, *Lángfy* László a legnagyobb elszántsággal vállalkoztak, magukat a biztos veszélynek, halálnak kitenni. Andrejkovics és Lángfyval mintegy 18—20 közlegényt menesztett föl a hegyre a vár parancsnoka, ki még négy ágyuval is ellátta a hős kisded csapatot. De ezek az ágyuk nem voltak ám valami modern csataszörnyek, mint az osztrákoké, hanem afféle Rákóczy korbeli apró vaságyuk és a kezelő tüzérek sem voltak

begyakorolt pattantyúsok, hanem csak néhány nemzetőr, parancsnokuk pedig egy *kispap*. A négy kis ágyu még azok közül való volt, melyekkel Zrinyi Ilona védelmezte Munkács várát. Abból az időből maradt Munkács várában és 1849-ben csak végső szükségből vették elő, mivel más ágyu épenséggel nem volt.

Az ágyuknak a hegyre való szállitása nagy akadályokba ütközött, mivel a lovak a meredek uton nem birták azokat felvonni, de meg a legénység is annyira ki volt éhezve, hogy az ágyuvonatásnál vajmi keveset segithetett. A hős kis csapat vezére, Andrejkovics, látván, hogy lovakkal nem boldogulhat, 10—10 ökörrel húzatta fel az ágyukat a Szarkahegyre. Ő maga 2 hat fontos várbeli vaságyuval a hegy tetején, ennek aljában pedig Simig tűzmester 2 három fontossal foglaltak helyet.

Andrejkovics, nehogy észrevétessék az ellentől, bokrok közé helyezte el ágyuit; Simiknek pedig meghagyta, hogy addig ne lőjjön, mig ő ezt jónak nem látja.

Az osztrák hadtest — mintegy 5—6 ezer ember — reggel 7—8 óra közt tünt föl a láthatáron.

Simik, a kiadott parancs ellenére, az előőrsökül küldött dragonyosokat ágyutűzzel fogadta. Az osztrákok erre egy ágyut toltak előre s lövettek a hegyre, mert észrevették, hogy ott is van ágyu; de már ekkor Andrejkovits se maradt tétlen, hanem egy jól irányzott lövéssel az osztrákok ágyuját teljesen harczképtelenné tette; erre az osztrákok három ágyut állitottak csatasorba; de a hős paphonvéd a második lövéssel ismét egy osztrák ágyut tett hasznavehetetlenné. E nem remélt fogadtatás s még kevésbbé várt veszteség dühössé tette az osztrákokat, kik ekkor az egész hadtestet megindították és folytonos ágyutüzeléssel közeledtek a podheringi hid felé. De Andrejkovics kemény ágyutüzzel fogadta a közeledő osztrákokat, kiknek soraiban jól menesztett golyói iszonyú pusztitást vittek véghez. Az ütközet hevesen folyt, az ágyutüzelések egymást váltották s Andrejkovics egy jól irányított lövéssel leterítette gr. Bubna osztrák alábornokot, mi nem kevéssé zavarta meg az osztrákokat. Gr. Bubnát Vereczkén temették el.

E csúf kudarcz és a tábornok eleste elkeserítette a vitézlő osztrákokat s a harczot végelkeseredéssel folytatták

a maroknyi nép ellen; de Andrejkovics ott állt az ő kis ágyui mellett s egy uj szerencsés lövéssel majdnem leterítette az osztrákok első vezérét, báró Barkót is, a golyó br. Barkó nyerge alatt elsurranva, a ló hátgerincét magával ragadta. — Erre iszonyatos zavar támadt az osztrák seregben; a tisztek rohannak a lövéstől elszédült báró Barkóhoz, mert hamarjában azt hitték, hogy szörnyet halt; a tiszti kar s vele együtt a legénység is eszeveszetten áll; nem tudták, mi tevők legyenek? előre hatolni nem birnak, hátrálni szégyenlenek. Ha ekkor Andrejkovics az összeverődött tisztekre irányit még egy lövést, azokat teljesen tönkré silányítja. — A hős *papvezér* talán már megelégelte dicsőségét, vagy talán fogytán voltak lövegei? ki tudja?

Az osztrákok látván, hogy minden erőlködésük hasztalan s megsokalván a nagy vesztességet, futásban kerestek menedéket. Ha ekkor Pribék Miklós csapatával Turja-Bisztrán útját állja a teljesen megvert és futamodó osztrákoknak, őket könnyen vagy teljesen leveri, vagy elfogja.

A hős kis csapat bátor vezérével — egy ember veszteség nélkül — nagy diadallal vonult be Munkács várába, melyet oly dicsően megmentett a tulnyomó ellenségtől.

A nép nagy lelkesedéssel fogadta a megérkező hős *papvezért* s elnévezte a „Munkácsi hős"-nek, amit méltán meg is érdemelt; vitézsége és szakképzettsége által ütegparancsnokságig emelkedett.

A világosi fegyverletétel után ő is kénytelen vala bujdosni, hogy az osztrákok boszújától megmeneküljön. Ungvármegye Szobráncz vidéki hegyeiben mintegy két hétig rejtőzködött, hogy a nyomában járó üldözőket tévútra vezesse.

Azonban bármennyire is titkolta kilétét, végre őt is kézrekerítették az osztrákok és Kassára hurczolták, hol minden áron beakarták vele ismertetni azt, vajjon Popovics Bazil munkácsi püspök küldte-e őket a harczba? s vajjon ő lőtte-e le gr. Bubna altábornokot. Andrejkovics azonban oly ügyesen védte magát, hogy sikerült a felőle táplált gyanut eloszlatnia s ennek alapján a büntetés alól kimenekülnie.

A veszély elmultával a mérnöki pályára lépett s mint kitünő mérnök működött hosszú éveken át a Sztáray és Hadik grófok szolgálatában. Kiváló szakképzettsége előtt mindenki meghajolt. B. e. Pankovics István munkácsi gör. kath. püspök egyszer meghívta, menne el egy máramarosmegyei faluba a lakosságnak a földmérések eszközlésével történt jogsérelmeit orvosolni.

A község értesülvén a jeles mérnök érkeztéről, impozánsul fogadta Andrejkovicsot. A falu határában nagy küldöttség várta. Andrejkovics leszállott a kocsiról s gyalog ment a váró küldöttseg elé, melynek szónoka Lángfy László, a kerület járási főszolgabírája volt.

A két bajtárs, a két szabadsághős egymás nyakába borulva, mint gyermekek sírtak. Lángfy fölelevenítette a szabadságharczban együtt töltött időt s a többi közt azt a jelenetet is, amikor Andrejkovics őt a Szarkahegyen azért, mivel az ellenség közeledtére félni mert, irgalmatlanul elkardlapozta.

— Kedves barátom, — mondá Lángfy — még most is érzem a kard nyomát; de azért örülök, hogy tégedet még egyszer láthatlak.

Andrejkovics egész komolyan felelé:

— Félénk katonákban kardlappal szokták a bátorság tüzét föléleszteni.

Andrejkovics Endre Ungvárott él nyugalomban.

Még soká éljen a „Munkácsi hős!“

Baltás Simon Ferencz.

Gyöngyösön, Hevesvármegyében született 1830-ik évi jul. 15-én, jómódú iparos polgári szülőktől. Iskoláit, jelesen a gymnasiumi osztályokat szülőföldén végezte. Mint költészeti osztályt végzett tanuló 1846 ban a legszentebb Üdvözitőről nevezett Szent-Ferencz-rend szerzetes tartomány papjelöltjei közé vétetett fel, s 1847-ben a szolnoki szerzetházba rendeltetett a bölcsészeti tanfolyamra. Itt találta őt az örökké emlékezetes 1848. március 15-ke.

És mindjárt a szabadságharcz kezdetén két erősen hullámzó forró szeretet és érzelem hevitette keblét, az egyik a veszélyben levő haza iránti lángoló szeretet, a másik a Szent-Ferencz rend iránti legszentebb érzelem, melynek tagja óhajtott volna maradni. Szerette volna a hazát is szolgálni, de szerette volna a szerzetben is jövőjét biztositani. Ily benső küzdelmek és nyugtalanságok között el is folyt az 1848-ik év anélkül, hogy fegyverrel cserélte volna föl a zsolozsmás könyvet. — Amde 1849-ik év tavaszán győzött a hazaszeretet, és mint II-od éves bölcsészettan hallgató, letette a szerzetesi öltönyt és Szolnokon a honvédtüzérséghez iratta be magát.

Eleinte, mint honvédtüzér, Budapesten az ágyutöltények készitésével foglalkozott és tett egyelőre a hazának szolgálatot, később Görgey fővezérsége alatt Pöltenberg tábornok hadtesténél a VI-ik lovas üteghez osztatott be és négy nagyobb csatában vett tevőleges részt, jelesen: *Győr mellett,* és Komárom mellett a *Szőnyi sánczoknál* az osztrákok ellen; majd *Vácznál* és *Miskolcznál* a muszkák ellen, mely két nagy ütközet után, a muszkák előtti folytonos hátrálás és csatározás között — lehangoltan, gyanitván, hogy a szeretett magyar haza ügye veszve van — Világoshoz jutott.

A fegyver, illetve az ágyuk átadása után, a musz-

kák táborából Isten segitségével kimenekülve, tömérdek baj és nagy életveszélyek között, melyeknek a magyar-ellenes oláhok közt volt kitéve, jutott el Szolnokra, hol a Szent-Ferencz-rendi szerzetházban talált menhelyet, és mintegy elrejtve tartatott pár hétig. Ezután a rendtartományi főnök által örömmel visszavétetvén, ujra felöltötte a szerzetesruhát, és a gyöngyösi szerzetházba rendeltetett a hittani tanfolyamra. Azonban fájdalom! alig pár hónap után, minthogy mint gyöngyösi születésü ifjunak majd mindenki ismerte multját, az akkor divatban levő aljas árulás folytán, mint volt honvédtüzér 1850-ik év elején a Gyöngyösön működő császári katonai sorozó bizottság elé állittatott, és büntetésből 10 évre a császári hadseregbe soroztatott, majd két heti kinos fogva-tartás után fegyver között előbb Budapestre és onnét tovább gyalog Bécsbe hurczoltatott, hol az akkor egészen a svájczi határszélben Voralbergben állomásozó 19-ik számu császári gyalogezredbe osztatott be, és ezen ezrednél 1860-ik év végéig, tehát teljes 10 évig szolgált. — Mint művelt, előzékeny, feljebbvalói iránt tiszteletet tanusitó férfiu a császári hadseregnél is fokozatosan haladt előre, ugy, hogy 1860-ik évben első osztályú hadnagyi ranggal távozott ezredétől és világi, illetve polgári pályán maradt.

Hazajövetele után először Puszta-Szent-Lászlóra nevezték ki jegyző-bíróvá, majd 1866-ban Majsán választatott meg másod-jegyzőnek, 1868-ban pedig szőlőföldén, Gyöngyösön nyerte el a főjegyzői állást, mely hivatalban kitünő szakismerettel müködik jelenleg is.

Boróczy Laczi.

Rendkivüli korszak volt az az 1848—49-diki korszak. Olyan nem volt soha és nem is lesz többé Magyarország történetében. A szívek, elmék romlatlanok s a hazáért leikesülők voltak. Anyagi érdek és utógondolat nem uralta a kedélyeket. A honszeretet tüze tisztán lobogva égett a keblekben. Páratlan, csodás korszak vala ez, mely nőkből, gyermekekből és szentihletű ájtatos kispapokból csodálatot keltő hősöket teremtett. Ilyen volt Boróczy Laczi is.

A váczi szemináriumban volt klerikus, nőies arczú, gyenge kis klerikus, ki midőn a sacellumban reggelenkint ministrált a studiorum prefektusnak, oly szemérmesen és lesütött fővel végezte teendőit az alumnátus jelenlétében, hogy szemeit a világért sem merte volna felvetni. Csupa áhitat, csupa szelidség, csupa női finomság és gyöngédség. Inkább angyal, mint ember.

S ime, pár hónap mulva, mint tüzes, bátor toborzó hadnagy vonta magára a közfigyelmet, és egy deli hölgy, ki egy év előtt még ugyanazon városi leánynöveldében tanult, hol Boróczy ministrálgatott, nem tudott hova lenni bámulatában a nyalka ifju honvéd bátorsága fölött.

Ilyen bámulatos változásokat szült a valódi honszeretet lelketadó szelleme.

Csaplár Ignácz.

Született Bácsmegye Bezdány városában 1822. aug. 1-én. Jelenleg tolnamegyei Felső-Nyéken 37 év óta plébános.

A honvédség szervezése előtt, a magy. kir. gymnasiumokban mint kegyesrendü tanár működött, nevezetesen: Sátor-Alja-Ujhelyen az I-ső deákosztályt vezette, Erdélyben, Beszterczén az I-ső és II-ik deákosztályban mint tanár, ugyanott mint rajztanár is működött.

Az 1848-iki év szeptember elején, több tanártársával, a honvéd-tüzérséghez fölvétetett, hol a gyakorlótéren, a szemtér-mértéket, mint volt rajztanár és festész is sikerrel határozá, melynek következtében a szeptember 29-iki *pákozdi* csatában már mint altiszt, Raksányi parancsnoksága alatt az 1-ső 12 fontos ütegnél működött.

Ugy *Schwehát* alatti balszárnyunkon 1848. október 30-án, november hóban az üteg *Sznitz, Nagyszombat* és *Holics-Morva* határon működött, ugyan ez év deczember 20—26-ig a *győri sánczokban*, már mint tűzmester működött, ugy szinte a 28-iki *bábolnai* és 29-iki *moóri* csatában.

Az 1849. január 1-től egész márczius 2-ig a működés folytonos szervezkedés és ágyulövegek készítésével telt el; azonban márczius 2-án *Czibakházánál* az üteg, a honvédcsapatokkal együtt, az 1-ső hadtest a Tisza hídon áthatolván, Jellasics hadteste Kecskeméten visszanyomatott, melynek következménye lőn a márczius 3-iki *Szolnoknál* vívott nagy győzelmünk. Ugyanis:

A *kápolnai, maklári egerfarmosi* és *mezőkövesdi* határban történt február 26., 27., 28-iki csaták által a császáriak jobb szárnya a czentrumtól elszakítva, Szolnoknál Damjanics által, — hol a 12 fontos üteg 2 darab hosszú vetágyuja is működött — teljesen tönkre lett téve, a czentrum pedig a csatát el nem fogadva, az egész már-

czius a magyar hadsereg folytonos előnyomulásával végződött. De már ápril 1-én megtörténtek fegyvereink diadalával a *hatvani*, 4-én a *tápió-bicskei*, 3-án az *isaszegi* diadalok, melyekben már mint hadnagy működött. Damjanics ápril 10 én már *Váczot* foglalta el, hol maga Göcz oszt. tábornok is elesett; 11-én az akkori husvét másod napján a 12 fontos üteggel Asbóth nyert csatát a *Rákoson*.

Ápril 18-án történt, Lapinszki, a vörös sapkás és az I-ső 12 fontos üteg által, az összes honvédség közreműködésével, a *nagysarlói* fényes diadal! Ezt követte a magyar hadseregnek folytonos diadalmenete és győzelmes előrevonulása egész *Komáromig*, idő szerint egész ápril hó 26-ig. E napon történt Komárom felszabadítása. És milyen nap volt ez?!

Arról egyedül csak annak lehet fogalma, ki jelen volt az éjszaki részeni-, szőnyi- és csillag-sánczok éjjeli megtámadásánál!

Egyedül csak annak lehet fogalma, ki jelen volt az iszonyú ágyutüzben; az egész harczvonalon történt gyalogsági és lovassági támadásokon és rohamokon.

Igen, csak annak, ki látta az ellenség őrült futását, mindenük odahagyását, táborsátraik mértföld hosszúra terjedő égéseit, s mint aratáskor a kévék, az ellenség holt testek fekvéseit. Igen, egyedül csak annak, aki ott volt, lehet fogalma azon vitéz-égről, vakmerő rohamokról és kimondhatatlan lelkesültségről, annyira, hogy azon győzelem-ittas magyar hadsereget nemcsak Olaszországba vinni, hanem Lengyelországon keresztül, a leghatalmasabb orosz császárral is meglehetett volna mérkőztetni.

És azon győzelemittas magyar hadseregnek Görgey egyszerre „megállj"-t kiált! Még a tomboló huszárságnak sem engedi meg a Sopronig meg nem álló német katonáknak üldözését, sőt, hogy megfoghatatlan, alattomos eljárását fátyollal boríthassa, azon czím alatt, hogy ily oroszlánbátor katonák megérdemlik a pihenést, az áldomást; e czím alatt, e judási csók alatt, összehordatta a vidék minden borát, a vidék minden zenész-czigányát. A czigányok húzták két egész hétig; a hadtest ivott két egész hétig; tánczolt két egész hétig; szóval: két egész héten át volt dinom-dánom, éjjel nappal evés, ivás, tánczol! És mindez Görgey parancsolatára akkor, midőn minden

egy-egy óra százezreket ért; mikor e két hét alatt a magyar hadsereg Bécsen keresztül és Lengyelországon által juthatott volna magába be, az orosz nagybirodalomba.

Valamint a tiszta buza között is van konkoly, úgy a hadseregnél is voltak sokan, kik Görgeynek ezen sürű fátyollal borított eljárását valódi általános győzelem áldomásnak tulajdonították; de legtöbben, a tisztek, a lovasság, a tüzérség zúgtak, a mulatságok megvetésével tüntettek azon hallatlan nyugalom és mulatság ellen.

Damjanics, ki akkor mint sebesült, lábatörött, mozdulatlan feküdt ágyában, haját tépte; küldöttség által kérte, követelte a vert, sőt semmivé tett hadsereg üldözését; a kormány parancsolta Görgeynek, hogy győzedelmes seregével Bécsbe vonuljon, hogy az által Lengyelország felszabaduljon; de hasztalan volt a lelkesült hadseregnek a nyugalom ellen való zúgolódása, hasztalan volt az összes lelkesült hadsereg tisztjeinek a lakmározás ellen való tüntetése; hasztalan volt Damjanics és a küldöttség követelése; hasztalan volt a kormány parancsa! Azért Görgey két héten át itatta, mulattatta a győzelemittas hadseregét!

És miért tette azt Görgey? Talán kifáradt volt a magyar hadsereg? Nem! Hiszen Kápolnától, tehát a Tisza partjától egész Komáromig, tehát 1849. február 26-tól egész április 26-ig menetei folytonos diadalmenetek voltak.

Vagy talán demoralizálva volt a magyar hadsereg? Nem! Hisz lelkesültsége bámulatra ragadott mindenkit, még halálos ellenségünket is. Kérdezzük meg csak, az akkor és még most is -- ha vannak — élő győrieket, soproniakat, mosonyiakat, mit láttak? mit tapasztaltak a futó német seregnél és mit hallottak azoktól beszélni a magyar győző hadseregről? Ha kik még élnek, azt nem felejtik el.

— „Addig üsd a vasat, mig tüzes", ezt mondja a közmondás, mert mig tüzes, addig hajthatod jobbra, balra, előre, hátra, amerre tetszik.

Akkor volt a német hadsereg oly hajlékony, hogy jobbra, balra, előre, hátra, tüzbe, vizbe lehetett volna hajtani! De mivel Görgey, *a protestáns Görgey*, ezt a hajtani, űzni való jó alkalmat készakarva, kiszámítva, Komárom alatt két hétig, Budavár alatt három hétig, tehát

összesen öt hétig elmulasztotta, azért mégis csak a protestánsok az igaz hazafiak ?!

Komárom felszabadítása s a megunt pihenés után végre az üteg, mint I-ső 12 fontos, tehát ostromra alkalmas üteggel, *Budavár bevételénél*, mint ostrománál, a kis Sváb-hegyről, a régi gránátos kaszárnya, a Fehérvári kapu és a Fehérvári czitadella réstörésre, három hétig működött. Budavár bevétele után, szinte tiz napi pihenés után, midőn már ugyis az unalom ölte a katonaságot, végre az I-ső 12 fontos üteg a Vág-Duna védelmére rendeltetett, hol *Mocsonok* fölött Szered melletti Vág-Sellye hid védelmére rendeltetvén, 1849. junius 25-én tüzérségének nagyobb része elesvén, négy darab ágyut elvesztvén, a lovak nagy része a csatatéren maradt, Csaplár jobb lábszárába lövést kapva, a többi ágyu az ellenség által, itt már oroszok által leszereltetvén, Nagy Sándor, az I-ső hadtest tábornoka által az I-ső hadtest lőszertartalék vezényletéhez, mint sulyosan sebesült, főhadnagyi ranggal rendeltetett.

Az 1849. julius 2-iki, már orosz és Radeczky seregével történt csata után, az I-ső hadtestnek Budapest alatt, az aldunai hadtesttel, mely Czegléden volt, kellett volna egyesülnie; azonban *Vácz* alsó részén utjok a muszka hadtest által elvágatott, melyet Nagy Sándor, az I-ső hadtest parancsnoka, minden áron keresztül akarván törni 6—7 ezer emberből álló seregével, az orosz 80 ezernyi két hadtestével julius 13., 14. és 15-én három napi csatát vív, melyet Görgey a váczi szőlőhegyeken 45 ezernyi hadseregével három napon át nézte, nézte és látta a küzdelmet anélkül, hogy az első hadtest segélyzésére csak egyetlenegy puska vagy ágyulövést is tétetett volna; annyira, hogy az I-ső hadtest julius 16-án kénytelen volt az orosz lovassággal véres utczai harczot vívni, melynek legvéresebbje a váczi főutczában, a piaristák épülete előtt fejlődött ki és tartott a város hosszában végig. Ezen utczai harczba Csaplár is beleszorulván, nyakszirtjén egy gránát darab által erős zúzást kapott, melynek sebhelye ma is látható, de folytonos vérvesztése közt is sikerült neki a lőszertartalékkal a Vácz feletti kőhídon áthatolni s igy az I-ső hadtest lőszertartalékát megmenteni.

E véres utczai harcz estéjén, vagyis éjszakáján,

Görgeynek erős hadteste már a váczi hegyeken tul, Nógrádban volt, a meggyöngűlt és már 6 ezerre leolvadt I-ső hadtestet hagyván utócsapatul a 45 ezer ember fedezésére.

És a kis I-ső hadtest az orosz üldöző hadsereggel 1849. julius 18-án *Balassa-Gyarmaton,* 20-án *Losonczon*, 21-én *Osgyánon, Putnokon*, 22-én *Miskolczon*, 28-án *Gesztején* csatázott, mely csata alkalmával egy magyar tüzér oly szerencsésen irányzott egy gránátot az orosz hadtest lőszerkocsijaira, hogy azok — sürűn lévén felállítva — egyik a másiktól robbantak fel; innen Tokaj és Rakamazon át az I-ső hadtest egész *Debreczenig* üldöztetve, folytonosan, mint utócsapat, fedezte Görgeinek nagyszámú gyalogságát, lovasságát és ágyuit; és az elgyengült hadtest, mely Váczról kezdve éjjel-nappal csatázva, Debreczen előtt aug. 2-án vasárnapi napon, éppen midőn a fáradt hadtest déli étkezéshez kezdett, az oroszok által megtámadva, Csaplárnak balkéz szára egy gránát darab által ketté töretett, melynek következtében balkeze csuklójában maig görbe maradt.

Azonban az iszonyú támadás daczára honvédeink csaknem hiány nélkül menekültek, nem mervén az oroszok a csapatot üldözni, sőt a lőszertartalék is mind meg lőn mentve és Debreczen Nagyváradi utczáján végig vezényelve.

Végre *Arad* és *Temesvár* közti utolsó csatában, egy ellenséges gránát az ütegkocsik közé tévedvén, ballábán is megsebesült Csaplár és Aradról, mint nehéz sebesült, felkötött kézzel és sántítva, mint „untauglich“ elbocsájtatott az orosz templomból, hol fogva tartatott.

Ime, Csaplár Ignácz, a fiatal kegyesrendü pap nem kevésebb, mint 28 nagy csatában vett részt és négyszer megsebesült.

És mégis hazafiatlanok (?) azok a kath. papok!!

Csóri Gellért Pál.

evesvármegyében, Gyöngyösön született 1830. évi márczius 20-án, jómódú polgári szülőktől. Alsó, felső oskoláit szülőföldjén, Gyöngyösön végezte, mint költészeti osztályt végzett tanuló 1844-ban a legszentebb Üdvözitőről nevezett Szent-Ferencz-rendi szerzetes tartomány papjelöltjei közé vétetett fel, s 1848-ban Szolnokra rendeltetett a bölcsészeti tanfolyamra.

Itt találta őt, mint I-ső éves bölcsészethallgatót, a nevezetes 1848-ik év márczius 15-ike, mely mindenkire, de főleg az ifju kebelre mély hatást gyakorolt, nem is sejtve még a jövőt, mely csakhamar bekövetkezett, a szabadságharczot. Ennek bekövetkezése után már küzdelem támadt az ifju Csóri keblében is, mert az önfeláldozás és ájtatosság gyakorlása — mely utóbbit főleg vallásos szüleitől örökölte — már ifju korában mély gyökeret vert szivében, tudta már azt is, hogy egy szerzetes hivatása magasztos, és nemes, és mégis mindezek daczára 1849-ik év kora tavaszán, mint II-od éves bölcsészettan hallgató, letette a szerzetesi öltönyt azon erős feltétellel, hogyha a szeretett haza szolgálatában, majdan a csaták viharai között az isteni gondviselés megtartja életben, ismét visszalép a Szent-Ferencz-rendi szerzet kötelékébe, melyhez gyermek korától fogva szent érzelemmel ragaszkodott. Búcsut vett tehát a szerzettől és Szolnokon a honvédtüzérséghez iratta be magát.

Kezdetben ágyutöltények készitéséhez alkalmaztatott Budapesten; később Görgey fővezérsége alatt Pöltenberg tábornok hadtesténél a VI-ik számú lovas üteghez osztatott be, és négy nagyobb csatában vett részt, nevezetesen: *Győr* mellett, Komáromban a *Szőnyi sánczoknál* az osztrákok, *Vácznál* és *Miskolcznál* a muszkák elleni csatákban és azután folytonos hátrálás és csatározás között eljutott Világoshoz.

A fegyverletétel után sok baj, bujdoklás és nélkülözés között Szolnokra a Szent-Ferencz-rendi szerzetházába menekült, s feltételéhez hiven ragaszkodva, ujra felöltötte a szerzetesi ruhát és Szolnokról a gyöngyösi szerzetházba rendeltetett a hittani tanfolyamra. — Ámde alig pár hónap mulva a Gyöngyösön működő sorozó bizottság elé rendeltetett, és mint volt honvédtüzér, büntetésből 10 évre be is soroztatott a császári hadseregbe 1850. év elején. Ezután Budapesten át gyalog Bécsbe kisértetett fegyver között, és a 19-ik számú császári gyalogezredbe osztatott be, honnét — mint beteges — 1858-ik évben altiszti ranggal bocsájtatott szabadságra. A polgári életben azután Gyöngyösön, mint ügyvédsegéd működött és 1863-ban 33 éves korában elhalt.

Leskovics-Lángfy László.

Mint harmadéves kispap az ungvári papnöveldéből 1848-ban önként belépett tüzérnek, s jelentékeny részt vett a podheringi hidnál vivott fényes győzelemben, ahol Andrejkovics Endre kispap és tüzér társával az előre nyomuló osztrák hadsereget nemcsak feltartották, de dicsően vissza is verték, megmentvén ez által Munkácsvárának bevételét.

Ez esemény bővebb leirása Andrejkovics Endre életrajzában olvasható.

Lángfy főtiszti ranggal végezte be a szabadságharcz küzdelmeit.

A szerencsétlen kapitulácziò után világi pályára lépett s később Máramarosmegyében a szinevéri kerület főszolgabirája lett.

Nagy Emil László.

Kecskeméten, Pestvármegyében született 1828-ban iparos szülőktől. Iskoláit Kecskeméten végezte, 1845-ben a legszentebb Üdvözitőről nevezett Szent-Ferencz-rend papjelöltjei közé vétetett föl.

1848. év deczember havában, mint első éves hittanhallgató a szerzetes ruhát letéve, a Gyöngyös város által Mészáros Lázár hadügyminiszter és hadvezér rendeletére alakitott 150 önkéntes vadászból álló csapatba vétette föl magát s részt vett az 1848. évi deczember 28-án *Szikszónál* és 1849. évi január 4-én *Kassánál* vivott ütközetekben.

A magyar hadsereg szervezése folytán az önkéntes vadászcsapat feloszlattatott s azután ujra felvette a szerzetesi öltönyt, s folytatta hittani tanulmányait, de csak rövid ideig, mert a hazájáért s a szent szabadságért lángoló ifju pap nem uralkodhatott szive, honszerelme fölött, s látván a veszélyben forgó hazát, ujra a haza védelmére állott, s Görgey hadseregében a honvédtüzérséghez vétette fel magát és csaknem folytonos — *hatvani, bicskei, isaszegi, nagy-sarlói* — csaták között eljutott egész *Komáromig*, hol a *szőnyi sánczok* bevétele alkalmával sulyos sebet kapott és a komáromi kórházban sebe következtében meghalt 21 éves korában.

Igy adózott a hős fiatal szerzetes életével hazájának.

Rózsafi Rosen Pál.

Született Ó-Arad szab. kir. városban 1824. szeptember hó 18-án, Aldozárrá szenteltetett 1847. évi május hó 3-ikán.

A szabadságharcz idejében, 1848-ban, Csanádmegyében, Tornyán volt segédlelkész a fiatal és buzgó pap és lelkes hazafi, midőn hazánk törvényes fejedelme, V. Ferdinánd ő felsége által szentesített törvényeink ellen Jellasics báró császári hadával hazánkba betört s a magyar alkotmány ellen, mint ellenség, állást foglalt, a veszélyeztett haza szent ügyeért lelkesülő fiatal pap, hogy a haza iránti szent adóját, mint pap és hazafi leróhassa, illetékes egyházhatósági engedélylyel elhagyván állomását, Pestre sietett azon szándékkal, hogy a feltételes egyházhatósági engedély értelmében csakis mint tábori lelkész a harczoló vitézek buzdítására s a sebesültek és haldoklók vigasztalására fogja felajánlani szolgálatát.

De a fővárosban ezen ügyben mindenfelé eljárván, kérelme mindenütt azzal utasíttatott el, hogy: „előbb zászlóaljak szükségesek, s csak azután lesz tábori lelkészre szükség".

Visszatérnie állomására, hol olyan meghatólag vett búcsut, kijelentve, hogy a szent ügy bevégeztéig vissza nem tér, lehetetlenné lett; de különben is a haza szabadságáért égő lelkesedése a fővárosban csak növekedvén, az elhatározás könnyű volt s minthogy a gyalogság nem volt inyére, a lovassághoz pedig nem értett, mint önkéntes a tüzérséghez soroztatta be magát. Szolgálatra a IV. lovas üteghez osztatott be Fáváry József ütegparancsnok alatt.

Mindez 1848. október hó első napjaiban történt. Pesten alig két napot töltvén mint besorozott, az üteg Rákos-Palotára rendeltetett, hol tizennégy nap alatt be-

gyakoroltatván, onnan egyenesen az osztrák határ felé, Bécs felszabadítására sietett az üteggel. A feldunai hadsereg, melyhez az ő ütege is tartozott, akkor még Móga tábornok főparancsnoksága alatt állott, kit csakhamar Görgey váltott fel. Rózsafi Rosen Pál e feldunai hadseregnél szolgált mindvégig, eleinte, vagyis 1849. évi május végeig mint tüzér, innen pedig a fegyverletételig mint tábori lelkész. Hadtestparancsnoka Kmetty volt Budavár ostromáig; innen ütegével Győrbe rendeltetett s igy Pöltenberg hadtestéhez került, ahonnan még május vége előtt tábori lelkészszé kineveztetvén Budára, Nagy Sándor hadtestéhez, amelynél végig szolgálta a már akkor láthatólag veszni indult ügyét szegény hazánknak.

Rózsafi Rosen nem katonai rangért, hanem a haza szabadságáért szolgálván, a tüzérségnél csak tüzmester fokozatig vitte, mi egyébiránt abból is magyarázható, hogy ütege azon szerencsések közé tartozott, mely legkevesebb veszteséggel működött minden csatában s igy az előléptetés szükségessé nem vált ütegénél.

Mint tüzér, a következő csatákban vett részt: *Schwehátnál* 1848. október 28-án és pedig hadseregünk balszárnyán, mely egyedül nem futamodott meg, sőt utolsónak maradván, egyedül állotta ki az ellenség nagy ágyutüzét s azt visszaterelte Bécs falai alá s fedezte a visszavonuló hadsereget; a *mosonyi* csatában, hol ismét csupán ágyutüzeléssel rút futásba kergették az őket megtámadó ellent; a *bábolnai* csatában, hol meglepetve bár, de kibontakozva, az üteg ismét vitézül helyt állt az ellennek; *Verpeletnél, Mezőkövesdnél*, *Budavár ostrománál*, melyben az üteg vetágyui is részt vettek a vár ellen.

Rózsafi ezen nagy ütközeteken kivül még *számos* apró csatában is részt vett, különösen a nevezetes téli visszavonulás alkalmával Turócz-, Árva-, Liptó- és Abaujmegyékben.

Mint tábori lelkész részt vett: *Mocsonok* táján, a Vág vidéken; *Komáromnál* 1849. junius 31-én; *Vácznál* 1849. julius 16-án és *Debreczennél* 1849. augusztus 2-án. És igy derék fiatal papunk mint tüzér és tábori lelkész, *tiz nagy csatában* vivott és küzdött a haza szabadságáért.

A fegyverletétel után az egyházmegyei hatóság által hat heti penitenciára a radnai zárdába küldetett,

hol rettenetes vala helyzete a vitéz honvédtüzérnek, mivel a szlovén származású házfőnöktől naponkint kellett hallania a legborzasztóbb átkokat a „Kossuth kutyák, rablók, haramiák stb.“ felett. E hat heti zárdafogság az ifju pap hazaszerető lelkére borzasztóbb és kinosabb vala, mint két évi várfogság az olmüczi várban.

Egykori lángoló hazaszeretete, önfeláldozó hősies bátorsága s a hazáért tett nagy szolgálata sokáig akadályozták előmenetelét, mert valahányszor plébániáért folyamodott, mindenkor ezzel utasították el: „Ne felejtse, hogy honvéd volt.“ Fájdalom! sok ideig az érdem — bün vala nálunk.

Rózsafi Rosen Pál ma nyugdíjas lelkész.

Szombati Ambrus Sándor.

Született Szolnokon, Jász-Nagy-Kun-Szolnokvármegyében 1829. évi október hó 15-én. Iskoláit ugyancsak Szolnokon végezte. A költészeti osztály végeztével 1846-ban a legszentebb Udvözítőről nevezett Szent Ferenczrendi szerzetbe lépett.

Mint I-ső éves hittanhallgató 1848. deczember havában a szerzetes öltönyt letette és a Gyöngyös városa által alakított 150 önkéntes vadászból álló csapatba lépett és mint altiszt részt vett 1848. deczember 28-án *Szikszónál* és 1849. január 4-én *Kassánál* vívott csatákban.

A magyar hadsereg ezalatt szerveztetvén, az önkéntes vadászcsapatot föloszlatták s igy Szombati ujra felvéve a szerzetesi ruhát, folytatta hittani tanulmányait. De a lelkes honfi és bátor szívű kispap nem sokáig maradt a zárda falai közt. Lelkét tűzként emésztette a gondolat, hogy szeretett hazáját az ellenség dulja föl, szent kötelességének ismerte tehát ez ellenség ellen fegyverrel harczolni, miért is az 1849. április havában Gyöngyösön, Hatvan felé vonuló Görgey Artur hadseregébe lépett, mint honvéd-tüzér.

A csatákról, melyekben részt vett, biztos adatok hiányában nem emlékezhetünk meg, de az bizonyos, hogy Görgey hadseregében küzdötte végig a szabadságharczot s igy az is bizonyos, hogy majdnem minden nevezetes csatában jelenvolt s hogy mint irányzó honvédtüzér egyik szemevilágát elvesztette.

A honárulás elkövetése után világi, illetve polgári pályán maradt s később — hir szerint — a magyar állami vasutaknál lett alkalmazva mint hivatalnok. Vajjon életben van-e még a derék kispap és volt vitéz honvédtüzér? — nem sikerült kifürkésznünk.

Supka Jeromos.

Várpalotán született 1832-ben. Iskoláit szülőföldén, Veszprémben és Pécsett végezte.

Éppen bölcsészeti hallgató volt 1848-ban, midőn a haza védelmére fegyverfogásra lőn felszólítva a fiatalság. Az alig 16 éves Supka is a verbunkosok zászlója alá állott és besoroztatta magát tüzérnek. Az ágyuval való bánásmódhoz a gyermek-honvéd oly jól értett, hogy pár hét mulva főtüzérmesterré léptették elő.

Mint ilyen különösen a Dunán tul vett részt számos nagy ütközetben; végül Komáromba került és hiven kitartott a kapitulációig. — A szabadságharcz után Pesten bujdosott. Jó emberek adták a fiatal honvédet egymásnak kézről-kézre és rejtegették a kémek elől.

Az üldözések megszüntével folytatta megszakasztott tanulmányait; mint zirczi apát meghalt 1891. évi február hó 17-én.

Áldás a hős paphonvéd emlékére!

Withalmi Muki.

Igen csinos kispap volt a váczi szemináriumban s any-nyira nőies arczu, hogy mindenki leánynak nézte. A hazaszeretet heve őt is kiragadta a szent tudományok csendes falai közül s 1848-ban, éppen 17 éves korában tüzér lett.

Váczon a székesegyház előtti téren találkozott vele egykori tanára, Sántha Mihály. Withalmi egy töltött ágyun ült gyujtó kanóczczal a kezében s oly bátran megülte azt a rettenetes érczlovat, mintha együtt születtek s növekedtek volna. A fiatal tüzér megösmerte volt tanárját s örömtől kipirult arczczal igy kiáltott felé:

— Miska bácsi, ugy-e nem tudja, hogy tüzérmester vagyok?

— Ha nem tudnám is, — válaszolt a szelid lelkü tanár — látom kedves Mukim a szerszámról, mely világosan megmondja, hogy ki és mi vagy? Isten éltessen öcsém! A viszontlátásra!

Bátran és dicsően végig küzdötte az egész szabadságharczot s igy igen sok nagy csatában részt vett.

VII.

VADÁSZOK.

Mind hősek ők, mind férfiak,
Mind hű és hazafi,

Garay.

Erdős Aurél Gergely.

yöngyösön, Hevesmegyében született 1830-ban, iparos polgári szülőktől. Az elemi iskolákat s a gymnasium hat osztályát ugyancsak Gyöngyösön végezte. — Mint költészeti osztályt végzett, 1845-ben a legszentebb Üdvözítőről nevezett Szent Ferencz-rendbe felvétetett és a próbaév eltöltése után mindkét bölcsészeti tanfolyamot a szegedi szerzetházban végezvén, 1848-ban a gyöngyösi kolostorba rendeltett a theologiai tanfolyamra. Itt találta őt a szabadságharcz küzdelme.

Herczeg Windischgrätz tábornagy hadi tervének főeszméje abban állott, hogy az ország egyszerre minden oldalról támadtassék meg s a betörendő seregek valamennyien Budapest felé közeledjenek, hogy igy a magyar hadsereget, mintegy összeszorítva, tönkre tegyék s a nemzetet hódolatra kényszerítsék. E tervének kivitelére mintegy 125—130 ezer ember tétetett mozgásba az ország ellen — minden oldalról. Magyarország éjszaki részein, a morva határszéleken Simunics altábornagy, Sziléziában Frischeisen ezredes, Galicziában Schlick altábornagy, e két utóbbi közt pedig a *lutheranus* pap-ezredes, Hurbán — a lutheranirmus nagyobb dicsőségére, törtek be Magyarországba. Schlick Galicziából a duklai szoroson tört be hazánkba, mely szoros az illetőknek hanyagsága folytán oly hanyagul volt megerősítve, hogy azon Schlick serege minden nehézség nélkül árjöhetett s deczember 11-én már szemben állott Kassa és Budamér közt Pulszky Sándor alezredes hiányosan felszerelt seregével. A magyarok vesztesége előreláthatő volt.

A kassai vereség után a kormány a felsővidéki hadak élére Mészáros Lázár hadügyminisztert állította, ki legott az összes közelfekvő megyékben elrendelte a népfelkelést. Ezen parancs következtében Gyöngyös városa

legott 150 főből álló önkéntes vadász-csapatot alakított. A lelkes Erdős Aurél is, mint első éves hittanhallgató e csoportba állott, mely azonnal Schlick ellen a harcztérre vezényeltetett.

Mészáros tábornok deczember 18-án érkezett Miskolczra s átvette a sereg maradványainak vezérletét és seregének szervezéséhez fogott. Lassankint megérkezett a rendes katonai erő, honvédség, lovasság, tüzérség és a nemzetőrség s igy felemelkedett Mészáros hadserege mintegy 12 ezerre 20 ágyuval, ki hadállást foglalt Szikszónál.

Ezalatt Schlick a Galicziából bevont tartaléksereggel megerősödve, deczember 28-án Mészárosnak Szikszónál levő hadseregét Pergen és Deim vezénylete alatt álló dandárokkal megtámadta. Fájdalom! a szerencse Mészárosnak sem kedvezett, igen sokféle oknál fogva, melyeknek leírása nem tartozik tárgyunkhoz; de a veszteség daczára is seregünk türhető rendben érkezett Miskolczra, ami felette bátor és ügyes lovasütegünknek vala köszönhető.

Hg. Windischgrätz mindinkább közeledvén Budapest felé, az országgyűlés kénytelen vala onnan Debreczenbe menekülni, miért is Mészárosnak azon parancs adatott, hogy igyekezzék minden áron az ellenséget Kassáról visszaverni, nehogy az a kormány uj székhelyét háborgassa.

Mészáros ennélfogva minden intézkedést megtett, hogy a szepesi felkelt nép Eperjes, a zemplémi nemzetőrség bedig Sziny felől háborgassa az ellenséget, — mi azonban egyik helyen sem vezetett czélra és 1849. január 4-én a Kassa és Bárcza közti magaslaton az őt készen váró ellenséget megtámadta, de itt sem virult babér Mészárosnak, mert alig nyitá meg az ellenség balszárnyunk ellen az ágyutüzet, néhány bomba az 53-ik honvéd vadászzászlóaljat s a hevesi önkéntes lovasságot annyira megzavarta, hogy nyomban futásnak eredtek s tizenöt percz alatt a csata el vala veszve.

Ezen idő alatt a magyar honvéhadsereg szerveztetvén, a gyöngyösi önkéntes vadászcsapat feloszlattatott s haza bocsájtatott.

Erdős igy megfelelvén hazafias kötelességének, ezután ismét fölvette a szerzetesi ruhát s folytatta hittani tanulmányait, és 1853-ban áldozó pappá szentelte-

tett s jelenleg Kecskeméten viseli a szerzetházfőnöki díszes hivatalt.

A Gyöngyös város által fölállított vadászzászlóaljban, s igy a fentebb említett hadjáratban és csatákban részt vettek a jeles Szent Ferencz-rendnek gyöngyösi társházából még a következő hazafias kispapok is:

Haraszti Jákó József.

Született Vágujhelyen, Nyitramegyében 1826-ban, iparos polgári szülőktől; 1845-ben a Szent Ferencz-rend papjelöltjei közé vétetett föl; 1847-ben a gyöngyösi szerzetházba rendeltett a theologiai tanfolyamra s mint 2-od éves kispap lépett az önkéntes vadászcsapatba; 1850-ben áldozó pappá szenteltetett s bokros érdemeinek elismerésül Ő cs. és kir. apostoli felsége 1877-ben az aranykoronás érdemkereszttel tüntette ki; meghalt 1885-ben 59 éves korában szülőföldjén, Vágujhelyen.

Kruppai Kájus János.

Született 1827-ben Váczon, Pestmegyében, jómódú iparos polgári szülőktől. Elemi és a gymnasium hat alsó osztályát Váczon végezte s 1844-ben a Szent Ferencz-rendbe lépett; a hittani tanfolyamot a gyöngyösi szerzetházban végezte 1848-ban; 1850-ben pappá szenteltett; meghalt Szegeden 1881-ben 54 éves korában.

Parzsiczki Simeon János.

Trencsénmegyében, Rajeczen született 1827-ben, jómódú iparos polgári szülőktől. Az elemi iskolákat Rajeczen, a gymnasium négy alsó osztályát Zsolnán, az 5-ik és 6-ik osztályt Gyöngyösön végezte, hol a magyar nyelvet is elsajátította. Mint költészeti osztályt végzett 1844-ben a Szent Ferencz-rend papjelöltjei közé felvétetett s miután megfelelt a hazaszeretet parancsolta kötelmeknek, ismét felvette a szerzetesi ruhát s 1850.ben áldozó pappá szenteltetett. Elhalt 1889-ben 62 éves korában.

Erdős Gábor.

Szatmármegyei Patoháza községében 1827-ben született, hol édes atyja gör. kath. lelkész vala; felsőbb iskoláit Szatmárott és Egerben végezte, 1847-ben Ungvárott kispapnak vétetvén föl, Nagy-Szombatba küldetett az ottani primási szemináriumba.

1849-ik évi január havában önként beállott az I-ső honvéd vadász ezredbe, melynek Ormay Norbert volt az ezredese. Vagy két hónapot Nagyváradon és Debreczenben az alakulás és felszerelés miatt eltöltvén, az ezzednek I. és II. századát, melyben Erdős is volt, Ungvárra és onnan Turia-Remetére rendelték az ott levő vasgyár őrizetére, melyben ágyugolyókat öntöttek a magyar ágyuk részére. Ezen két századhoz mozgó nemzetőrök és ungi szabad csapatbeli lovasok csatlakozván, innen Bárfára és innen a szomszédban levő lófalvi (Koblina) táborba rendeltettek, hova még más két honvéd gyalog zászlóalj, huszárok és tüzérek érkeztek. Az ott levő tábor főparancsnoka Dembinsky lengyel tábornok, dandárparancsnok pedig Lázár vilmos, az aradi vértanu volt.

Bártfa és *Lófalva* közt összeütközések volt a muszka táborral, de a csekélyebb magyar tábor azzal nem mérkőzhetvén meg, kénytelen volt hátrálni. — *Lemesánynál* ismét volt egy kis csatájok, győzelemmel ugyan, de azért hátrálniok kellett, és igy több apró csatát harczolva, Miskolcz-, Szolnok-, Kecskemét- és Nagykőrösön keresztül Szegedig hátráltak, ahol a muszkatábor már nem követte őket. Itt egy pár hetet pihenvén, átkeltek a Tiszán és *Szőreghnél* állást foglaltak. Haynau 80 ezernyi táborával aug. 5-én támadta meg a magyar tábort, itt erős volt a küzdelem, de estefelé a magyar tábor meghátrált, Temes-

vár felé huzódva, hol aug. 9-én ismét csatájuk volt, de a magyar tábor szétveretvén, egy része Lugosra vetődött, onnan a két századnak a maradványát, melyben Erdős Gábor is volt, az orsovai vonalra rendelték, hogy az ott lévő székely zászlóalj, egy század lovasság s néhány ágyuhoz csatlakozzanak. A *mehádiai* fürdőben ismét megütköztek Haynau előőrseivel, és hatalmasan meg is verték aug. 23-án, de még azon éjjel Orsovára mentek, és másnap reggel fájdalmas szivvel a határt átlépték s Oláhországban a töröktisztek által fogadtattak, átadván nekik fegyvereiket, és másnap Turn-Severinen keresztül Kálefátra kisértettek, onnan a Dunán által Widdinbe, ahol tábori sátrakba helyeztettek el.

Néhány hét mulva Hauslab oszt. generális oda megérkezett és amnestiát hirdetve, sokan haza jöttek, de Erdős ott maradt; s az ott maradtakkal Sumlára mentek, velök volt Kossuth Lajos is és több magyar tábornok. Egy évig a török kormány tartá őket élelemmel s ruházattal, de azután utlevéllel és egy kis uti költséggel ellátva, szabad utat adott nekik.

Erdős Gábor nehány társával Várnára ment, s ott egy német szabómesternél szabóságot tanult s azzal egy évig tengette életét; de szemei meggyengülvén Konstantinápolyba ment s ott egy német kereskedőkből alakult kaszinóban beállott pinczérnek, később margér lett belőle, a németek tudván, hogy ő menekült, méltánylattal voltak iránta.

Kegyelmet nyervén, 1853. aug. 23-án érkezett vissza szüleihez. Büntetésből bellebezve lőn Apa községbe, honnan távoznia nem volt szabad. 1854. január hó közepén Albrecht fg. akkori kormányzó rendeletéből elfogatott éjjel és Nagy-Bányára vitetett, hol egy hónapig bebörtönözve volt; innen Nagyváradra kisérték a zsandárok hol ismét két és fél hétig vala a várban elzárva, ahonnan kiszabadulván, végleg megmenekült a további zaklatásoktól.

Ma Borhidon földbirtokos.

Ugyancsak az ungvári gör. kath. papnöveldéből az Ormay vadászcsapatba léptek, s igy a fentebb emlitett hadjáratban és harczokban részt vettek még a következő derék kispapok:

Antalóczy Antal.

Mint másodéves theologus állott a haza fegyveres szolgálatába. A szabadságharcz lezajlása után pappá lett s mint ilyen halt el. Hol? Nem tudhattuk meg, valamint egyéb életrajzi adatait sem.

Mihálka Gábor.

Máramarosmegyei Konyha községben született. A világosi fegyverletétel után, világi pályára lépett, s mint kir. járásbiró halt el Felső-Visón.

Róla sem sikerült többet megtudnunk.

Itt megjegyezzük, hogy az ungvári gör. kath. papnöveldéből huszonöt kispap lépett önként a haza védőinek soraiba, kiknek azonban sem neveiket, sem tetteiket eddig nem sikerült kipuhatolnunk, miért is ez alkalommal is tisztelettel felkérjük azokat, kik e derék, hazafias kispapokról valamit tudnak, szíveskedjenek az adatokat velünk közölni, hogy azokat a jövő kötetben közölhessük, s igy tiszteletre méltó neveiket megmentsük az enyészettől a hazai történelem számára.

Bőhm Károly.

Temesvárott született, hol alsó- és középiskoláit végezve, belépett a csanádegyházmegyei papnövendékek sorába.

Midőn a szabadság szelleme kitört régi békóiból; midőn a börtön és rabság helyett szabadságot kért a magyar nemzet számára; midőn ez visszavívta ős jogait; s midőn e szent, ősi jogokat, a nemzet függetlenségét, a haza integritását a kaján ármány megtámadta, szentségtelen kezekkel széttépte; s midőn az egyedül álló magyar nemzetre bőszült áradatként omoltt mindenfelől az ellenség, midőn megkondult a vészharang s midőn a veszélyben levő anyaföld felemelte hívó szavát hű fiaihoz, kérve oltalmat, segélyt; a csanádegyházmegye lelkes papnövendékei — miként mások is — megértették e hívó szózatot s érezvén lelkükben a költő eme szavait: „a haza minden előtt“, készszívesen hagyták el a tudományok szent csarnokát, a kedves tanárokat s a drága szülőket és szent lelkesedéssel siettek a vérmezőre fegyvert ragadni a nemzet elnyomói ellen.

A bátor, a lelkes kispapok közt volt Bőhm Károly is, ki mint II-od éves theologus önként belépett a magyar honvéd vadászzászlóaljba s megmututta, hogy honszerelme nem puszta ábránd s játszi báb. Aki jeles volt a tudományokban, az kitünt a fegyverforgatásban is, pedig ezt a kispapok nem tanulták s mégis hányszor elpáholták a szubordinációs vén osztrák katonákat. Hja, azokat nem a rideg könyv, hanem a hazaszeretet és lelkesedés tanította!

Bőhm végig küzdötte az egész szabadságharczot s igy számtalan nagy és véres csatában vett derekas részt, amit fényesen bizonyít magas katonai rangja is. Rendkivüli ügyessége és vakmerő bátorsága által rohamosan

emelkedett a katonai rangokban, s mint vadász-százados tette le dicsőséggel hordozott fegyverét az orosz tulnyomó erő előtt. Azután bujdosott, mint vad, hontalan saját hazájában. A halált vagy besoroztatást szerencsésen elkerülvén, ismét fölvétetett a temesvári papnöveldébe. Mint nagy-őszi — Torontálmegye — plébános a betegek látogatása alkalmával meghülvén, tüdőgyulladásban elhalt 1881-ben.

Béke a hős poraira!

Fodor N.

felsővidéki gör. katholikus, vagy közönségesen ugy nevezett „orosz papokat“ hazafiatlanságról szeretik vádolni s arról, hogy inkább húznak a nagy Oroszország, mint saját magyar hazájuk felé. Hogy mennyire alaptalan e vád, fényesen igazolja a számos példa a könyvben és igazolja Fodor is, ki mint harmadéves kispap az ungvári szemináriumból önként lépett az Ormay vadászcsapatba, hogy fegyverrel védje a megtámadott hazát ellenségei ellen.

Honszerelmét kiomló piros vérével pecsételte meg. Ott nyugszik ő is, mint a hazaszeretet áldozata, valamelyik véres csatatér közös sirjában — valószinüleg Somos és Lemesány közt Sárosmegyében — a „névtelen hősök“ közt. Róla csakugyan ellehet mondani, hogy „névtelen hős“, mert még teljes nevét sem sikerült kikutathatnunk. Talán lesznek jó lelkek, igaz hazafiak, kik e könyv olvasása után, pótolni fogják a hiányzó életrajzi adatokat.

Csendes, édes nyugalomban szenderegjen a hazája szent szabadságáért elvérzett hős paphonvéd!

László Antal.

Először önkéntes nemzetőr vala s mint ilyen 1848. év vége felé gróf Eszterházy Pál vezérlete alatt Bécs mellett a *schwechâti csatában* részt vett; azután 1848. év végén mint önkéntes beállott az első honvéd vadászezredbe s a téli hadjárat alatt be lett osztva Kmetty hadosztályába és részt vett 1849. febr. 28-án a *mezőkövesdi* csatában, ugy szinte *Budavár* ostrománál és bevételénél. 1849. évben pedig, junius 13-án részt vett a *csornai,* junius 27-én az *ihászi* csatában. Ezek után lement Pétervárad[illegible] s kisebb csatározások után harczolt a *Temesvárnál* vívott híres csatában s ezután augusztus 21-én Borosjenőn Aradmegyében az oroszoknak által adta a fegyvert.

Ma röjtöki plébános.

Lehóczky József.

Született 1829. évi október 11-én Békés városában, hol édes atyja akkoron járási főszolgabíró volt. A jeles eszű ifju kitünő sikerrel végezvén iskoláit, szíve benső vonzalmát és elhatározását követve, felvétette magát a nagyváradi egyházmegye papnövendékei közé.

A szabadságharcz szép és dicső napjai Lehóczkyt, mint kispapot a szathmári papnöveldében találták, a hol akkor a nagyváradi kispapok is elhelyezve valának, mivel a hazafias lelkü váradi püspök, báró Bémer László — ki vértanúja is lett később hazaszeretetének — odaajándékozta a váradi papnövelde szép épületét honvédlaktanyának.

Az ébredő szabadság szelleme és híre behatott a zárda falai közé is és lángra gyullasztá a lelkes kispapok szívében a hazaszeretet lappangó tüzét. Nem a dogmatika, nem a morális, hanem a „Riadó“ és a „Talpra magyar“ betanulása volt a főczél. Szent könyv vala a kézben, de e kéz képzeletben már a szabadság villogó kardját markolta és suhintott vele a haza elleneire; az ajkak szent zsolozsmákat rebegtek, de a szívek a szabadság imáit sóhajták. A tudományos theologiai disputációk háttérbe szorulnak; lelkes beszédek s gyullasztó költemények szavalása van napi renden.

Egyik napon Lehóczky József villogó szemekkel, kipirult arczczal a mediumra — a tanterem közepére — lép s lelkesült hangon elkezdi szavalni:

„Talpra magyar! hí a haza,
Itt az idő, most vagy soha!“

A kispapok körül veszik s áhitattal hallgatják a lelkes szónokot s midőn e szavakat mondá:

„Schonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.“

mély csend állott be s egymásra néztek a kispapok. A szemek fényesen ragyogtak, a szívek hevesen dobogtak. „Előre!“ hangzott föl egy éles hang, és tizenegyen azonnal, öten a szathmáriak, hatan pedig a váradiak közül elmentek a városban időző lengyel Zsurnay huszár alezredeshez s beállottak honvédeknek, azonnal utnak indulván a főváros felé, hogy minél előbb beosztassanak a hadsereg osztályaiba.

Lehóczky József, akkor 19 éves és III-ad éves kispap, az I-ső honvéd vadászezredbe jutott s azonnal altiszt lett és nem sokára megkezdte a hires hátrálást Görgey táborával felső Magyarország felé Kassáig és 1849. január hóban a szerencsétlen *szélaknai* csatában vett először részt ütközetben. Herczeg Windischgrätz tizezernyi sereggel támadta meg a Görgey fedezetére hátrahagyott maroknyi magyar sereget, mely részint levágatott, részint fogságba vagy kórházba került.

Lehóczky háromszáz bajtársával Kassán ágyba esvén, ott hagyatott. Hálásan emlékszik meg azon jó házi uráról, gróf Barkóczy direktoráról, ki rendkívül szívesen fogadta és ápolta nejével a nála beszállásolt beteg honvéd papot; de a magyar katonaság elvonultával, Hurbán tört be a városba. Vele voltak egy herczeg és Ramberg osztrák generálisok is. Ezek rögtön a kórházakba kívánták be az ott maradt beteg honvédeket. Lehóczky lassanlassan felépülve, egykor felkelt ágyából s az ablakon kinézett a kórház udvarára, hol magyar gyalog és huszár honvédeket látott sorba felállítva, mire latinul azt kérdé a lengyel eredetü tábori lelkésztől: „mi történik ott azokkal?“ mire e választ kapta: „Szegények! miután felgyógyultak, most viszik őket Galiciába az osztrák hadseregbe büntetésül.“

Lehóczky megijedt és halálsápadt lett e hirre s azt mondá a jólelkü osztrák tábori lelkésznek, hogy meghasad a szíve, ha vele is az történik. A nemeslelkü pap megszánta a kispapot s a városi orvossal egyetértve, civil ruhában megszöktették őt, ellátván még utiköltséggel

is. Lehóczky megtudván, hogy a szomszéd Zemplénvármegyében van kastélya édes anyja nővérének, br. Vécsey Pálné jeles honleánynak, oda irányitá lépteit, persze gyalog. A kórházból kimenekült szerencsésen, de hogyan juthat ki a városból? melynek utait, sorompóit Hurbán katonái őrizték szigorúan. Ez nagy gondot adott szegény menekülő honvédünknek. — Szerencsére nagy hetivásár volt s egy hazafias Deutsch nevü derék ujhelyi zsidó fölvevé őt kocsijára, kiszökteté, illetve kivivé a városból, sőt másnap átviteté őt Bodrog-Szerdahelybe, nagynénje birtokára. Igy szabadult meg Lehóczky a kórházból, a körül zárt városból, no meg a besoroztatástól.

Nagynénjénél Bodrog-Szerdahelyen szíves vendéglátásban és szeretetben részesülvén, csakhamar kiheverte a betegség s fáradalmak terheit, utóbajait s ujra harczkészen itt állott. Hazafias lelke nem elégelte meg a szolgálatot, melyet tett a haza szent ügyének és nem sokalta a szenvedéseket, melyeket eddig a hazáért szívesen türt és szenvedett. — Nem haza vágyódott pihenni, hanem a harctérre, küzdeni a haza és szabadság ellenségei ellen, miért is egyenesen Debreczennek tartott s jelentkezett szolgálattételre Kiss Ernő hadi főparancsnoknál és helyettes hadügyminiszternél.

— Mióta szolgál ön? — kérdé a tábornok a jelentkezőt.

— Kilencz hónapja, tábornok úr, — lőn a felelet.

— Igy hát már veteránnak mondható a mi időnkben s azért holnap jelentkezzék hadnagyi kineveztetését a II-ik székely vadászezredhez és marschrutáját Kolozsvárra átvenni.

Lehóczky tisztelgett, megfordult sarkán, ment s mint hadnagy néhány nap mulva szerencsésen meg is érkezett Kolozsvárra s kiküldetett a móczok elleni kordonvonalba Magyar-Létára, hol több apró csatájuk volt a fellázadt havasi oláhokkal, kik azonban rendesen megfutottak előlük s a rengeteg erdőkbe menekülve és bujdosva, onnan orozva támadtak hős honvédeinkre, de minden eredmény nélkül.

Végre beütvén hazánkba s Erdélybe is a muszka sereg, összevonatott a kordon Maros-Vásárhelyre, de már későn, mert a segesvári csatánál elesett szent ügyünk és

Bem csillaga örökre letünt és igy ők Gál Sándor ezredes dandárával Zsibóra vonultak vissza, hol a Máramarosból jövő Kazinczy Lajos tábornok seregével egyesülve s hitelesen értesülve a világosi katasztrófáról, ők is letették a fegyvert, de ők elmenekültek, nem bizván az adott szó megtartásában.

Az erdélyi havasokon, a rengeteg erdőkön át, a fellázadt s most diadalmas oláhok lépten-nyomon jelentkező üldözései közt, bátran mondhatni: ezer vész és vihar közt szerencsésen visszakerült szülőföldjére, kiéhezve és rongyosan. A zaj és üldözések lecsillapultával édesanyja Aradon az osztrák katonai orvostól egy jó csomó arany árán megszerezvén a mesterséges „untauglich“ passirscheint, ujra fölvétetett kispapnak s előbb Egerbe, onnan Nagyváradra küldetett.

Ma orosházi plébános s országos névnek és népszerűségnek örvendő katholikus költő és iró. Éljen!

Nagy Pál.

int temesvári papnövendék a 33-ik honvédzászlóaljba önként lépett be 1848. augusztus hó 13-án. Azonnal mint honvédtizedes a zászlóaljhoz ment Petrovoszellóra, ahol rövid gyakorlat és a hadművelet tanulmányozása után, a csurgói ráczok, de különösen a határőrvidéki katonai horvát ezredek által megszállva tartott sánczok ellen küldetett.

A *csurgói* rácz és horvát sánczok bevétele volt az első vérkeresztsége derék és bátor paphonvédünknek, Nagy Pálnak. Reggeli öt órakor ködös időben értek a sánczok alá és a lelkes őrnagynak, Pethő Vilmosnak lelkesítő, bátorító szavai után, sebes léptekben mentek a sánczokhoz. Mindkét részről egyszerre elkezdődött a pokoli ágyuzás és puskaropogás, mivel honvédeink csakhamar felhagyva, halált megvetve, szuronyszegezve rohantak a sánczokba, hol ember ember ellen küzdött és a szerbek és szerviánusok sánczról-sánczra hátrálva, rövid pár óra alatt rendetlen futásnak indultak. Részünkről alig 150, mig az ellenség részéről vagy 5—600 halott s vagy 1000 sebesült maradt a harcztéren. — Ez eléggé mutatja, mily elkeseredett volt a harcz s hogy mily kitünően használták a szuronyt vitéz honvédeink. — Hogy mily vadállati módon bántak el a ráczok és szerviánok szegény honvédeinkkel, kiket már előbb az előőrseken megleptek és elfogtak, bizonyítja azon iszonyu látvány, mely honvédeink elé tárult akkor, midőn a sánczokba berohantak. A sánczok oldalaiban gödröket ástak s oda dugták be, meztelenre vetkőztetve, talán élve, honvédeinket.

Kis Ernő tábornok rendeletéből parancsot kapott a zászlóalj Nagy-Becskerekre menni, hol pár napi időzés és pihenés után, a hires *tomásováczi* sánczok ellen mentek, ezt is bevéve, lerombolták, *Illaviczát*, *Jarkováczot* a ráczok-

tól megtisztitva, Török-Becsére érkeztek, ott szolgálatot téve. Karácsony felé Tótaradáczra jutott a vitéz 33-dik zászlóalj, de alig töltött ott néhány napot, parancsot kapott, hogy haladék nélkül utra keljen Pest felé, hol is a Görgey táborába lesz beosztva. A sok küzdelmet és nehéz csatározásokat alig kipihenve, utra kelt a zászlóalj az örökemlékü 1848. évi szigoru télben. — Eleméren, Nagy-Kikindán keresztül karácsony napján este Szegeden volt a zászlóalj. Ott meghálva, másnap utnak indult Czegléd felé. Szegedtől kezdve Pestig — levonva a szigoru hideget — a zászlóalj útja valóban diadalmenethez hasonlított, amennyiben a szegedi, félegyházi, kecskeméti polgárság meghallván a szegedi 33-ik zászlóalj megérkezését, vetélkedve siettek mindenütt a főtérre, ahol a zászlóalj fel volt állítva és kérve kérték az őrnagyot, ne engedje a zászlóaljat beszállásoltatni, hanem viszi ki-ki a maga honvédjét és arra a helyre ismét vissza viszi, ahonnan elhozta. Vitéz honvedeink mindenütt a legnagyobb vendégszeretettel találkoztak. Elérve deczember 28-án Pestre, ott a Páris városához czimzett szálloda előtt, hol Görgey lakása volt, felállt a zászlóalj. Görgey táborkari tisztjeivel a zászlóalj fölött szemlét tartva, nagyon örvendett ugy a zászlóalj állapota, mint a honvédség kinézése fölött. Erre a városba beszállásoltattak. Két napi pihenés után, január 1-én a Rákos- vagyis vérmezőn táborozott a zászlóalj a kegyetlen hidegben, és rövid tanácskozás után a tétényi ütközetbe küldetett. Január 2-án pár órai küzdelem után *Téténynél* Windischgrätz hadseregét visszavonulásra kényszerítette.

Zászlóaljunk január 3-án Pesten át Görgey összes hadseregeivel egyesülve, Vácznak, onnan Ipolyságnak tartott. Alig érték el Ipolyságot, már hallották, hogy Windischgrätz összes hadseregeivel bevonult Pestre. Honvédeink tovább folytatták utjokat s Léván át január hó 16-án Selmeczre érkeztek. A 33-ik zászlóaljat a megérkezés estéjén azonnal kirendelték előőrsre Szélaknára, Windschachtra, ahol Görgey azt csak hét ágyuval, egy utászszázaddal s kevés huszársággal hagyta hátra, hogy fedezze az ő visszavonuló nagy hadseregét. — Pár nap mulva Windischgrätz tizezer emberből álló hadseregével megtámadta a fedezetül hagyott maroknyi magyar sere-

get, Pethő őrnagy ügyesen elosztván a piczi, de bátor és vitéz sereget, illetve zászlóaljat a hóborította hegyek között, s több órai harcz után az ellenséget szerencsésen vissza is verték 1849. évi január hó 19-én. Ezen előőrsi ütközet után vitéz paphonvédünk, Nagy Pál tiszthelyettessé lett kinevezve.

Január 21-én ujra megtámadta Windisgrätz a maroknyi magyar csapatot és pedig délután három órakor. A vitéz zászlóalj ekkor már tudta, mi sors vár reá? tudta, hogy Görgey a Bányavárosokon keresztül meghátrált s a fedezetet saját sorsára hagyta. Pethő őrnagy összegyűjté a zászlóaljat és a következő lelkesítő s örökké emlékezetes beszédet intézte hozzá:

„Kedves fiaim! A hadviselet ugy kivánta, hogy a hadsereg biztos elvonulását a 33. zászlóalj fedezze; mi itt maradtunk, bizva kipróbált vitézségtekben, bizva Istenben, addig is, mig Léváról segítségünk érkezik. — Ugy hiszem, ismét visszafogjuk verni ellenségünket, mint ezt tegnapelőtt tettük; azért hagyjátok honn a podgyászt; mindenki csak fegyverrel és tölténytáskával jelenjék meg a kitüzött harcz terén; ha győzünk, mindent feltalálunk, ha nem, — akkor podgyászunkra többé szükség nem leszen. Itt élnünk vagy halnunk kell!“

A harczi parancs kiosztatván, Nagy Pál mint tiszthelyettes helyettesité a január 19-én elesett Borsos Albert hadnagyot. — Megszólalt a harczi riadó, ki-ki századonkint foglalá el helyét. Az ágyuk a város közepén levő hegyen foglaltak helyet. Esti hat órakor iszonyu ágyuzást kezdett az ellenség. A mi ágyuink csak szórványosan, de biztos lövéssel feleltek. Beesteledett. A puskapor-füstben és a leszállott ködben alig lehetett látni, mig egyszerre a hegyekről „hurrah“ kiáltással rohant az ellenség honvédeinkre, de ezek is készen lévén, sortüzzel fogadták a rohanó ellent, erre több rakétát bocsájtottak a mieink közé, hogy kitudják a sorok tömöttségét, igy honvédeinket megvilágítva, ők is nyiltan látták, hogy óriás sereggel kell megküzdeniök.

A sorlövések mindinkább gyakoriabbak lettek, végre észrevették honvédeink, hogy be vannak keritve s 11 óra tájban pokoli lármával, szuronyszegezve rohantak katonáinkra, ember ember ellen harczolt, a tul-

nyomó haderő a hős kis csapatot részint leszúrta, részint elfogta.

Ezen éjjeli és utczai harcznak nevezhető viaskodásban paphonvédünk, Nagy Pál fején sulyos ütést kapván, elszédült s mire föleszmélt, kezei saját kardszíjjával összevalának kötve és két polyák katona hurczolta magával. Iszonyu látvány tárult el szemei előtt, midőn épen a temetőnél felállított 5-ik századbeli társait látta a hóban vérökben oly sűrün fekve holtan, hogy alig tudott lépni, hogy reájuk ne lépjen. Halva, megcsonkított testtel, félig még életben, haldokolva szerte-széjjel, mint kévék feküdtek a dicső honvédek a temető árkában és közelében.

Magyar részről 500 halott és sebesült volt e csata áldozata; maga Pethő Vilmos, a hős bátor vezér is megsebesült; akik életben maradtak, fogságba estek; csak igen kevesen menekülhettek meg, az áldozatkész bányászok földalatti utakon mentvén meg őket.

Midőn Görgey czéltalanul és alapos ok nélkül reterált a Bányavárosokba, fedezetül hátra hagyván egy maroknyi katonaságot, nemcsak árulást és hadvezéri nagy hibát, de lelketlenséget, kegyetlenséget is követett el, biztos halálba, elpusztulásba kergetvén a dicső és szép 33. zászlóaljat, mely már addig is mennyi dicső csatát vívott s még fényes szolgálatokat tehetett volna a haza ügyének. — A 33-ik zászlóalj elpusztulása is Görgey lelkén szárad!!

Nagy Pál vitéz paphonvédünket számos sebesülttel a tartalékhoz vitték, hol kezei feloldatván, egy markotányosnő szívességből adott neki annyi vizet, hogy arczát a vértől megmoshatta; aztán körül állták a polyák katonák és tisztek s elkezdték gúnyolni, szidni, vallatni, hogy: mennyien voltak? kik voltak azok a gyermekek az ágyuknál, akik oly kitünően lőttek, ezredes uroknak jobb karját lelőtték és sok kárt tettek? Mind e kérdésekre honvédünk nem felelt, mert nem értette nyelvüket s csak tolmács által beszélhetett velük. Ezután következett Windischgrätz győző hadseregének dicső tette: a rablás. — Honvédünkről először lehuzták a jó köpönyeget s adtak helyette rosszat, azután lehuzták lábairól jó csizmáit, melyeket Selmeczen vett s adtak neki egy rongyos kamáslis czipőt, szóval: ruháitól megrabolták a hős ószt-

rák katonák. — Igy ruháitól megfosztva, egy kis tüz mellett dideregve töltötte az éj hátra levő részét. Reggel összeszedve a magyar foglyokat, számszerint 350-et, egy olvasztó mühelybe zárták őket s itt a fáradt honvédek a puszta földre fekve pihentek egy keveset, ha ugyan pihenés az ilyen fekvés.

Délben kirendelték a város népét a foglyoknak ételt vinni. Nagy Pálnak itt ujabb fájdalom és meglepetés lett osztályrésze. Ugyanis az ő szállásadó házi asszonya szinte vitt a magyar foglyoknak ételt és pedig egyenesen Nagynak. Kereste is őt a jószívű asszonyság, ki, midőn meglátta a paphonvédet, oly zokogó sirásra fakadt, hogy szólni is alig tudott. Ez volt az utolsó ebéd, melyet honvédtisztjének készített. Aztán kérdezte: a nála maradt ruháit megtarthatja-e? fogoly honvédünk azt válaszolta, tartson meg mindent emlékül a néhány napi szíves ellátásért, de vigyázzon, hogy az osztrák katonák meg ne találják, mert akkor halál fia.

Kirendelték azután a város lakóit szánakkal a csatatérre, hogy összehordják és elvigyék a halottakat egy közös sírgödörbe. — Vérfagyasztó látvány tárult itt a szemek elé. Tiz-huszával halmozták fel szánakra az éktelenül eltorzított, megdermedt és ruháiktól megfosztott honvédeket, kik még pár órával előbb Leonidásként harczoltak, egyiknek másiknak feje lelógott a szánról, hogy a havat horzsolta, midőn a szánnal hajtottak. Mennyire fájhatott az a fogoly honvédeknek, akik szemtanúi valának e barbár temetésnek.

A halottak igy eltakaríttatván, másnap az összes foglyok személy- és rang-különbség nélkül, összeállíttattak és egy dzsidás osztály őrizete mellett útnak indíttattak Pest felé. Voltak vagy 350-en, gyalog, olvadó hó és vizben, rossz ruhában, majdnem mezitláb kellett a lovak között menniök, épp ugy, mint a lovasok lovaikon; és ha valaki, szomjuságát eloltandó, letérdelt havat vagy jeges vizet venni, inni, irgalom nélkül megkardlapoztatott; eledelük egész nap nem volt más, mint hó és eső által megromlott száraz kenyér. — Igy jutottak el Ipolyságra, ahol a városon kivül félig fölépült, ajtó és ablak nélküli megyeházba zárattak, melynek ablakain keresztül a hóvihar egész éjjel süvöltött. — Január hó 26-án

értek Váczra. — Utközben a foglyok száma számos előkelő polgári urakkal szaporodott, kiket a katonák kihurczoltak kétségbeesett családaik köréből. Váczra érve, a piaristák épületébe zárták a foglyogat. Nagy a refektoriumba jutott. Vagy 80-an voltak ott; a földre szalmát hánytak s arra feküdtek az ut és hideg fáradalmait kipihenendők. Ki volt ugyan a város lakossága rendelve a foglyoknak eledelt hozni, de biz abban nem mindenki részesülhetett. Nagy Pálnak sem jutott. Hajnalban kiment a folyosóra iszonyu éhség által gyötörve s bár az őr által puskatussal veretett, nem távozott addig, mig egy szelid lelkü piarista atyától egy kis ételmaradékot nem kapott. Ez pedig hideg babtőzelék volt, mit hogy hamarébb elkölthessen, a főzeléket megette, a rajta volt kevés hust pedig kendőbe takarva eltette a pesti utra.

Ezután a foglyok ismét összeszedettek és ismét lovasok által Pestre kisértettek a hirneves ujépületbe (Neugebäude). Nagy társaival a III. udvaron levő 53-ik számu fogházterembe záratott, s azon a szalmán feküdtek, melyen még 1848. junius havában a magyarok által elfogott Roth és Philippovich katonái heverésztek. — Elképzelhető a szegény honvédek rettenetes sorsa e tergekkel telt helyiségekben, azonkivül rongyosan, piszkosan, 50—60-an egy szobában.

Itt a polgárokat és főbb tiszteket elkülönitették. Naponkint lehetett hallani, amint a foglyokat az épület hátulján levő ölfarakás között főbe lövöldözték. A foglyok semmi biztosat nem tudtak sorsuk felől. Itt történt, hogy Nagy Pálnak szomszédja, Ábrahám György, egy délután Nagynak tiszti sapkáját fejére téve azon ürügy alatt, hogy kimegy a folyosóra, többé vissza nem jött. Ezt az őrök észrevevén, Nagy Pált puskatussal ütötték, mondaná meg: szomszédja hogyan szökött meg? sőt agyonlövéssel is fenyegették, ha ezt meg nem mondja, de Nagy minden kinzás daczára sem mondhatott semmit se, mert ő maga sem tudta, hova lett Ábrahám György?

Ily szomorú és siralmas helyzetben töltött el Nagy három egész hónapot, mig egyszer azon itélet jött, hogy a 20 éven alóliak mind besoroztatnak büntetésből közembereknek nyolcz évre. — A foglyok közül

kiválasztottak tehát vagy kétszázat, s átkisérték őket Budára, a hol felesküdtek az osztrák zászlóra s felöltöztetve császári katonai ruhába, erős fedezet alatt gyalog Győrön át Bruckig, az osztrák határig kisértettek, s innen vasuton Bécsbe. — Szegény honvédeink azt hitték, — miután most már osztrák katonák voltak — hogy a szenvedésnek, nyomornak és éhségnek vége lesz. De keserűen csalatkoztak! Mert másnap kaptak egy, mondva egy krajczárt, ebédre 9 lat kenyeret, levest és kevés főzeléket s e jó kosztért délután az épület udvarán levő nehéz földmángolót kellett felváltva huzniok s az udvar rögeit összetörni s igy honvédeink nem kaszárnyákba, de dolgozó házba jutottak.

Öt napig tartott e nemtelen emberkínzás. A hatodik nap éjjelén — hogy a polgárok közt feltünést ne keltsenek — vasutra vitettek s elkisértettek Prágába, hol a 37-ik Máriássy, most József főherczeg nevét viselő ezredbe osztattak. Itt tekintet nélkül a legaljasabb munkákra, tisztogatásokra szoríttattak. Nagy Pál félévi szolgálat után megbetegedve, kórházba került, ahol tüdősorvadás jelei mutatkozván rajta, a fegyver alatti szolgálattól felmentetett s többed magával a königrätzi várban a kazamatákba internáltatott, ahol pár hetet töltve, véglegesen elbocsájtatott 1849. évi november hó 1-ső napján. Budán kapta ki a fél behivásig (bis zur Einberufung) tartalmazó német czédulát. Ezen a kevésnél valamivel többet érő bizonyítványnyal mehetett azután haza! Igy szabadult meg Nagy Pál a tizenegy hónapig tartott keserves és kegyetlen fogságból.

Rongyos katona köpenyegben, foltozott sárga-fekete zsinóros nadrágban, rongyos bakkancsban, kenyértarisznyával a nyakában, Nagy Pál átment Pestre, keresve valakit, aki haza vigye Szegedre, nem lévén már annyi ereje, hogy annyi viszontagság után, gyalog megtehesse az utat Szegedig. Meg is találta a szegedi fuvarosokat a külvárosban a „Medvé"-hez czimzett vendéglő udvarán, ahol őket kenyerezés közben találta. Azon kérésére, hogy vinnék őt haza, látva nyomorúságos öltözetét, gúnykaczaj közt azt válaszolták, hazaviszik és egy forintot fizet, ha kocsira ül, 50 krajczárt fizet, ha a kocsi mellett gyalogol, mire mindnyájan ezen sületlen ötlet fölött gúnykaczajban

törtek ki. Hogy mennyire fájhatott a szegedi születésü, elcsigázott paphonvédnek e durvaság épen a szegediektől, elképzelhető.

Nagy — keserűséggel szívében — már távozni akart, midőn a szin alól egy fiatal ember igy kiáltott utána: „Hallja fiatal ember, jőjjön közelébb!“ Ő tehát a hivó felé tartott és végtelen nagy lőn meglepetése, midőn ezen kocsisban az ő egykori tisztogató katonáját, Tóth Gergelyt ismerte föl, aki eltekintve az ő rongyos ruháitól, „hadnagy urnak“ szólította s hallva a „hadnagy ur“ szerencsétlen állapotát, szívesen vállalkozott őt minden díj nélkül hazavinni, sőt még élelemmel is ellátta őt. És haza is vitte szerencsésen. Midőn a szegedi vámháznál a „hadnagy ur“ elbucsúzott fuvarosától, csekély borravalóval kínálta meg a jó fiut, ki igy felelt: „Nem fogadok el semmit, majd akkor adjon hadnagy ur, ha jobb sorsa lesz.“ — Nagy csakugyan kutatta később ezen becsületes fuvarost, de nem találhatta meg, valószínűleg meghalt.

Éjféli 11 óra lehetett, midőn november utolján elérte az atyai házat. Atyja, holt hirét hallván a hazatérő sebesültektől, hazajövetelére nem számított, nagy volt tehát a jó öreg meglepetése, midőn holtnak vélt fia a szoba ablakán bekopogtatott. A jó öreg ki se akarta nyitni az ajtót, azt gondolván, hogy talán az nap beszállásolt német katonák valamelyike eltévesztette lakását. Nagysokára fölismertetvén, sietve nyitottak kaput és zokogva borultak egymás nyakába.

Nagy Pál ezután ismét belépett a papnöveldébe és 1854-ban áldozó pappá szenteltetett s ma Mező-Kovácsházán plébános. Bokros érdemeinek elismeréseül az aranykoronás érdemkereszttel lett kitüntetve.

Éljen még soká a buzgó pap és hős honvéd, ki oly dicsően rótta le honfiui kötelmét a vész napjaiban!

Opriss János.

Máramarosmegyei, kalinfalvai származásu, mint kispap az ungvári gör. kath. papnöveldéből az Ormay vadász ezred II-ik századába lépett önként, hogy fegyverrel is szolgálhassa szeretett magyar hazáját a beözönlő oroszok ellen.

Szervezkedés után a század megerősödve másnemű katonaság által, a Bártfa melletti koblinai táborba vezényeltetett Dembinsky tábornok és Lázár Vilmos dandárparancsnok alatt. Bártfa és Lófalva közt, nemkülönben Lemesánynál összeütközésük volt az oroszokkal, de a magyar sereg a tulnyomó orosz haderő előtt kénytelen vala hátrálni, s több apró csatározás után a század s vele Opriss, levezényeltetett Szegedre, s részt vett a Haynau ellen Szőreghnél aug. 5-én vivott nagy csatában, mely az osztrákok győzelmével végződött nagy küzdelem után; innen Temesvár alá ment, s dicsően küzdött az aug. 9-iki és utolsó véres csatában, ahol a harcztéren hősi halállal esett el.

Tiszta honszerelmét hősi halállal pecsételte meg, beigazolván ezzel, hogy a gör. kath. pap is oly lángolón szereti magyar hazáját, mint bárki más.

A béke angyala lebegjen a hős paphonvéd porai fölött!

Patala Károly.

Született 1828-ban január 28-án, és 1848—49-ben Temesvárott, mint II-od éves papnövendék végezte a a theologiát. A megtámadott haza védelmére a lelkes temesvári kispapok is a szélrózsa irányában elszéledtek, egyik a harctérre, másik a szülői házhoz, s így Patala is elhagyván a papnevelő intézetet és Szegedre vonult, hol fölajánlá szolgálatát Kreminger Antal prépost-plébánosnak, kinél mint irodatiszt nyert alkalmazást, de azon kivül a katonák eltemetésével is megbizatott.

Egy ízben napi sétája alkalmával asszonyok suttogását hallotta, mondván: „Minő kár ezen derék fiatal papnak itthon lenni, midőn a haza veszélyben forog.“ Ez intés mélyen hatott Patala szívére s az asszonyok által fölébresztett hazaszeretete nem hagyta többé nyugodni. Másnap 1849. febr. 2-án letéve egyházi öltönyét, beállott Dembinsky fővezérsége alá tartozó Ormay (német neve Auenberg) által toborzott első magyar vadászezred III-ik századába közlegénynek, s egyike volt a legdühösebb és legvakmerőbb harczosoknak.

E század Dembinsky parancsára felső Magyarországba rendeltetett a branyicskói hegyszoros elfoglalására, de elkésve, sok éhezés és hegymászás után 1849. május 16-án ütközött meg az oroszokkal és pedig Sárosmegyében Somos és Lemesány községek közt, hol a 300 főből álló magyar vadászcsapat megfutamitotta az orosz huszár (kozák lovasság) ezredet, mely 1000 emberből állott. Az orosz lovasság rendetlen megfutamodása között, hol a magyarok voltak elől, hol az oroszok. Ekkor esett el Patala vitéz harczban, kapván balkarjába egy lándzsaszurást, két kardvágást balarczára és egy mély vágást homlokára, ugy, hogy egy jókora csont pattant le homlokáról, s még így is iszonyú fájdalmak és vérvesztés közt rendü-

tetlenül védekezett a kozák lovasság ellen, míg ezáltal a szó valódi értelmében legázoltatott. Öntudatlanul terült el vérében a földön, s a kozák lovasság keresztül gázolt rajta. A lovak patkói hátát teljesen összeroncsolták, s a sebek helyei haláláig láthatók maradtak, valamint arcsebei is.

A csata délben történvén, eszméletlen állapotban ott hagyatott a harctéren, s csak késő éjjel tért magához, sebeit ugy, ahogy bekötözte és Somos falun átvánszorogva eljutott a Somos és Lemesány falu közt levő mély patakhoz, hogy magát a vértől megmossa s tovább menjen bajtársai után, de a mély patakon nem birván átkelni, az oroszok őrszemei által elfogatott. Eperjesre szállitották, itt két napig volt, innén Bártfára vitték és gyógykezelték; itt az oroszok által behozott kolerát aug. 4-én megkapta, de szerencsére ebből is kigyógyult és szept. 28-án visszakisérték Eperjesre és fogolytársaival elbocsájtották.

Patalának halálhíre elérkezvén Temesvárra, hon maradt klerikus társai kérték az akkori rektort, Klassovits Józsefet, mondana egy gyászmisét elhunyt társukért, mit a jó rektor készséggel megtevén, a legnagyobb áhitattal zengte el az összes alumnátus a „Liberát". De ime, mindenkinek óriás meglepetésére, pár hét mulva, iszonyu roncsolt, már heggedni kezdő sebekkel s összevagdalt arczczal beállit a papnöveldébe a halottnak vélt hős honvéd, Patala Károly.

Szenvedéseit méltányolva, ujra felvétetett a papnöveldébe, s 1852-ben áldozó pappá szenteltetett. Meghalt 1892. máj. 16-án 64 éves korában, mint májlatfalvi buzgó plébános.

Réffy Endre.

Csényén, Vasmegyében született 1828. évi április hó 11-én. Gymnasiumi osztályait Kőszegen végezte s 1845-ben piaristává lőn Trencsényben. Elvégezvén ujoncz éveit, 1847-ben Kanizsára küldetett tanárnak.

Az 1848-iki harczriadó elragadta a honszeretettől izzó lelkü ifju piaristát, mire a múzsák csarnokát harcztérrel, a tollat karddal cserélte föl s azt dicsően hordozta a világosi gyásznapig, hol milliók reménye lőn sírba temetve.

Az Ujházy-féle vadászcsapatnál elsőben mint főhadnagy, utóbb mint százados-parancsnok szolgált. Részt vett a *branyiszkói, kápolnai, nagy-sarlói, váczi, issaszegi* stb. ütközetekben. A branyiszkói hegy csodás és hősies bevételénél első volt; nagy s izmos ember lévén, erős karjait kitárva, kiáltá: „Erre, erre, utánam, fiaim!“

A világosi fegyverletétel után, hosszabb ideig reménytelenül bujdosott; majd a légkör tisztultával Szombathelyen és Győrött folytatta tanulmányait.

Ma Egyházasfalun buzgó plébános.

VIII.

NEMZETŐRÖK.

Csatájok nem volt pártcsata,
S ábrándos képzelet,
Mely dúl alkotni várait
A közromlás felett;

. . . . . .

Csatájok a védelmezett
Népjog csatája volt.

Bajza.

Bercsinszky Alajos.

lsómetzenzéfi plébános és szepsi kerületi esperes. Az 1849-ik év január egyik borult napján azon nyugtalanitó, sőt borzalmat keltő hír szállongott Nagyváradon, hogy a Zarándmegyében lakó móczok a köztük elszórtan élő magyarokat üldezik, öldöklik s a Brád-családot már végkép ki is irtották. E hirnek valószínűséget kölcsönzött a katonai hatóság azon intézkedése, hogy — rendes katonai csapat nemlétében — mintegy kétszáz nagyváradi nemzetőr, egy szakasz — gyakorlatra berendelt — honvéd s néhány Kresz chevaux legers mozgosíttatott Riczkó ezredes vezénylete alatt.

Bercsinszky ekkor, mint diaconus, Nagyváradon időzött bátyjánál, Bercsinszky Károly gyógyszerésznél, ki a nemzetőr-századnak egyik tizedese volt, s testvérbátyjához vonzó ragaszkodása, de a hon iránt akkor mindenkiben lángoló szeretet s a vérszomjas móczok ellen fölébredt gyülölet és ellenszenv őt is fegyverfogásra buzdította s a vész helyére sietö kis csapathoz csatlakozott.

A magyar nemzet minden oldalról osztrák katonai erőtől lévén megtámadva s a félrevezetett nemzetiségektől nyugtalanítva, miután rendes fegyver és töltény Nagyváradon nélkülözhető nem volt, a sietségben összegyűjtött vadászfegyverek- és töltényekkel kellett beérni a felszabaditás- és megmentésre kirendelt csapatnak.

A megelőzött hideg idő miatt téli ruhákba burkoltan mentek a felszabadítók, a delet már Belényesen töltvén. Vaskóból a Királyhágón éji időben haladván, az idő enyhült s permetezni kezdett, s néhány, a fáradalmat meg nem szokott polgár a társzekerekre vonult. Reggel az első zarándi oláh faluba érve, ezt a közelgő zivatarról értesült oláhoktól elhagyatva találták; a szobák és istállók ki voltak üritva s az éhes utas nem talált tápot s örven-

dett, ha valahol penészes málé jutott neki zsákmányul; a honvédek csak egy elfelejtett bolyongó malaczot kaparíthattak meg, mely nem is sokára bográcsba és nyársra került.

Délelőtti órákban Vacza helység előtt, a nyugati hegylánczon, ezrekre menő oláhcsoport volt szemlélhető. Riczkó vezénylő ezredes vonalt képeztetve a főúton Halmágy felé, a néhány honvédet az oláhtömeg hátban való megtámadására irányította. Azalatt az oláhok nagy zajt és robajt keltve, ez által önmaguknak tekintélyt akartak kivívni, a magyarokat megfélemlíteni, és jó távolságból a köztük elszórtan levő oláh határőrök lövöldözni kezdtek. A golyók sivítva repültek el a magyar tábor fölött, de emberben kárt nem tettek.

A tapintatos és ügyes vezér terve sikerült. Az ellenség csak a szemközt levő magyarokat fogadta, nem törődve a hátvéddel s mialatt mulatságos lövéseket tett, honvédeink által észrevétel nélkül hátulról megtámadtatott s az erős puskatüz elől eszeveszetten rohant a királyhágói magas erdőségekbe a bátorságát vesztett oláhcsapat; de lovasaink által üldöztetve, néhányan levágattak s a csatatéren halva maradtak.

Itt egy kis fájdalmas tévedés történt, ami egy derék honvédnek életébe került. Ugyanis egy honvéd egy lelőtt oláh határőrnek jó katonakabátját magára öltvén, ellenségnek tartatott s egy honvéd által lelövetett, kit később Kőrösbányán nagy pompával temettek el.

Ezzel minden baj és veszély az előre hatoló magyarokra nézve véget ért; csak akik a helyi viszonyokkal voltak jobban ösmerősek, tartottak, hogy Dézsről az oláh határőrök megtámadhatják a csekély számu magyarokat. Mi azonban szerencsére nem történt meg.

Honvédeink Halmágyra jövén, elszállásoltattak s néhány otthon maradt jó érzelmű, vagy ravaszabb oláhnál jól voltak ellátva. Bercsinszkynk bátyjával egy szinleg becsületes sótiszthez jutottak. Ezalatt a katonai bíróság járt el hatáskörében s néhány bűnösebb s veszélyesebb oláht a hadbíróság által halálra itéltetett s fel is akasztatott. Hasonló exekuczió történt Kőrösbányán is, hol egy Nobili — azelőtt Nemes — nevü oláh az akasztófáról leszakadt s a keleti hegyek felé szaladásnak indult, de honvédeink által lelövetett.

A magyar csapat folytatva az expedicziót Brádba jött, hol a még zárva tartott magyarokat szabadon bocsájtotta.

Honvédeink részint a hadbírósági nyomozás és itélet, részint a brádi szomoru tapasztalatok és értesítések által annyira fel voltak ingerülve, hogy felháborodásukban az útba eső oláhfalvakat mind lángba borították.

A magyarok felszabadítása s az oláhok megérdemlett büntetése után a magyar csapat rendeltetési feladatát megoldván, ismét Nagyváradra tért s kiki teendői után látott.

Boleszny Antal.

Nagy-Becskereken, Torontálmegye székhelyén született 1828. évi május hó 31-én. — Elemi iskoláit szülővárosában, a felsőbb osztályokat Temesvárott és Szegeden végezte és 1852-ben Csajághi Sándor püspök által áldozárrá szenteltetett.

Midőn a magyar hadsereg 1849. évi január elején az akkor ugynevezett „Bánát"-ból kivonult, a lakosok egy tekintélyes része, de különösen a fegyverforgatható magyar ifjak is elmenekültek s igy ő is Szegedre utazott, hol őt az Ábrahám család házába fogadta, ki akkor mint kispap a bölcsészetet végezte, de a kitört zavarok közt már előbb elhagyta a temesvári papnöveldét, hogy fegyverrel is, ha kell, szolgálja szeretett hazáját.

A szerbek február 11-én, egy vasárnapon Uj-Szeged helységét megszállották és Theodorovics tábornok hadának nagyobb részével Szegedet délután két óra tájban megtámadta s ágyuztatni kezdette, mire Boleszny, mint önkéntes a magával hozott fegyverével a hídvámháznál foglalt helyet, de három óra tájban Gombás kapitány vezénylete alatt a nemzetőrökkel a várat megkerülve a Tisza jegén átkelvén, a szerbek ellen harczolt, kik egy véres harczban megverettek és Szőreghre visszaűzettek.

Másnap, hétfőn, február 12-én gróf Hadik egy Waza-zászlóalj és nemzetőrséggel Szőreghet megtámadta és a szerbeket Deszk és Szent-Iván felé kergette. Boleszny ezen véres ütközetben is részt vett.

Csemegi Károly, a mostani kuriai tanácselnök, 1849. évi márczius 4-én Szegeden, mint Torontálmegye aljegyzője felhivást bocsájtott ki a torontálmegyei menekültekhez, hogy a torontáli önkéntes zászlóaljba lépjenek, melynek szervezésével gróf Battyányi Kázmér teljhatalmu országos biztos által Csemegi Károly zászlóalj-

parancsnok bizatott meg. — A torontáli és más megyei ifjak is beléptek, köztük Boleszny is, ki egy hét alatt tizedes, három hét mulva pedig Buzás századában őrmester lett.

Gróf Hadik hadtestparancsnokot Perczel Mór tábornok váltotta fel, ki a torontáli és Waza-zászlóaljakat április elején Makóra rendelte, hol nem sokára a torontáli zászlóalj egy napon reggel három órakor Apátfalva felé, a Waza-zászlóalj egy órányi távolságra Szeged felé a Maroson átkeltek és az erdőből a szerbekre rohantak. Az átjáró előtt a makói oldalon már jóval előbb az ágyuzás vette kezdetét, mely a szerbeket és granicsárokat Kis-Zomborból a Maroshoz csalta, kiket az erdőből kirohanva, oldalba támadott meg a torontáli zászlóalj, melyet a német bánáti határőrezred egyik zászlóalja sortüzzel fogadott, de ez a rohamnak ellene nem állhatott és vad futásban keresett menedéket, ellenirányban meg a Waza-zászlóalj élénk tüzeléssel fogadta, mely sok szerbet és granicsárt leterített és elfogott. — Ekkor történt, hogy Boleszny egy német-bánáti határőrezredbeli hadnagyot és három közember foglyul ejtett s midőn a csatában igy kitünt, hadnagygyá kineveztetett.

Perczel ezalatt a Tiszán átkelt és Basahidnál s Melenczénél a szerbeket megverte, kihez Nagy-Becskerek alatt a torontáli zászlóalj csatlakozott. — Boleszny tehát fegyverrel a kezében, szülővárosa előtt állott; Knicsánin és Theodorovics szerb fővezérek éjnek idején a várost kiürítették és a Temesen túl, Tomásovácznál állást foglaltak, de Perczel által itt is megverettek s Titelbe, Zimony és Belgrádba futottak, hol őket a gőzösök várták.

A „bánsági" magyar sereg figyelő állást foglalt el. Perczeltől — miután Bácskát és a Bánságot a szerb lázadóktól megtisztította — Vetter vette át a fővezérséget, ki alatt Guyon a IV. hadtest parancsnoka lett, ezen hadtesthez tartozott a torontáli zászlóalj is, mely többé csatát nem vívott. Az oroszok és osztrákok benyomulásakor Guyon hadtestével julius 30-án Szegedre érkezett és a szőreghi csata után, augusztus 7-én Temesvár alá jött, hol a magyar hadsereg az augusztus 9-én vívott csata után s igy a torontáli zászlóalj is feloszlásnak indult. A honvédek csapatonkint és egyenkint szétfutottak s az

50 ezer emberből Lugoson alig tudtak 8 ezer embert összeszedni, kikkel augusztus hó 16-án Guyon Facsetre indult. — Lichtenstein osztrák tábornok erős támadást intézett seregünkre és csak Kmetty hősies ellentállása, a lugosi szőlők hegyéről történt erős tüzelés tette lehetővé, hogy seregünk romjai Facsetre hátrálhassanak. — Ezen elkeseredett ütközetben Boleszny is részt vett. Facsetről Soborsinra érkezett a magyar sereg, mindinkább megfogyva, hol Vécsey tábornok alatt Radna felől Tótváradnál megtámadtatván, a hegyek közé, Baja felé indult és augusztus 19-én Boros-Jenőre érkezett, hol Boleszny is fegyverét lerakta, aki az orosz táborból augusztus 21-én nagynehezen megmenekülve s Aradot megkerülve, több falvakon át bujdosva, Pécskánál a Maroson átkelt és Német-Czernyán — Torontálmegyében — Geml Ignácz iskolatársa és későbbi kanonok szüleinél tartózkodott, honnan polgári ruhában, kocsin Nagy-Becskerekre, édes anyjához visszatért. Nemsokára bátyja és öcscse is hazaérkeztek, kik szinte honvédek voltak.

Boleszny Antal azonban otthon békességben nem maradhatott, mert az osztrákok keresték, hogy besorozzák. Boleszny azonban egyik rokonánál elrejtőzködve tartózkodott s megtudván a történteket, Temesvárra utazott, hol a papnöveldébe fölvétetni kivánkozott. — Oltványi István kanonok, az akkori nagyprépost gyengélkedése folytán s a káptalani helynök távollétében, a felvételi kérelemre ekképen válaszolt: „Ergo etiam ipse fuit lieutenantius?“ — Midőn ennek daczára mégis felvétetett, az osztrákok a hadnagyot reklamálták, de a papnöveldei igazgató bizonyítványt állitott ki, mely őt a besorozástól megmentette.

Boleszny 1862-ben az orsovai plébániát nyervén el, folyton a határőrvidéki csász. és kir. katonai parancsnokság szemei előtt volt, de ennek daczára is a társadalmi életben Magyarország jogait mindenkor és mindenütt a legerélyesebben védelmezte, amiért az akkori császári rendőrség minden lépését figyelemmel kisérte; sőt midőn a második parlamentáris miniszterium megalakult, Boleszny néhány magyar érzelmű hivével gróf Andrássy Gyula miniszterelnököt üdvözölte, mi az akkori ezredparancsnoknak tudomására jövén, haditörvény-

szék elé idéztette, de Boleszny itt is erélyesen védelmezte hazánk alkotmányos jogait és szerencsésen megmenekült a bajtól. Délmagyarországon a hazafiság még sokáig bűn vala.

Boleszny jeles iró is, ki számos önálló művel gazdagította irodalmunkat. Bokros érdemeinek elismeréseül a király ő felsége 1892-ben czimzetes kanonoknak nevezte ki az egykori derék paphonvédet. Éljen!

Ferenczi Lajos.

Református atyától és róm. kath. anyától származott és családjának egyetlen férfi örököse. — A papi pályára lépett. Ő is a derék és hazafias váczi kispapok közt volt 1848—49-ben. A költői lelkületü és hazájáért hevülő kispap, midőn szeretett hazáját veszélyben látta, fegyverrel kezében róita le a haza iránti szent kötelességét. — Nemcsak maga lelkesült, nemcsak maga ment a dicsőségteljes harczmezőre, de költői szavaival másokat is lelkesített s példájával másokat is vonzott a harczmezőre. 1848-ik évi julius hó 23-án irta s közre bocsájtotta a következő lelkesítő verset, melynek kezdő betűi az ő nevét adják.

Harczi riadó.

Felrobogott már a dörgő harczi vihar,
El tehát ti hű polgárok, aki magyar!
Rengessen meg sziklát s szűt a bajnoki kar,
El tehát ti hű polgárok, aki magyar!
Nemzetünknek gúny ne sujtsa hírnevét,
Czélt kell érnünk és megvédnünk becsületét;
Zord felhőktől ezredéves nemzeti lét
Inog, de kardunk szét zuzandja bősz ellenét.

Lengesse hát jó szerencse zászlainkat,
Adjon az ég törhetetlen bajnokokat;
Járja végig Árpád lelke sátrainkat,
Ormon-völgyön csattogtassa kardjainkat.
Sorba tehát rendületlen honfiak!

Tombol a vész, szent hazánknak szent ügye int;
Ott a tettmezőn mienk a pálya megint;
Lesz borostyán, áldomás, csók, szép hölgyeink?

Ilyen volt 1848—49-ben a magyar kath. papság. Tele tűzzel, tele elszántsággal a haza szabadságáért. Nemcsak maga ment, de magával vitt s ragadott százakat is a veszélyeztetett hazát menteni.

Gásparich Kilit.

zűz Máriáról czimzett Szent Ferencz-rendi áldozár született 1810-ben Cziklován, Muraközben; a 30—40-es években Budapesten jeles, hirneves szónok, Albach és Gegővel tündöklött. Neve országszerte ismeretes volt.

A szabadságharcz magával sodorta a különben is heves vérű szónokot s csakhamar elhagyta zárdai lakát és szerzetesi ruháját. Muraközben mint nemzetőri tiszt toborzott; gyujtó, megható beszédeivel magához vonta földieit, Muraközt, velük együtt védte hazájának szabadságát, nem annyira fegyverrel, mint inkább lelkesítő szónoklatával egész a világosi fegyverletételig.

És most már közeledtek ama véres boszut lehelő szomoru napok! Haynau, a teljhatalmu kormányzó megkezdte rémséges munkáját. A nemzet jobbjait fölhurczolták a mártyromság golgotájára. Hullott az élet. Szerencsések voltak, kik még idején menekülhettek. Elbujdostak a nagy világba; földön futókká lettek.

Gásparich Kilit is most már bujdosott, lappangott a hazában álnév alatt. Alattomban irással, tanitással foglalkozott s kereste mindennapi sanyarú kenyerét. Egy véletlen elejtett szavából valaki fölismerte, elárulta és följelentette. 1852-ben Esztergomban elfogták, vasba verve, mint egy legnagyobb gonosztevőt meglánczolva Pozsonyba hurczolták s a szabadságharczbani részvét miatt kötél általi halálra itélték. -- Kegyelmet nem kért, nem is remélhetett, de nem is akart; a dinasztia és a bécsi kamarilla szörnyeit a birák előtt is bátran kárhoztatta. — Rettenetes vakmerő ember volt, ami szívén, az száján volt. Birái segiteni akartak ügyén, s mintegy szájába adták a feleletet; de mindent elutasított. Ezért igen megharagudtak reá birái s azért is volt oly súlyos az itélet. Amint a gyászos halálitéletet előtte felolvasták, ajka csak

e pár szót rebegte: „*Szívesen meghalok szeretett hazámért, bár én lennék az utolsó áldozat!*“

Példásan elkészült az utolsó utra; töredelmesen meggyónt és áldozott. Végre ütött az elindulás órája, a szent feszületet kezében tartva, buzgón imádkozott s gyakran megcsókolta a feszületet. Pozsonyban 1853. évi szeptember hó 2-án, — mely épen pénteki napra esett — sok nép jelenlétében reggeli 7 órakor kivégeztetett, még pedig csufságul az ugynevezett „disznó legelőn“, mely a szent-antal-pozsonyi országos ut jobb felén van a vámházhoz pár száz lépésnyire. Végszavai ezek valának: „Tisztelt barátaim, imádkozzanak érettem és éljenek sokáig!“

Ott a kiszenvedés helyén ásatott sírba, elhantoltatott, de sírját a német boszu azonnal letapodtatta, hogy emléke se legyen, jeltelen maradt. A hazafiui kegyelet nem őrizte meg ama véres helyet, s a benne fekvőnek emlékét. Oh, ki tudja, hányan pihennek szabadságunk védői közül jeltelen sírokban?

Németh Hugolin.

zűz Máriáról czimzett Szent Ferencz-rendi áldozár született Szombathelyen. Vasmegyében 1800. nov. 6-án.

A szabadságharcz idejében Simontornyán lakott, mint az ottani nép kedves szónoka.

Ő volt az, ki a nemzetőröket Veszprémig ezer viszontagság és baj között vezette. *Több üsszeütközésben részt vett* s helyét bajnokul megállotta, lévén ő a népnek bátor vezére és lelkes szónoka. Szavaira a nép lelkesült és tüzbevizbe menni kész volt.

Valami lelketlen áruló elárulta és bevádolta őt a katonai hatóságnak, minek következtében a lovas katonaság a simontornyi zárdát körülfogta, fölkereste és megtalálta Némethet saját czellájában; magukkal vitték fegyveres katonai őrizet alatt Szegszárdra, hol az ottani börtönökben több hétig fogva tartatott; innét elhurczoltatott Budapestre az ujépületbe, ahol azon időben több ezer honfi fogva tartatott, köztük báró Bémer nagyváradi püspök is, ki szinte a szomoru emlékü ujépület (Neugebäude) egyik czellájában vasra verve ült.

Eme szomoru épületben tartatott Németh is több hó lefolyása alatt és többször az épület pavilonjában székelő hadbiróság elé állíttatott, mignem minden itélet nélkül szabadon bocsájtották anélkül, hogy a hadbiróság az ellene emelt vádak alól felmentette vagy elmarasztalta volna.

Meghalt 1868. évi márczius 6-án. Életének végórájáig ama nagy reményben élt, hogy Kossuth még egyszer hazájába visszatér, még pedig többed magával, a magyarokat felszabadítandó.

Hült tetemei a sümeghi köztemetőben pihennek. Emléke ma is él a nép között.

Szabó Mihály.

Kegyesrendi kispap volt, midőn a veszélyben levő haza segélyért kiáltott minden hű fiához. Szabó is meghallotta a segélykiáltást és sietett is a veszélyben levő haza védelmére.

A szegedi nemzetőrök közé lépett és 1848. évi szeptember hóban mint nemzetőr-hadsegéd a verbászi és kúlai lázadó szerbek ellen indult a táborba.

De nem sokáig maradt a harctéren, nem sokáig küzdött fegyverrel a kezében, a haza ellenségei ellen. Ő más tért keresett a haza védelmére, a hol talán több sikerrel szolgálhatja a szeretett hazát, miért is a gyilkoló fegyvert a szellemi fegyverrel, a tollal, a csatatért a hirlap terével váltotta föl, s 1849-ik évi január hótól, mint a „Tiszavidéki Ujság" főmunkatársa és kormány-tudósító segéd működött márczius hó végéig.

1849. év április hó elején megindította a „Szegedi Hirlap" politikai ujságot mint szerkesztője s ily minőségben szolgálta a hazát egész julius hó 22-ig; ekkor a kormánynyal ő is Aradra menekült, honnan a világosi fegyverletétel után visszatért Szegedre. — Itt azon nem is sejtett hirrel lepték meg, hogy a magyar születésü Benedek tábornok őt augusztus hó 4-ikén a szegedi hadi tanácsban halálra itélte, s elfogatására a parancs kiadatott.

Elitéltetését Benedek e szavakkal fejezé ki:

— „Der Skribler muss hängen!"

Ily rosz hir hallatára egyik nagybátyja tanyáján huzta meg magát, s csak 1850. évi augusztus hó 8-án mehetett föl Pestre álnéven nyert utlevéllel. — Itt a mérnöki tanfolyamot befejezvén, diplomát nyert, de ennek folytán kereset alatt volt a titkos rendőri lapban kitüzve;

igy tehát nem maradt más hátra, mint álnév alatt magyar családoknál nevelősködni 1861-ig.

Ekkor hazahivták a „Szegedi Hiradó“ szerkesztőjének, s mint ilyen lett még ugyanazon évben képezdei tanár, mely állást ma is nagy buzgalommal visel és tölt be.

Az egykori piarista tehát karddal, tollal és szóval szolgálta kedves magyar hazáját. Méltó a jutalomra.

Tamás Brunó.

Szűz Máriáról czimzett Szent Ferencz-rendi áldozár született 1798-ik évben Rumban, Vasmegyében. A szabadságharcz kezdetekor Székesfehérvárott lakott mint nevelő.

Mint jeles lövő, megyeszerte ösmeretes vala. A horvátokat igen gyülölte a fehérvári nép, mert tömérdek kárt okoztak, különösen a szőlőhegyekben, a pinczékben, hol csapra verték a hordókat, mit meg nem tudtak inni, a hordók fenekeit bevervén, kifolyatták. — Igaz, sok horvát eltünt a szőlőkben — örökre; maig is titok, hogyan, kik által?

Augusztus hó elején hire szárnyalt, hogy mintegy 800 portyázó horvát készül Székesfehérvárt elfoglalni. Tamás rögtön népgyülést hivatott össze. Felszólította a népet fölkelésre. Augusztus hó 6-án kora reggel megszólaltak a harangok, jeléül annak, hogy itt az idő ellent állni. Nagy számmal jöttek össze, ki puskával, ki fejszével, fokossal, pisztolylyal és más gyilkoló szerszámmal. Dobszó mellett indultak; a többi puskásokkal elől ment Tamás, mint legjobb lövő, ura lévén a legjobb fegyvernek. — A budai vámsorompónál szemben állott a két ellenség. Kezdődött a tüzelés. Czélzott és először lőtt Tamás, utána a többi néhány puskás. — Ezután czélzottak és lőttek a horvátok. Golyójok zápora elől kénytelen volt a népfelkelés hátrálni, össze-vissza zavarodva futott, ki merre tudott. Utközben néhány népfelkelőt el is fogtak a horvátok, kiket pár nap után Budán agyonlőttek. Ezek után bejöttek a városba, azt felgyujtották és 60,000 frt sarczot vetettek a városra.

Tamás kimenekült a városból Veszprém, Füred felé; később vissza jött lakhelyére, de azonnal, szeptember 6-án elfogatott, katonai fedezett alatt kihurczoltatott a

zárdából a katonai törvény elé. Két rácz volt a vádlója és személyes ellensége. Pár napig Fehérvárott tartatott fogva a megyeházi börtönben, innét meglánczolva a budapesti ujépületbe vitetett. Itt a katonai törvényszék öt évig vasban eltöltendő várfogságra itélte.

Egy szomoru, szenvedésdus esztendő után akkor szabadult meg, mikor a vérszomjas Haynau kegyvesztett lőn, ki is ekkor boszúból rögtön több száznak megkegyelmezett. Ezek közt volt Tamás Brunó is. — Kiszabadulása után káplánkodott a Zichy grófoknál. Utóbb ismét Fehérvárra ment lakni. — Meghalt 1872. évi márczius 21-én. Bátor szíve a csikvári köztemetőben nyugszik. Legyen édes a pihenése!

Voxit Horváth János.

Nógrádmegyében született 1813-ban és gazdag plébános volt *Vilke* községben, a rozsnyói egyházmegyében.

Az 1848—49-iki szabadságharczban mint tábori lelkész vett részt s mint ilyen a táborban gyakran prédikált a hazafiság és hazaszeretetről és Vilke, Tőrincs, Pelsőcz lakosait *saját költségén* Váczig vezette, de már a szabadságharcz leveretésének végső idejében. — Rövid időre bekövetkezett a világosi fegyverletétel s midőn őt is mint fogolyt az orosz táborba vitték, ott találkozott Forgács Sándor gróffal, ki kárörvendőleg üdvözölte, mint fogolyt. — A budapesti cs. és kir. haditörvényszék által kötél általi halálra ítéltetvén, a Neugebäudeba záratott, de az utolsó éjjel szerencsésen megszökött s azután bujdosott, mig Bartakovics volt rozsnyói püspök közbenjárására ismét elfoglalhatta vilkei plébániáját. A szabadságharcz koldussá tette, amit igazol az is, hogy 1862-től csőd alatt volt — különben jövedelmező plébániáján. A szabadságharczban nem csak hivatalát, de vagyonát is feláldozta ugy, hogy sohasem tudott többé anyagilag rendbe jönni.

És aki lelkes magyar volt a szabadságharczban, az maradt azután is. — A nagy magyar világban, midőn az adót megtagadták, ismét Voxit Horváth János az elsők közt volt. Az adó behajtására hat közlegényt és egy tisztet kapott, kiket két napig vendégelt, de a harmadik nap reggelén behívta a tisztet szobájába, átadván az éléskamra kulcsát, igy szólt hozzá: „Eddig én tartottam az urakat, itt az éléskamra kulcsa, mától fogva az urak tartsanak engemet.“ Természetesen az éléskamrában már semmi sem volt.

Gróf Forgács Antal, akkor kanczellár, 1862. évi junius 20-án Vilkén át szülőföldére, Gácsra utazván, a vilkei polgárság őt kérte fel, fogadná az átutazó grófot

beszéddel, ki Vilkének is földes- és igy kegyura is vala. A polgárok e megtisztetelő bizalmát a nagy hazafi, Voxit Horváth János azzal odázta el, hogy „muszkavezetőt nem fogadok“, de végre is engedve a kérelemnek — miután a kanczellár kegyura is volt, fogadta őt a következő beszéddel:

„Nagyméltóságu Korlátnok ur! Midőn Nmgod a haza boldogságára törekedő sűrü gondjaitól magát kipihenni szülőföldjére, (hol az isteni gondviselés már bölcsőjének ringatásakor e haza Nemtőjének rendelte) édes övéihez siet; fogadja tőlünk is mint uradalmainak egyik helyéről, őszinte üdvözletünket. Óhajtom! hogy ugy hiusitsa meg Nméltóságod a nemzet vélekedését, — mint hajdan Judith Izraelben meghiusitá vélekedését azoknak — kik kárhoztatták őt azért, hogy Holofernes táborában mulatoz. -- Szóval kivánjuk, hogy az egyház és haza javára sokáig éljen.“

A kanczellár e fogadtatásra dühösen beugrott kocsijába s a tisztelgő polgárokkal nem törődve, tovahajtatott. — Föl is jelentette a kanczellár V. Horváthot, nagyon találva érezvén magát szavai által s nagy utánjárásba került, hogy megszabadult a büntetés alól.

Meghalt 1886. évi junius hó 28-án mint vilkei plébános.

Ilyen hazafi volt Voxit Horváth János.

Vinkler Brunó.

Nagybányán 1816. évi deczember hó 16-án született. Szülei közbecsülésben álló derék iparosok valának. Fiukat többi gyermekeikkel egyetemben gondos nevelésben részesítették. Alsó- és középiskoláit szülőföldén, Nagybányán kitünő sikerrel végezvén el, lelke hajlamait követve, a papi pályára lépett s 1834-ben Csütörtökhelyen a magyar minorita szerzetes-rend növendékei közé vétetett föl. A theologiát — a rend évkönyveinek tanúsága szerint — dicséretes sikerrel s egy szép reményű jövőnek biztató eredményével végezte be. 1840-ben áldozárrá szenteltetvén, egy évig Nyirbátorban, majd Aszalón müködik mint segédlelkész. A reá következő években Nagybánya, később Kézdi-Vásárhely, majd Arad iskoláinak kathédráján találjuk, hol mint jeles képzettségű tanár hinti az ifjuság szívébe a tudomány magvát s a honszeretet szikráit.

Brunó nem tartozott azon emberek közé, akik egyéniségük rendkivüli voltával, születésük előkelőségével, szellemi tevékenységük nem mindennapi alkotásaival keltettek volna feltünést; nem akart ragyogni, tündökölni, mások fölött kimagaslani, többet mutatni, mint valóban volt, szóval: nem volt „hires ember“; ő a csendes munka embere volt; a hazaszeretetet nem szájában, de szívében hordta s tettekkel igazolta; jellemének szokatlan varázsát egyedül szíve érzelmei kölcsönözték, amely *hamisitatlanul nemes magyar szívben*, a szerzetes öltöny hideg leple alatt, teljes nagyságában, teljes fényességében égett, buzogott elolthatatlan lánggal, nemzetének önzetlen, igaz szeretete s e szeretetnek ikergyümölcse: a haza boldogsága és szent szabadsága. Ily hazafias érzelmek zsongtak az egyszerü szerzetes szívének mélyén; ily fönséges eszmék dagasztak ifju kebelét. Függetlenség és szabadság! Ez volt ideálja s ezért bármikor élni-halni kész.

Az 1848—49-iki idők lázas izgalmai Aradon találták őt. Arad városa sajátos fekvésénél, lakosságának rendületlen hazafias érzületénél fogva egyik gyúpontja vala a szabadságharcznak. A függetlenségi eszmék e lelkesült, szenvedélylyel forrongó központjában, miként is maradhatott volna a lángoló lelkü, hazafias érzésü pap lelke érintetlenül, aki honszerelmének izzó tüzében, megtisztult lélekkel valóban átérezni, megérteni és megbecsülni tudta függetlenségi harczunk szentháromságának: a szabadságnak, egyenlőség és testvériségnek magasztos eszméit.

A fővárosban első diadalt ünnepelt szabadságharcz eszméi villámgyorsan repülnek az ország minden tájára. Aradon tomboló lelkesedések közt szavalják a „Talpra magyar"-t, s a város szíve gyönyörtől remeg a „12 pont" hallatára, a felosapongó hazafias érzelmeket vallásos ihlet ragyogja be és e nagy napok örömének kifejezésétül az érdemes Kosztka Libor minoritaházfőnök „Te Deum"-ot celebrál a rend ősi templomában.

A minoriták kolostora ezentul főgyülhelye marad a szabadságharcz tevékenységének. Katona és polgári emberek fordulnak meg a zárdában s e háznak vendégszeretetén kivül a politikai tevékenység is oka sürű érintkezésöknek. A rendnek ötven éven alóli tagjai, köztök Vinkler Brunó is, nemzetőrszolgálatra esküsznek fel, készek fegyverrel is védeni a várost, a hazát, s kivívni ennek szent szabadságát. — Nagy fénynyel fogadják Kossuthot, ki lelkesítő beszédet intéz hozzájok. — Együtt örvendenek a magyar hadsereg diadalainak, együtt szenvednek és bánkódnak a vesztességek fölött.

Ily légkörben, ily eszmék behatása alatt élt fiatal szerzetesünk, ki ekkor már szívvel, lélekkel a szabadságharcz szent ügyének szolgálatában állott.

A magyar diadalmas fegyverek világra szóló dicsősége nem sokáig tartott; ármány és külerőszak elhomályositák a dicsőseg tündöklő csillagát, mig végre a szerencsétlen temesvári csatánál végképen lehullott. Görgey elárulta a hazát, s ezzel a haza szent ügye megbukott, s a magyar hazátlan lett saját hazájában.

Következett a szomoru világosi fegyverletétel, s utána október hatodikán a véres tragédia utolsó felvonása, mely a 13 aradi vértanúnak kivégzésével nyeri borzalmas végét.

Vinkler Brunó egyike volt azoknak, a kit papi hivatása a kivégzendő hősökhöz szólitott. A végzetnek ezen szomoru intézkedése örökké felejthetetlenné teszi nevét függetlenségi harczunk történetében, s igy élettörténete méltán foglal el kiváló helyet könyvünkben, a „Honvédpapok Albumában", bár tényleg fegyverrel nem küzdött a haza ellenségei ellen, a mire ugyan kész vala, sőt esküt is tett, de a helyi viszonyok visszatarták őt a tényleges fegyverfogástól; de helyet kell neki adunk ezek fölött azért is, mivel lángoló hazaszeretete 18 évi börtönnel lett megjutalmazva, melyből három évet tényleg ki is töltött.

Egy szomoru reggelen félöt órakor egy várőrségbeli katona jelent meg a minoriták házfőnökénél és előadta, hogy a halálra itélt tábornokok mellé kilencz gyontató atya szükséges — a többi négy tábornok más vallásu vala. — Elképzelhető, hogy a rettentő hir mily megrenditőleg hatott a hazafias szerzetesek lelkületére. Kosztka Libor házfőnök a borzalmasan szomoru aktushoz csak négy papot küldhetett, a kik közt volt Vinkler Brunó is. Reggeli tiz órakor lépték át a vár küszöbét, a hol a szerencsétlen hősök zárva valának. Vinkler Nagy Sándor József tábornokot részesité a vallás vigaszában, ő is kisérte ki a vesztő helyre, s a mint a nagylelkü férfiu észrevette, hogy a mellette haladó pap sír, Vinklerhez fordulva igy szólt: „Eddig ön vigasztalt engemet, s jelenleg ön sír; jobb, ha imádkozunk."

A magyar szabadságharcz e legborzasztóbb jeleneteinek tanúja, elképzelhetjük, mily érzelmeket őrzött és ápolt szivében az akkori szomoru viszonyokkal szemben a melyeknek közvetlenül nemcsak tanúja, hanem mozgató eleme is vala.

Nemes szivében gyűlölt mindent, ami a haza szabadságának megrontására történt; szivéből gyülölte a zsarnokságot, a melynek hatalma elpusztitással fenyegette hazánkat.

A szabadságharcz bevégződött, a dicső honvédseregek s a legyőzhetetlen hadvezérek elszéledtek a hazában s azon kivül; a véres dráma utolsó jelenetei lejátszódtak; a börtönök itthon és külföldön megteltek igaz hazafiakkal; a haza gyászba borult, a szabadság s vele minden, minden elveszett.

És Brunó nagy lelke mégis mindezeket nem hitte elveszetteknek. Az ő erős szíve még remélt; lángoló honszerete még erősen hitte, hogy mindezeket vissza lehet nyerni, hogy a hazát még meg lehet menteni. Megmenteni a hazát minden áron, még életének és szabadságának koczkáztatásával is, ez vala jelszava Brunónak, s az akkori derék honfiaknak. E czél elérésére titkos mozgalom indult meg külsegitséggel.

Arad ismét gyúpontja volt e mozgalomnak, s hazafias minoritáink reverendái alatt a legelszántabb, legmagyarabb szívek dobogtak. A városban titkos komité alakult, melynek czélja volt a haza felszabaditására mozgalmat inditani. Vinkler tagja volt e komiténak, és feladata volt, a Kossuthtól álutakon érkezett kiáltványokat közölni, terjeszteni, és a dollárokat elárusitani. A felkelés anyagi támogatására ugyanis egy millió tizes dollárt nyomattak Amerikában, melyeket a magyar kincstár lett volna beváltandó, e dollárokat elfogadni, ajánlgatni és elárusitani, a hazát látogató emiszáriusokat párfogolni, utjokban segélyezni — lett volna a komité és minden honfi kötelessége.

Az emiszáriusoknak a Dunán való átszállitását Vinkler vállalta magára.

Rendtársai, őrjöngő, számitáson kivüli buzgalomnak mondták e vakmerő tervét, melylyel a hóhér kötelét könnyen nyakára játszhatja vala. — De Vinklert mindez el nem rémité. Aradvármegye főnökének aláirásával álutlevelek birtokában segitette az emiszáriusokat s a pancsovai minorita házfőnököt fölszólitja, hogy ez az ajánlott idegeneket barátságosan fogadja.

A nagy vakmerőséggel szőtt tervezet, melynek mint látjuk, sok szála Vinkler kezében összpontosult, Magyar- és Erdélyország legnagyobb részén, fel a Duna mentén egész Pozsonyig el vala terjedve.

Ámde a vakmerő terv csakhamar dugába dölt. A titkos tervet a komité két tagja *Csomortányi* és *Görög elárulta*, s a felelősséget az aradiakra, különösen Vinkler Brunóra háritá.

Rövidre rá 1853-ik évi május hó 10-én éjjel egy csendőrőrmester jelent meg az aradi minoriták házában s Vinkler Brunót elfogta. A haditörvényszék elé állitva, a vizsgálat folyamán kitünt, hogy a rendezendő fölkelés

ügyének ő volt a legbuzgóbb bajnoka és a dollárokkal hét vármegyét elárasztott.

A hadbíróság 18 évi várfogságra itélte, amelyet a királyi kegyelem tizenkét évre szállított le s ebből három évet tényleg le is szenvedett Therézienstadt hires fegyházában.

A fogságból megszabadulván, Szegedre küldetett segédlelkésznek; nagy érdemeinek méltánylásául az 1868-ban Miskolczon tartott rendi nagy káptalan őt a nagybányai házfőnökségre mozdította elő s egyszersmind a rend tanácsosává nevezte ki. — E terhes teendőkkel összekötött hivatalát kiváló szorgalommal, önfeláldozással és becsületességgel töltötte be. Ő alatta szokatlan virágzásnak indult a nagybányai ház, mely mindenkor központja volt e város intelligens közönségének.

Tevékeny, hasznos és érdekes emlékekben gazdag életét 1876. évi márczius havában élte 60-ik és szerzetesi papságának 36-ik évében fejezte be. — Az elhunyt igaz hazafi és derék szerzetes koporsóját a város nagyközönsége őszinte részvéttel állotta körül s emlékét máig is kegyelettel őrzik szíveikben.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ez Vinkler Brunónak, az elszánt és bátor hazafinak, s a lelkes papnak rövid életrajza, melyet be nem fejezhetünk anélkül, hogy ne tárgyaljuk azon szomoru ügyet, mely ezen tiszta, szeplőtelen jellemű honfinak tisztelt nevét az utókor előtt beszennyezni, bepiszkolni akarta. A történeti hűség, az igazság érzete, a méltatlanul megsértett szerzetesi rend, egy magyar város mindenkor hazafias polgárainak tiszta, lelkes hazafisága s megsértett önérzete s végre egy nagylelkű, csontig-velőig lelkes magyar szerzetes papnak oknélkül megtámadott becsülete, hazafias, kifogástalan jelleme követelik, parancsolják, hogy nevét és emlékét oly tisztán adjuk át a történetnek és utókornak, mint amily tiszta volt az ő hazafisága élte utolsó perczéig.

Vádló és vádlott már megjelenvén az örök bíró előtt, ki isteni szent ígazsága szerint itélt mindkettőjük fölött, érdemeik szerint részrehajlatlanul fogjuk ez ügyet tárgyalni. Tollunkat csak az igazság érzete, a lélektan és a tények szigoru kritikája fogja vezetni.

Lakatos Ottó, az aradi minorita-rend házfőnöke, 1881-ben kiadta „Arad Történeté"-t három kötetben. Az utolsó kötethez mellékelt egy függeléket ezen czimmel: „Három év egy kompromittált életéből." Szerző a hazánk felszabadítására Aradon alakult komité elárultatásával s tagjainak elfogatásával foglalkozik, tőről-hegyire a legaprólékosabban leirja mindazt, ami vele és társaival történt három éven át; részletesen leirja a komité ügyeit, ezeknek elárulóját, saját és társainak elfogatását, elhurczoltatását, a vallatásokat, az itéletet s végre a börtöni életet, melyet a terézvárosi (Therezienstadt) börtönökben éltek át.

Szerző könyve 323. lapján Vinkler Brunót „A Tartuffe szerepét játszó jellemtelen csábító áruló"-nak és a következő 325. lapon pedig „könnyelmű csábító áruló"-nak nevezi s egész művén át nem épen tisztességes czímekkel és kifejezésekkel ugy tünteti elő őt, mint aki az aradi minorita-rend tagjait a komité veszélyes titkaiba beavatta, azaz odacsábitgatta s azután rendtársait, valamint a komité tagjait elárulva, őket bajba, hosszantartó börtönfogságba sodorta.

Ama komité a haza felszabadítására alakulván s már fél Magyarországon elterjedve, nagyfontosságu ügy vala; ha tehát Vinkler Brunó ezen komitét csakugyan elárulta, akkor nemcsak rendtársait, a komité tagjait, de Arad városát, sőt a hazát is elárulta volna. Ezen oknál fogva a vád kétszeres sulylyal és fontossággal bir.

Lássuk tehát! Először is lélektanilag vizsgálva Brunó jellemét, önzetlen, szilárd hazafiságát, azt kell mondanunk, hogy ő nem volt, nem lehetett áruló.

Aki a fenti életrajzot komolyan és gondolkodva olvassa, az legott látni és hinni fogja, hogy ily jellemű ember nem lehetett áruló.

Az, aki a hazaszeretetet nem szájában, de szívében hordta s tettekkel igazolta s e hamisitatlanul nemes magyar szívben teljes nagyságában, teljes fényességében égett elolthatatlan lánggal hazájának, nemzetének igaz szeretete: nem lehetett áruló;

az, akinek szívébe nőtt a haza boldogsága, nemzetének szabadsága, nem lehetett áruló;

az, akinek — Istenen kivül — egyedüli ideálja

volt a haza és a nemzet függetlensége, boldogsága s ezért bármikor élni-halni kész, nem lehetett áruló;

az, aki puritán egyszerüségében nem akart tündökölni, aki fényt, hirt, dicsőséget és rangot nem, csak hazájának függetlenségét, szabadságát óhajtotta, nem lehetett áruló;

az, aki önmagáról megfeledkezve, hogy mások életét megmentse, saját életének koczkáztatásával „őrülettel határos“ vállalatokba avatkozni kész, nem lehet áruló.

A szerencsétlen világosi fegyverletétel után megbukott a nemzeti ügy; „elhulltanak legjobbjaink“; nemzetünkre, hazánkra gyász, szolgai rabság nehezült. Midőn legjobbjaink is csüggedtek, midőn reményleni senki sem mert, alakult Aradon egy titkos társaság, vagyis komité, melynek végczélja hazánk felszabadítása volt. És Vinkler Brunó bátran, minden utógondolat nélkül tagja, még pedig a legtevékenyebb tagja lett, ki a dollárok elárusitásával hét vármegyét árasztott el. (320. l.)

Az a férfiu, aki minden önhaszon nélkül, tisztán hazaszeretetből, ily életveszélyes munkára vállalkozik, nem lehetett áruló;

az, akinek feje fölött naponkint a hóhér kötele lebegett, nem lehetett áruló;

az, aki hazafias, nehéz és életveszélyes czélját — melyért élete minden perczben koczkán függött — mármár elérte, fáradalmainak oly szép eredményét látta, hogy a mozgalom már egész Erdély és fél Magyarországon el vala terjedve, tehát közel állt a megvalósuláshoz; vajjon az, aki e nagy mozgalmat élesztette, terjesztette, támogatta, most, midőn annak gyümölcseit már-már szedheti, minden ok nélkül lehetett-e önmagának, az általa szolgált ügynek, rend- és elvtársainak árulója? Soha! A józan ész hiányát kellene föltételeznünk abban, aki ilyesmit állítani merne.

Szerző könyve 328—329. lapjain leirja, hogy miután a bécsi haditörvényszék által el lettek itélve, őt szeptember 17-én a porkoláb megvasalta, vasat téve mindkét lábára s azután elvezeté egy bűzös tágas terembe, melyben ott találta a már megvasalt Vinklert, s még három világi fogolyt, névszerint: Palóczy Tamást, Lumniczer pesti ügyvédet és Moor bécsi szabómestert, Vinkler Brunó

elé lépve s jobb lába vasára mutatva, sértőleg s lenézőleg igy szólt hozzá: „Hát kend az az Alvinczy?“ s a következő perczben igy szólt: „Legyünk te-tu bajtársak.“

Lehetséges-e lélektanilag e fogházi jelenetet elképzelni és elhinni? Nem! Mi nem hisszük el, mert ellenkezik az emberi érzéssel és szerző kedélyállapotával.

Szerző Vinklert tartván az árulónak és szerencsétlensége szerzőjének, őt szívből, lélekből gyűlölte, utálta és ezen érzésének számtalanszor nyilvánosan is jelét adta; különösen augusztus hóban, midőn a hadi törvényszék előtt „gyáva hajlongó“-nak, „jellemtelen csábító áruló“-nak és máskor „könyelmű csábító áruló“-nak nevezte, akit látni sem akar. (322. l.)

A tiszta jellemű, nagy hazafiságára büszke Lakatos hogyan emelhette magához, hogyan tehette magával egyenlővé, hogyan választhatta „te és tu“ barátjának azon Vinkler Brunót, akit ő a hadbírák és fogolytársak előtt „jellemtelen, gyáva csábító áruló“-nak nevezett? hogyan köthetett a szeplőtelen hazafi benső barátságot egy „jellemtelen hazaáruló“-val? hogyan nevezhette az ártatlan Lakatos „te-tu“ barátjának azon „gyáva áruló“-t, aki őt keserves börtönbe, nehéz rablánczok közé jutatta? Lehetséges ez? Nem! Ez erkölcsi lehetetlenség!

Ha ezen „tegezési“ jelenet csakugyan előfordult, akkor szerző maga legfényesebben igazolja, hogy Vinklert nem tartotta árulónak, s az árulásról szóló alaptalan vádja csak kiszabadulása után az aradi zárda csendes szobájában született meg agyában — és pedig kicsinyes boszúból — mert oly nagy botlást és erkölcsi sülyedést nem tételezhetünk fel a magára és hazafiságára sokat tartó szerzőről, hogy ő, Kont a kemény vitéz, szívére ölelje, barátjának vallja a „jellemtelen áruló“-t, mi által önmagát is az árulás bélyegével szennyezte volna be. Avagy talán ő a nagylelkü kath. papot mutatá be saját személyében? Hivalgás, mely csakis az ő rovására iratik.

Az ellenségért imádkozni, keresztény kötelesség; az ellenségnek megbocsátani, nemes magyar erény, aminőt sok ezret találunk nemzetünk történetében; de a honárulónak nem bocsát meg senki, még maga a jó Isten sem, amint a költő mondja:

„Istennél a bocsánat!
S bűnért irgalmazás;
Csak egy, mit nem bocsát meg:
A hazaárulás.“

Garay.

Ha tehát szerző, a mint irja, „te tu“-ra szólitá föl Vinklert, akkor ez is oly tiszta, oly ártatlan, oly hű hazafi vala, mint ő maga.

Lélektanilag vizsgálva a dolgot, semmi szín alatt sem lehet valónak elfogadni szerző rettenetes vádját. És most vizsgáljuk szerzőnek zavaros ellenmondásait, bizonyitékait s egyebeket.

Szerző könyve 290—291. lapjain ezeket irja: „Czomortányi — a komité egyik tagja — rútul kijátszá a komité bizolmát, s hűtlen, gonosz sáfárkodást üzött a dollárokkal; kétszer jelenté fel magát az aradi posta utján. Barátai azt hiszik, hogy ez aljas uton akart szabadulni rémséges adóságaiból. Két izben volt nála kutatás Geringer parancsából, s másod izben ő maga vevé fel s adá át a kutatóknak a ruhatartó mellöl lehullott dollárokat. Bebörtönöztetése után letevé az álarczot, **mindent** felfedezett, még a kertben elrejtett dollárokat sem hallgatta el.“

A 292. lapon: „Nyilt titok vala — Aradon — hogy veszedelmes üzelmünkről tudomása van Hitsch csendőr századosnak, de a ki a dolog után nem hajhászva, egykedvüen vevé a **titkos feladásokat**.“

A 296. lapon: „Étkezés közben — a pancsovai vendéglőben — Szárics százados tartozkodás nélkül mondá: hogy Haach Salamon **mindent** őszintén bevallott, s az aradiakat, valami Vinkler Brunó tanárt vádolja, a ki őt levelek által csábitotta a tettre.“

A 297. lapon: „Pancsován a történetekről hiteles uj adatokat gyüjtöttem. Haach Salamon csakugyan **felfedezte a titkot**. Kiadta gyáván, hogy a menekült nem lappangó kompromittált magyar, hanem Kossuth L. emisszáriusa Londonból. E vallomással titkunk elárulva, ügyünk veszve, szabadságunk veszélyeztetve volt.“

A 298. lapon! — Lakatos és Kosztka visszatérve Páncsováról, ez utóbbi igy szólt az egybegyült rendtagokhoz: „Atyafiak, rútul áll ügyünk! Páncsován **nincs**

többé **titok**, fel van fedezve, el van árulva **minden**. Rémülten nézett egymásra a környezet e válságos hirre.“

A 320. lapon: „Görög Imre — szinte a komité tagja — azt vallotta a hadi törvényszék előtt, hogy az összeesküvés gyúpontja az aradi minoriták kolostora volt. Ott ülésezett a komité. Ott volt a dollár depot. Nyilt őszinteséggel elbeszélte, hogy Vinkler tanitó volt a komité legtevékenyebb tagja; ő a dollárok elárusításával hét vármegyét árasztott el. Kosztka Libornál, mint pénztárnoknál, 72,000 frtot látott ezüstben, aranyban.“

Ime, szerző könyvének hat helyén nyiltan beösmeri, megvallja és kiirja, hogy az árulást **mások** és nem Vinkler követte el, és mégis ezt nevezi „gaz, jellemtelen áruló“-nak. Hol itt a józan ész, hol az igazság, a logika? Mindenki láthatja, hogy a vád kicsinyes boszú műve.

Ha Csomortányi rútul kijátszá a komité bizalmát; ha kétszer feljelenté magát; ha a hadbíróság előtt mindent felfedezett;

ha Aradon nyilt titok vala, hogy Hitsch százados előtt a titok fel van fedezve;

ha Páncsován Szárics százados elmondá, hogy Haach Salamon mindent őszintén bevallott s a titok el van árulva;

ha szerző és Kosztka Páncsován meggyőződtek arról, hogy már minden el van árulva, felfedezve;

ha Görög nyilt őszinteséggel mindent, még aprólékos dolgokat is felfedezett;

kérdezzük: mit árult el akkor Vinkler Brunó? Semmit.

Csomortányi, Haach és Görög vallomásaiból a hadi törvényszék mindent megtudott, megtudta, hogy a komité gyúpontja az aradi zárda volt, a komité ott tanácskozott, hogy a komité legtevékenyebb tagja Vinkler, a ki az emisszáriusokat szállítja ide-oda, aki már hét vármegyét elárasztott dollárokkal; tudta, hogy Kosztka a komité pénztárnoka s nála 72 ezer forint van dollárokban, a minorita konvent pinczéjében; hogy Csomortányinak az almásy-i pusztán lévő lakásában a ruhatartó fogason dollárok vannak elrejtve; ha mindezt és bizonyára még többet is, tudta a hadbíróság már Vinkler elfogatása előtt:

hogyan lehetett ő az áruló? mit árulhatott ő még el, miután már minden el vala árulva mások által? Megfoghatatlan, hogyan és miért nevezte el mégis szerző Vinklert „gaz, jellemtelen áruló"-nak, midőn ő maga beösmeri, hogy Vinkler elfogatása előtt a hadbíróság már mindent tudott? — Ez nemcsak igazságtalanság, de szívtelen kegyetlenség is, melyet csak egy kétségbeesett szív és elme szórhatott boszúból az ártatlanra.

És mivel indokolja szerző e súlyos vádat?

Semmivel. De épen semmivel! Nem állit elő egyetlen egy tanút sem, aki vádlott ellen vallana; nem idéz leveleket, elejtett szavakat. melyek csak gyanúra is adnának okot; nem említ egyetlen egy tettét, melyből árulásra lehetne következtetni; velök és köztök élt mindig, nem titkolt semmit, nem bujdosott, nem tanácskozott idegenekkel.

Vádjának egyedüli gyenge alapja vádlott vallomási jegyzőkönyve. Ugyanis 1853. augusztus havában szerző Csaszka vizsgáló hadbíró elé idéztetvén, ez fölolvasá előtte Vinkler vallomási jegyzőkönyvéből e tételt: „Másnap féltizenkét órakor hozzám jött L . . . (akatos) . . és egy erdélyi ur számára dollárokat vásárolt." (323. l.)

Hát először is, ez lehet való is, nem is. Lehet, hogy a ravasz vizsgáló bíró olyat olvasott, ami oda se volt irva, csakhogy vallomásra birja szerzőt, akit „ezer fogós kérdéssel ostromolt Csaszka vizsgáló bíró", (323.) mint szerző maga mondja. Lehet, hogy a felolvasott passus is csak egy ilyen fogás volt. Jogunk van kételkedni e szavak megtörtént fölolvasásában azért, mivel Csengő, Csüdör, Eperjessy, Livéry rend- és bajtársak — a kiszabadulás után — arról soha se tettek említést, pedig ha szerző előtt, akkor előttük is felolvastatott az.

De, föltéve, hogy ezen idézet szerző előtt fel lőn olvasva; föltéve, hogy Vinkler bevallott, azaz elfogadott és aláirt mindent, amivel vádolva volt s amit róla és rendtársairól mások bemondtak a hadbíróságnak: lehet ezen önvallomást, vagyis beismerést árulásnak nevezni? Nem!

És ezt tévén Vinkler, tett-e egyebet, tett-e mást, mint amit szerző is tett? s ha, miként szerző „hazug" nem tudván, nem akarván lenni, bevallotta és nem ta-

gadta el azokat, amik a hadbíró előtt a legapróbb részletekig ismeretesek, s az előbbiek vallomásaival beigazolva, illetve kiderítve voltak, (323. l.) volt-e joga szerzőnek Brunót a legaljasabb czímekkel illetni, őt „csábító áruló"-nak nevezni és pedig akkor, midőn már elhalt s meghaltak többnyire azok is, kik a rend tagjai közül ez ügyben beavatottak voltak?

Szerző nemcsak az igazság, de a kegyelet ellen is nagyot vétett, midőn pap-, rend- és bajtársát ennek halála után bélyegezte meg a világ előtt. Szerző művét már 1865-ben befejezte és csak 1881-ben — Vinkler Brunónak 1876-ban történt halála után — adta ki. E tény egy maga világosan igazolja, hogy szerző nem irt igazat, hogy rágalmazott, még pedig egy halottat. Ha szerző vádja igaz, akkor könyvét kiadhatta, sőt ki kellett volna adnia Vinkler életében, hogy ez tisztázhassa, védhesse magát; de sőt lelkiismereti kötelessége lett volna szerzőnek — ha igazság és nem boszú vezeti tollát — még a kiadás előtt közölni vádlottal a könyv tartalmát, aki bizonyára szerzőnek megadta volna a kellő felvilágosításokat, s a gyanú alapját, mely lelkébe befészkelte magát, teljesen eloszlatta volna. Mindezt szerző nem tevén meg, világos, hogy tudva és akarva szenyezte be rendtársának emlékét.

És nem lett volna-e szerzőnek kötelessége művét kiadás előtt előljáróival s rendtársaival közölni, kik a tényekről s azon időbeli viszonyokkal teljesen tájékozva voltak? Nem-e a testvéries szeretet s a saját rendje iránti tisztelet követelte ezt tőle? Szerző mindezt nem tevén, sőt könyvének kiadásával várt 16 évig, várt addig, mig gyülölt rendtársa meghalt, s csak akkor adta ki, midőn ez elhalván, sem magát nem védelmezhette, sem szerzőt állításának bebizonyitására, vagy visszavonására nem szorithatta. — Megholtakat könnyű, de nem tisztes dolog bántalmazni!

Szerzőt megczáfolja maga a bécsi hadi törvényszék, mely — a rendtársak közt — épen Vinklert a legsúlyosabban, 18 évi börtönnel sujtotta. Árulót ily szigoruan nem büntetnek. Az igazi árulót jutalom, kitüntetés, szabadság illet. És ha az árulás bűnét tételezzük fel vádlottról, vajjon nem kell-e azt is feltételeznünk,

hogy titkait ellenszolgálat nélkül nem bocsátja árúba, s ha már elkövette az undok vétket, dija fejében legalább aranyszabadságát kötötte ki. Mindennek az ellenkezője áll. Vinkler épp ugy bilincsekbe került, mint akár Lakatos, ki szintugy kényszerült vallani, mint ő.

A száraz tény az, hogy a befogott minoriták a hadbíróságnak más forrásokból összegyűjtött áruló bizonyítékai előtt megtörni kényszerültek; beösmerésök már fölösleges volt, mert enélkül is bevilágitva lévén politikai müködésük, minden körülmények között elitéltettek volna.

Vinklernek ártatlansága és tiszta hazafisága mellett tanuskodnak az ő bajtársai, a hazai hirlapok s a rendnek élő tagjai. Szerző művének megjelenése előtt soha senki még csak sejtelemmel sem birt, soha senki sem beszélt arról, hogy Vinkler áruló volt; fogoly- és rendtársai: Csengő, Czüdör, Eperjessy, Livéry — kiszabadulásuk után — soha egy szóval sem tettek említést Vinkler árulásáról, pedig ezt megtehették volna, ha Brunó okozója az ő szenvedésüknek, mely nekik is épp ugy fájhatott, mint szerzőnek; de nemcsak minoriták, hanem világiak is száznál többen (292. lap) voltak elfogva. — Lehetlen elhinni, hogy ezek ne birtak volna tudomással az árulásról, s kiszabadulván, azt világgá ne kürtölték, s szemére ne vetették volna Vinklernek.

Az alkotmány visszaállítása óta az egész országban, de kivált Aradon, a vértanúk Golgotáján, szoktak évenkint gyász-honvédünnepélyeket rendezni, melyekről nemcsak a helyi, de a hazai lapok is említést tesznek. Ilyenkor rendesen megemlékeznek azon minorita-atyákról is, kik a szerencsétlen hős tábornokokat kikisérték a Golgotára. — Ezen lapok huszonöt éven át Vinkler Brunóról is, — mint egyik gyóntatóról — mindenkor a legnagyobb dicsérettel, elismeréssel irtak, amit bizonyára nem tesznek, ha az árulás árnya boritaná dicső nevét, tiszta emlékét.

Szerző műve kiadásával csak hatást, rokonszenvet akart az olvasóban maga — mint martyr — irányában gerjeszteni, mit sem törődve azzal, hogy egy rendtársa papi jelleme, erkölcsi becsülete, hazafias érzelme vannak

a legkiméletlenebbül megtámadva; — egy rendtársáé, aki nemcsak honfi társainak, de idegeneknek, egészen ösmeretleneknek, mint szerencsétleneknek — is megmentésére mindent áldozni, még saját életét is koczkára tenni kész volt; — egy rendtársáé, akinek ebbeli buzgalmát szerző „őrjöngésnek" gúnyolja, mert „a hóhér kötelét könnyen saját nyakára játszhatja át" (292. l.); — egy rendtársáé, akit kiszabadulása után, saját rendtársai nemcsak szemrehányással nem illettek, nemcsak nem kerültek, nemcsak meg nem vetettek, — mint árulókat szokás — hanem testvéries szeretettel fogadtak, jeles tehetségei és érdemeinél fogva, a legelső tartományi gyűlésen, a Rend legelső házai egyikének, a nagybányai háznak főnökévé választottak, s e tisztének, még most is élő rendtársainak tanúsága szerint, derekasan meg is felelt; — egy rendtársáé, akiről a rend ma is élő legjelesebbjei igy irnak; „Nemes szívű, vasakaratú, erős jellemű; a Rendnek szeplőtelen jellemű verus israelitája, akinek becsületességéről, őszintesége- és törhetlen szilárd jelleméről meggyőződtek; akit a rajongásig szerettek, becsültek; a kiről kivánják, hogy kristály tiszta jelleme tündököljék, mint az áldást hozó nap a derült kék ég boltozatán." A kiről tudós, nagyműveltségű rendtársak és kifogástalan hazafiak igy nyilatkoznak, az nem lehetett soha se áruló.

Ezek után még csak azon megjegyzésünk van, hogy nagy valószinűséggel látszik birni azok véleménye, kik azon nézetben vannak, hogy szerző e művével kezdetben nem akart a nyilvánosság előtt fellépni, s azt nem is a nyilvánosságnak, hanem egy általa tisztelt urhölgynek, kit ő „az Alföld nagy honleányá"-nak nevez, (269. l.) magán tudomás és olvasmányul szánta; meglévén arról győződve, hogy az, az ő kezei közül a nyilvánosság elé nem kerül, s igy az abban irtak és állitottak felől senki által kérdőre nem vonathatik; s hogy az csak miután a vele szenvedett rendtársak többnyire elhaltak, köztük Vinkler Brunó is, s igy ezek, különösen ez utóbbi felszólalása ellen teljesen biztosítva volt, — 1881-ben tétetett közé.

Az ily eljárás azonban sem a jog, igazság és méltányosság szabályával, sem szerző egyházi állása, papi jellege, saját rendje és rendtársai iránti viszonyával meg-

egyeztethetőnek nem tartjuk; minden gyengédség és kimélet mellett, a történeti hűség és igazság érdekéből s az érdemetlenül vádolt és sujtott rendtagok s az ezekben megsértett Rend és Arad város hazafias polgárságának reputációja tekintetéből a fenti megjegyzéseket megtenni kötelességünk volt s az utókornak tisztán átadni a szeplőtelelen jellemű hazafi emlékét, hogy a becsülettel sírba szálltnak hantja a méltó emlékezet és megérdemlett kegyelet virágaival legyen behintve.

(Források: *„Nagy-Bánya és Vidéke“ 1890. 53. sz. A Rend több évi Schematismusai, a „Magyar Salon“, „Aradi Vértanúk Albuma“ a Pater Provinciális levelei.*)

IX.

NÉPFELKELŐK.

Föl, föl vitézek a csatára,
A szent szabadság oltalmára!
Édes hazánkért hősi vérünk
Ontjuk, hullatjuk nagy bátran míg élünk!

Klapka induló.

Hermán Jeremiás.

Szűz Máriáról czímzett Szent Ferencz-rendi áldozár született Szombathelyen, Vasmegyében 1815. évi augusztus hó 15-én.

A szabadságharcz őt is — mint más ezreket — magával sodorta. Székesfehérvárott mint magyar szónok és hitoktató működött. A városnak és vidékének kedvelt szónoka, a tanuló ifjuságnak kitünő hitoktatója volt. Emléke maig is fenn van.

Látta ő is és fájdalmasan tapasztalta, mint sarczolják a német és horvát hordák a jó fehérvári népet; ő is azok közé sorakozott, kik készek voltak fegyverrel kezükben élet-halál harczot vívni a rablók ellen; ő is látta és tapasztalta a nagy rombolást és kárt, melyet a horvátok elkövettek, s midőn köztudomásra jött a horvátok közeledése, hogy prédára ásitoznak, beakarnak rontani a városba: ő is a népfelkelőkhöz csatlakozott, amig lehetett, vívott, harczolt, végre ő is a többiekkel hátrálni kényszerült a golyók zápora közt. Az egész ütközet rövid idő alatt bevégződött.

Lett most nagy lárma, gyűlölet, epés kifejezés a fekete-sárga lelkűek között. — Fehérvárott ilyen igen sok volt. — A többi hősök közt Tamás, Hermán és Porpáczy is elárultattak. Menekült ez a három a Bakony felé, de biztos menhely itt sem kinálkozott. — Hermán vissza jött Fehérvárra, hol szeptember hó 6-án katonai őrizet alatt a vészbíróság elé hurczoltatott. De ő kedvök szerint nem vallván, több napon át hurczoltatott, mig végre a zárdába internáltatott az előljáróság felelőssége alatt.

A további üldözés s büntetés elől ugy menekül[t]

meg, hogy több érdemes polgár, élükön Ferenczy János polgármesterrel, kezességet és jótállást vállalt érte, mint kedves magyar hitszónokukért; sőt Ferenczynek közbenjárására megengedtetett neki, hogy a lelkiekben szabadon tovább is működjék.

Jelenleg a szombathelyi zárdában a jól megérdemlett nyugalmat élvezi.

Hoky István.

Szinte egyike azon jeles hazafiaknak, kik az 1848—49-ben hirdetett eszmékért és szabadságért nem csupán lelkesültek, de azokat terjesztették és vértanú-halált szenvedtek azokért.

A történelem mindezideig nélkülözi az érdemteljes férfiu és martyr életrajzát, s manapság szülővárosában, Rozsnyón is kevesen vannak már olyanok, kik a szabadságharczban való szereplésének részleteit ismerik; megörökítjük tehát azokat itt e könyvben ugy, amint azokat a dicső martyr egyik rokona, t. Jurmann Győző ur összeállitotta s rendelkezésünkre bocsájtotta.

Hoky István — Hoky József és neje Gindera Terézia gyermekök — született 1819. évi deczember hó 26-án. Atyja mintegy negyven évig viselt városi hivatalt, tőzs-gyökeres magyar ember volt s mint városi tanácsnok halt el. Fia gymnasiumi tanulmányait Rozsnyón végezte s ezután szülői óhajára a papi pályára lépett, hogy számos testvéreinek mielőbb támaszul szolgálhasson. — Sczitovszky János — akkori rozsnyói püspök avatta fel papnövendéknek és már 22 éves korában pappá szenteltetett. Mint káplán először Rima-Szombatba került, majd Salgó-Tarján és Gölniczre, — végre 1847-ben Rozsnyóra a lyceumhoz neveztetett ki tanárnak. Irodalmi munkásságával és remek szónoklataival csakhamar kivívta a közbecsülést. — Már Rima-Szombatban feltünt kiváló szónoki tehetségével, Rozsnyón pedig tömegesen vonzotta szószéke köré nemcsak a kath. hívőket, de a protestáns hitfelekezethez tartozókat is, mert szónoklatait tiszta, hazafias szellem és valódi keresztény felfogás lengte át, amelyek az ékesszólásnak mind megannyi remekei voltak s elragadták a hallgatóságot. Szabadelvü felfogásáért, hazafias érzületéért, sok ellensége támadt.

Az 1849-ik év julius havában, az oroszoknak hazánkba törése után, Gömörben is elrendeltetett a népfelkelés. — Szemere Bertalan Hokyt állította a felkelő sereg élére; ő vezette a népet Hárskut és Dernő felé. Krasznahorka-Váralja és Dernő közt az erdőség alatt elterülő lapályon foglalt a felkelő-sereg állást. Ágyuink az Evetes szakadék fölötti szikla-ut torlaszát védték volna a Kassáról előre nyomuló oroszok ellen: a megkerülési terv a felkelőknek tudomására esvén, Urbán kapitány és helyettes parancsnok elhatározta a dernői völgy megszállását s a gömöri önkéntesek 2—3 századához csatolván a népfölkelőket, kis seregét kétfelé osztotta. A zöm Dernő felé nyomult, a kisebb, önkéntes vállalkozókból alakult csapatot, veszélyesebb műveletre, kémszemlére, eshetőleg az ellenség oldalba támadására vezényelte. A kis csapat a Dernő-hegy erdejében haladt, midőn hirtelen puskaropogás hirdeté, hogy a völgyben előrenyomuló hadoszlop érintkezésbe jött a cserkeszekkel. A kis csapat tehát erre irányzá utját, de Urbán kapitány a szinhelyről menekülve, már közelgett feléjük, jelentve, hogy a rendes csata, az ellenség meglepő gyors támadása miatt, lehetetlen. Nyomában már cserkeszek rontottak a kis csapatra fürge mokány lovaikon, kiket a felkelők lövéseikkel viszsza riasztottak ugyan, s egy-kettő az erdő szélén el is bukott, de azért a kis csapatot megmenteni s a győzelmet kivivni nem lehetett, mert a lánglelkü vezér által fellelkesitett népet, a Kassa felől előrenyomuló oroszok — a gőrgői kántor gyalázatos árulása folytán — az erdőségen át hátuk mögé kerülve, hirtelen megtámadták s a hiányosan felfegyverzett tömeget mihamar szétverték.

A sereg foszlányaival Hoky is az erdőbe menekült, de a három napi éhség folytán elerőtlenedett és papi öltönye által a futásban akadályozott lelkesitő vezér — nem győzte a futást és egy kőszikla mögött huzódott meg, ahol az üldöző orosz cserkeszek reá találtak.

— Itt van a kutya — kiáltással rohantak hároman a védtelen papra, ki a feszületet tartva elébök, kegyelmet kért. A hozzá legközelebb álló orosz katona kardjának vágására a derék férfiunak mind a két karja porba hullott; s amit aztán elkövettek vele, annak még a leirása is borzasztó; fogait kiverték, nyelvét kivágták és

kegyetlenül megcsonkították. Husz sebből vérezve, lehelte ki lelkét a nagy tehetségü és nagy reményekre jogosító fiatal egyházi férfiu és kitünő hazafi.

E borzasztó eset részletei két a közeli fára menekűlt szemtanu előadása után jegyeztettek fel.

Rajta kivül még három ismert egyén szenvedett akkor vértanu halált: — egy Malinák nevü festész, — kit szinten iszonyuan megcsonkitottak — Ricsovszky, a pacsai bíró, kinek fejét vágták le, és a k.-h.-hosszuréti kasznár.

A szerencsétlen véttanu testét a k.-h.-váraljai paplakban terítették ki, ahonnan a következő napon temették el Rozsnyó és vidéke közönségének általános részvéte mellett; a kraszna-horka-váraljai sírkertben helyezték örök nyugalomra, ahol sírjára Pongrácz plébános emlékoszlopot állíttatott.

Rozsnyó hazafias érzelmű polgársága, e gyászos eset évfordulóján, hosszu időn keresztül, ellátogatott sirjához, leróni a kegyelet adóját s áldozni emlékének.

Ma már csak azok lelkében él még emléke Rozsnyó város e vértanújának, kiket a jó Isten élő krónikáknak hagyott és tartott még meg, hogy az unokáknak mesét-regét mondjanak: a nagy idők nagy embereiről.

Gróf Kreith József.

róf Kreit József Nándor János — itt indigenátust nyert birodalmi gróf Kreith András városi főorvos és Pájer Julia r. kath. szülők fia — született Eperjesen 1821. évi február hó 14-én, középiskoláit szülővárosában végezte, szelid lelkülete és papi pályára vonzó akarata szerint, az atyja és az eperjesi g. sz. püspök közt fennállott szívélyes viszonyból kifolyólag a gör. kath. papnövendékek sorába fölvétetvén, theologiai tanulmányait — akkori körülményekhez képest — az ungvári papnöveldében végezte, mint nőtlen áldozár lett 1844-ben s reá rövid időn Matiszova (Sárosmegyében) határszéli községben gör. kath. lelkész, hivei szeretetétől környezve hazafias működésében ott találták az 1848-iki zavarok.

Midőn 1848-ben a muszkák egyik hadosztálya a sárosmegyei szorosokon keresztül kezdett hazánkba benyomulni, Kreith József gr. felkötötte ősi kardját, összeszedte a saját és a szomszédos falvak orosz népét s a hazai oroszokat a valódi, idegen oroszok ellen vezette. A fiatal grófi pap maga volt a felkelő had vezére, de bizony a határ védelme nem sikerült, mert a hatalmas orosz hadak könnyü szerrel szétszórták a hiányos fegyverzetü felkelő népet és elözönlötték Sárosmegyét.

A nép visszatért házi tüzhelyeihez, Kreith József gr. is haza ment plébániájára s folytatta papi hivatását, megtevén hazájáért, amit tennie lehetett. — Még a szabadságharcz véget sem ért, midőn egy éjjel katonák törtek be az alvó Kreith Józsefhez, kit fölvervén álmából, magyarul szólítottak meg.

— Éljen az alkotmány! — mondá az egyik katona.

— Éljen! — felelt Kreith.

— Éljen Kossuth! — mondá a katonák vezetője.

— Éljen! — mondá Kreith erre is.

— Hah, Kossuth-kutya! Megfogtunk! — kiáltott az előbbi hang s Kreith Józsefet kihurczolták ágyából a magyar szóval beköszöntő osztrák katonák s vitték magukkal Pozsonyba a derék hazafias papot. A pozsonyi katonai törvényszék nagyon veszedelmes embernek találta Kreith Józsefet s a népfelkelés szervezése miatt *agyonlövésre ítélte.* A halálos ítéletet azonban — kegyelemből — tizenöt évi várfogságra változtatták át. A tizenöt évi várfogságból három évet ki is töltött Kufstein börtönében, akkor kegyelmet kapott.

Kiszabadulása után is folyton felügyelet alatt állott; arról szó sem lehetett, hogy plébániáját visszanyerje, abba is hosszu idő telt, mig papnak visszafogadták. — Vagyonát elkobozták, s évekig élt nyomasztó nélkülözések közt az egykor, ha nem is dúsgazdag, de elég jómódú gróf. Később, midőn a politikai viszonyok javultak, rehabilitálva s a klerusba visszafogadva lett, de többé a nép közé nem kivánkozott, hanem elfogadta a szerény praebendátusi állást a püspöki székhelyen, időközben és e minőségben lett városi polgár és szentszéki ülnök, mig végre néhai Tóth Miklós hazafias püspök őt, Simor János herczegprimás egyetértő akaratának hozzájárulásával, az eperjesi székeskáptalan czimzetes kanonokjává emelte, továbbra is mindvégig megtartván a szerény javadalmu praebendátusi állást.

Őszinte, takarékos és társadalmilag kedvelt alak volt; buzgón élt papi hivatalának és a jótékonyságnak. Eperjesen mindenki ösmerte az egyenes tartásu, barátságos tekintetü öreg urat, ki, mint a szigoru pontosság embere, mindig egy és ugyanabban az órában sétált az utczákon. Szabadságharczbeli emlékeivel nem kérkedett, de ha figyelmes hallgatóra talált, el-elbeszélgetett az akkori nagy időkről s a kufsteini szomoru évekről.

Megtakaritott filléreit is a hazának hagyta, melynek védelmére egykor kardott rántott; kész levén vérét s életét feláldozni érte.

Alig huszonnégy órai betegség után meghalt 1892. évi márczius hó 19-én Eperjesen 71 éves korában.

Laky Demeter.

Keszthelyen, Zalamegyében született 1818. évi december hó 25-én. Itt végezte a gymnasiumi osztályokat; a bölcsészetet pedig Győrött. 1838-ban lépett a csorna-premontrei kanonok-rendbe s az ujoncz év után a theologiai négy évi tanfolyamot a győri papnöveldében fejezte be. 1843-ban pappá szenteltetvén, a következő években a szombathelyi és keszthelyi gymnasiumokban tanárkodott.

A szabadságharcz küzdelme Keszthelyen találta mint költészeti tanárt. Fegyveres szolgálatot 1848-ban a határőrizetre mozgósított nemzetőri csapatban, a horvátok ellen, mint főhadnagy végzett a Mura mellett; de Jellasics betörése után a nemzetőrség feloszlattatván, két rend- és tanártársával, t. i. Sebesy Kálmán és Kulcsár Fábiánnal, kik ugyanott szintén mint tisztek szolgáltak, visszavonult magányába; s azontul kard helyett a folyton lelkesitő szó fegyverét használta az alkotmányos szabadság érdekében és pedig oly képen, hogy midőn aztán 1849-ben szeptember elején az ellenség körmei közé került, Sebesy barátjával, a „Verhőrber“ azon baljóslatu váddal tisztelték meg őt, hogy néplelkesítő szavaival többet ártott nekik, az osztrákoknak, egy kis hadseregnél. Ez ugyan szomoru, de fölötte megtisztelő itélet volt, mely fényes bizonyságot tett Lakynak nagy népszerűségéről és elragadó ékes szólásáról. — Ilyen ember kellett akkor oda.

Szeptember elején, nem lévén nyakukon ellenség, megkezdhették az iskolai ölőadásokat, örökös izgalomban a folyton váltakozó jó és rosz hirek benyomása alatt. A nép, nem lévén közelben nemzeti védő sereg s a megszálló ellenség közeledését minduntalan, bár titokban terjesztő vészmadarak sem hiányozván, folytonos aggodalomban volt. — Helyzetük sokkal kellemetlenebb vala,

mintsem azoké, kik hadseregbe osztva, fegyverrel kezükben, álltak az ellenséggel szemben. De a népet magára hagyni nem lehetett.

A sok vészhír után, mely a nép közt szárnyra kapott, végre 1849. uj év napján megtörtént, a mitől rettegtek: Ditrich cs. osztrák tábornok megszállotta hadtestével Keszthelyt s remegve várta mindenki: mikor állítja a rebellis papokat a vérbíróság elé? De elmult egy hét, elmult a másik is . . . és a valóban lovagias tábornok, jóllehet, — mint értésükre esett — fájlalta, hogy a tanári kar nála nem tisztelgett, legkisebb kellemetlenséggel sem zavarta iskolai előadásaikat, elvonult hadcsapatával Keszthely vidékéről.

Ettől fogva — kivéve Burics tábornokot, ki egy ideig Zala-Egerszeg táján portyázott hadcsapatával — e vidék nem látott ellenséges hadat. — De honvédet és kormánybiztost sem. Helyzetük tehát arra végre, hogy a népet jó szellemében megtartsák, napról-napra nehezebb lett. Laky tanártársaival folytatta az iskolai előadásokat, s hogy az iskola év se a tanulókra, se a szülőkre nézve kárba ne veszszen, ugy osztották be a tantárgyakat, hogy május hó végével az iskolaévet befejezhessék. Be is fejezték, jól lehet még e hó első felében, Budavár bevétele után, megérkezett a várva-várt hír, hogy jön a magyar kormánybiztos. S amint tudomásukra jutott az érkezés napja, tömeges megjelenésre szólították a környék népességét, mely nagy tömegekben, nemzeti lobogókkal meg is jelent a balatoni kikötőnél, hová a szelid lelkü, boldogult Csertán Sándor nemzetgyűlési képviselő, mint kormánybiztos a „Kisfaludy“ gőzösön érkezett, s ahol őt a jeles szónok, Laky az örvendező nép rivalgása közt lelkes beszédben üdvözölte. Bekísérvén, nagyszerű diadalmenetben, a városi nagyvendéglőbe, azonnal egy kis tájékoztató értekezletet tartottak s beosztván a szerepeket, következtek az időnkint tartott népgyűlések, főleg azon irányban és czélból, hogy a nép minden eshetőségre — mert már akkor igen hangosan emlegették a muszkaintervenciót — készen legyen anyagi áldozatra is, végső esetben a legelszántabb önvédelmi harczra is.

Néhány hét mulva egy vasárnapon megjelent náluk Noszlopy Gáspár somogymegyei kormánybiztos, s a

zalamegyei központi bizottság épen Keszthelyen lévén, ezt a hazára nézve rendkivüli fontos dolgok közlése s megbeszélése végett a délutáni órákban tartandó értekezlet rögtönzésére birja. Itt aztán, mint egy kis Demunculus — mert meg kell jegyezni, igen kistermetű ember volt — roppant pathossal, igazi forradalmi hanghordozással és szólamokkal, minőkkel az odavaló népszónokok igen ritkán s óvatosan éltek, előadta: miként rendezte és fegyverezte ő fel egész Somogymegyében a nemzetőrséget; miként tartja harczkészen a bármely pillanatban felkelésre szólítandó népet; s hogyan szervezett már egy század honvédet is? stb. Dictum-factum: kimondatta a központi bizottsággal, hogy náluk is rögtön szerveztessék a nemzetőrség, s a napot is meghatároztatta, melyen a fölkelésre szólítandó néppel egyesülve, Nagy-Kanizsa felé induljon meg avégből, hogy az ő hadaival közreműködve, a Kanizsát megszállva tartó Nugent cs. osztrák tábornok hadcsapatát megtámadja.

Ez mind igen szép volt; csakhogy aztán az éljenzők szépen hazaballagtak; de Laky azon nem irigylendő megtiszteltetésben részesült, hogy az előre meghatározott községekben a kitűzött napra a fölkelést rendezze és a jelzett helyen az arra vonulandó nemzetőrséghez csatlakozva, vezesse. Hic Rhodus, hic salta! A ki azt nem próbálta, fogalma sem lehet annak végtelen kellemetlenségeiről. — Laky azt mondja, hogy inkább hordozná 74 éve daczára még egy évig Olmützben a rablánczokat, mintsem népfelkelést rendezne s vezetne, s az említett kínos napokat ujra átélné. — De hát akkor szívesen megtette ezt a lelkes pap, mert a haza szent ügye kivánta.

Utasitása az volt, hogy a felkelt néppel huzódjék előre Szabarig s ott várja be vele a majd oda érkezendő nemzetőrséget és másvidéki felkelt népséget. A csatlakozás megtörtént s lőn együtt mintegy háromezer emberből álló sereg, csakhogy a legnagyobb rész törékeny dárdával, vagy részben csupán botokkal volt fegyverezve. Megindultak Nagy-Kanizsa felé s a récsei erdőig el is jutottak; de a nemzetőrség őrnagya, mint fővezére a szánandó kinézésű seregnek, arról nyervén értesitést, hogy az ellenség már kiindult a városból s előőrsei már köze-

lednek az erdőséghez, elrendelte a visszavonulást. — A visszavonulást a nemzetőrség kezdette meg, s elvonulván, Laky a fölkelt népet az erdőből a sik mezőre vezette ki, mely, azon évben rendkivül jó termés lévén, gazdagon meg volt rakva kepékkel (kévékkel, keresztekkel), s Laky az őrnagy megbizásából, szószék-helyett egy magasabb kepéről tartott a népnek ez uttal nem csatára, hanem legkisebb kihágást is kerülő, békés hazatérésre buzditó lelkes beszédet, meghagyva: hogy minden község külön csapatban, saját birájának — mert ezeknek is ki kellett rukkolniok — felügyelete alatt térjen vissza házi tűzhelyéhez!

Midőn az ilyképen egymás után kisebb csoportokban haza bocsájtott nép kellő rendben szétoszlott, Laky is visszatért, annál is inkább áldva a gondviselést, hogy e népfelkelési tragikomédia szerencsésen lejátszódott; mert amint a keszthelyi határhoz közeledtek, a város nyugoti részén, a grófi kertek mögött, egy kopár halmon borzasztó látvány tünt szemeikbe: egy rögtönzött bitófa, melyen öt szerencsétlen falusi felkelő pór lógott, körül állva bámuló sokaságtól.

Kérdésükre, hogy mi történt itt? Szörnyűködve mondák el a következőt: az alatt, mig Laky felkelőivel utban volt Nagy-Kanizsa felé, a keleti helységekből Keszthely felé vezetett fölkelő nép egy uri fogattal találkozott, melyen Meszlényi, nemzetőri őrnagy, vadászával, családjához rándult, kit a nép minden szabadkozás daczára kémnek tartva, Keszthelyre hurczolta magával, hol a szakadatlanul „ispion — ispion"-t orditozó megvadult pórnép közül egy mogszurván őt, ennek példájára többen megrohanták s vadászával együtt annyira összeszurkálták, hogy a vadász rögtön meghalt, maga az őrnagy pedig egyik szemét is elvesztve, félholtan lőn a dühöngők gyilkos körmei közül kiragadva. — E rettenetes vadság főczinkosai függtek az emlitett bitófán, kiket a rögtön-itélő biróság itélt azonnal végrehajtandó kötél általi halálra.

Itt aztán el lehetett mondani: Mi lesz most? Általános rémület, teljes lehangoltság! Hozzá járult a bizonyos hir, hogy jönnek a muszkák, mit csakhamar igazolt Kossuth proklamácziója, melyben a nemzetgyűlés elrendeli az általános népfelkelést a közeledő muszkák ellen.

Ebben le volt irva: hogyan rendeztessenek vidékenként a népgyűlések? s a község jegyzője által felolvasandó proklamácziót hogyan magyarázza meg lelkesitő beszédben az e végre kiküldendő népszónok? s. t. b. A központi bizottság intézkedett. Laky is egyike lőn az e czélból a járás főszolgabirája, Hertelendy László kiséretében kiküldött népszónokoknak. Pedig annyira el volt már a sok hajszában gyötörve, hogy maga az élet is terhére volt. De erőt adott neki azon gondolat, hogy a haza és nemzet szent érdeke kivánja ezt igy, s a jó Isten segitségével e fölötte fárasztó megbizatásnak eleget is tett. — Aztán megszünt az ilynemű hercze-hurcza; s következett az ennél százszorta keservesebb lelki nyugtalanság. Közelgett a nemzeti nagyszerű dráma végkifejlése!

Águsztus 10-ke táján: ránduljunk át, mondá Laky Sebessy Kálmán rend- és bajtársának, néhány napi szórakozás végett Füredre, — A Balatonon akkor Füred és Keszthely között naponkint közlekedő „Kisfaludy“ gőzösön, s egyik reggel csakugyan hajóra is szálltak. — Gyönyörű idő volt. A Balaton sima tükre meg sem mozdult; mintha előérezte volna az ellenség által tervezett katasztrófát, melyben Isten őrizte, hogy velök együtt a haza bölcse, Deák Ferencz is a halál martaléka nem lett.

A gőzhajó ugyanis az időben több kikötőt érintett, mind a zalai, mind a somogyi partokon. Azon alkalommal esetleg, majd minden kikötőnél számos előkelő ur és urhölgy szállt a gőzösre. Deák Ferencz a badacsonyi kikötőnél lépett be, s ösmerősöket találva ott, azokkal élénk beszélgetésbe ereszkedett. Laky és társa nem tartozván még akkor a nagy férfiu személyes ösmerősei közé, csak tisztelettelje távolból hallgatták és szemlélték őt. Később a helyzetet változtatva, a hajó födélzetén majd egyik, majd másik kirándulóval állt szóba. Laky, midőn a hajó már meglehetősen közeledett Tihanyhoz, épp a födélzet déli oldalán levő padon ült, midőn Deák Ferencz egyenesen hozzá lépve, „ismerem — ugy mond — már önt“, s vele beszélgetésbe eredt. A nagy hazafi valószinűleg már sokat hallott a derék tanárról, a nagy népszónokról, ki a népfelkelés szervezése körül oly sokat fáradott s oly nagy szolgálatokat tett a hazának.

A haza bölcsét tehát részben kiváncsiság vezette a

nagy szónok mellé, s Laky érezte, hogy most vizsgát kell kiállnia a nagy professzor előtt; de nem félt, mert hisz ő maga is tanár volt, s a hazaszeretetben őt oly nagynak ösmerte, hogy róla mást képzelni se tudott volna, minthogy hazafiságot követeljen tőlük, az akkori nemzedéktől, melynek ő volt világra szóló tanára és példányképe a legtisztább hazafiságból.

Köznapi dolgokról beszélgettek. Talán érdekesebb tárgy is merült volna fel; de egy különös jelenet, mely éjszak felől, a merre arczczal fordulva voltak, magára vonván Laky figyelmét, figyelmessé tette reá Deák Ferenczet is. — Egy lélekvesztőn kitelhető gyorsasággal evezett feléjök két halászlegény, időnkint az evező lapáttal, melynek nyelére fehér vászon volt kötve, csodálatos hajlongások közt integetve. Majd meg letéve evezőiket, kalapjaikkal integettek, kétségbe esve kézzel-lábbal hadonázva.

— Ezek, mondá Laky, alighanem valami fontos dolgot akarnak velünk közölni.

És eszébe jutott, hogy valamelyik utitárs olyan hirt emlegetett, mintha ellenséges hadak mutatkoztak volna a somogyi partokon, s egyik kikötőnél megakarják a gőzhajót lepni. Laky tovább nem tünődve, sietett a kapitányt a jelenetre figyelmeztetni; de ő azt hivé, hogy, mint már máskor is tevék, nagyobb halat akarnak a hajón elárusitani. Azonban, midőn a halászok csodálatos vergődése még nagyobb lőn, kérte a kapitányt, hogy irányitsa látcsövét a szántódi kikötőbe, melytől már alig voltak fél kilometernyire. Már ekkor Deák Ferencz is oda lépett. — A mint a kapitány távcsövét a kikötőbe irányitva, az ott összerakott ölfa mögött a szuronyok villogását fölismeré, a kormányossal hirtelen vissza fordittatá a hajót, de ezzel egyidejüleg az ellenség ágyuja is eldördült, csakhogy az első golyó a távolság fele utján a vízbe csapott le, három ölnyire felütve a vizet. A második golyó már közelebb jutott a hajóhoz, csakhogy ez jó darabig a víz felett csúszva, mintegy tizenöt lépésnyire a hajó fara mögött bukott el. A harmadik, szintén gellerező ágyugolyó csaknem elérte a hajót, mely mögött legfőbb egy és fél ölnyire bukott alá.

Ekkor azonban a gyorsan repülő hajó már jól ki-

jutott a lőtávolból s elhallgatott az ágyu, mely ügyesebb kezek által irányitva, könnyen elsülyeszthette volna a „Kisfaludy"-t a rajta levő utasokkal egyetemben. Nagyszerű volt látni, a második ágyudörrenés után — mert az elsőt csak Deák, a kapitány és Laky hallották — mint kapkodták fel az uri hölgyek uti táskáikat s mint kapaszkodtak a férfiakba, kérve, hogy ne hagyják elveszni őket! És nem is hagyták; mivelhogy észrevették és fel is használták a jó halászok jelzését, kiket aztán a hajóhoz intettek, s Laky részökre az utitársak közt 82 frtot gyüjtött jutalmul. A megdicsért s megjutalmazott halászok visszatértek tanyájukra, a gőzös pedig Tihany fölött apró sajkákon partra szállitotta Füredre indult vendégeit. Hazánk nagy fia is bucsut vett a hajótól, s csak Laky, mintegy nyolczad magával maradt azon, a derékvizen vetve horgonyt az ellenség nagy boszuságára.

Másnap Laky és társai elhagyták a gőzöst és szekéren rándultak Füredre, hol Czuczorral találkozott, kit a magyarok Budavár bevétele alkalmával börtönéből kiszabaditottak. — Rég ösmerték ugyan egymást, de egészen czivil öltözékben lévén, a börtönben hosszura nőtt hótehér bajusza- és szakálával, ha a vele már napokat töltő vendégek nem erősitik, el nem hitte volna, hogy ő az. A találkozás pillanatnyi öröme után, ismét elborult a kedves veterán költő kedélye.

— Ugy vagyok, mondá Czuczor, mint ahogy a börtönt elhagyám, mert érzem, hogy a reám mért hat évet ki kell állanom.

Vigasztalta Laky, ahogy tudta; de hát előtte is csak olyan képe borongott a közel jövőnek. Pár nap mulva eljutott hozzájuk a világosi fegyverletétel lesujtó hire, és ismét pár nap mulva már mutatkoztak is egyes menekülő honvédek, kik mint szemtanuk beszélték a rémséges eseményt.

— Mi következik most? Merre forduljunk? kérdezték egymástól, Laky és társa.

— Történjék, aminek történnie kell, feleltek önmaguknak, s visszatértek Keszthelyre, honnan legjobban vélték az ezután történendőkre nézve magukat tájékozhatni.

Ez alatt az ellenséges csapat, mely a gőzhajóra ágyuzott a szántódi kikötőből, megkerülte a Balatont és

szeptember első napjaiban bevonult Keszthelyre Knezevich ezredes vezénylete alatt, kinek legelső dolga volt Laky és társa, Sebessy ellen a hajtóvadászatot megindítani. Nehány napig a szőlőhegyekben keresett menedéket; de Jeruska János rezi plébános, Lakynak elv- és kebelbarátja, ugy indokolt rábeszélésére, hogy plébániáját mindenünnen közvetlenül erdőség takarván, házánál lelhetnek legbiztosabb menedéket, szeptember 5-én késő este, a kertek alatt besurranva, csakugyan beköszöntöttek hozzá és pedig négyen t. i. Sebessy, Kulcsár, Fábián és Laky. Nagy örömmel fogadta és megvendégelte a menekülőket a páratlan jó barát. Éjfél felé vonultak nyugalomra. Csak két szobája lévén, az elsőben ő hált, a belsőben, melynek ablakai az utczára néztek, Lakyt helyezte el, Sebessy és Kulcsár részére pedig a kerti méhház-helyiségében készittetett kényelmes fekhelyet.

Az éji csendet legkisebb zaj sem zavarta; el-elszunnyadott, de csak egy-egy pillanatra. Hogy is tudna aludni a vadként üldözött, láztól gyötört hazátlan bujdosó?! Éjfélután két órakor zajos kutyaugatás vonta magára figyelmét; kitekintett az ablakon, és távolról sötét tömeget látott gyorsan a plébánia felé közeledni, egy pillanat alatt magára kapkodá öltözetét, s ment felkölteni a mélyen alvó házi urat. Már ekkor a 160 vörös köpenyes vad szervián átvetve magát az alacsony falkeritésen, körül fogta a házat. Az álmából ocsudó plábános kérdésére, hogy „mi baj van?“ „Vendégei érkeztek“ mondá Laky, nehogy hirtelen érje a rémület. De már a másik pillanatban erősen döngették puskatussal az ajtót, ezt orditozva:

— Aufmachen! wo sind die zwei Geistlichen von Keszthely?

A mint a jó plébános remegő kézzel az ajtót kinyitja, egy szerezsán feléje szur, s fejét a halánték fölött megsebzi s jajkiáltással összerogyik. Erre Laky bőszült oroszlánként ront közéjök, — ki magyarázhatná meg az ily helyzetbeni lelki exáltácziót?: —

— Itt vagyok, menydörgé, ne bántsátok az ártatlant!

Több se kellett. Annyi szerezsán rohanta meg, a mennyi csak ráfért, csupán jobb keze — a fal mellett

állván — maradt szerencséjére szabadon; mert vezető tisztjök hanzsárjával feléje szurt, s ha szabadon maradt jobb kezével félre nem üti, markolatig döfi a mellébe. — Igy csak jobb keze kis ujját vérezte meg. Ekkor igy szólt a dühös tiszt folyékony latinsággal:

— Domine, praesentia haec animi pro innocentia ipsius loquitur. (E lélekébersége önnek ártatlanságát tanusitja.)

— Ha ez meggyőződése, mondá Laky szintén latin nyelven, távolitsa el testemről e szörnyetegeket.

Megtette. A kapitány szavára a szerezsánok félre állván, a megsebzett jó plébánost fölemelte, sebét kimosták, s ugy, ahogy bekötötték, miközben a szerezsánok megkezdették a pincze-gazdálkodást, különös figyelembe részesitve a jóféle pálinkát, melyből egy hordócskával szekerükre is fölpakkoltak. Fel kellett azután a plébánosnak is öltözködnie, kit szintén magukkal hurczoltak. Midőn jelt adtak az indulásra, s a szobából az udvarra lépve körülnézett, bámulva látta ott Sebessyt, Kulcsárt és a falu biráját kegyetlenül hátra kötött kezekkel állani; mert azt hitte, hogy ők a belső zajt s a hangos beszédet meghallották, és gyorsan kereket oldva, a kert keritésén át a tőszomszédságban levő erdőségbe menekültek. A plébánosnak s Lakynak nem kötötték hátra kezeiket, hanem csak egyik kezüket kötötték amazokéhoz, s igy hajtották ki őket a faluvégre, hol a szegény plébános rémülve látta szép két ökrét egy fához kötve. Ezeket azonban sikerült megváltania 20 ezüst értékü osztrák pénzen, magyar pénzt már nem fogadtak el.

Ezután következett a sokféle inzultus, melyet a haramia kinézésü 160 részeg szerezsán magának ellenükben megengedett anélkül, hogy a kapitány erélyesen rendre merte volna őket utasitani. Ekkor nyilatkozott, hogy ő Varasdvármegye főjegyzője; s meg lőn fejtve a latin megszólitás, melyet imént tett. Végre kezdetét vette a kálvária-ut Keszthely felé.

Az ezredes a grófi kastélyban volt elszállásolva, hova megérkezve, Lakyt és Sebessyt egy porkoláb fölkisérte az emeletre, hol az ezredes lakott; amazok hárman lenn maradtak, s rövid kihallgatás után szabadon bocsátattak. Az ezredes nem volt a szobában, melyben a por-

koláb magukra hagyta őket s csak nehány percz mulva rontott be, nagy kardcsörömpölés közt megkezdve rettenetes lármáját. Az általuk megszokott „Ihr Carnalien.“ „Ihr niederträchtige Kossuth-Hunde“ czimek örökös intonálása közben száz bot, utána agyonlövetéssel fenyegetés némileg lelohasztván mérgét, átkisértette a foglyokat az ugynevezett bugaházba, melynek egy része az uraságí kocsisok és hajduk lakásául, másik pedig 48 előtt a rabok börtönéül, ekkor pedig istállóul szolgált, s egy-egy ily istállóba. melyből a trágya sem volt kitisztitva, záratta őket. Tiz óra felé visszakisértettek a kastélyba, s megkezdették a vallatást, melyet, jóllehet legalább is másfél óráig tartott, állva kellett végig türniök. Ezen átesvén, már nem a bugaházban, hanem a kastélyban rendeltek szállást egy szobában, melyben csak egy rozzant asztal volt és egy szék.

Szeptember 7-én virradóra a város különköző helyein czédulák voltak elszórva, ama fenyegetéssel, hogy, ha az ellenség szabadon nem bocsájtja a magyar foglyokat, egytől-egyig gulyáshussá apritja az elkeseredett nép. Elhitték. Pedig valószinűleg árulók műve volt, hogy ilyképen mielőbb eltehessék láb alól őket. Sikerült is; mert szeptember 8-án, kisasszony ünnepén, kora hajnalban, rögtöni öltözködésre kényszerittettek, s az odarendelt szekereken, egy szakasz granicsár kisérete mellett ugy szólván kilopták őket a városból anélkül, hogy csak egyetlen pár fehérruhát vagy csak zsebkendőt is magukhoz vehettek volna. Szegény rabmagyarjaink el nem gondolhatták, mit akarnak velük? De maga a kisérő katonaság sem tudta. Utasitásuk csupán az volt, hogy megállapodás nélkül szállitsák őket tul az ország határán, s elejét vegyék minden tüntetésnek. Vándorutjok második napján reggel érkeztek Körmendre, hol Lakynak egy hajdani iskolatársa fölismervén őt, módját ejtette, hogy érintkezhessék vele, s megértvén, hogy pénz és mindennemű ruha hiányával van, erőszakkal átadta 66 pengő forintját, kijelentvén, hogy el nem fogadás esetén, örökre boldogtalan lenne, Laky tehát elfogadta a szivesen felajánlott összeget, melyre nagy szüksége is volt.

És e kis összeg rendkivül jó szolgálatot tett szerencsétlen honfitársainknak. Hüségesen megosztotta Sebessy

bajtársával; s midőn már Grácchoz közeledtek, az escort-parancsnok, egy három kapitulációs olasz származásu, nemes lelkü őrmester figyelmeztette őt, hogy a pénz egy részét rejtse el. Csákóján mindjárt, hogy a bámészkodó granicsárok meg ne értsék, meg is mutatta, hogy a kalap belső bélése alá.

— Nem tudom, ugymond a jólelkü őrmester, hova jutnak; legmostohább sorsuk a Staab-Stockhausban lenne.

Mig ő utána járt, hogy a katonai parancsnokságtól megtudja: hová kisérje őket? ők vagy fél óráig a piaczon ki voltak téve a körülettük csoportosuló nép bámészkodásának. Végre megérkezett, szomoruan tudatva, hogy a Stockhausba jutnak. — Egy kinőtt hátu vén porkoláb vette át őket, s fölkisérve az emeletre, a kesthelyi ezredes emlitett kifejezéseit ismételve, parancsolá, hogy vetkezzenek le pőrére. Megtörtént és pedig ott mindjárt a folyosó hideg márványán, s kifürkészvén minden ruhadarabot, még a fehérruhákat is, jelt adott, hogy felöltözhetnek. Aztán elzárta külön börtönbe mindeniküket. Mint bánt a szegény hontalan magyarokkal ezen embertelen szörnyeteg az ott leélt tiz nap alatt, nem akarjuk ecsetelni: a beköszöntő fogadtatás ugyis eléggé megmagyarázza.

Tiz napi nyomorgatás után, mely alatt csak egyszer eresztette a szük udvari levegőre, megvasalva utnak inditották őket vaspályán Bécsbe, hol egy kaszárnyában helyezték el és pedig mindkettőjüket egy szobában, s itt már igazán udvarias jó lelkü porkoláb felügyelete alá. Csakhogy innen már másnap ismét tova szállittattak. Gyanitani sem merték a bús hontalanok, hogy 48 óra mulva a szeretett haza földén, Pozsonyban a vizikaszárnyában ébrednek fel. Nagy volt az ő meglepetésük, midőn a kaszárnya udvarán körülnézve, a rácsozott nyilt folyosókon egész tömegét látták a tőrbe esett hazafiaknak. Azt mondják: „Solatio est miseris socios habuisse dolorum.“ Ők ezt sem mondhatták, mert midőn egy egész nemzet gyászol, akkor a „solatium“ kiesik a szótárból.

Pozsonyból egy napi ott tartózkodás után gőzhajón szállittattak Győrbe, hol a karmelita-zárda börtönné alakitott szárnyában, hol már több fogoly is volt, szállásolták el őket; s oda érkeztük hire csakhamar elterjed-

vén, a mindig hazafias érzelmű városban, oly megható nyilvánulásait élvezték a semmiféle szurony által el nem riasztható elvrokonság- és szeretetnek, melyek a legbensőbb hála könyeire olvasztanak. A szobában, mely kettőjöknek éji szállásul adatott, egyetlen egy ágy képezte a butorzatot, melynek fölszerelése egy darab elrongyolt lópokróczból állott, szalmazsák és minden egyéb nélkül. Leülni csak az ágyszélére lehetett; itt elmélkedének bús foglyaink a mult és jövendőről.

Különben e foghely, ugy látszik, nem volt valami tulságos szigorral elzárva a külsőkkel való érintkezéstől, mert amint a tornyokban estimára elhangzott a harangszó, megnyilik az ajtó, s a porkoláb kisérete mellett, siránkozva lép eléjök az áldott emlékü Drezsmitzer székesegyházi kanonok és pápoczi prépostnak Schlegl Péter nevű öreg házmestere, válogatott étkek- és finom borokkal megrakott kosarat nyujtva át e szavakkal:

— A nagyságos ur e csekélységgel óhajt önök vigasztalására lenni.

Alig hogy az öreg Péter, ott hagyva a kosarat, bucsut vett tölök, ujabb megható jelenet: egy derék magyar leány, ünnepies öltözetében, finom abroszszal leheritett nagy kosárral fején, lép be hozzájuk, s leemelvén a legizletesebb ételekkel s legjobbféle borokkal megrakott kosarat, fuladozva zokogja el az összes papság és nagy közönség határtalan kegyeletét és páratlan szeretetét még sirjában is biró Deáky Zsigmond nagyprépost és c. püspöknek az áldott lelkü Drezsmitzeréhez egészen hasonló üzenetét. — Valami kimagyarázhatatlan érzés fogta el Laky egész valóját; testben lélekben el volt sanyargatva, még sem volt képes az elejé tárult sokféle jóból csak egy morzsányit is élvezhetni; mert a most először s ily fönségesen nyilvánuló részvét szent balzsama meggyógyitván a kifárasztott szellemet, az anyag követelése is teljesen elhallgatott. Ilyen volt 1849-ben Győr összes papsága, ilyenek a hivek is! —

Másnap már megint elinditották őket Budapest felé; minthogy Komáromot az ellenséges hadak cernirozták, tengelyen utaztak tüskön-bokron át, a katonaság által mindenéből kiélt falukon keresztül, hol sokszor pénzért sem lehetett csak egy darab kenyeret is előteremteni. —

Szeptember végén valahára eljutottak a gyászos hírnevü „Ujépületbe“, hol mindkettőt, bejegyezvén neveiket a nagy fekete könyvbe, elhelyezték a 7-ik pavillon II-ik emeletén egy oly szobába, mely két, ugyanazon előcsarnokra nyiló szobából állott, melyekben aztán velük együtt 13 kath. pap várta az ominozus szám ominozus kifejletét. Tiz perez mulva már mind kebelbarátok lettek, jóllehet az előtt soha se látták egymást. Lett jó kedv, vig és szomoru magyar dal. Az ablakokon deszka puttonyok voltak elhelyezve, talán azért, hogy ne hallja, ne lássa, és még jobban meg ne szomorodjék a haza rabfiainak szomoru dalára.

Hát másnap, midön a pavillon nagy udvarán egész „Magyarország“ — mert akkor a külsök igy nevezték az „Ujépületet“ — megjelent!? Az egyházi és világi elem minden fokozata bőségesen volt ott képviselve. Hogy csak egypárt emlitsünk, magában a kath. egyház képviseletében ott voltak: a nagy nevü Lonovics, a szent életü Rudnyánszky, Jekkelfalusy püspökök, a székesfejérvári káptalan, Lévay egri nagyprépost, Jáross esztergomi kanonok, Purgstaller a kegyesrendiek tudós tartomány főnöke, aztán még sokan az alsó papságból. A világi főranguakat Batthyáni Lajos gróf, a volt miniszterelnök, Csányi László miniszter, Perényi és Károlyi István grófok, Jessenák báró s. t. b. képviselték, s velök minden rendü és rangu országos kitünőség. A 7-ik pavillon nagy udvarán naponkint együtt sétált az egész fogolysereg Batthyáni elitéltetéseig, a midön aztán a séta a folyosókra szoríttatott.

Batthyáni gróf kivégeztetése után megkezdődött a bakómunka. Naponkint néha ötöt is kivégeztek, s a kit másodszor híttak „Verhörbe“, az rendesen elbucsuzott laktarsaitól, mert az itélet kihirdetése után az áldozatot egyenesen a siralomházba vezették. Lakyt és Sebessyt október 14-én idézték „Verhörbe“, s velök hamar végeztek, minthogy csak keszthelyi vallomásuk jegyzőkönyvét kellett elolvasniok; s igy már másnap kimondották fölöttük a vasban töltendő 8 évi várfogságot tudató itéletet. Az itélet kihirdetése után igy szólott hozzájuk a hadbiró:

— Kempen tábornok ur kegyességének köszönhetik önök, hogy életben maradnak.

A hadbirónak ezen megjegyzését az elitéltek csak akkor értették meg, midön a közös szobába visszatérve, bajtársaikat könnyezve találták, s elmondák, hogy nem várták vissza őket, mert 14-én estve azt sugá nekik a porkoláb, hogy már el van készitve számukra a siralomház; s csakhamar megtudták azt is, hogy ekkor a Bécsbe idézett Haynaut Kempen tábornok helyettesítette.

Elitéltetésük után, a kinos bizonytalanság nyomása alól szabadulva, nyugodtabb lélekkel várták: mikor és merre szálitják őket? mert ezt az illetővel csak az elindulás pillanatában tudatták. November 23-án megjelent a porkoláb: fölaggatta Lakyra és Sebessyre a vasakat, s tudatta velök, hogy az esti órákban indulniok kell Olmützbe. Azt is megengedte, hogy néhány fogolytárstól bucsut vehessenek. Lementek tehát indulás előtt a földszintre, hol Lonovics és Lévay laktak, s czektől, valamint más jó barátok és fogolytársaktól elbucsuzva, a lánczhidon át Budára szállittattak a József-kaszárnyába, ugyanazon börtönbe, honnan Czuczort már ekkor elszállították Kufsteinba. A tágas börtönben volt már néhány elitélt bajtárs, többi között Ottmár, egykori dekánja a jogi fakultásnak, kit két évi várfogságra, Ulm székesfejérvári jómódu háztulajdonos, ki sánczmunkára volt elitélve, mindkettő leendő olmützi vendég.

Gőzhajón indultak másnap Pozsonyba, hová 25-én a délutáni órákban érkeztek meg; de csak egy éjet töltöttek a vizi kaszárnyában, s 26-án korán reggel utra keltek vaspályán Olmütz felé iszonyu hóviharban; a harmadik helyen, melynek akkor még ablak helyett csak bőrburkolata lévén, vékony öltözetben, sulyos vassal kezeiken s lábaikon, félig megfagyva érkeztek késön este az olmützi kazamátákba, hol Sebessy a 2. szám alatt a páratlan kedvességü nógrádi Szontagh Pál, és Szerdahelyi Ede jeles zongora müvész társaságában, Laky pedig a 33. sz. a. egy Neupauer nevezetü 20 éves ifjuében töltötte az első éjszakát szalmavánkosos ágyon. Megengedték ugyan, hogy, a kinek volt, saját ágynemüjét használhassa; de Lakyt és Sebessyt minden nélkül ragadván ki otthonukból, Grácz felé küldött holmijukat csak félév mulva kapták meg.

Odaérkezésükkor még csak mintegy huszan lehettek a bajtársak, kiket még 1848-ban letartóztattak; de

lassankint teljesen benépesedtek a helyiségek ugy, hogy a korridor keleti oldalán levő nagyobb szobákba öt, a nyugoti kisebbekbe pedig három fogoly jutott. — Ez a korridor az emlitett szobák közt hajlitott szögben végig futó oly sötét folyosó, melyen nappal is éjszaka van. Eleinte csak szórványosan, ketten, hárman érkeztek az uj vendégek. Ilyenkor egyik-másik szobába már napokkal előbb betettek egy ágyat, s az ott lakók kiváncsian találgatták: miféle gyászvitéz érkezik?

Laky szobájába is került 1850. év elején egy ily ágy, s néhány nap mulva csikorgó téli éjszakán telnyitják az ajtót, s beléptetnek egy, gallérköpenyes, vörös szakállu szemüveges uri embert, ki minden beköszöntés nélkül, iszonyuan dideregve s topogva megy néhányszor végig a szobában, miközben Laky a pokrócz alól szemlét tart fölötte. Az uj vendég oda lép az ágyhoz, Laky fölismervén őt, „Flóris“! kiáltá, mire Römer Flóris Laky nyakába veti magát s izmos karjaival csaknem megfojtotta őt örömében.

Lassanként benépesedett a szomoru tanya; időszakonként nagyobb fogolyszállitmányok érkeztek, majd Pozsonyból, majd a pesti „Újépület“-ből, majd Munkácsról, majd pedig Erdélyből; végre az Aradon elitélt honvédezredesek. Hrabovszky és Móga tábornokok benn a városban, kaszárnyában laktak; a sánczmunkára itélt rabok pedig elkülönitve, egészen más osztályba telepittettek, s csak akkor láthatták szegényeket, midön nehéz csöbrökben a vizet hordták. Nagy lévén most már a foglyok száma, s a sétahely, az ugynevezett „Zwinger“ egy kis elzárt, szűk utczarész a kazamáta és apáczazárda kőzt, csekély lévén, sétára pedig, a mi kezdetben havonkint csak egyszer, utóbb kétszer, kézőbb többször is történt, két részben bocsáttatván, a kollegákkal való ismerkedés kezdetben nagyon lassan ment; utóbb azonban módjával ezen is segitettek.

De a legtöbb időt zárt ajtók mögött töltvén, arról kellett gondoskodniok, hogy magukat valami szellemi munkával elfoglalva, a sorsuk fölötti elmélkedésre minél kevesebb idő maradjon. Mindenek előtt egész erélylyel az europai művelt nyelvek tanulásához fogtak, s a legszükségesebb eszközt megszerezvén, módját ejtették, hogy

összeköttetésbe jöhessenek Hölzel nevezetű helybeli derék könykereskedővel, ki aztán időnként a német, francia és angolirodalom legjelesebb termékeit juttatta kezeikhez. E szerencsés cselfogás fölötte nagyot lenditett sorsukon; mert a szellemi munkához szokott ember, ily helyzetben, az anyagi hiányokkal csak valahogy kibékül; de a szelleminek hiánya nagyon keservessé teszi életét.

Megkezdődvén a könyvek szállitása, a hangya szorgalom is megkezdődött. A mit elzárva olvastak, azt séta alatt megbeszélték. Folyt az eszmecsere, s amit kiki tudott, közkeletűvé tette. — Könyves Tóth Mihály, Barái József, a nagy tudományu bicskei plébános és Laky voltak központjai a tanulságos beszélgetéseknek; s egyszer-másszor felolvasást és tartottak hol az egyik, hol a másik lakáson. Nyoma sem volt ekkor semmi kasztszellemnek. — A kedves bajtárs-családnak tagjai voltak az itt emlitetteken kivül: Szlávy József, Zsigmondy, Szontagh Pál, Máriássy János, Tóth Ágoston jeles művész, Guerlon, a páratlan mathematikus, Psotta, a tüzérség hős hajnoka, Rapaics, Szathmáry, Berzsenyi, Mesterházy, Dobay, Dr. Pados János s. t. b.

Ilyképen rendezvén rideg tanyájukat, nem igen bajlódtak az idővel, mely a szegény halandó sorsát rejtegeti méhében. Az, aminek jönni kell, ugy is eljön! . . . . Igy jött el a máshová költözés napja is, mely minél szokatlanabb annál meglepőbb volt mindnyájukra. 1853-ban ugyanis junius hó 1-én a várparancsnokság tudatja velük, hogy másnap, junius 2-án papok és világiak tizenkilenczen Csehországba, Josefstadtba fognak átszállittatni. Mondanunk sem kell, hogy harmadfélévi együttlét után, mily fájdalmas volt az elválás! Harmadnapra Rómer, Laky, Fieba József, Sebessy s még néhány erdélyi paptárs, továbbá Ámbrus János, Jakab Mihály, Biharmegye élő archivuma, Földy János, az akademia igazgatója, világiak Josefstadtban egészen uj tanyán és uj bajtársak közt ébredének föl. Itt is sok jeles egyházi és világi hazafi vala elzárva, köztök három olasz származásu operaénekes szinész, kik az esti órákban gyöngyörű énekeikkel mulattatták a gyásztanya lakóit.

Josefstadtban a lakás szárazabb, a séta, a várbástyán nyiltabb, tágasabb, kellemesebb volt, mint Olmützben, hol két és fél év lefolyása alatt csak egy, az apáczák kertjéből

kimagasló körtefa sudaráról láthatták, hogy a fák már virágzanak, vagy hullatják leveleiket. — De itt már se könyvek, se hirlapok nem lévén rendelkezésükre, másként kellett magukon segiteni. Azon bajtársak közé, kik Munkácsról kerültek Josefstadtba, egy ügyes gombkötő kerülvén, tőle ezen művészetet tökéletesen elsajátitották; mások lánczfonás és műfaragásban kerestek üditő szórakozást, s kit kiváncsiság, kit unalom űzvén, rövid időn igen sokan elsajátitották e valóban szép és hasznos művészetet.

Legvigasztalóbb körölmény mégis az volt, hogy amnestia utján minduntalan bucsut vett néhány fogolytárs, miből egy kis reménysugár a hátramaradottakra is csak esett. — Nem sokára Lakyn és Sebessyn is megkönyörült a sors a térparancsnokság azon örvendetes jelentésében, hogy Ő felsége a reájok mért fogság idő felét legkegyelmesebben elengedni méltóztatott. Ekkor már a még kitöltendő fogságidőből csak mintegy tizennégy hónap volt hátra.

Josefstadtban a várparancsnokság arról is gondoskodott, hogy vasárnap szent misét hallgathattak a magyar foglyok, de, minthogy a szt. mise a kórházudvarán levő kisszerű kápolnában mondatott, melybe csak néhányan juthattak be, s a nagytöbbség az udvarra szorult, kérték a parancsnokságot: engedné meg, hogy a Garnizontemplomban tartassék számokra a szt. mise és ők az alatt énekelhessenek. Megengedte, de azon kikötéssel, hogy németül énekeljenek. Ezt a hős foglyok nem fogadták el, s a magyar ének sehogy sem engedtetvén meg, végre abban történt megállapodás, hogy latinul énekelnek. — Oh, ti dicső honfiak! kik még a nagy sanyaruságban, rablánczok kőzt és a szeretett haza határain tul is oly fényesen megvédtétek a magyar nyelvet, legyen örökre áldva és tisztelve nagy nevetek!

Lett erre nagy öröm és előkészület! Összeválogatták, vallás külömbség nélkül, a legjobb énekeseket, élünkön a három olasz operaénekessel. Megtörtént a betanulás és énekpróba. Mikor aztán a következő pénteken — mert péntek lett a misére engedélyezett nap — mindnyájan legdiszesebb öltözetükben, csupán a két porkoláb és néhány fegyveres embertől kisérve, a templomban megjelentek, az első padokat a kiválasztott vezérénekesek foglalták el, a többi pedig a következő padokban sorakozott. Amint s

pap, egy tisztes alaku, már nem fiatal dechánt, az oltár elé lép és megkezdi a misét, a vezérkar intonálja: „Prosternimur credentes“ ! fölzeng, mint valami mennyei harsona a sok, gyönyörű férfias hang, mely megtölté s megrázá a szent csarnokot; a meglepett miséző pap szava elakadt, remegni, majd hangosan zokogni kezd, és időre volt szüksége, mig felindulását leküzdve, a misét folytathatta. De a hazátlan honfiak közt sem volt ám egyetlen egy sem, volt légyen bármily vallásu, kit vesékig meg ne hatott volna e nagyszerű jelenet. — A templom ajtaját fegyveres őrök állották el, mert oda ilyenkor a foglyokon kivül senkit sem eresztettek be; de mire kimentek, a templom tere megtelt bámuló közönséggel, mely csak kivülről élvezhette a daliás magyarok zengzeményét.

Lassanként leperegtek a szomoru fogság hátra levő napjai. Elérkezett 1854. október 14-dike. Consummatum est! Beteljesedett. *A négy évig éjjel nappal hordozott vasat* levették roluk. Érzékenyen bucsúzott el Laky és Sebessy szeretett bajtársaiktól, s másnap, október 15-én a certifikáttal kezükben oda hagyták Josefstadtot. A rablánczokat 3 frtért megvették s ereklyéül elhozták magukkal.

A marsrouta szerint minden kitérés nélkül egyenesen Csornára kellett visszatérniök. Utazásuk negyedik napján a pozsonyi fiakkeres sehogysem szánván el magát arra, hogy Csornáig vigye őket, Mosonyban kellett az éjet tölteniök. Unalomból a délutáni órákban egy kis sétára indultak, Sebessynek kedve kerekedett egy partie billiárdjátékra. Beléptek egy kávéházba s megkezdették a játszmát; de, jóllehet egykoron mindketten kitünően kezelték a dákót, ez alkalommal sehogysem sikerült. E bajlódás közt egyszer csak azt veszik észre, hogy több előkelő ur és polgár nézi küzdelmöket, mire Laky igy szólott:

— Uraim, elég volt már nekünk ügyetlenkednünk, ime ügyesebb kezeknek engedjük át a dákót.

Ambár a derék mosonyi urak a leggyengédebben kérték, hogy csak mulassanak, ők magukat ajánlva, távoztak és folytatták sétájukat. Esteféle három előkelő polgár köszönt be hozzájuk a vendéglőben, s kijelentik, hogy tiszteletükre egy jómodu polgártársuk házánál zártkörü estélyt óhajtanak rendezni. No, csak az kellene,

gondolá Laky és megkisérté őket veszedelmes szándékuktól eltériteni. A derék honfiak nem tágitottak.

— Ott lesz, mondák, a mi kedves káplánunk is, Steiner Márton, a derék pap és lelkes hazafi, — ma Győr székesegyházi kanonok — egytől-egyik élethalálra megbizható, a ki ott megjelenik.

Laky és Sebessy nem tudták elgondolni, kitől vagy hogyan tudták meg, hogy ők kik és miféle emberek? Senkivel nem beszéltek, német kocsisuk sem tudta, kiket hoz. Alkalmasint valami régi ösmerősük ismerte fel őket daczára, hogy még akkor bajuszt viseltek, s jelezte ottlétüket.

Sehogy sem kapaczitálhatván a derék három polgárt, ámbár ezek miatt is, de maguk miatt is aggódva, az esti szürkülettel átmentek Dorner nevü jómodu gabona kereskedőhöz, hol a jó házi ur és igen kedves fiatal neje rendkivüli örömmel fogadták őket. — Már akkor ott volt a derék káplán, s néhány polgártárs, kiknek társaságában nagyon kellemesen töltöttek néhány órát. — Bucsúzáskor a szives házi asszonynak egy kis drótkarkötőt, melyet Laky Josefstadtban font, ellátva parányi igen csinos, s az ő békéjához hasonló lakattal, adott hazafias emlékül, s hogy feltünést ne keltsen, csupán a káplán ur kiséretében tértek vissza szállásukra.

Évek mulva egyszer Győrött Laky találkozván Steinerrel, sajnálkozva beszélte, hogy azóta az a kedves honleány elhunyt. Ő látta el a végszentségekkel, miközben azon óhajtását fejezte ki, hogy a josefstadti kis emléket karján hagyva, tegyék őt örök nyugalamba. Ugyis történt.

Végre sok küdelem után október 19-én haza érkeztek Csornára, hol mindenekelőtt be kellett mutatniok a certifikátokat a csász. kir. szolgabirósághál, mely tudtokra adta, hogy egyelőre a község határát tudta nélkül elhagyniok tilos; a szelid lelkü prépost Gyöngyösy Pál pedig Scitovszky érseknek abbeli intézkedését tudatta velök, hogy csak 14 napi vezeklés után, mely idő alatt a templomból és közös asztaltól távol kelle maradniok — misézhetnek és foglalhatják el stallumaikat. Ez is megtörtént.

Fáradt honvédeink, sokat szenvedett rabjaink, sok keserves szenvedés s zaklatás után visszatérve a szeretett

hazába, az ősi tűzhelyhez, azt hivék, hogy már eleget szenvedek a hazáért, és szenvedésüket megelégelve, most már szabadon, nyugton és békében lehetnek. Csalatkoztak! Néhány hónap mulva egyszer csak hivatja a két hű bajtárst a prépost, és szörnyűködve mutatja a primás hivatalos levelét, melyben, hivatkozva az ország akkori kormányzója — Albrecht főherczeg őfenségének rendeletére, szigoruan lelkökre köti, hogy annak idején, ellenállás nélkül engedelmeskedjenek a parancsnak, mely szerint egyikük Tyrolba Vilfenau nevű premontrei zárdába, másikuk pedig Felső Ausztria Plaga (Stift Schlögel) szintén premontrei zárdába számüzetik.

Ez aztán villámcsapás volt a derült égből a két sokat hányatott bajtársra! Laky sietett barátait értesiteni ezen váratlan villámcsapásról, hogyha talán a gyászos ut csakugyan bekövetkezik, legalább tudják, hol s merre van? — Laky legott folyamodott Ő Felségéhez, kérve: hogy a törvény egész szigorával sujtsa, ha valami reá bizonyul, de hallgassa meg őt és társát. Három évnegyed mult el a legkinosabb bizonytalanságban, mig végre a bécsi hadi kormány e rendeletet visszavonta, s ezzel vége szakadt a zaklatásnak!

Dehogy szakadt! most már nem személyét, de müveit üldözte a bécsi cenzura. Laky 1854-ben egy „Irályrendszer“ czimü tankönyvet adott ki, melyet a bécsi irigy cenzura a tiltott könyvek közé jegyzett, csakhogy már későn, mivel a jeles tankönyv már az egész hazában el volt terjedve. Ezen méltatlan irodalmi zaklatások következtében, az ötvenes években felhagyott az irodalm, munkássággal, s egyedül tanári hivatásának élt.

De a hatvanas években ujra elővette jeles tolláti s azóta számtalan becses művel gazdagitotta magyar irodalmunkat. Itt csak egy párt emlitünk meg: „Irály és költészettan“, „Ékesszólástan“, „A költészet rendszere“ kitünő iskolai szakkönyvek, „A női erény és méltóság irányelvei“, s. t. b.

Ma is él és a csorna-premontrei kanonokrend perjele.

Isten még soká éltesse a lelkes hazafit és kitünő papot!

Porpáczy Pál.

Szűz Máriáról czimzett Szent-Ferencz-rendi áldozár született Pápán 1816. junius 17-én; jeles hegedüs, kedves társalgása és jó humora miatt általános szeretet és tiszteletben részesült.

Székesfehérvárott lévén a szabadságharcz idejében, ő is látta, tapasztalta a horvátok gonoszságait, miértis a hazáért s a város jóléteért lángoló szive harczra lelkesité, s többi társával ő is fegyvert ragadott, és erősen küzdött a néptelkelők között, végre a tulerő előtt kénytelen vala hátralni.

A hárcz megszünte után, mivel élete és szabadsága a városban biztos nem vala, menekült ő is Veszprém felé. Itt sem lévén biztos menedékhelye, visszatért Fehérvárra, a hol ő is nem sokára meglánczolva a vérbiróság elé hurczoltatott. Kihallgatása és fogsága több hétig tartott; kezesség mellett a zárdába internáltatott. Vallomásából nem itélhették el, azért lelkészi hivatalának pontos teljesitésére utaltatott.

Meghalt 1888. évi október 7-én. Eltemettetett Székesfehérvárott a város köztemetőjében, s igy ama város közelében aluszsza örök álmait, melynek szabadsága- és boldogságáért kész vala életét és véret áldozni a derék szerzetes.

Fábry Ignácz.

Bár a „Paphonvédek Albumá"-nak czélja és feladata első sorban neveiket és tetteiket közölni azon derék és jeles egyházi férfiaknak, kik a szabadságharcz nagy küzdelmeiben szóval vagy tettel szolgálták a szeretett hazát, s igy tényekkel felelünk meg a magyar kath. papság hazafisága ellen felhozott alaptalan vádakra; miután egész könyvünk alapos czáfolata a magyar kath. papság hazafisága ellen szórt rágalmaknak és gyanusitásoknak, kötelességünk könyvünkbe felvenni és megvédeni mindazokat, kiket az 1848—49-ki zűrzavaros időben, vagy később hazafiatlansággal, vagy épen honárulással vádolnak a tudatlanok, vagy roszakaratuak.

Mi sem vala könnyebb, mint 1848—49-ben a honárulás gyanujába esni, különösen a lelkipásztornak, ki kényszeritve vala a császárt is, a hazát is szolgálni. Jött a császári rendelet, ki kellett a szószéken hirdetni: ha nem tette a lelkész, halál fia volt; jött a magyar kormány rendelete, kikellett hirdetni, ha nem tette a lelkész, honáruló (?) s a halál fia volt. Ha a német rendelétét hirdette, büntette a magyar; ha a magyar rendeletét hirdette, büntette a német. Jött a magyar hadsereg, ezt kellett szivesen fogadni; jött a német, azt is szivesen kellett ellátni; megtudta a magyar, hogy a plébanián német vezér vagy tiszt — hivatlanul — evett, ivott, mulatott; kész volt a honárulás gyanuja és büne; jött a német, s megtudta, hogy itt magyar tábornok tanyázott, kész volt a Pulver und Blei. És mint szóljunk a felizgatott, felbőszült és elkeseredett népről? mint szóljunk a boszu és roszakaratról? Csak egy elejtett szó a háborgó nép előtt, s kész vala a „spión", a honáruló. A boszu és irigységnek pedig végtelen tág kapuja állt nyitva. — És fájdalom! ezen tarthatatlan zürzavarban szántalan igaz, jó hazafi került

nemcsak gyanuba, de a vérpadra is.

És ezen szerencsétlen helyzetet még növelték a vésztörvényszékek is, melyeknek felállitását a magyar országgyűlés 1849. február 13-iki ülésében mondotta ki a bölcsebb belátásuak nagy ellenzése mellett. Ezen vésztörvényszékek müködését és hatáskörét az akkori igazságügy miniszter, Vukovics Sebő, számtalan rendelettel toldozta, foldozta, rontotta, javitotta. Ma, majdnem egy félszázad mulva az igazságos és elfogulatlan történelmi kritika igy nyilatkozik a szerencsétlen, elhamarkodott intézmény felöl:

„Ez minden helyes jogelvnek felforgatása, s az önkény uralmának inaugurálása volt, mert ezzel ezen kizárólag halálbüntetést ismerő törvény visszaható erővel ruháztatott fel. Igy lett ezen helyes irányu törvényből valódi vésztörvény, mely szégyenére vált szabadságharczunknak; egy folt 49-iki igazságszolgáltatásunk emlékén, egy sötét folt, mely nem egy ártatlanul bíróilag legyilkolt egyén kiomlott véréből képződött. Méltó lett volna az Marathoz, vagy a commune örjöngéséhez, de nem volt méltó a honvédelmi bizottmányhoz, a 49-iki nemzetgyűléshez s a független Magyarország első igazságügyminiszteréhez, Vukovics Sebőhöz. Ez politikai gyilkosság volt". Hazánk. 1885. II. füz. 85. l.

Ilyen korlátlan törvényszékek itéltek azon szerencsétlenek fölött, kiket harag, irigység, bosszu, vagy a puszta véletlen mint honárulókat ültettek a váldottak padjaira. Egy ilyen, a nagyváradi vésztörvényszék elé került minden alapos ok nélkül Fábry Ignácz is, fölszentelt püspök és a csanádi káptalannak jeles nagy prépostja, mint „honáruló", kire a vésztörvényszék közvádlója, Tokody Ágoston, halálbüntetést kért.

Miután a jeles főpapnak, később kassai megyés püspöknek emlékén a honárulás vádja rajta száradt, s ma is akadnak férfiak, és hirlapirók, kik a valódi történeti tényállást nem tudva, őt ma is honárulónak tartják és hirditik, a „Paphonvédek Albuma" kötelességének ösmeri a tiszta jellemü töpap emlékét védelembe venni, s az igazsághoz és történeti tényhez hiven kimutatni, hogy ő nem volt honáruló, sőt ellenkezőleg, mint jó hazafi a megpróbáltatás nehéz napjaiban nagy szolgálatokat tett ugy a hazának, mint a haza vészben levő jeles fiainak.

— Ide vonatkozó teljes hitelességü adatainkat egy ma is élő jeles és irói névvel dicsekvő egyházi dignitáriustól volt szerencsénk megszerezhetni, a ki Fábry oldala mellett hivataloskodott, a ki vele járt, kelt, tehát mindenben szem és fültanu volt.

Fábry Ignácz, püspöki és kaptalani helynök, 1848 évi augusztus hóban lekö zönt vicariusi hivataláról, melyre Róka Józsefet nevezte ki az egri érsekké kinevezett, de a római szentszék által még a csanádi megyétől föl nem oldott Lonovics József püspök.

Midőn 1848. évi október hóban megjelent ama hires októberi patens, akkor már a csanádi egyházmegye területén, különösen Torontálmegyében a ráczokkal megkezdődött a harcz és háboru, a magyar sereg, huszárok és és honvédek fényes győzelmeket vivtak ki ellenükben, habár az előbbenieket a temesvári várból kivonuló császári sereg is támogatta. Nagy Sándor magyar tábornoknak Nagy-Becskereken levő serege már Billédig elővonult 1848 október hóban, és igy a postai közlekedés is megszünt a csanádi egyházmegyének egyes vidékein ugy, hogy a lelkészek levelei nem érkeztek be Temesvárra a püspöki kormányhoz, mert a postai szállitmány lefoglaltatott ugy a császári, mint a magyar sereg által.

A temesvári várparancsnok, br. Rukavina altábornagy október hó 25-én kelt levelének kiséretében átküldötte az egyházmegyei kormánynak az októberi császári parancs másodpéldányát kihirdetés végett. Az október hó 27-én tartott szentszéki ülésben az lett határozva, hogy, mivel a megyének területén kifejtett háborus viszonyok miatt Temesvár városával a közlekedés meg van nehezitve, a vicarius vonuljon innen ki Makóra, a csanádi püspök residenciájába és onnét vezesse a megye kormányzását; a varparancsnok levelére pedig az lett határozva, hogy ama proclamacio-nak kihirdetése megtagadtatik, azonban a szentszéki határozat csak a vicarius eltávozása után lesz kézbesitendő.

Ezen titokban tartott szentszéki határozat következtében Róka József, apátkanonok és vicarius a szentszéki aljegyzővel, Oltványi Pállal — ki egy makói kofának kocsijára fölpakolván a jegyzőkönyveket és más ügyiratokat, mert Mihálovics József és Hopf János titkárok már

néhány nappal előbb Budapestre utaztak el Temesvárról — október hó 30-án elhagyta Temesvár városát és október hó 31-én érkezett Makóra, hol rendezvén az ügyiratokat, november hó 2-án a vicarius parancsára Oltványi Pál egy rövid körrendeletet szerkesztett, melyben a megyei klerus tudomására adatott a vacariusi hivatalnak Makó városába való kitelepitése.

Midőn Oltványi Pál, szentszéki aljegyző, ezen körrendeletet tisztázta, érkezett meg Budapestről Hopf János titkár, ki nem volt megelégedve annak szövegezésével, hanem ujra fogalmaztatta azt, és a temesvári várparancsnokot illetőleg néhány tulkemény kifejezéssel felczifrázva, átadta neki letisztázás végett.

Eme körlevélnek a temesmegyei alperesi kerületek részére küldött példányai a postán lefoglaltatván, a temesvári császári altábornagy kezeibe kerültek, kinek haragját már Róka József vicarius a proclamacio kihirdetésének megtagadásával is magára vonta, most eme körlevél elolvasása után a vicariust nyomtatott és Temesvárott kifüggesztett falragaszokban rebellisnek jelentette ki a császári hadi tanács, mely őt február hó 15-re maga elébe idézte, hogy magát igazolja.

Róka József vicarius Fábry által értesittetvén mindezekről, ez utóbbi arra kérte őt fel, hogy térjen vissza Temesvárra, és igazolja magát a sulyos vád ellen, mely felségsértés czimen volt a hadbiró részéről beterjesztve. Értésére adta azt is, hogy br. Rukavina altábornagy, a megjelenés esetében biztositotta Fabry püspököt arról, hogy a seminariumban egy havi tartózkodás lesz Rókának a büntetése.

Azonban a vicariusnak nem volt kedve Temesvárra vissza menni, attól tartott, hogy szigorubb büntetés fog reá kiméretni, és midőn Horváth Mihály csanádi püspök és kultusz-miniszter 1848. évi deczember hó végnapjaiban — midőn a magyar kormány férfiai Budapestről Debreczenbe vonultak — Makón megjelent és Róka közölte vele a temesvári eseményeket, Horváth megtiltotta neki a visszatérést, és kilátásba helyezte neki a Hám János primás kinevezése folytán üresedésben levő szathmári püspökséget, Róka 1849. január hó végén, Horváth levele folytán, föl is ment Debreczenbe, és csak február hó köze-

pén tért onnan visza, és ott értesült arról, hogy Fábry Ignácz püspök Kis-Zomboron — mint hazáruló — elfogatott és Makón át Szegedre, és innen Debreczenbe, onnét pedig Váradra hurczoltatott a vésztörvényszék elé.

Fábry püspök nem birván levele által Róka József kanonok társát a visszatérésre és a hadi tanács előtti megjelenésre birni, roppant lelki furdalásokat érzett szivében azért, hogy kedves barátját és kanonok társát ily sulyos nagy bajba keverte az által, hogy ő ajánlotta őt Lonovics József püspök előtt vicariusnak, és ő inditványozta a consistoriumban is azt, hogy a vicarius mozduljon ki Temesvárból és menjen át Makóra hivataloskodni. Minthogy a Kriegsrath által kitüzött határidő mindinkább közeledett, Fábry püspök elhatározta magát arra, hogy kirándul Makóra és amit levéllel elérni nem birt, azt majd szóbeli rábeszélés utján nyeri ki és Rókát beviszi magával Temesvárra és ott tisztázni segiti ügyét.

Azonban Róka József ez időben nem volt már Makón, hanem Debreczenben, távolléte alatt Mihálovics czimzetes kanonok iroda igazgató, mint vicarius helyettes -- provicarius — irta alá a hivatalos leveleket.

1849. évi február hó 9-én épen ebédnél ültek Mihálovics, Hopf és Oltványi Pál a makói püspöki residenciában, midőn a parochiáról ide szaladó harangozó ama hírrel lépett be az étterembe, hogy Fábry püspököt Kis Zomboron elfogták a nemzetőzök és bekisérték a városházára, onnét a parochiára hozták fegyveres nemzetőrök és délután Szegedre viszik a várba és ott bezárják, vagy mint az őt örzők mondják, *felakasztják.*

Mint derült égből a villám, oly várathanul és meglepőleg hatott az asztalnál ülő társaságra a harongozó hióbhire, kit Makra Imre esperes plébános küldött a residenciába, és Oltványi Pál inkább szaladt, mint ment a parochiára, melynek udvara tele volt mindenféle csőcselék néppel, kik iszonyuan káromkodtak, s nagyon furcsákat beszéltek. Egy nemzetőrségi tiszt két nemzetőrrel állott a plébánialház iroda ajtaja előtt, ki csendre és nyugalomra intette az udvaron zavargó és lármázó népet, és a belépéstől eltiltotta őket. A tiszt Oltványinak ösmerőse lévén, kérelmére őt beeresztette a fogoly püspökhöz. Az ebédlőben találta a püspököt, háta megett ket fegyveres nemzetőr

állott; az asztalnál volt a házi gazda és a két segédlelkész. A püspök meglátva Oltványit, megölelte őt és sirt és roppantul sajnálta azt, hogy Róka József vicarius nincs Makón.

Ez alkalommal Fábry ekép beszélte el ott az asztalnál elfogatásának körülményeit:

Minthogy január hó végével a magyar sereg kivonult Bánátból, a szegény védelem nélkül maradt magyar községek is a ráczoktoli félelem miatt elhagyták falvaikat és Szeged vagy Makóra vonultak, magukkal hozván családjuk tagjait és vagyonuk egy részét is. Midőn február 8-án estve Bébán hálva, közölte az ottani plébánossal utazásának czélját, ez minden áron igyekett őt szándékáról lebeszélni, azonban ő nem hagyta magát szándékában megingatni és február hó 9-én reggel Kis Zomborra ért, hol a legnagyobb zavar uralkodott, mert előtte való napon kergették ki onnét a makói nemzetőrök a Makóra ismét betörni akaró ráczokat. A bánáti részből oda, Zomborra és innét Makóra menekülni akaró elkeseredett magyar lakosok kiabáltak, lármáztak, fenszóval szidták a császárt, a katonaságot s ugy a ráczokat is, kik miatt ők most földönfutókká lettek. Fábry látva a menekülők nyomorát, védelmére kelt a császár megtámadott személyének és azt mondá a többi közt nekik: hogy *kár volt falujokból kimozdulni és azt a ráczoknak prédául oda adni, hisz nem sokára ismét vissza lesz állitva a rend és a béke; ne szidják a császárt, mert az nem tudja mindazt, ami itt lent történik.* Ez volt Fábry jóakaratu intelme a néphez.

Erre egy elkesredett menekülő botot emelt reá és ezt kiáltá: „ez is a ráczok spiónja, üssük agyon!“ Azonban a többiek meggálatolták őt ebben, mert a püspöknek reverendája és aranykeresztje megfélemlitette őket, de többen meglökdősték őt ebben a zürzavarban, mig az oda érkező makói nemzetőrök tisztje meg nem szabaditá őt kezeikből, azon kijelentése által, hogy fogoly gyánánt elkiséri Makóra és ott átadja a vármegyei katonaságnak.

Igy került Fábry fegyveres kiséret mellett Makóra és kérelmére meglett engedve az, hogy a parochiára mehessen egy kissé megpihenni, addig ott a vármegyeházánál elkészülnek az ügyiratok és ekkor majd délután Szegedre fog a hadi törvényszék elé kisértetni. Délután fél négy

órakor megérkezett az őt Zomborban elfogó nemzetőri tiszt az ügyiratokkal és egy fegyveres nemzetőr a kocsis mellé, a tiszt pedig a hintóban foglalván mellette helyet, bekisértetett Szegedre és ott a várba záratott be.

Ime Fábry elfogatásának oka és története. Mit vétett a haza és alkotmány ellen? Semmit, de semmit. A lázongó, a káromkodó, elkeseredett népet püspökhez illőleg rendre, békére intette, s hogy ne szidalmazzák azt a gyermek császárt, ki nem oka a szerencsétlen belvillongásoknak s az ezekből származó nyomornak. Merjük hinni, hogy nem létezik lelkiismeretes és igazságos ember, ki ezen egyszerü, s csakis a nép jávát czélzó szavakban a honárulás bünét tudná felfedezni. De törvény szerint sem lehetett honáruló, mert az 1849-ki szigoru vésztörvény szerint is csak az honáruló: „ki a haza ellen fegyvert fog, az ellenséggel czimborál, annak élelmet, fegyvert, pénzt, szállit, utat és ösvényt mutat tettleges kényszer nélkül, az ellenség rendeleteit foganatba veszi ellenállhatlan kényszerités nélkül, magyar katonát, fegyvert, lőport az ellenségnek kiszolgáltat, az ellenségtől hivatalt, vagy megbizást fogad el, a magyar hadsereget vagy annak megbizottját szándékosan tévutra vezeti, annak élelem és szállással való ellátását szándékosan akadályozza, az országgyűlés rendeleteinek ellenszegül, vagy magánál ellenséges katonát vagy kémet rejteget". Az 1849-ki vésztörvény ezen tetteket minősiti honárulásnak, mely halállal büntetendő volt, de Fábry tette ezek közt elő nem furdul, tehát nem is lehetett honáruló. — Háborgó, neki vadult, fékvesztett és minden kihágásra kész népet csendre, békére, rendre inteni nemcsak honárulás nem lehet, de valóságos hazafias kötelesség. Fábry tehát csak hazafias kötelességet teljesitett, midőn a kis-zombori nyugtalan menekülő népet hazatérésre, csend- és rendre intette. És e hazafias tette miatt majd életével lakolt. Az ilyesmi nem volt akkor ritkaság.

Fábry erős jelleme bámulatos volt e nehéz napokban, és sajnálta a szegény hontalan népet, pedig ez sodorta őt bajba. — Bizom a jó Istenben, szokta mondani, és ügyem, szándékom tisztaságában. Sajnálom a szegény félrevezetett népet, keseredett állapotában tette azt velem, a mit tett.

Midőn Makóról elkisérték, arra kérte Oltványi Pált, hogy Róka József vicariust értesitse a történtekről, ki csakhamar irt is Horváth Mihálynak Fábry ügyében, kit Szegedről két nap mulva Debreczenbe, innen pedig Nagy Váradra küldöttek, hogy az ottani vésztörvényszék itéljen felette, mely előleges vizsgálatot tartván Kis-Zomboron és *semmi terhelő biztos adatot nem nyervén, a honárulás vádja alól öt felmentvén, ügyét a rendes törvényszékre utalta.*

Báró Bémer nagyváradi püspök a kormánytól azon kegyelmet nyerte ki Fábry Ignácz részére, hogy vizsgálati fogsága alatt Györfy váradi nagyprépost házában nyert lakást. — Habár a debreczeni, váradi és más hevesvérü, tulbuzgó és liberális lapok erősen követelték a vésztörvényszéktől, hogy Fábryt halálra itélje, a vésztörvényszék elnöke, Ambrus János nem engedte magát megfélemliteni és befolyásoltatni, s Fábry felmentésére szavazott egy másik biróval, és igy Fábryt megmentette a haláltól, mely oly könnyen érhette volna minden igazságos ok nélkül.

A vésztörvényszék itélete az ügyiratokkal együtt leküldetett Csanádvármegyéhez, hogy ennek polgári törvényszéke tárgyalja a rendes perutra terelt ügyet, de az ügyiratok leküldése csak augusztus hó első napjaiban történvén meg, a püspök is értesittetett erről, hogy ügyének további tárgyalása Makón fog folytatatni.

Fábry püspök augusztus hó 7-dike körül elhagyta Váradot és Radnára jött, ott akarván ájtatosságát elvégezni s hálát adni Istenek, kinek kegyelme őt eme nagy veszélytől megszabaditotta; egyben itt akarta bevárni a törvényszék megidézését is. — De ezen idő alatt — augusztus hó 9-én — megtörtént a szerencsétlen temesvári csata, utána a világosi fegyverletétel, miknek következtében Fábry augusztus hó 14-én visszatért temesvári lakába, melyet február hó elején kanonok társa megmentése végett hagyott el. Ugy kanonok társai, mint a város összes lakossága nagy örömmel üdvözölték a visszatérőt, kit már a szállongó hirek szerint többen holtnak véltek.

Fábry megérkezte után azonnal átvette Oltványi Istvántól a vicariusi hivatalt, és augusztus hó 15-én már kiirt Makóra Oltványi Pál szentszéki aljegyzőnek, hogy azonnal induljon vissza Temesvárra, magával hozván az innen elvitt fontos okmányokat s egyéb hivatalos iratokat.

A hivatalos levélhez volt mellékelve egy kis czédula ezen tartalommal: „Mondja meg azon urnak — Rókának —, hogy ne hallgasson senki szavára, hanem jöjjön ő is minélelőbb be Temesvárra, szerencsétlen ügyebaját hamarább lehet igy elintézni, ugyis előbb utóbb elfogja őt a katonaság és beszállitja, már ki van adva az elfogatási parancsolat".

Azonban eme kis czédula nem vala kézbesithető, mert az illető már augusztus hó elején kivonult több csanádmegyei tisztveselővel a makói rétnek Gingecz nevü rejtekhelyére, mivel aug. 3-án már Schick tábornagy vonult be seregével Makóra, — honnét a magyarok előtte való nap vonultak ki. Schlick a püspöki lakba szállott be vendégül, hol egyedül már csak Oltványi Pál maradt az öreg János huszárral, a többiek mind szétfutván onnét, a tábornagy egy éjet töltvén a püspöki lakban, másnap ő is követte a magyar sereget. — Oltványi Pal okkal-móddal egy megbizható ember által a kérdéses czédulát mégis kiküldte Rokának, ő pedig összecsomagolván a szükséges iratokat és okmányokat, augusztus hó 17-én visszaindult Temesvárra, a hova 18-án szerencsésen megis érkezett.

Ezek után nem sokára báró Mayerhoffer tábornok, mint kormányzó, érkezett Temesvárra. Fábry Ignácz püspök és vicarius ennél kieszközölte azt, hogy az elfogott és Temesvárra hozott csanádegyházmegyei plébánosok volt köztök kettő a kalocsai egyházmegyéből is — ügyük elintézéséig nem a casamatákban, hanem a papnöveldében lakjanak. Fábry püspök minden héten háromszor adott saját házában ugynevezet thea dansant-ot. A helyben székelő katonai főtisztek, különösen az ez időben félelmesekké vált katonai auditorok voltak vendégül meghíva. Négy-öt asztalnál vist- és darokkal mulattak a vendégek vacsora előtt és után is és csak tíz-tizenegy órakor távoztak el onnan. Ezt az alkalmat is arra használta föl a vendégszerető és jólelkü püspök, hogy a szegény kompromittált papok és más hazafiak iránt — amaz elv szerint: plus valet favor in judice, quam lex in codice — ezen urak kegyét megnyerhesse, a mit szerencsésen el is ért.

Ezt igazolja fényesen az, hogy br. Mayerhoffer felülről utasitást kapott, hogy a fogoly magyarok iránt szigorubban járjon el. Es ekkor br. Mayerhoffer azt taná-

csolá Fábry püspöknek, hogy nagyobb bajok kikerülése végett, jó lenne, ha a consistorium maga is gyakorolná büntető hatalmát a kompromittáltak irányában, mert ez esetben megkönnyittetnék az ő helyzete is, s a kompromittáltak is megszabadulhatnának a szigorubb büntetéstől. A consistorim elfogadta a jó tanácsot, a fegyverrel küzdő és ütközetben is részt vett papokat elküldte Radnára 4—5 hétre penitenciát tartani, és azután alkalmazta őket ismét az egyházmegyében, ez által a besorozástól menekettek fel azok, és a többiek is csakhamar elhagyhatták a seminariumot és visszatértek hiveikhez. Bódy Antal karánsebesi, dr. Adams Kristóf rékasi lelkészeket — kik képviselők voltak — Schverteczky János kisbecskereki lelkészt, kik ellen halálos itéletet kért az auditor, a consistorium megfosztotta javadalmaiktól, ugy Mihálovics Józsefet is — ki tábori főpap volt a magyar seregben — czímzetes kanonoki méltoságától csak azért, hogy ezen büntetés nekik a Kriegsrath-nál enyhítse az itélet szigorát, a két előbbi megis szabadult egészen, de a két utóbbi Róka József vicariussal együtt ellett néhány évre itélve, de a szentszéknek, Szcitovszky Jánosnak a nunciuhoz intézett kérelem levele folytán, ezeknek közbenjárására nem sokára visszatértek az egyházmegyébe, kiket fokságuk idejében felsőbb helyről kinyert engedély mellett egy-egy forint napi dijjal segitett részint az egyházmegyei pénztár, részint a centralis papság szeretet fillére.

Nagyon fájdalmasan esett ugy Fábrynak, mint a szentszék más tagjainak is ezen a canoni formákkal nem igen egyező consistoriális eljárás, de hát az akkori fönforgott szomoru körülmények és viszonyok közt erre is kénytelen volt válalkozni a consistorium azon reményben, hogy megmenthesse, vagy legalább enyhíthesse ily utonmódon is a kompromittált papok sulyos állapotát, amit nagy részben elis ért.

Fábry annyira védta és pártfogolta a kompromittált papokat és más üldözött hazafiakat, hogy ezen eljárása fensőbb helyen nagyon rosz néven vétetett, különösen azon eljárása is, hogy az Ujépületben Haynau által fogva tartott Lonovics József csanádi püspök érdekében 1850. évi február hóban személyesen fölment Budapestre és hivatkozva kiállott szenvedéseire, miután arról értesült, hogy

érdemeit a kassai püspöki székkel akarják megjutalmazni, a jutalmat nem ebben, hanem Lonovics kiszabaditásában kérte részére megadatni. Ezért lett akkor helyette, ki első helyen volt kijelölve, Kunszt József Kassára 1850-ben főpásztornak kinevezve, és midőn ez két év mulva kalocsai érsek lett, csak akkor nyerte el Fábry a kassai püspöki széket, honnét 1834. évben magával hozta őt Lonovics József a csanádi egyházmegyébe.

A nagyváradi vésztörvényszék elnökét, Ambrus Jánost is elitélte halálra, kegyelem utján tiz évi várfogságra az osztrák hadi törvényszék. Fábry püspök ennek ügyében is sokat tett és sokat fáradott, megmentésére bizonyitványt állitott ki, nejének pedig évi segélyt adott; s midőn így sem szabadithatta meg, maga irásbeli kérvényben kért a fejedelemtől amnestiát, és midőn ez az első évben meglőn tagadva, a másik évben Bécsbe ment föl, és király őfelségénél audientiát nyerve, megujitotta e kérelmét és nem sokára a volt elnök ki is szabadult josefstadti börtönéből.

Nem volt Fábry püspök hazaáruló, mert sem szóval sem tettel nem vétett hazája ellen, s csak puszta véletlenségből került a hazaárulók közé s a vésztörvény elé, a mi az akkori felizgatott kedélyállapotok és zavaros viszonyok közt nagyon könyü volt, mert, valamint az osztrákoknál elég volt a Kossuth név emlitése a halálra és várfogságra, ugy viszont a magyaroknál is elég volt a császár nevének jóakaratu emlitése a honárulásra. Akkor, a felbőszült és elkeseredettek előtt lehetett az honárulás, de az igazság s a józan itélő történelem nem tarthatja őt honárulónak; s hogy csakugyan nem volt az, már akkor igazolta a drákói szigorral itélő váradi vésztörvényszék, s igazolták Fábrynak későbbi hazafias tettei. Nem lehetett az hazaáruló, ki a magyar haza szerencsétlen fiainak védelmében a legfensőbb helyen majd nem kegyvesztett lett; nem lehetett az hazaáruló, a ki egy püspöki széket áldozott fel egy nagy hazafi megmentéséért. Méltatlanul és igazságtalanul sértik tehát ma is emlékét ezen nagy főpapnak és igaz hazafinak.

Igaz ugyan, hogy Fábry a konzervativ politikai zászlónak volt híve, és az 1848. évi rögtöni átalakulásokat a hazára nézve veszélyeseknek tartotta, s a Kossuth-

párt tulliberális elveivel nem tudott megbarátkozni sem a politikai, sem az egyházi téren; de azt is tudjuk, hogy az 1848—49-iki országgyülésnek is volt egy jeles hazafiakból álló töredéke, mely Fábryval egy nézeten volt, azaz a nagyon liberális elveket, s az erőszakos és elhamarkododott változást a hazára nézve veszélyesnek tartotta, s ezen hazafiakat még sem vádolja senki sem honárulásrról, aminthogy józan észszel nem is vádolhatja senkisem.

Fábry konzervátiv elveinél fogva, az egyházi téren is felkapott tulliberális elveket nem pártolván, 1848. évi augusztus hóban megvált vicárinsi hivatalától, s az ugyanazon év szeptember havában Temesvárott tartott egyházmegyei zsinatféle tanáeskozmányokban már az új helynök, Róka József elnökölt, és e gyülésben is mérsékletre intette az ott tulliberális elveket hirdető megyei papságot.

De ezen szilárd meggyőződése daczára, az ügyektől visszavonuló helyzetében is, szerette egyházmegyejét, s a klerusnak más meggyőződést valló tagjait és e szeretét leginkább akkor tanusitotta, midőn a forradalom lezajlása után annak sebesültjeit oly nagy lelkülleg ápolta és ápoltatta s a veszélyben és bajban levőket oly szerencsés eredménynyel védte, pártfogolta, midőn kérő és könyörgő szavát a hatalmasoknál az ő javukra és érdekükben fölemelte. Ha Fábry Ignácz nem áll akkor a csanádi egyházmegye élén, és nem használja ugy fel vértanui érdemeit más vértanuk javára, minden bizonynyal sokkal többen lettek volna papjaink közül halálra és várfogságra itélve.

Azért legyen áldott emléke a jeles főpapnak!

Rangfokozat szerinti kimutatás.

I. Őrnagy.

Karg Magnus 78

II. Századosok.

Andrejkovics Endre 143
Bacsinszky Mihály 87
Böhm Károly 175
Réffy Endre, ... 194
Volosesuk-Dallos-János 82

III. Főhadnagyok.

Dudinszky Tivadar 93
Csaplár Ignácz 151
Fuchs Sebő 98
Gvosgyák-Vasdi-Gábor 99
Hoky István 235
Gr. Kreith József 238
Konrád József 113
Laky Demeter 240
Lángfy László 158
Percz Antal 125
Szentgáli János 128

IV. Hadnagyok.

Boleszny Antal 200
Boróczy Laczi 150
Gásparich Kilit 206
Lehóczky József 179
Nagy Pál 183
Szabó Mihály 209
Tamás Brunó 211

V. Altisztek.

Eberling Mátyás 71
Erdős Aurél 169
Ferencsik András 97
Ferenczi Lajos 204

Lap.
Hobscha Boldizsár 102
Ivanics János 107
Kralényi Albert 79
Kiss Dénes 112
Kruppai János 171
Kovács Lajos 115
Lőrincz Ferencz 116
Németh József 120
Pados János 121
Párzsiczki János 171
Patala Károly 142
Rózsafi Rosen-Pál 160
Szemenyei Mihály 129
Stánczi Román 131
Supka Jeromos 164
Szombathi Sándor 163
Tóth András 81
Végh István 136
Vimmer Ignácz 139
Vinkler Brunó 215
Withalmi Muki 165

VI. Közvitézek.

Antalóczy Antal 174
Baltás Simon 148
Bercsinszky Alajos 197
Béniss Tamás 91
Csóri Gellért 156
Erdős Gábor 172
Fodor N. 177
Haraszti Jákó 171
Hermán Jeremiás 233
László Antal 178
Marczinek József 118
Mihálka Gábor 174
Nagy László 159
Németh Hugolin 208
Opriss János 191
Porpáczy Pál 260
Schnircz József 127
Siráki Medárd 130
Voxit Horváth-János 213

A kiállott szenvedés szerinti kimutatás.

I. Harcztéren dicső halált haltak.

Bacsinszky Mihály.
Fodor N.,
Hoky István,
Kralényi Albert,
Opriss János,
Siráki Medárd. 6

II. Golyó által kivégeztettek.

Hernogger Antal,
Mansbarth Antal,
Mericzai János,
Streith Miklós.

III. Kötél által kivégeztetett.

Gasparich Kilit. 1

IV. Halálra ítéltettek.

Kreith József gróf,
Szabó Mihály,
Voxit-Horváth János 3

V. Vár és sánczfogságra ítéltettek.

Fieba József,
Halkóczy János,
Laky Demeter,
Pados János,
Papp Melchizedek,
Simon Endre,
Tamás Brunó,
Vinkler Brunó. 8

VI. Besoroztattak a csász. hadseregbe.

Baltás Simon,
Csóri Gellért,
Fuchs Sebő,
Kiss Dénes,
Konrád József,
Lőrincz Ferencz. 6.

TARTALOM.

		Lap.
I.	A magyar papok honszerelme	1
II.	Diplomaczia	3— 20
III.	Világi lelkészek	21— 48
IV.	Tábori lelkészek	49— 68
V.	Huszárok	69— 84
VI.	Honvédek	85—140
VII.	Tüzérek	141—166
VIII.	Vadászok	167—193
IX.	Nemzetőrök	194—230
X.	Népfelkelők	231—272